

SOLIQ HUQUQI

Darslik

TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

Farida Isayeva Babamaratovna

Soliq huquqi

Bakalavriyatning 5240100 – “Yurisprudensiya” yo‘nalishi
talabalari uchun darslik.

Toshkent -2016

Toshkent davlat yuridik universiteti O‘quv-uslubiy kengashining 2015 yil 28 sentabrdagi majlisida 1-sonli bayonnoma bilan tasdiqlangan va nashrga tavsiya etilgan.

Isayeva F.B.

Soliq huquqi.

Bakalavriatning 5240100 – yurisprudensiya yo‘nalishi talabalari uchun darslik.

/ Mas’ul muharrir: prof.v.b. X.S.Islamxodjaev

– Toshkent: TDYU, 2016. – 267 b.

Taqrizchilar:

X.S.Islamxodjaev – Toshkent davlat yuridik universiteti “Moliya, bank va soliq huquqi” kafedrasida professor vazifasini bajaruvchi, yuridik fanlari doktori.

Sh.B.Bilolxo‘jayeva – Toshkent shahar, Olmazor tumani, 1-davlat notarial idora notariusi, yuridik fanlar nomzodi, dotsent.

Mazkur darslik O‘zbekiston Respublikasining soliq huquqi tizimiga kiruvchi masalalarni yoritishga bag‘ishlangan. Ushbu darslikda muallif tomonidan soliqlarning umumiy tavsifi, o‘ziga xos xususiyatlari, soliq majburiyati va soliq nazorati, soliq huquqiy munosabatlari, soliq va boshqa majburiy to‘lovlar tizimi va ularning elementlari, soliqqa oid qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlik hamda chet mamlakatlari soliq tizimi va O‘zbekiston Respublikasi soliq tizimi bilan solishtirma tahlili kabi masalalar yoritib berilgan.

Mazkur darslik huquqshunos kadrlarni tayyorlovchi oliy ta’lim muassasalarining talabalariga mo‘ljallab tayyorlangan.

MUNDARIJA

Kirish	7
Glossariy	10
1-bob. Soliq huquqining asosiy jihatlari	17
1.1. Soliqlarning kelib chiqishi	
1.2. Soliqlarning tushunchasi va ahamiyati	
1.3. Soliq huquqi predmeti, usuli va manbalari	
1.4. Soliq huquqiy munosabatlar	
1.5. Soliq huquqiy munosabatlar sohasida vakolatli bo'lgan davlat boshqaruv organlari	
2-bob. Soliq majburiyatining huquqiy asoslari	64
2.1. Soliq majburiyati tushunchasi va amalga oshirish tartibi	
2.2. Soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlarning hisobini yuritish	
2.3. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati	
3-bob. Soliq nazoratini huquqiy jihatdan tartibga solish	
3.1. Soliq nazoratining o'ziga xos jihatlari	
3.2. Soliq nazoratining shakllari	
3.3. Soliq nazoratini amalga oshirishda soliq tekshiruvlarini o'ziga xos jihatlari	
4-bob. O'zbekiston Respublikasida soliq va boshqa majburiy to'lovlar tizimining asosiy tavsifi va elementlari	96
4.1. Soliq va boshqa majburiy to'lovlar tizimi	
4.2. Soliq va boshqa majburiy to'lovlarning o'ziga xos xususiyatlari	
4.3. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning elementlari	
5-bob. Umumdavlat soliqlarining huquqiy tavsifi	106
5.1. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i	
5.2. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i	
5.3. Qo'shilgan qiymat solig'i	

- 5.4. Aksiz solig‘i
- 5.5. Yer qa‘ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to‘lovlar
- 5.6. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq

6-bob. Mahalliy soliqlarining huquqiy tavsifi **144**

- 6.1. Mol-mulk solig‘i
- 6.2. Yer solig‘i
- 6.3. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i
- 6.4. Transport vositalariga benzin, dizel yoqilg‘isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq

7-bob. Boshqa majburiy to‘lovlar tizimi va tavsifi **168**

- 7.1. Ijtimoiy jamg‘armalarga majburiy to‘lovlar
- 7.2. Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy to‘lovlar
- 7.3. Budjetdan tashqari umumta‘lim maktablari, kasb-hunar kollejlari akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta‘mirlash va jihozlash jamg‘armasiga majburiy ajratmalar
- 7.4. Davlat boji
- 7.5. Bojxona to‘lovlari
- 7.6. Tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko‘rsatish uchun yig‘im

8-bob. Soliq solishning soddalashtirilgan tizimi va soliq to‘lovchilarning ayrim toifalariga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari **198**

- 8.1. Soliq solishning soddalashtirilgan tizimining o‘ziga xos xususiyatlari
- 8.2. Yagona soliq to‘lovi
- 8.3. Yagona yer solig‘i
- 8.4. Qat‘iy belgilangan soliq
- 8.5. Soliq to‘lovchilarning ayrim toifalariga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari

9-bob. Soliq huquqbuzarligi uchun javobgarlikka tortishning huquqiy asoslari **229**

- 9.1. Soliq huquqbuzarligi tushunchasi va o‘ziga xos

xususiyatalari

9.2. Soliq kodeksi bo'yicha javobgarlik

9.3. Soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma'muriy javobgarlik

9.4. Soliq qonunchiligini buzganlik uchun jinoiy javobgarlik

10-bob. Chet mamlakatlar soliq tizimi va O'zbekiston Respublikasi soliq tizimi bilan solishtirma tahlili **243**

10.1. Rivojlangan mamlakatlarda soliq tizimi modellari va ularning belgilari

10.2. Jahon soliq modellarining o'ziga xos xususiyatlari

10.3. O'zbekiston Respublikasi soliq tizimining jahon soliq tizimi modellari bilan solishtirma tahlili

10.4. AQSHda soliq tizimi va O'zbekiston Respublikasi soliq tizimi bilan solishtirma tahlili

10.5. Germaniyada soliq tizimi va O'zbekiston Respublikasi soliq tizimi bilan solishtirma tahlili

10.6. Fransiyada soliq tizimi va O'zbekiston Respublikasi soliq tizimi bilan solishtirma tahlili

Ilovalar **262**

Tavsiya etiladigan adabiyotlar ro'yxati **280**

KIRISH

Soliq huquqi darsligi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013 yil 28 iyundagi "Yuridik kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi № PQ-1990 sonli qaroriga asosan 2013 yil 31 dekabrda tasdiqlangan "Huquqiy fanlar va predmetlar bo'yicha yangi avlod darliklar va o'quv qo'llanmalar tayyorlash kompleks dasturi"ga muvofiq tayyorlangan.

Mamlakatimizda bozor munosabatlari rivojlanishi sharoitida soliq huquqining roli tobora oshib bormoqda. O'zbekiston Respublikasining soliq tizimida mamlakatni modernizatsiya va isloh etish, iqtisodiyotni erkinlashtirish jarayonlarini chuqurlashtirish vazifalaridan kelib chiquvchi o'zgarishlar yuz bermoqda. Yurtboshimiz tomonidan mamlakatimizda soliq siyosatini yanada takomillashtirish zarurligi ham muhim ustuvor vazifalardan biri sifatida e'tirof etildi. Mamlakatimiz rahbari o'z ma'ruzalarida soliq to'lovchilarga soliqqa tortish tizimida qo'shimcha imtiyozlar va preferensiyalar berish, soliqlarni unifikatsiya qilish, soliq yukini yengillashtirish, soliq qonunchiligini barqarorligini ta'minlash hamda ushbu yo'nalishda ilg'or mamlakatlar ijobiy tajribalaridan foydalanish lozimligini ta'kidlab o'tdilar.¹

Oxirgi yillarda mamlakatimizda amalga oshiriliyotgan islohatlar natijasida soliq qonunchilik hujjatlari takomillashib bormoqda. Har yilning oxirida soliq va budget siyosatining asosiy yo'nalishlari qabul qilinishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga kiritilayotgan o'zgartirish va qo'shimchalarni, shuningdek soliq ma'murchiligini soddalashtirishga, soliqqa oid huquqbuzarliklar uchun javobgarlikni liberallashtirishga, soliq yukini kamaytirishga, soliq tekshirishlarini yanada qisqartirish va uning tizimini takomillashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar orqali tadbirkorlik subyektlariga keng shart-sharoitlar yaratilmoqda.²

¹ "Bizning bosh maqsadimiz – jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh etishdir". O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.Karimovning Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi ma'ruzasi. Xalq so'zi. 2005 yil 29 yanvar - № 20 (3565)

² Qarang. "Xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta'minlash, ularni rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2015 y., 20-son, 251-modda.

"O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga xususiy mulkni, tadbirkorlik sub'ektlarini ishonchli himoya qilishni yanada kuchaytirishga, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etishga qaratilgan qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. . O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2015 y., 33-son, 439-modda.

Mazkur holatlar “Soliq huquqi” fanini o‘rganishning zaruratini keltirib chiqaradi. Soliq huquqi me‘yorlari mamlakatda ro‘y berayotgan bozor iqtisodiyoti rivojlanishi hamda mulkchilikni turli shakllaridagi xo‘jalik yurituvchi subyektlar bilan bog‘liq o‘zgarishlarni o‘zida aks ettiradi. Ushbu me‘yorlar davlat organlari, fuqarolar va tadbirkorlik subyektlarining soliq sohasidagi huquq va majburiyatlarini mustahkamlaydi.

Soliq huquqi me‘yorlarini bilish va ularni amaliyotga qo‘llay olish yuqori malakali yuridik kadrlarni tayyorlashda qo‘yiladigan majburiy talablardan biri sifatida belgilangan. Ushbu fandan oliy huquqshunoslik ta‘lim muassasalarida saboq berilishi nafaqat soliq qonunchiligining asosiy xujjatlarini, balki huquqiy ta‘lim tizimida mustaqil fan sifatida soliq huquqining nazariy asoslarini ham o‘rganish muhimligini nazarda tutadi.

“Soliq huquqi” fanining o‘qitilishidan asosiy maqsad – talabalarda soliq huquqining asosiy institutlari, soliq huquqiy munosabatlarining mazmuni va tuzilishi, soliq va boshqa majburiy to‘lovlar tizimi, soliq huquqbuzarliklari uchun yuridik javobgarlik, xalqaro soliq munosabatlarining huquqiy asoslari to‘g‘risidagi tasavvurlarning paydo bo‘lishi, shuningdek huquqiy tamoyillar asosida soliq islohotlarini amalga oshirish zaruriyati, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va boshqa qonunlari doirasida huquqiy shakl va vositalarni qo‘llash, davlat va soliq to‘lovchilar o‘rtasidagi moliyaviy munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy vosita sifatidagi soliqlarning yuridik mohiyatini tushunib olish, davlat faoliyatining barcha jabhalarida islohotlarni amalga oshirish jarayonida soliq huquqi nazariyasi va amaliyotiga ega bo‘lgan yuqori professional darajadagi mutaxassislarni tayyorlashdan iboratdir.

“Soliq huquqi” fani talabalarda qonunlarga rioya etish va ularni hurmat qilish, shaxslarning huquqlari va erkinliklarini himoya qilish, mulkchilik, davlat va soliq to‘lovchi o‘rtasidagi muvozanatga rioya qilish, shuningdek ularga turli murakkab soliq munosabatlarini hal etuvchi yuqori malakali huquqshunos bo‘lib yetishish imkoniyatini ta‘minlash uchun mo‘ljallangan.

Mazkur darslik soliq huquqining predmeti, usuli va vazifalari; davlat iqtisodiyotini isloh qilishda soliqlarning tutgan o‘rni; soliq huquqining asosiy institutlari mazmuni, soliq huquqiy munosabatlarining tuzilishi; soliq nazorati va soliq majbutiyati; soliq va boshqa majburiy to‘lovlar tizimi va ularning yuridik tavsifi; soliq solishning soddalashtirilgan tizimi; alohida subyektlarga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari; soliq

huquqbuzarliklari uchun yuridik javobgarlikni qo'llash tartibi; chet mamlakatlar soliq tizimi kabi masalalarni yoritib berishni nazarda tutadi.

Ushbu darslik mutaxassislik bo'yicha ta'lim olayotgan talabalarga, ta'lim muassasasining ilmiy xodimlari, shuningdek soliq huquqiy munosabatlari bilan qiziquvchi keng kitobxonlar doirasiga mo'ljallangan.

GLOSSARIY

Asosiy ish joyi – ish beruvchi mehnat to‘g‘risidagi qonun hujjatlariga muvofiq xodimning mehnat daftarchasini yuritishi shart bo‘lgan ish joyi.

Asosiy faoliyat turi – yuridik shaxsning hisobot davri yakunlari bo‘icha umumiy realizatsiya qilish hajmidagi so‘v tushum ulushi ustunlik qiladigan faoliyati.

Bojxona organlari – O‘zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo‘mitasi, Davlat bojxona qo‘mitasining Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahri bo‘yicha boshqarmalari, bojxona komplekslari va bojxona postlari.

Budjetdan ajratiladigan subsidiya – davlat tomonidan muayyan maqsadlar uchun budjet hisobidan beriladigan pul mablag‘lari.

Grant – davlatlar, davlatlarning hukumatlari, xalqaro va chet el hukumatga qarashli tashkilotlar tomonidan, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi Hukumati belgilaydigan ro‘yxatga kiritilgan xalqaro va chet el nohukumat tashkilotlari tomonidan O‘zbekiston Respublikasiga, O‘zbekiston Respublikasi Hukumatiga, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga, yuridik va jismoniy shaxslarga beg‘araz asosda beriladigan mol-mulk, shuningdek chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar tomonidan O‘zbekiston Respublikasiga hamda O‘zbekiston Respublikasi Hukumatiga beg‘araz asosda beriladigan mol-mulk.

Davlat soliq xizmati organlari – O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi, Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar davlat soliq boshqarmalari, shuningdek tumanlar, shaharlar va shahardagi tumanlar davlat soliq inspeksiyalari.

Dividendlar – aksiyalar bo‘yicha to‘lanishi lozim bo‘lgan daromad; yuridik shaxs tomonidan uning muassislari o‘rtasida (ishtirokchilari, a‘zolari o‘rtasida ularning ulushlari, paylari, hissalar bo‘yicha) taqsimlanadigan sof foydaning bir qismi; yuridik shaxs tugatilganda mol-mulkni taqsimlashdan olingan, shuningdek muassis (ishtirokchi, a‘zo) tomonidan yuridik shaxsda ishtirok etish ulushini (payini, hissasini) olgandagi daromadlar, bundan muassis (ishtirokchi, a‘zo) ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissa sifatida kiritgan mol-mulkning qiymati chegiriladi; taqsimlangan foyda ustav fondini (ustav kapitalini) ko‘paytirish uchun

yo'naltirgan taqdirda, yuridik shaxs aksiyadorining, muassisining (ishtirokchisining, a'zosining) qo'shimcha aksiyalari qiymati, aksiyalar nominal qiymatining oshishi tarzida olingan daromadlari.

Ijara (lizing) to'lovi – ijarachi (lizing oluvchi) tuzilgan ijara (lizing) shartnomasi asosida ijaraga beruvchiga (lizing beruvchiga) to'laydigan summa.

Ijaraga beruvchining (lizing beruvchining) foizli daromadi – buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq aniqlanadigan ijara (lizing) to'lovi summasi bilan ijara (lizing) obyektining qiymatini qoplash summasi o'rtasidagi farq ko'rinishidagi ijara (lizing) to'lovining bir qismi.

Insonparvarlik yordami – aholining ijtimoiy jihatdan nochor guruhlariga tibbiy va ijtimoiy yordam ko'rsatish, ijtimoiy soha muassasalarini qo'llab-quvvatlash, tabiiy ofatlar, falokatlar va halokatlar, epidemiyalar, epizootiyalar va boshqa favqulodda vaziyatlarning oldini olish hamda ularni bartaraf etish uchun aniq maqsadli beg'araz ko'maklashish.

Ishlarni (xizmatlarni) eksport qilish – ishlarni bajarish (xizmatlar ko'rsatish) joyidan qat'i nazar O'zbekiston Respublikasining yuridik yoki jismoniy shaxsi tomonidan chet davlatning yuridik yoki jismoniy shaxsi uchun ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish.

Kameral nazorat – soliq to'lovchi tomonidan belgilangan tartibda taqdim etilgan moliyaviy va soliq hisobotini, shuningdek soliq to'lovchining faoliyati to'g'risida davlat soliq xizmati organidagi mavjud boshqa hujjatlarni o'rganish hamda tahlil etish asosida amalga oshiriladigan nazorat.

Qayta ishlashga berilgan xom ashyo va materiallar – buyurtmachiga tegishli xom ashyo va materiallar bo'lib, buyurtmachi ularni mahsulot ishlab chiqarish uchun boshqa shaxsga sanoat asosida qayta ishlashga beradi hamda tuzilgan shartnomaga muvofiq mahsulot keyinchalik buyurtmachiga qaytariladi.

Kredit tashkilotlari – tegishli litsenziyaga ega bo'lgan banklar, mikrokredit tashkilotlari, lombardlar va boshqa kredit tashkilotlari.

Kurs bo'yicha farq – milliy valyutaga nisbatan chet el valyutasi kursining o'zgarishi munosabati bilan chet el valyutasida amalga oshirilgan operatsiyalarda vujudga keladigan (ijobiy, salbiy) farq.

Moliya organlari – O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Moliya vazirligi, viloyatlar va Toshkent

shahar hokimliklarining moliya boshqarmalari, tuman va shahar hokimliklarining moliya bo'limlari.

Moliyaviy ijara – mol-mulkni (moliyaviy ijara ob'jektini) shartnoma asosida egalik qilish va foydalanishga o'n ikki oydan ortiq muddatga topshirishda vujudga keladigan hamda soliq to'g'risidagi qonun hujjatlari talablariga javob beradigan ijara munosabatlari.

Mol-mulk – egalik qilish, foydalanish, tasarruf etish obyektlari bo'la oladigan moddiy obyektlar, shu jumladan pul mablag'lari, qimmatli qog'ozlar, ulushlar (paylar, hissalar) hamda nomoddiy obyektlar.

Norezidentning O'zbekiston Respublikasidagi doimiy muassasasi – norezident O'zbekiston Respublikasi hududida tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirayotgan, shu jumladan faoliyatni vakolatli shaxs orqali amalga oshirayotgan har qanday joy e'tirof etiladi.

Notijorat tashkilotlari – foyda olishni faoliyatining asosiy maqsadi qilib olmagan va olingan daromadlarni o'z qatnashchilari (a'zolari) o'rtasida taqsimlamaydigan yuridik shaxslar.

Operativ ijara – moliyaviy ijara shartnomasi bo'lmagan mulkiy ijara (ijaraga berish) shartnomasi asosida mol-mulkni vaqtincha egalik qilish va foydalanishga berish.

Realizatsiya qilganlikni tasdiqlovchi hujjatlar – hisobvaraqq-fakturalar, ishlar bajarilganligi yoki xizmatlar ko'rsatilganligi to'g'risidagi dalolatnomalar, tovarlar jo'natilganligini (topshirilganligini), ishlar bajarilganligini, xizmatlar ko'rsatilganligini tasdiqlovchi kvitansiyalar, cheklar va boshqa hujjatlar.

Realizatsiya qilish – sotish, ayirboshlash, beg'araz berish maqsadida tovarlarni jo'natish (topshirish), ishlarni bajarish va xizmatlar ko'rsatish, shuningdek garovga qo'yilgan tovarlarga bo'lgan mulk huquqini garovga qo'yuvchi tomonidan garovga oluvchiga topshirish.

Royalti – fan, adabiyot va san'at asarlaridan, shu jumladan elektron-hisoblash mashinalari uchun dasturlar, audiovizual asarlardan hamda turdosh huquqlar obyektlaridan, jumladan ijrolar va fonogrammalardan foydalanganlik yoxud ulardan foydalanish huquqini berganlik uchun; sanoat mulki obyektiga, tovar belgisiga (xizmat ko'rsatish belgisiga), savdo markasiga, dizayn yoki modelga, rejaga, maxfiy formula yoki jarayonga bo'lgan huquqni tasdiqlovchi patentdan (guvoynomadan) yoxud sanoat, tijorat yoki ilmiy tajribaga taalluqli axborotdan (nou-xaudan) foydalanganlik uchun to'lovlar.

Soliq bo'yicha imtiyozlar – amaldagi qonunchilik asosida yuridik va jismoniy shaxslarni soliqlarni to'lashdan to'liq yoki qisman ozod etish.

Soliq siri – davlat soliq xizmati organi tomonidan soliq to‘lovchi to‘g‘risida olingan har qanday ma’lumot.

Soliq solinadigan baza – soliq solish obyektining soliq yoki boshqa majburiy to‘lovning stavkasi tatbiqan belgilangan ko‘rsatkichlardagi qiymat, miqdor, fizik va boshqa tavsiflarini ifodalaydi.

Soliq solish objekti – soliq to‘lovchida soliq yoki boshqa majburiy to‘lov hisoblab chiqarilishi va (yoki) to‘lanishi yuzasidan majburiyat keltirib chiqaruvchi mol-mulk, harakat, harakat natijasi.

Soliq munosabatlarining subyektlari – soliq to‘lash majburiyati yuklatilgan yuridik va jismoniy shaxslar.

Soliq tekshiruvi – davlat soliq xizmati organlari tomonidan, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda esa, prokuratura organlari tomonidan amalga oshiriladigan soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlarining bajarilishini tekshirish.

Soliq to‘lovchining identifikatsiya raqami – muayyan soliq to‘lovchi hisobga qo‘yilganda unga beriladigan raqam.

Soliq huquqi – soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni belgilash, joriy etish, hisoblab chiqarish, to‘lash hamda soliq majburiyatlarini bajarish bilan bog‘liq bo‘lgan ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy normalar yig‘indisidan iboratdir.

Soliq huquqiy munosabatlari – soliqlar va yig‘imlarni joriy etish va undirish, soliq qonunchiligiga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish jarayonida yuzaga keladigan va soliq huquqi normalari bilan tartibga solingan ijtimoiy munosabatlar.

Savdo faoliyati – qayta sotish maqsadida olingan tovarlarni sotishga doir faoliyat.

Soliq agentlari – Soliq kodeksiga muvofiq zimmasiga soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni hisoblab chiqarish, soliq to‘lovchidan ushlab qolish hamda budjetga va davlat maqsadli jamg‘armalariga o‘tkazish majburiyati yuklatilgan shaxslar.

Soliq va boshqa majburiy to‘lovni hisoblab chiqarish tartibi – soliq davri uchun soliq solinadigan bazadan, stavkadan, shuningdek imtiyozlar mavjud bo‘lsa, shu imtiyozlardan kelib chiqib, soliq va boshqa majburiy to‘lov summasini hisoblash qoidalarini belgilaydi.

Soliq davri – u tugaganidan keyin soliq solinadigan baza aniqlanadigan hamda soliq yoki boshqa majburiy to‘lov summasi hisoblab chiqariladigan davr.

Soliq qarzi – soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar bo‘yicha qarz summasi, shu jumladan Soliq kodeksida belgilangan muddatida to‘lanmagan moliyaviy sanksiyalar.

Soliqqa oid huquqbuzarlik – soliq to‘lovchining Soliq kodeksida javobgarlik belgilangan g‘ayriqonuniy aybli qilmishi (harakati yoki harakatsizligi).

Soliq majburiyati – soliq to‘lovchining soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlariga muvofiq yuzaga keladigan majburiyati.

Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi – soliq solishning ayrim toifadagi soliq to‘lovchilar uchun belgilanadigan hamda ayrim turdagi soliqlarni hisoblab chiqarish va to‘lashning, shuningdek ular yuzasidan soliq hisobotini taqdim etishning maxsus qoidalari qo‘llanilishini nazarda tutuvchi alohida tartibi.

Soliq to‘lovchilar – Soliq kodeksiga muvofiq zimmasiga soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni to‘lash majburiyati yuklatilgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar va ularning alohida bo‘linmalari.

Soliq to‘lovchining vakillari – qonunga yoki ta‘sis hujjatiga muvofiq soliq to‘lovchining vakili bo‘lishga vakolatli shaxslar.

Soliq hisoboti – soliq to‘lovchining soliq va boshqa majburiy to‘lovning har bir turi bo‘yicha yoki to‘langan daromadlar bo‘yicha hisob-kitoblar hamda soliq deklaratsiyalarini, shuningdek hisob-kitoblarga va soliq deklaratsiyalariga doir ilovalarni o‘z ichiga oladigan hujjati.

Soliq huquqi predmeti – soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni belgilash, joriy etish, hisoblab chiqarish hamda O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjetiga (bundan buyon matnda budjet deb yuritiladi) va davlat maqsadli jamg‘armalariga to‘lash bilan bog‘liq munosabatlarni, shuningdek soliq majburiyatlarini bajarish bilan bog‘liq munosabatlar.

Soliq huquqi subyektlari – davlat tomonidan o‘rnatilgan va muhofaza etiladigan soliq huquqiy normalar harakatidan soliq huquqiy majburiyat va huquqlarga ega bo‘lish hamda ularni amalga oshirish uchun yuridik javobgarlikka tortilish imkoniyatiga ega bo‘lgan shaxslar.

Soliq huquqi tizimi – soliq munosabatlar obyektiv asoslangan tizimining ichki tuzilishi, soliq huquqiy normalarining tegishli tartibda birlashishishi va joylashuvi.

Soliq huquqi uslubi – soliq huquqiy munosabatlar ishtirokchilari xulq-atvoriga huquqiy ta‘sir ko‘rsatish usul va vositalari.

Soliq huquqiy normalari – soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni belgilash, joriy etish, hisoblab chiqarish hamda O‘zbekiston

Respublikasining Davlat budjetiga (bundan buyon matnda budjet deb yuritiladi) va davlat maqsadli jamg'armalariga to'lash bilan bog'liq munosabatlarni, shuningdek soliq majburiyatlarini bajarish bilan bog'liq munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan xulq-atvor qoidalari.

Soliqlar – Soliq kodeksida belgilangan, muayyan miqdorlarda undiriladigan, muntazam, qaytarib berilmaydigan va beg'araz xususiyatga ega bo'lgan, budjetga yo'naltiriladigan majburiy pul to'lovlari.

Sof tushum – tovarlar (ishlar, xizmatlar) narxida hisobga olinadigan qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i hamda transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq summalarini kiritmagan holda tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushum.

Sof foyda – soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar to'langanidan keyin yuridik shaxs ixtiyorida qoladigan foyda.

Stavka – soliq solinadigan bazaning o'lchov birligiga nisbatan hisoblanadigan foizlardagi yoki mutlaq summadagi miqdorni ifodalaydi.

Tannarx – mahsulot ishlab chiqarish, ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatishda foydalaniladigan moddiy resurslarning, asosiy fondlarning, mehnat resurslarining, shuningdek tovarlar ishlab chiqarish, ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish jarayonini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan boshqa turdagi xarajatlarning qiymat bahosi.

Tovar oboroti – muayyan davr ichida savdo faoliyatini amalga oshirish chog'ida tovarlarni sotishdan olingan (olinishi lozim bo'lgan), pulda ifodalangan mablag'lar.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushum – realizatsiya qilingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun olingan (olinishi lozim bo'lgan) mablag'lar summasi, shu jumladan realizatsiya qilingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun haq to'lash yoki qarzni uzish hisobiga tushadigan mol-mulk qiymati.

Tovarlarni eksport qilish – O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan tovarlarni, agar qonun hujjatlarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, qayta olib kirish majburiyatisiz olib chiqish.

To'lov manbai – soliq to'lovchiga to'lovlarni amalga oshiruvchi yuridik shaxs.

Umidsiz qarz – sud qaroriga binoan majburiyatlarning tugatilishi, qarzdorning bankrotligi, tugatilishi yoki vafot etishi oqibatida yoxud da'vo qilish muddati o'tishi oqibatida uzish mumkin bo'lmagan qarz.

O'zbekiston Respublikasi soliq to'lovchilarining Yagona reestri – soliq to'lovchilarga oid davlat ma'lumotlar bazasi tizimi.

O‘zbekiston Respublikasining rezidenti – O‘zbekiston Respublikasida davlat ro‘yxatidan o‘tgan yuridik shaxs; O‘zbekiston Respublikasida doimiy yashab turgan yoki joriy soliq davrida yakunlanayotgan har qanday ketma-ketlikdagi o‘n ikki oylik davr ichida jami bir yuz sakson uch kun va undan ortiq muddat O‘zbekiston Respublikasida turgan jismoniy shaxs.

Favqulodda holatlar – taraflarning xohish-irodasi va harakatlariga bog‘liq bo‘lmagan, tabiat hodisalari (zilzila, ko‘chkilar, bo‘ron, qurg‘oqchilik va boshqalar), boshqa tabiiy ofatlar yoki ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatlar (urush holati, qamal holati, davlat manfaatlarini ko‘zlab importni hamda eksportni taqiqlash va boshqalar) keltirib chiqargan muayyan sharoitlardagi favqulodda, oldini olib bo‘lmaydigan va kutilmagan holatlar.

Foizlar – har qanday turdagi qarz talablaridan olingan daromad, shu jumladan obligatsiyalar va boshqa qimmatli qog‘ozlar, shuningdek depozit qo‘yilmalar va boshqa qarz majburiyatlaridan olingan daromad.

Hujjat bilan tasdiqlangan xarajatlar – operatsiya sanasini, summasini, xususiyatini aniqlash va uning ishtirokchilarini identifikatsiya qilish imkonini beradigan hujjatlar bilan tasdiqlangan xarajatlar.

Egri soliqlar – bahosiga yoki tarifiga qo‘shimcha ravishda o‘rnatiladigan tovarlar, ishlar va xizmatlar uchun soliqlar.

Yuridik shaxs – O‘zbekiston Respublikasining qonun hujjatlariga muvofiq tashkil etilgan, o‘z mulkida, xo‘jalik yuritishida yoki operativ boshqaruvida alohida mol-mulkka ega bo‘lgan hamda o‘z majburiyatlari yuzasidan ushbu mol-mulk bilan javob beradigan, mustaqil balansiga yoki smetasiga ega bo‘lgan, o‘z nomidan mulkiy va shaxsiy nomulkiy huquqlarga ega bo‘la oladigan hamda ularni amalga oshira oladigan, majburiyatlarni bajara oladigan, sudda da‘vogar va javobgar bo‘la oladigan tashkilot.

Yutuq – lotereyalar, o‘yinlar, tanlovlar, musobaqalar (olimpiadalar), festivallar va shu kabi boshqa tadbirlarda olingan, natura hoida yoki pulda ifodalangan to‘lovlar, sovrinlar va boshqa daromadlar.

Yakka tartibdagi tadbirkor – tadbirkorlik faoliyatini yuridik shaxs tashkil etmagan holda, mustaqil ravishda o‘ziga mulk huquqi asosida tegishli bo‘lgan mol-mulk negizida, shuningdek mol-mulkka egalik qilish va (yoki) undan foydalanishga yo‘l qo‘yadigan o‘zga ashyoviy huquq asosida amalga oshiruvchi jismoniy shaxs.

UMUMIY QISM

1-BOB. Soliq huquqining asosiy jihatlari

Ushbu bobda soliqning kelib chiqishi; soliq va boshqa majburiy to'lovlar tushunchasi; ularning o'ziga xos xususiyatlari, funksiyalari, soliq solish tamoyillari; soliq huquqi tushunchasi, predmeti, usuli, manbalari va tizimi; soliq huquqiy munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlari, yuzaga kelishi, o'zgarishi va bekor bo'lish asoslari; soliq huquqi. Uning huquq tizimida tutgan o'rni, soliq huquqiy munosabatlarning subyektlari va ularning huquqiy maqomi kabi masalalar yoritilgan.

1.1. Soliqlarning kelib chiqishi

Soliqlarning paydo bo'lishi, ularning ilk ko'rinishlari haqida aniq ma'lumotlarga ega bo'lish har bir insonni qiziqtirishi tabiiydir. Soliqlarning qachon paydo bo'lganligi haqida aniq ma'lumot tarixiy kitoblarda uchramasada, soliq tarixini yorituvchi manbalarning guvohlik berishicha, davlat paydo bo'lishi bilan soliq jamiyatdagi iqtisodiy munosabatlarning zurruriy bo'g'iniga aylangan. Davlat tuzilishi shakllari rivojlanishi bilan bir vaqtda soliq tizimi ham doimo o'zgarib turgan.

Soliqlarning ilk ko'rinishi sifatida qurbonlik qilingan noz-ne'matlar e'tirof etiladi. Buning xususiyati shundan iboratki, qurbonlik qilish majburiy bo'lmay, balki ixtiyoriy tarzda amalga oshirilgandir. Qilingan qurbonliklar esa kambag'allarga, nochorlarga, yetimlarga, muhtojlarga ulashib berilgan. Keyinchalik joriy etilgan soliqlar esa bevosita qabila hamda urug'lar o'rtasida davom etib turgan urush-janjallarga bog'liqdir. Bunday soliqlar natura shaklida bo'lib, bir qabilani bosib olish yoki o'zini muhofaza qilish uchun safarbar etilgan.

Soliqlar tarixda inson sivilizatsiyasi bilan birga rivojlanib, uning ajralmas qismi hisoblanadi. Soliqlarning iqtisodiy munosabatlarda asosiy o'ringa chiqishiga, avvalambor, davlatning shakllanishi, jamoalarning sinflarga bo'linishi, qadimgi ijtimoiy tuzumning vujudga kelishi hamda ularning ma'lum moliyaviy manbaga ehtiyoj sezishlari sabab bo'lgan. Ingliz iqtisodchisi S.Parkinson so'zi bilan aytganda: "Soliqlar ko'hnadir – huddi dunyodek, uning yuzaga kelishida qachondir bir mahalliy qo'mondon o'z hududida joylashgan daryo yoki tog'dan savdogar hamda sayohatchi o'tsa ulardan haq olishi sabab bo'lgan".

Soliqlarning paydo bo'lishi va rivojlanishi jarayonida ularning shakllari ham o'zgarib kelmoqda. Agarda bugungi kunga kelib soliqlar asosan pul shaklida undirilayotgan bo'lsa, ular qadimda bir qancha ko'rinishlarda, jumladan, mehnat shaklida, natura shaklida undirilgan. Shu o'rinda qayd etish lozimki, jamiyat iqtisodiy taraqqiyoti yuksalishiga mos ravishda soliqlarning pulli shaklda undirilishi ham tobora rivojlanib bordi.

Soliqlarning rivojlanish tarixi. V.M.Pushkaryova soliqlar rivojlanish tarixini 3 bosqichga ajratib ko'rsatadi. Ularning har biri u yoki bu xususiyatlari hamda afzalliklari bilan ajralib turadi. **Birinchi bosqichda** soliqlarning rivojlanishi qadimgi va o'rta asrlar qishloq xo'jaligi tizimiga xos bo'lib, u tartibsiz hamda asossizligi bilan ajralib turadi. Shu davrdan e'tiboran soliqlar va ularni undirish mexanizmi joriy etildi. Soliqlarning joriy etilishi davlatning paydo bo'lishi bilan bog'liq bo'lib, ularning amal qilishiga davlat apparatining shakllanishi, armiya, sud va ularning moliyaviy manbalar bilan ta'minlash zaruriyati, tovar ishlab chiqarishni yo'lga qo'yilishi kabi omillar sabab bo'lgan.

Ilk soliqlar tizimsiz to'lovlar ko'rinishida bo'lib, ular natura shakliga ega bo'lgan. Aholi soliqlarni ekinlar hosilidan, savdo-sotiqdan hamda ovlagan hayvonlaridan to'laganlar. Hozirgi davr soliq tizimiga mohiyatan o'xshash ilk soliq tizimi qadimgi Rimda shakllangan. Bu soliqlar faqat urush xarajatlarini moliyalashtirish uchun zarur bo'lgan. Rim aholisi o'zining mol-mulki, turmush darajasi hamda oilaviy ahvolidan kelib chiqqanholda soliq to'lashgan. Soliq summalari maxsus shaxslar tomonidan hisob kitob qilingan. XVII asrgacha Evropada soliqlar tartibsiz undirilganligi uchun yagona tizimga ega bo'lmagan. Ularning taqdiri urush natijalariga bog'liq bo'lib, goh kamayib, goh ko'payib ketar, natijada aholining tinkasini quritar edi. Faqatgina XVII asr oxiri XVIII asrboshlariga kelib soliqlar rivojlanishining ikkinchi bosqichi boshlandi.

Ikkinchi bosqichning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, unda soliqlar davlat budjetini shakllantirishning asosiy manbasi sifatida ko'rilgan. Soliq obyektlarini aniqlash va soliqqa tortish qonun-qoidalarini tartibga soluvchi ilk soliq tizimi yuzaga kelgan. To'g'ri va egri soliqlar ilk bor ajratilib, bu soliqlarning muhim va ahamiyatli jihatlari ochib berilgan. Soliqlar ichida asosiy o'rinni aksizlar egallagan. Bular qonuniy ravishda shahar darvozalarida mamlakatga kiritiluvchi yoki undan chiqariluvchi tovarlardan undirilib, hamma daromadlar va tushumlar soliqqa tortilgan. Evropa mamlakatlarida demokratiyaning rivojlanishi natijasida soliqlarni hisoblash va undirish borasida aholining haq-huquqlarini himoya qilish masalalari o'rtaga tashlandi. Natijada 1689 yil Angliyada qabul qilingan

“Huquqlar tog’risidagi bill”da qat’iyon xalq vakillari organlariga davlat daromadlari hamda xarajatlari to’g’risida ma’lumot berishi belgilandi. Fransiyada esa faqatgina 1791 yil “Ulug’ Fransuz revolyusiyasi”dan keyin davlat budjeti va soliqlari haqida ma’lumot berila boshlandi.

Uchinchi bosqichning o’ziga xos xususiyati shundan iboratki, unda soliqlarning kamayishi hamda soliqlarni o’rnatish va undirishga oid qonun-hujjatlarning kuchayishi yaqqol ko’zga tashlanadi. XIX asrning ikkinchi yarmida ko’p mamlakatlar yangi ilmiy nazariyalarni hayotga tatbiq etishga uringanlar, lekin faqatgina birinchi jahon urushidan so’ng yangi ilmiy qarashlarning samarasi o’laroq soliq solish tamoyillari hozirgi mukammal ko’rinishga ega bo’lgan. Ayni shu vaqtda zamonaviy soliq tizimining poydevori qurila boshlandi, to’g’ri soliqlarning ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berildi hamda budjet daromadlari ulushining katta qismini to’ldiruvchi jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliqlarni progressiv stavkalari joriy etildi. Shu bilan birga tan olish lozimki, shu vaqtgacha biror bir davlatda mukammal soliq tizimi amal qilmaydi.

Markaziy Osiyoda soliqlarning paydo bo’lishi. Soliqlarning paydo bo’lishi va rivojlanishiga bevosita davlatchilik munosabatlarning paydo bo’lishi va rivojlanishi bog’liq bo’lib, uning sababi sifatida shuni qayd etish lozimki, davlatning mavjud bo’lishi, davlat xarajatlarini moliyalashtirish zaruratini келтириб чиқарди. Ma’lumki, davlatchilik munosabatlarning ilk ko’rinishlaridan tortib hozirga qadar ham davlat xarajatlarini moliyalashtirishning soliqlardan boshqa samarali mexanizmi mavjud emas. Tarixiy manbalarning guvohlik berishicha Markaziy Osiyo hududida davlatchilik munosabatlari eramizdan avvalgi ming yillik boshlariga borib taqalib, uning hududidagi eng qadimgi davlatlar sifatida Katta Xorazm, Baqtriya va So’g’diyona davlatlari qayd etilgan. Ushbu davlatlarni boshqarish tizimi, ularda amal qilgan soliqlar borasida aniq ma’lumotlar saqlanmagan bo’lsada, aytish lozimki, shak-shubhasiz u yoki bu ko’rinishdagi soliqlar amal qilgan. Soliqlarning paydo bo’lishi va rivojlanishiga doir munosabatlar Markaziy Osiyo hududida ham dunyoning boshqa mintaqalarida bo’lgani kabi davrlar nuqtai-nazaridan oddiylikdan murakkablik tomon rivojlanib borgan. Miloddan oldingi birinchi ming yillikning boshlaridayoq Markaziy Osiyo hududlarida ko’chmanchilik sharoitida, o’zlari uchun qulay joy izlab yurgan ko’plab urug’ va qabilalar, yer maydonlari, suv, o’tloqlarni egallash maqsadida kurashib kelganlar, ayrim hollarda esa o’zlaridan kuchliroq, yirik qabilalarga yer solig’i, ya’ni o’lpon to’lab turganlar. Tarixiy manbalar podshoh xazinasining dastlabki asosiy manbai sovg’a-salom

bo‘lganligidan dalolat beradi. Lekin Doro hukmronligi davriga kelganda soliqlar joriy qilinadi. “Doroni forslar savdogar deyishlariga sabab, u birinchi bo‘lib soliqlarni joriy etganligidadir” deb yozgan edi Gerodot. Doro soliq tizimini faqat o‘z mamlakatida emas, balki zo‘rluk bilan qaram qilib olgan mamlakatlarga ham joriy etdi. Soliq miqdori satin pul birligi talant hisobida aniqlangan. Ahamoniylar hukmronligi davrida Markaziy Osiyoda yashovchi qabilalardan soliqlar salkam ikki asr mobaynida yillik xiroj va harbiy otryadlar yetkazib berish shaklida undirilgan. Bu davrda soliq turlari ham har xil bo‘lgan.

Masalan, sak va kasbiylar kabi qabilalar 250 talant (1 talant 25 kg. 248 gr. Sof oltinga teng bo‘lgan), ya’ni 6312 kg. miqdorida, parfiyaliklar, xorazmiylar, so‘g‘dlar va oriylar 300 talant, ya’ni 7575,4 kg. miqdorida xiroj to‘lashgan. Qat’iy belgilangan xirojlardan tashqari har xil sabablarni ro‘kach qilib qo‘shimcha soliqlar ham joriy etdilar va ular suv yo‘lini to‘sib qo‘yish yoki boshqa xil zo‘ravonlik kabi tahdidlar orqali undirib olinar edi.

Aleksandr Makedonskiy Markaziy Osiyoni bosib olib, uni o‘z saltanati tarkibiga kiritgach, bu yerda istiqomat qiluvchilar soliqlarni yunonlar tamoyili bo‘yicha to‘lay boshlaganlar. Yunonistonda soliqqa tortish Markaziy Osiyodagidan farq qilib, soliqlar daromad solig‘i va ehsonlardan iborat bo‘lgan. Daromad solig‘i daromadning o‘ndan yoki yigirmadan biri miqdorida undirilgan va jamoat manfaatlarini himoya qilish maqsadlari yo‘lida ishlatilgan. Aleksandr Makedonskiy Markaziy Osiyoda asosan Ahamoniylar barpo etgan davlat apparati tuzilmasini saqlab, mahalliy zodagonlar tarkibidan satraplar hokimiyatini tuzgan. Maxsus soliq xizmati joriy qilmagan, soliq undirish vazifasi muayyan kishi zimmasiga yuklatilgan. Ular esa soliq to‘lovchilardan xazina bilan tuzilgan shartnomada belgilangandan ko‘ra ko‘proq soliqlar yig‘ib, o‘z manfaatlarini uchun ham qo‘shimcha mablag‘lar to‘plab olishgan. Eramizdan oldingi 140 yilda Yunon-Makedon mamlakati barham topdi. I asrning oxiridan boshlab to hozirgi eramizning IV asr o‘rtalarigacha Markaziy Osiyoda Kushon podsholigi hukmronlik qildi. Bu davrda soliqlarni hisoblash va undirish tartibi haqida yetarli ma’lumot bo‘lmasa ham, lekin ayrim arxeologik topilmalar soliqlar oltin bilan hisoblanishini, undagi hujjatlar soliqlarni qabul qiluvchi xazinabon lavozimi bo‘lganligidan darak beradi. 651 yildan boshlab mamlakatimiz hududida arablar hukmronligi o‘rnatildi. Soliqqa tortish tizimi bir muncha murakkablashdi va soliqlarning turli xillari paydo bo‘ldi.

Masalan, xayr-ehson ehtiyojlari uchun soliq - zakot (mol-mulkdan 2,5 foiz miqdorida) ijtimoiy keskinlikni yumshatish uchun mo‘ljallangan, kambag‘allar, yetimlar va yo‘lovchilarga xayr-ehson berishda foydalanilgan. Bundan tashqari, quyidagi soliqlar mavjud edi, vazifa - o‘lpon,

juzya - jon solig'i, xiroj - yer solig'i. Xiroj quyidagi shakllarda undirilgan: Misaha - ishlov beriladigan maydon birligidan qat'iy stavkalarda; Muqota - qat'iy belgilangan summada; Muqosama - hosilning muayyan ulushida (1/3 qismi).

Xiroj Navro'z bayrami arafasida yig'ib olingan. Juzyani musulmon bo'lmagan fuqarolar (ozod erkaklar) to'laganlar. Xotin-qizlar, keksalar, kambag'allar va qullar bu soliqni to'lashdan ozod qilingan. Juzyani hisoblashda o'ziga to'qlik darajasi hisobga olingan va soliq pul yoki natura shaklida undirilgan. Yuqoridagi soliqlardan tashqari chorvadorlardan, hunarmandlardan va savdogarlardan soliqlar olingan.

Movaraunnahrda IX-X asrlarda yerlarni soliqqa tortish ular kimga tegishli ekanligiga bog'liq edi. Yerlar uch toifaga bo'lingan: Birinchi toifa yerlar - sultonga tegishli bo'lib (mulki sultoniy), bunday yer ustidan nazorat keyinchalik **“Mulki devoniy”** deb nomlangan devon (mahkama) amaldorlari tomonidan amalga oshirilib, ushbu toifadagi yerlar haddan tashqari ko'p edi. Bunday yerlarga asosan dehqonlar yerlari kirgan. Ikkinchi toifa yerlar - shaxsan hukmron sulolaning ayrim a'zolari, qadimiy dehqon zodagonlar, shunchaki boy dehqonlarga, sayyidlar (Muhammad (s.a.v.) payg'ambar xonadoni avlodlari), ayrim ruhoniylar, turk gvardiyasining ayrim rahbarlari, savdogarlarga tegishli bo'lgan xususiy mulk yerlar. Uchinchi toifa yerlar - musulmon diniy muassasalariga, ya'ni masjid, madrasa, xonaqoh maqbaralarga vaqtincha yoki umrbod foydalanish uchun berilgan vaqf yerlar. Xiroj uchala toifa yerlaridan ham olingan bo'lib, ular “mulki xiroj” deb atalgan, lekin bunda oliy musulmon ruhoniylarga, avvalo sayyidlarga tegishli yerlar soliqqa tortishdan to'liq yoki qisman ozod qilingan. X asr boshlarida Movaraunnahrda “iqta” soliq yig'ishning asosiy manbaiga aylangan. “Iqtadorlar” o'z navbatida dehqonlarning oddiy jamoatchiga aylanishiga zamin yaratdi. Yerlar muayyan muddatga “Iqtadorlar” foydasiga muayyan daromadni to'liq yoki qisman olish huquqi bilan sovg'a qilingan. “Iqta” sohiblari dehqonlardan maxsus qaror bilan belgilangan soliqlarnigina olishi mumkin edi. “Iqta”ga nafaqat yerdan, balki soliqqa tortishning boshqa obyektlaridan (tegirmon, hammom, bozordagi do'konlar) olinadigan soliqlar va daromadlar ham berilishi lozim edi.

1221 yilda O'rta Osiyoda mo'g'ullar hokimiyati o'rnatildi. Bu hududlarda soliq siyosatini olib borish maqsadida ular tomonidan qurultoyda taklif etilgan tadbirlar hayotga tatbiq etila boshlandi va Mahmud Yalavoch boshchiligida o'lkadagi xalqlardan turli xildagi soliqlarni undirar edilar. **“Kalon” solig'i** dehqonlardan yig'iladigan asosiy soliq bo'lib, u hosilning o'ndan bir qismini tashkil etgan. Chorvadorlardan **“ko'pchur” solig'i** olingan bo'lib, uning miqdori har yuz bosh qoramoldan birga teng edi. Bundan tashqari “Yaso” qonuni bo'yicha

aholidan davlat foydasiga “shulsi” deb atalgan soliq undirilgan. Ushbu soliq turining miqdori har bir otardan ikki yashar qo‘y va har mingotdan bir biyani (qimiz uchun) tashkil etgan. Shuningdek, mamlakatdagi savdo yo‘llarida joylashgan bekat – “yom” (jom) larning xarajatlari ham aholi zimmasiga yuklatilib, ularning miqdori shu darajada ko‘payib ketar ediki, ba’zi hollarda har bir “yom” uchun 20 ot-ulov, so‘yish uchun qo‘ylar, sog‘ish uchun sog‘uvchisi bilan biyalar, aravalar va boshqa sarf-xarajatlar ajratilgan. Mo‘g‘ullar istilosi davrida dehqonlar va hunarmandlarning ahvoli yil sayin yomonlashib bordi, chunki yer solig‘ini to‘lashdan tashqari dehqonlar turli xil majburiyatlar va xizmatlarni bajarishardi. Hunarmandlar, ayniqsa, qurol tayyorlab berish kabi majburiyatlarni olgan edi. Feodal va zadogonlarga xonzoda va xon xotinlari yorliq hamda payzalar tarqatgan, bu unvonlar dehqon va hunarmandlardan turli xizmat hamda majburiyatlarni bajarishni talab qilish huquqini bergan. Payza ko‘rsatilganda mahalliy aholi, masalan sayohat qiluvchini ovqatlantirishi va unga xona, otiga em berishi va boshqa qulayliklar yaratishi shart edi. Yil sayin aholining yashash sharoiti og‘irlashib borishi mamlakatning ko‘p joylarida qo‘zg‘olonlar ko‘tarilishiga sabab bo‘ldi. Bu qo‘zg‘olonlar zudlik bilan bostirilgan bo‘lsada, lekin mo‘g‘ul hukmdori Munnexon Movaraunnahrda soliq to‘lovchilar amalga oshirayotgan tartibsizliklar va suiste‘molliklarga tegishli farmon chiqardi. Unga ko‘ra boy kishi 10 dinor, kambag‘allar esa 1 dinor to‘laydigan bo‘ldi. Chorva solig‘i 100 tuyoqdan bir bosholinishi belgilandi. Musulmon, xristian va butparastlar ro‘honiylari, shuningdek, keksa va ishlashga noqobil kishilar soliq to‘lamaydigan bo‘ldilar. Chig‘atoy ulusida yer solig‘i o‘ndan bir hajmda belgilangan. Soliqlar hatto sharob, guruch, go‘sht hamda ot emishi tarzida ham har bir xo‘jalikdan undirilgan. Yirik mulkdorlar, savdogarlar, islom peshvolari mo‘g‘ullar bilan yaqinlashib, katta imtiyozlarga ega bo‘lganlar, har xil yorliqlar olganlar. Oliy mansabdorlar soliq to‘lamaganlar. Soliq yig‘ishga mas‘ul etilgan Mahmud Yalovoch qo‘zg‘olondan so‘ng o‘z lavozimidan bo‘shatildi va Movaraunnahrdan haydab yuborildi. Soliq yig‘uvchi va noib etib uning o‘g‘li Mas‘udbek tayinlanib, u bu lavozimda 51 yil xizmat qildi. U mo‘g‘ullarga o‘lpon va soliqlarni o‘z vaqtida to‘lab turdi. Natijada mo‘g‘ullar Movaraunnahrni boshqarish ishiga aralashmaganlar. Bunday holat Amir Temur hokimiyati o‘rnatilguncha davom etdi.³

³Soliq nazariyasi: O‘quv o‘llanma / Mual.: Jo‘raev A., Meyliev O., Safarov G'. – T.: Toshkent Moliya instituti, 2004. – 166 b.

Umuman olganda soliq hamma davrda ham davlat xazinasini to'ldirish hamda amaldorlar yoki davlat vazifa va funksiyalarini amalga oshirish hamda jamiyat ehtiyojlarini ta'minlash maqsadida yig'ilgan. Shuningdek, davlat daromadining asosiy manbai bo'lgan.

1.2. Soliqlarning tushunchasi va ahamiyati

Hozirgi vaqtda davlatning ijtimoiy va iqtisodiy hayotida eng dolzarb muammolardan biri - bu soliq munosabatlarini tartibga solish masalasidir. Biron bir davlat soliqlarsiz mavjud bo'lishi mumkin emas. Soliqlar, ma'lum bir ma'noda, davlatning asosiy xususiyatlaridan biri hisoblanadi. Prezidentimiz I.Karimov soliqlarning jamiyat hayotidagi o'rni, inqirozga qarshi choralar dasturini hayotga tatbiq qilish borasida ta'kidlaganidek, "Dastur doirasida amalga oshirilgan yana bir muhim tadbirimiz – soliq yukini yengillashtirish, soliqqa tortish tizimini soddalashtirish va unifikatsiya qilish bo'yicha xo'jalik tuzilmalarini qo'llab-quvvatlash maqsadida qo'shimcha choralar ko'rilganidir".⁴

Iqtisodiy nuqtai nazardan soliqlar pul munosabatlari tizimidan iborat bo'lib, ular vositasida, bir tomondan, yuridik va jismoniy shaxslar o'rtasidagi munosabatlar, ikkinchi tomondan, davlat bilan davlat mablag'larini shakllantirish bo'yicha munosabatlar amalga oshirilgan. Soliqlar hisobiga davlat moliyaviy resurslarining asosiy qismi shakllantiriladi, ular davlat budjetiga kelib tushadi va jamiyat ehtiyojlari uchun foydalaniladi. Soliqlar – davlat budjetining daromad qismiga o'tkaziladigan, yuqori qonunchilik hokimiyat organlarining hujjatlariga asosan yuridik shaxslar va fuqarolar tomonidan beg'araz, muayyan miqdorda va belgilangan muddatlarda umumdavlat ehtiyojlarini qondirish uchun to'lanadigan majburiy to'lovdir.⁵

Soliqlarning yuridik mohiyatini tashkil etuvchi eng muhim xususiyatlar **soliq to'lovlarining beg'arazligi, bu to'lovlarning majburiyligi, ularni joriy etish va undirib olish tartibi, soliqning aniq miqdorini hamda uni amalga kiritishning aniq muddatini belgilashdan iborat.**⁶

⁴ I.Karimov. Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirish. Ma'ruza. "Soliq va bojxona xabarlari" gazetasi. 2010 yil 1 fevral 5 (809).

⁵ A.Li O'zbekiston Respublikasining moliya huquqi. Darslik. / Mas'ul muharrir: M.H.Rustamboev. – T.: TDYUI, 2004. – 398 b.

⁶ Химичева Н.И. Финансовое право: учебно-методический комплекс – М. Норма, 2007.

Soliq to'lovlarining beg'arazliligi shuni anglatadiki, soliqlar shaklida budjetga kiritiladigan pul mablag'lari maqsadli yo'nalishga ega emas. Ular yuridik va jismoniy shaxslardan davlat mulkiga beg'araz o'tkaziladi hamda davlat tomonidan iqtisodiyot, ijtimoiy-madaniy tadbirlar, mudofaani moliyalashtirish, davlat apparatini saqlash uchun yo'naltiriladi.

Davlat soliq to'lovchilarga ular tomonidan budjetga kiritilgan mablag'lar uchun hech qanday bevosita kompensatsiyalarni bermaydi, ya'ni soliq to'lovchi davlatga soliq to'laganda to'g'ridan-to'g'ri hech qanday manfaat kutmaydi.

Ammo soliq to'lovlarining beg'arazlilik xususiyati davlat soliqlarni olib, ularni to'lovchilarga muayyan moddiy ne'matlarni bermaydi, degan ma'noni anglatmaydi. Soliqlar boshqa shaklda insonlarni o'zlariga qaytariladi.

Masalan, bepul ta'lim olish, tibbiy xizmat ko'rsatish, pensionerlar, nogironlar, ko'p bolali oilalarni ijtimoiy ta'minlash va h.k. uchun mablag'lar asosan davlat budjetining soliqlar hisobidan shakllantiriladigan daromad qismidan ajratiladi.

Har bir soliq to'lovchi uchun davlatga to'lanadigan soliqlar hajmi bilan undan olinadigan moddiy ne'matlar o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri, ko'zga ko'rinadigan aloqaning yo'qligi uning soliqqa go'yoki zimmasiga tushadigan bir yuk sifatida qarashi uchun sabab bo'ladi, zeroki soliq to'lovchilar ushbu mablag'lar hisobidan moliyalanadigan davlat harajatlari yo'nalishini ma'qullashlari ham mumkin. Ayrim to'lovchilarning soliq to'lashdan qochishi, o'z daromadlarini kamaytirib ko'rsatishga intilishi mana shundandir.

Soliq yuridik mohiyatining *majburiylik xususiyati* shundan iboratki, soliq to'lovchilar qonun kuchi bilan muayyan shart-sharoitlarda soliqlarni to'lashi shart. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 51-moddasiga muvofiq soliqlarni to'lash bo'yicha majburiyat konstitutsiyaviydir.

Soliqlar majburiyati hokimiyat vakolatlariga ega bo'lgan tegishli organlar orqali davlat kuchi bilan ta'minlanadi va shu sababli soliqlarni to'lash ixtiyoriy emas, balki majburiylik xususiyatiga ega.

Pol Mari Godmening fikriga ko'ra, "soliq tushunchasida majburiylik elementi shunchalik buyukki, bu majburiylik xususiyatiga ega bo'lmagan tushumlarning soliq sohasidan istisno etilishiga olib keladi".

Ayrim mamlakatlarning hozirgi zamon soliq tizimida qonun kuchi bilan majburiy bo'lmagan soliqlar ham mavjud bo'lib, bu - cherkov solig'i hisoblanadi. Ularni ijro etish diniy me'yorlar bilan ta'minlanadi.

Masalan, musulmon davlatlari (Yaman, Saudiya Arabistoni, Pokiston va boshqalar) da davlat dini yetarlicha rivojlangan bo'lib, davlat tomonidan sanksiyalangan diniy soliq me'yorlari umumdavlat me'yorlari bo'lib qolmoqda. Xususan, bunday to'lovlardan bo'lgan islom soliqlari (zakot, zakot al fitr, ushr) Qur'onga muvofiq ravishda undirib olinadi va ular chet ellardagi musulmon jamoalarini qo'llab-quvvatlash, kam ta'minlanganlarga yordam berish va boshqa maqsadlarga yo'naltiriladi.⁷

Soliqlarning muhim yuridik belgisi *ularni belgilash va joriy etish tartibi* hisoblanadi. Soliqlarni belgilash hamda ularni undirib olish qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartib va shartlarda amalga oshiriladi. Shu munosabat bilan qonunchilikda nazarda tutilmagan har qanday majburiy to'lovlar soliq hisoblanishi mumkin emas.

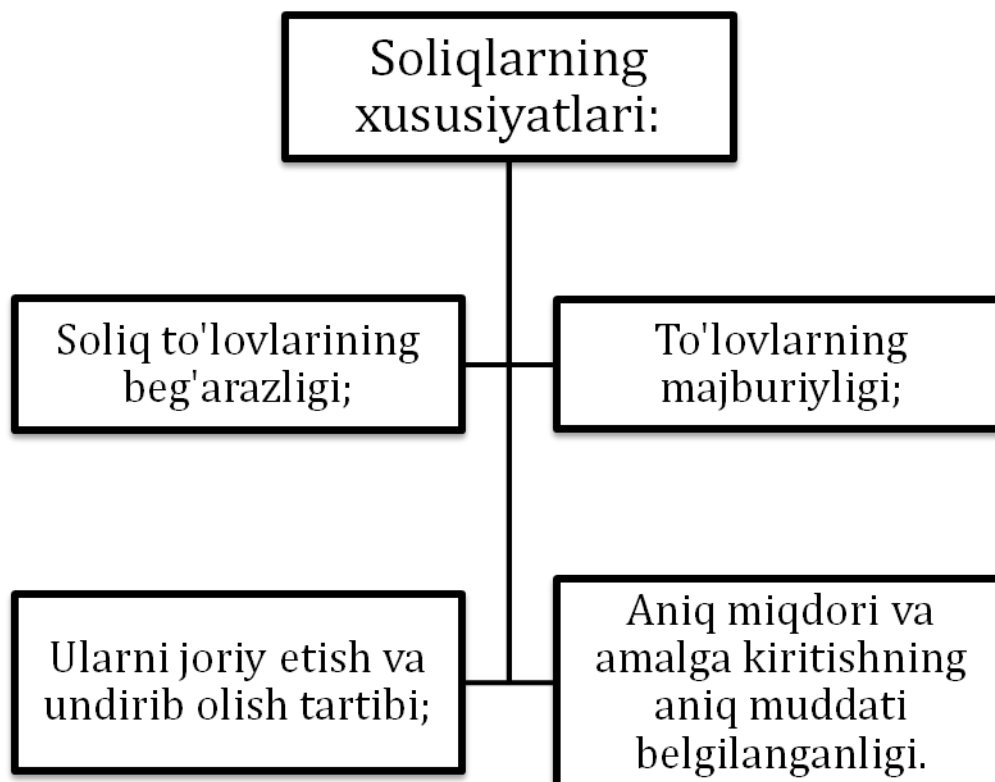
Soliqlarning yuridik mohiyatini tashkil etuvchi yana bir belgisi shundan iboratki, ularni to'lash orqali oldindan qonunchilikda belgilangan tartibda daromadning bir qismi davlat foydasiga undirib olinadi. Davlat davlatning budjet tizimi daromad qismiga o'tkaziladigan soliqlar miqdori va ularni to'lash muddatlarini belgilaydi, qonunda belgilangan ko'rsatmalarni buzgan soliq munosabatlari subyektlariga nisbatan javobgarlik choralari qo'llaydi.

Ko'pgina mamlakatlar qonunchiligida, shu jumladan O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida ham, soliqlarni va ularning miqdorlarini belgilash vakolati faqat yuqori qonunchilik hokimiyatiga tegishli ekanligi belgilangan. Hech kim qonunda belgilanmagan tartibda o'z xohishiga ko'ra soliqlarni yoki boshqa majburiy to'lovlarni o'rnatishi, ularning miqdorini belgilashi mumkin emas.

Mamlakatimizda soliq siyosatini takomillashtirish zarurligi muhim ustuvor vazivalardan biri sifatida e'tirof etiladi. Prezidentimiz o'z ma'ruzalarida soliq to'lovchiga soliqqa tortish tizimida qo'shimcha imtiyozlar va preverensiyalar berish, soliqlarni unifikatsiya qilish, soliq yukini yengillashtirish, soliq qonunchiligini barqarorligini ta'minlash hamda ushbu yo'nalishda ilg'or mamlakatlar ijobiy tajribalaridan foydalanish lozimligini ta'kidlab o'tdilar.⁸

⁷ А.Козырин Налоговое право зарубежных стран: вопросы теории и практики.-М.: Манускрипт, 1993.-20- стр.

⁸ "Bizning bosh maqsadimiz – jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh etishdir". O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi ma'ruzasi. Xalq so'zi. 2005 yil 29 yanvar - №20 (3565)

Yuqoridagi xususiyatlardan kelib chiqib, soliq tushunchasiga 2007 yil 25 dekabrda yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida quyidagicha ta’rif berilgan.

Soliqlar deganda – Soliq kodeksida belgilangan, muayyan miqdorlarda undiriladigan, muntazam, qaytarib berilmaydigan va beg‘araz xususiyatga ega bo‘lgan, budjetga yo‘naltiriladigan majburiy pul to‘lovlari tushuniladi.

Shu bilan bir qatorda Soliq kodeksida boshqa majburiy to‘lovlarning tushunchasi ham mustahkamlab qo‘yildi:

Boshqa majburiy to‘lovlar deganda esa - Soliq kodeksida belgilangan davlat maqsadli jamg‘armalariga majburiy pul to‘lovlari, bojxona to‘lovlari, shuningdek vakolatli organlar hamda mansabdor shaxslar tomonidan yuridik ahamiyatga molik harakatlarni to‘lovchilarga nisbatan amalga oshirish uchun, shu jumladan muayyan huquqlarni yoki litsenziyalar va boshqa ruxsat beruvchi hujjatlarni berish uchun to‘lanishi lozim bo‘lgan yig‘imlar, davlat boji tushuniladi.

Soliq funksiyalari. Har qanday davlatda soliqlarning roli ular bajaradigan funksiyalar bilan belgilanadi. Soliq funksiyasi deganda, uning mohiyatining harakatda namoyon bo‘lishi, uning xususiyatlarini ifodalash uslubi tushuniladi.

Funksiya ushbu iqtisodiy kategoriyaning qiymatni taqsimlash va daromadlarni qayta taqsimlash vositasi sifatidagi ijtimoiy vazifasi qay tarzda amalga oshirilishini ko'rsatadi.

Soliqlarga **fiskal, rag'batlantirish, tartibga solish va qayta taqsimlash funksiyalari** xosdir.

Soliqlarning fiskal funksiyasi ular tabiatining o'zi bilan belgilanadi, ular majburiy tartibda va beg'araz davlat daromadiga kelib tushadi hamda davlat tomonidan o'z xarajatlarini qoplash uchun ishlatiladi. Fiskal funksiya vositasida soliqlarning bosh ijtimoiy vazifasi amalga oshiriladi - budjet tizimi va budjetdan tashqari jamg'armalarda to'planadigan davlat moliyaviy resurslari shakllantiriladi hamda ular davlat o'z funksiyalarini bajarishi uchun foydalaniladi. Soliqlarning fiskal funksiyasi davlatga moliyaviy mablag'larning asosiy qismini yo'naltirish uchun imkon beradi.

Fiskal funksiya davlat budjetini shakllantirishda soliqlarni rolini belgilaydi. Lekin soliq siyosatining vazifasi faqat budjetni to'ldirish bo'lishi kerak emas. Prezidentimiz I.Karimov ta'kidlaganlaridek, "Soliq siyosatining vazifasi – bir tomondan, budjet daromadining barqaror savarbarligini ta'minlashdan, ikkinchi tomondan – korxonalarni respublika uchun zarur bo'lgan mahsulotlar ishlab chiqrishni rag'batlantirishdan iborat".⁹

Davlat ayrim sohalarni, tarmoqlarni qo'llab-quvvatlash, rivojlantirish maqsadida ma'lum bir yengilliklar, soliq imtiyozlarini berish orqali rag'batlantirish funksiyasini amalga oshiradi.

Masalan, Soliq kodeksining 158-moddasiga asosan yuridik shaxslarning quyidagi foydasi yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini to'lashdan ozod qilinadi: protez-ortopediya buyumlari, nogironlar uchun inventarlar ishlab chiqarishdan, shuningdek nogironlarga ortopedik protezlash xizmati ko'rsatishdan, nogironlar uchun mo'ljallangan protez-ortopediya buyumlari va inventarlarni ta'mirlash hamda ularga xizmat ko'rsatishdan olingan foydasi; shahar yo'lovchilar transportida (taksidan, shu jumladan yo'nalishli taksidan tashqari) yo'lovchilarni tashish bo'yicha xizmatlar ko'rsatishdan olingan foydasi; tarix va madaniyat yodgorliklarini ta'mirlash hamda qayta tiklash ishlarini amalga oshirishdan olingan foydasi. Shuningdek mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar jarayonida tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash maqsadida qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Shuningdek oxirgi yillarda mamlakatimizda soliq to'lovchilarga yengillik berish maqsadida soliq ma'muriyatchiligini soddalashtirishga, soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikni liberallashtirishga hamda soliq yukini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirildi. Jumladan, 2015 yil 15 maydagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta'minlash, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoniga asosan Respublika iqtisodiyotida xususiy mulkning o'rni va rolini tubdan oshirish, xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish yo'lidagi to'siq va cheklovlarni bartaraf etish, iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish, yalpi ichki mahsulotda xususiy mulk, jumladan, chet el kapitali

⁹ Karimov I.A. O'zbekiston buyuk kelajak sari. – T.Ozbekiston.1998.B.65

ishtirokidagi ulushini izchil oshirish maqsadida xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta'minlash, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi tasdiqlandi. Unda: xususiy mulkni himoya qilish kafolatini kuchaytirish, tadbirkorlik faoliyatini tartibga soladigan ma'muriy va jinoyat qonunchiligini liberallashtirish jarayonini davom ettirish; barcha turdagi ro'yxatdan o'tkazish, ruxsat berish va litsenziyalash; xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirish uchun zarur shart-sharoit va imkoniyatlar yaratish (soliq tekshiruvini kamaytirish) va boshqa masalalar inobatga olingan. Shundan kelib chiqib, 2015 yil 20 avgustda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga xususiy mulkni, tadbirkorlik subyektlarini ishonchli himoya qilishni yanada kuchaytirishga, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etishga qaratilgan o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuniga asosan mazkur subyektlarga bir qator yengilliklar berildi.

Soliqlarning tartibga solish funksiyasi shundan iboratki, ular ijtimoiy ishlab chiqarish, uning tuzilmasi va dinamikasiga, fan-texnika taraqqiyotini tezlashtirishga iqtisodiy ta'sir ko'rsatuvchi muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Soliqlar vositasida ishchanlik faolligini rag'batlantirish yoki, aksincha, uni cheklash mumkin. Soliqlar yordamida proteksionistik iqtisodiy siyosatni olib borish yoki tovar bozoriga erkinlikni ta'minlash mumkin. Soliqlarni tartibga solish funksiyasi orqali iqtisodiyot, ishlab chiqarish va aholining daromadlari tartibga solinadi.

Masalan, aksiz solig'ini belgilash orqali ayrim iste'mol tovarlarini ishlab chiqarish yoki realizatsiya qilishni tartibga solish; iqtisodiyot tarmoqlarini tartibga solish maqsadida soddalashtirilgan soliq tizimini joriy qilish; aholining daromadlarini tartibga solish maqsadida jismoniy shaxslarning daromadiga o'sib boruvchi shkala asosida soliq solish (ya'ni eng kam ish haqining bir baravarigacha miqdordagi daromad summasiga 0 foiz; eng kam ish haqining bir baravaridan (+1 so'm) besh baravarigacha miqdordagi daromadiga eng kam ish haqi miqdorining bir baravaridan oshadigan summaning 7,5 foizi; eng kam ish haqining besh baravaridan (+1

so'm) o'n baravarigacha miqdordagi daromadiga besh baravar miqdordan soliq + eng kam ish haqi miqdorining besh baravaridan oshadigan summaning 17 foizi; eng kam ish haqining o'n baravaridan (+1 so'm) va undan yuqori miqdordagi daromadiga esa o'n baravar miqdordan soliq + eng kam ish haqi miqdorining o'n baravaridan oshadigan summaning 23 foizi soliq stavkalarini belgilanishi)

Tub iqtisodiy islohotlar sharoitida soliqlarning tartibga soluvchilik roli kuchayib boradi. Ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotining o'z modelini tashkil etishning eng muhim elementlaridan biri ishlab chiqarishga to'g'ridan-to'g'ri davlat boshqaruvidan chetga chiqish, tovar ishlab chiqaruvchilarning o'zlariga, iqtisodiy maqsadga muvofiqlikdan kelib chiqqan holda, qanday faoliyat bilan shug'ullanish va qanday mahsulot ishlab chiqarishni belgilashda erkinlik berish hisoblanadi. Shu munosabat bilan tadbirkorlik faoliyatining tartibga soluvchi bosh dastaklaridan biri soliqlar bo'lib qoladi.

Shuni aytish kerakki, soliqlardan iqtisodiyotni tartibga soluvchi vosita sifatida foydalanish konsepsiyasi dastlab 1936 yili ingliz iqtisodchisi J.Keyns tomonidan ishlab chiqilgan edi. Ushbu konsepsiyaga muvofiq soliqlar jamiyatda iqtisodiy munosabatlarni faqat tartibga solish uchun mavjud. Biroq ushbu konsepsiya iqtisodiyotni ma'muriy-buyruqbozlik uslublariga asoslangan ijtimoiy ishlab chiqarish sharoitlarida o'z ifodasini topa olmas edi va tabiiyki, u fanga qarshi burjua nazariyasi sifatida keskin tanqidga uchradi.

Soliqlardan tadbirkorlikni tartibga solishning samarali vositasi sifatida foydalanish qayishqoq soliq siyosatini olib borishni talab qiladi, uning mohiyati, bir tomondan, budjet daromadlari to'ldirilishini ta'minlash, ikkinchi tomondan esa, ishbilarmonlik faoliyatini rag'batlantirish, korxonalarining moliyaviy ahvolini sog'lomlashtirish, tadbirkorik va investitsion faoliyatni rivojlantirishdan iborat.

Soliqlarning tartibga soluvchilik funksiyasi iqtisodiyotni rivojlantirishga maqsadli yo'naltirilgan ta'sir ko'rsatilishi uchun muvaffaqiyatli qo'llanmoqda. Bu tadbirlar ijtimoiy ishlab chiqarish tuzilmasiga va davlat budjeti daromadlari o'sishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Soliq chora-tadbirlari investitsion faoliyatni rag'batlantirish (masalan, foydaning investitsiyalarga ajratiladigan qismiga soliq solinmaydi), mintaqaviy siyosatni amalga oshirishda keng qo'llanadi. Jumladan, soliqlar yordamida ishlab chiqarish, masalan ma'lum bir ishlab chiqaruvchilarga nisbatan imtyozlarni belgilash, iste'mol masalan, aksiz solig'ini joriy qilish, aholining daromadlari esa jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'iga nisbatan o'zgaruvchan stavkani, ya'ni jismoniy shaxslarning daromadi oshib borishi bilan soliq stavkasini oshib borishi orqali tartibga solinadi. Iste'mol masalan, aksiz solig'ini joriy qilish orqali tartibga solinishi mumkin.

Soliqlarning qayta taqsimlash funksiyasi mavjudligi shu narsa bilan belgilanadiki, “soliq tizimi yalpi milliy mahsulotni qayta taqsimlashni amalga oshiradi va bu bilan u iqtisodiyotni tuzilmaviy qayta qurish, aholiga ijtimoiy kafolatlarni ta’minlashda bevosita ishtirok etadi”.¹⁰

Soliqlar yordamida davlat yuridik va jismoniy shaxslarning foydasi (daromadi)ni, iqtisodiyot va ijtimoiy sohani rivojlantirish uchun yo‘naltirib, qayta taqsimlaydi. Eng yuqori daromadlarga soliq solishning o‘zgaruvchan shkalasini belgilab, ijtimoiy himoyaga muhtoj bo‘lgan fuqarolarni soliqlardan qisman yoki to‘liq ozod qilish-soliqlarning ijtimoiy yo‘naltirilganligini anglatadi. Soliq solish orqali “ayrim ijtimoiy guruhlar daromadlari o‘rtasidagi farqlarni kamaytirib, yo‘qotib borish maqsadida nisbatlarni o‘zgartirish yo‘li bilan ijtimoiy tenglikni qo‘llab-quvvatlashga erishiladi”.¹¹

Soliqlar funksiyalari doimiy ravishda rivojlanib boradi va bunda ular bir-biriga juda bog‘liq bo‘lib, bir vaqtda amalga oshiriladi. Ushbu holat ular o‘rtasida muayyan qarama-qarshiliklarni ham yuzaga keltiradi. Davlatning soliqlarni oshirish yo‘li bilan keyinchalik ularni budjet orqali iqtisodiyotni va ijtimoiy sohani rivojlantirishga ta’sir etish uchun o‘z qo‘lida imkon qadar ko‘proq moliyaviy mablag‘larni to‘plashga bo‘lgan intilishi ularning fiskal funksiyasini kuchaytirishga olib keladi. Shu bilan birga, davlat tomonidan soliqlar yordamida qancha ko‘p mablag‘ olinsa, foyda (daromad) olish maqsadidagi faol ish-faoliyatga bo‘lgan qiziqish shunchalik kamayadi, ya’ni tartibga soluvchi funksiya samaradorligi pasayadi. Demak, soliqlarning fiskal va rag‘batlantiruvchi mohiyati o‘rtasida muvozanat bo‘lishiga rioya qilinishi shart. Bir tomondan, ular budjetga moliyaviy mablag‘larning eng ko‘p darajada kelib tushishini ta’minlashi, ikkinchi tomondan esa tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga yordam berishi lozim.

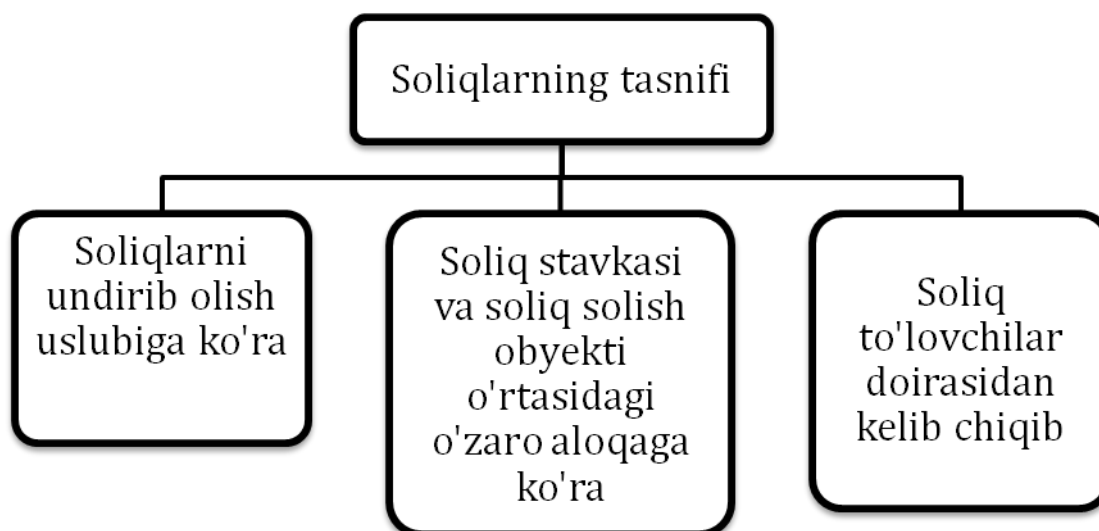
Soliqlarning tasnifi. Yuridik mohiyatiga ko‘ra soliqlar o‘zlarining bir-biriga o‘xshash va o‘zaro farq qiladigan umumiy (muhim) belgilariga qarab bir qancha mezonlar bo‘yicha tasniflanishi mumkin. Iqtisodiy va yuridik adabiyotlarda soliqlarni tasniflash bo‘yicha eng ko‘p tarqalgan mezonlar ularni undirib olish uslubi, qo‘llaniladigan stavkalar xususiyati, soliqlarni belgilash, bekor qilish va joriy etish bo‘yicha davlat organlari vakolatlarining hajmi, subyektlar (soliq to‘lovchilar) turlari va h.k. belgilar bo‘yicha guruhlariga ajratish hisoblanadi.

¹⁰I.Karimov. O‘zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo‘lida.-T.O‘zbekiston, 1995.-188-b.

¹¹ Л.Ходов. Функции налоговой Учебник. М. БЕК, 1994 г. – 309 – стр.

Soliqlarni undirib olish uslubi mezonni bo'yicha ular to'g'ri va egri soliqlarga ajratiladi.

To'g'ri soliqlar soliq to'lovchining daromadi yoki mulkidan bevosita undirib olinadigan soliqlar bo'lib, bu soliq solishning boshlang'ich shakllaridan hisoblanadi. To'g'ri soliqlardan dastlab yer solig'i, uy solig'i kabi soliqlar paydo bo'lgan. Hozirgi vaqtda bizning mamlakatimizda to'g'ri soliqlarga yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i va yuridik shaxslarga ham, jismoniy shaxslarga ham solinadigan yer solig'i va mol-mulk solig'i kiradi.

O'z navbatida, to'g'ri soliqlar shaxsiy soliqlar va aniq (real) soliqlarga bo'linadi. Bu soliqlar o'rtasidagi asosiy farq shundaki, birinchi holda amalda olingan daromad yoki mulk, ikkinchi holda esa muayyan iqtisodiy, ba'zan esa, tabiiy sharoitlarga qarab tahminiy o'rtacha daromad soliqqa tortiladi.

Jahon amaliyotida shaxsiy soliqlarga daromad solig'i, korporasiyalar foydasiga solinadigan soliq, pul kapitallaridan tushgan daromadlardan olinadigan soliq, meros va hadyalardan olinadigan soliq va h.k. misol bo'la oladi. Bizning respublikamizda to'g'ri soliq obyekti, masalan, yuridik shaxslardan olindigan foydasi va jismoniy shaxslarning daromadlari (ularga berilgan imtiyozlar hisobga olingan holda), amaldagi daromad hisoblanadi.

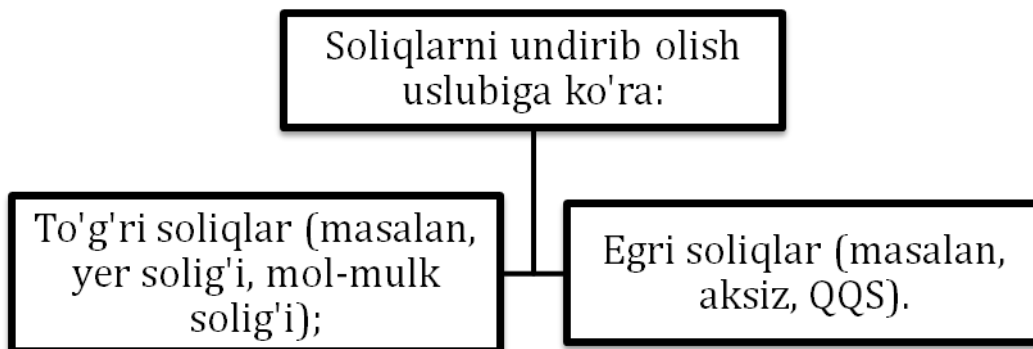
Masalan, aniq (real) soliqlargamol-mulk solig'i va yer solig'i kiradi. Bunda aniq (real) soliq belgilari yer uchastkalariga soliq solishda yaqqol namoyon bo'ladi. Yer solig'i stavkalari soliq solish obyekti (1 ga yer)dan olinadigan taxminiy o'rtacha daromad hisoblanib, tuproqning sinfi va tabiiy shart-sharoitlardan kelib chiqqan holda belgilanadi.

Egri soliqlar tovarlar, ishlar va xizmatlarga narx yoki tarifga qo'shimcha shaklida belgilanadigan soliqlardir. Ular to'g'ri soliqlardan shunisi bilan farqlanadiki, soliq to'lovchining daromadi yoki mulki bilan

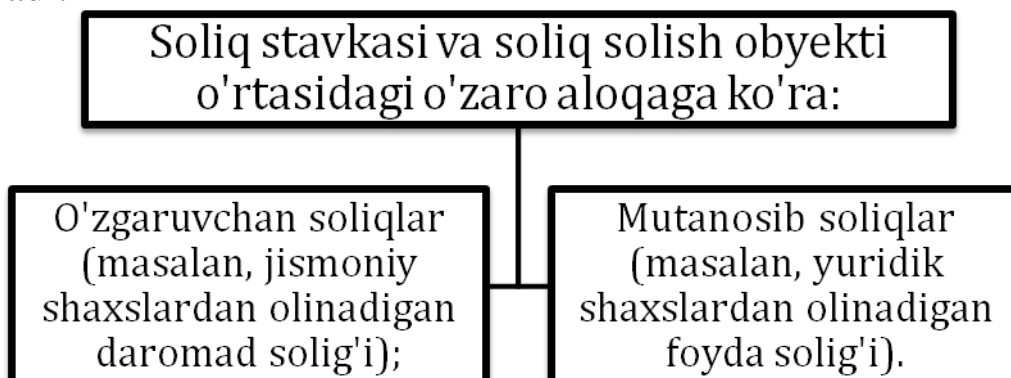
bevosita bog'lanmagan. Egri soliq solinishi kerak bo'lgan tovarlar ishlab chiqaruvchi, ish bajaruvchi yoki xizmat ko'rsatuvchi korxonalar va tashkilotlar soliq summasini sotiladigan tovarlar, ko'rsatiladigan ishlar, xizmatlar qiymatiga kiritadi, ya'ni o'z mohiyati bilan ular soliq yig'uvchilar bo'ladi. So'nggi soliq to'lovchi yoki soliq egasi bo'lib tovarlarni yoki xizmatlarni u yoki bu turdagi egri soliqni o'z ichiga olgan, oshirilgan narxlar yoki tariflar bo'yicha oluvchi iste'molchi qatnashadi.

Ko'pgina davlatlarning hozirgi zamon soliq tizimlarida egri soliqlarning aksizlar, qo'shilgan qiymat solig'i, bojxona boji kabi turlari qo'llanadi.

Masalan, uyali aloqa kompaniyalari iste'molchilarga xizmat ko'rsatayotganda xizmat haqqini ichiga o'zlari to'laydigan qo'shilgan qiymat solig'ini ham qo'shib undirib oladilar. Bu yerda soliq egasi iste'molchi bo'ladi.

Soliq stavkasi va soliq solish obyekti o'rtasidagi o'zaro aloqaga qarab mutanosib va o'zgaruvchan soliqlar ajratiladi. Mutanosib soliqlarda soliq stavkasi daromad miqdoridan qat'i nazar o'zgarmasdan qoladi. O'zgaruvchan soliqlarda daromad ortishi bilan soliq stavkasi ham o'sib boradi: daromad qancha ko'p bo'lsa, undan ushlab qolish foizi ham shuncha ko'p bo'ladi. O'zgaruvchan soliqlarni qo'llash uchun murakkab progressiyadan foydalaniladi, unga asosan soliq to'lovchining daromadi qismlarga bo'linadi va ularning har biri uchun soliqning o'z stavkasi belgilanadi.

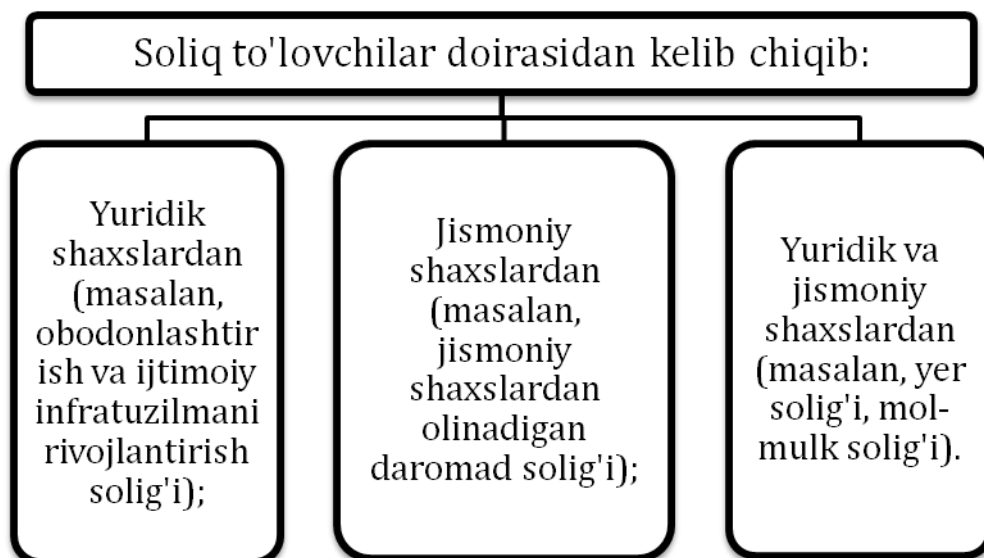

Soliq to'lovchilar doirasidan kelib chiqqan holda soliqlar uch guruhga bo'linishi mumkin:

-yuridik shaxslardan olinadigan soliqlar. (Masalan, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i);

-jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar. (Masalan, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i);

-yuridik va jismoniy shaxslarga umumiy bo'lgan soliqlar. (Masalan, yer solig'i, mol-mulk solig'i va h.k.lar).

Soliqlarni boshqa asoslarga ko'ra ham tasniflash mumkin:

-soliqlarning kelib tushish manbasiga ko'ra:

a) davlat budjetiga o'tkaziladigan davlat soliqlari;

b) mahalliy budjetlarga o'tkaziladigan mahalliy soliqlar;

-foydalanish xususiyatiga ko'ra:

a) umumiy ahamiyatga ega bo'lgan soliqlar;

b) maqsadli soliqlar;

-budjet darajasiga ko'ra:

a) mustahkamlangan soliqlar;

b) tartibga solinadigan soliqlar.

Soliq qonunchilik hujjatlarining prinsiplari. O'zbekiston Respublikasida soliq tizimining o'ziga xos xususiyatlarini uning prinsiplarida ko'rishimiz mumkin. Har qanday davlat faoliyati singari soliq solish ham ma'lum bir prinsiplarga tayangan holda amalga oshiriladi. Soliq tizimi prinsiplari obyektiv qonuniylikni aniqlashning va undan aql-idrok bilan foydalanishning shakllaridan biri bo'lib hisoblanadi. Agar soliq tizimi prinsiplari buzilsa, u bevosita amaliy vazifalarni xal etishga to'sqinlik qiladi. Soliq tizimi prinsiplari turli-tuman bo'lib, bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. O'zbekiston Respublikasida soliq qonunchilik hujjatlari quyidagi prinsiplarga asoslanadi:

- soliq solishning majburiyligi. Soliq to'lovchi – yuridik va jismoniy shaxslar Soliq kodeksida belgilangan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashi shart (bu holat konstitutsiyaviy norma talabidan kelib chiqadi);

- soliq solishning aniqligi, ya'ni har bir soliq to'lovchi qaysi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni, qachon, qancha miqdorda hamda qay tartibda to'lashi kerakligini aniq bilishi, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning elementlari aniqlangan bo'lishi lozim.

(Masalan, O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga asosan, Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi mol-mulkning 1 yanvarga bo'lgan holatiga ko'ra inventarizatsiya qiymatidan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi. Bir nechta mulkdorning umumiy ulushli mulkida bo'lgan imoratlar, binolar va inshootlar uchun jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq mulkdorlarning har biri tomonidan ularning ushbu imoratlar, binolar va inshootlardagi ulushiga mutanosib ravishda to'lanadi. Soliq stavkasi tegishli tartibda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilanadi. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni soliq davri uchun to'lash hisobot yilining 15 oktabriga qadar amalga oshiriladi).

- soliq solishning adolatliligi. Soliq solish umumiy bo'lib, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlarni belgilash ijtimoiy adolat prinsiplariga mos bo'lishi kerak. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha yakka tartibdagi xususiyatga ega bo'lgan imtiyozlar berilishiga yo'l qo'yilmaydi. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar kamsitish xususiyatiga ega bo'lishi mumkin emas hamda ijtimoiy, irqiy, milliy, diniy va boshqa shu kabi mezonlardan kelib chiqqan holda qo'llanilishi mumkin emas.

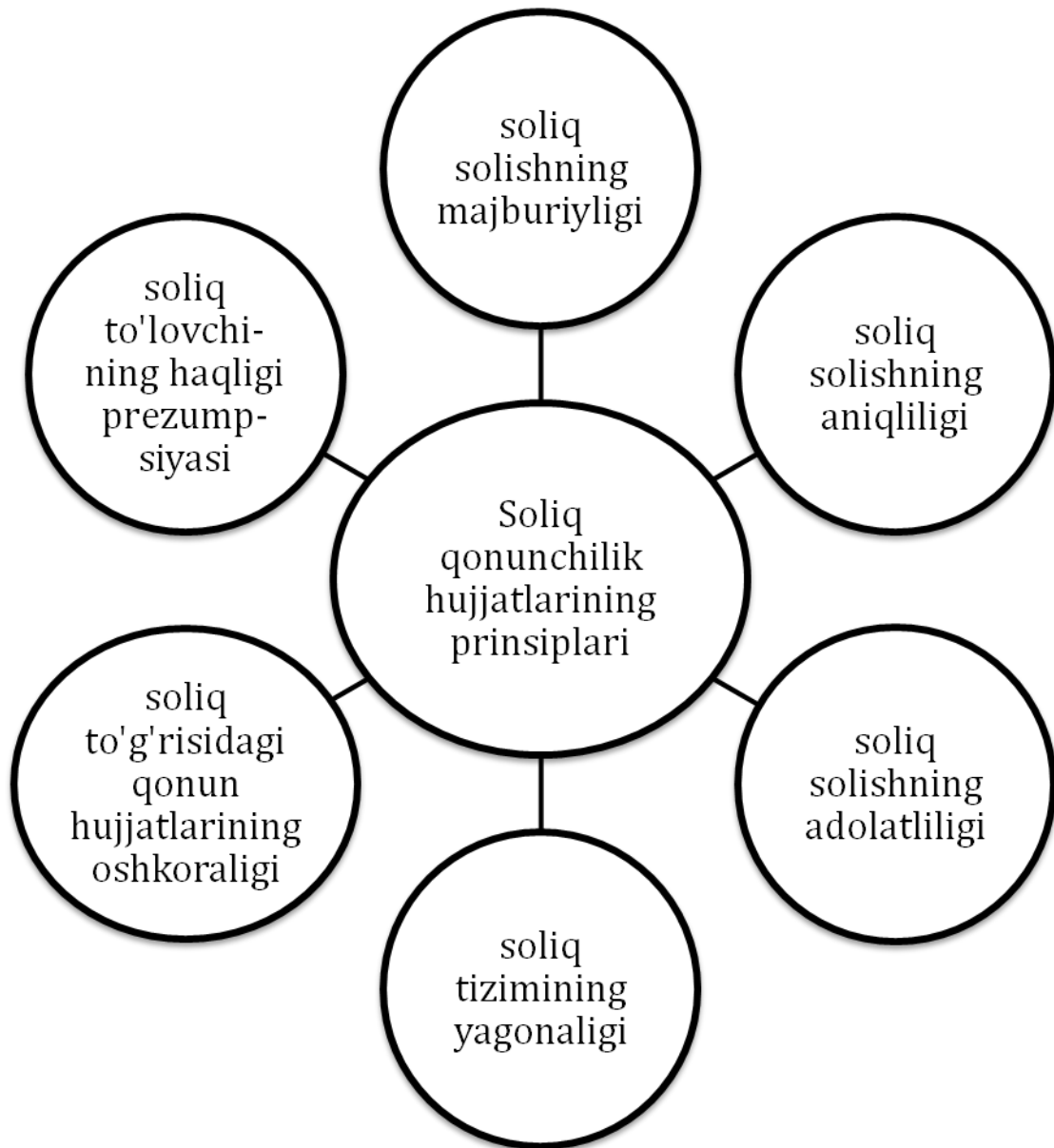
Masalan, yakka tadbirkor A.Axmedovga yoki "Sharq" ishlab chiqarish korxonasini mol-mulk solig'i yoki boshqa soliq va majburiy to'lovlardan ozod qilish yuzasidan imtiyoz berish mumkin emas. Imtiyoz ma'lum bir toifani, masalan, urush nogironlari va qatnashchilari, shuningdek doirasi qonun hujjatlari bilan belgilanuvchi ularga tenglashtirilgan shaxslarning yer solig'idan ozod qilinishi yoki ma'lum bir ishlab chiqaruvchilarni, masalan, davolash muassasalari huzuridagi davolash-ishlab chiqarish ustaxonalarini foyda solig'idan ozod qilinishi kabi imtiyozlar belgilangan;

- soliq tizimining yagonaligi. Soliq tizimi O'zbekiston Respublikasining butun hududida barcha soliq to'lovchilarga nisbatan yagonadir. O'zbekiston Respublikasining bojxona hududi doirasida tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) yoki moliyaviy mablag'larning erkin muomalada bo'lishini bevosita yoki bilvosita cheklab qo'yadigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar belgilanishiga yo'l qo'yilmaydi;

- soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarining oshkoraligi. Soliq solish masalalarini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar rasmiy nashrlarda e'lon qilinishi shart. Barchaning e'tibori uchun rasmiy e'lon

qilinmagan normativ-huquqiy hujjatlar kuchga kiritilmagan hujjat sifatida huquqiy oqibatlarni keltirib chiqarmaydi va soliq sohasidagi munosabatlarni tartibga solishga, ulardagi ko'rsatmalar bajarilmaganligi uchun biron bir sanksiyani qo'llashga asos bo'lib xizmat qilishi mumkin emas;

- soliq to'lovchining haqligi prezumpsiyasi - soliq to'g'risidagi qonun hujjatlaridagi bartaraf etib bo'lmaydigan barcha qarama-qarshiliklar va noaniqliklar soliq to'lovchining foydasiga talqin qilinadi.

1.3.Soliq huquqi predmeti, usuli va manbalari

Soliq huquqining predmeti.

O‘zbekiston Respublikasida amaldagi holatdan kelib chiqadigan bo‘lsak, soliq huquqining mustaqil soha sifatida shakllanayotganini ko‘rishimiz mumkin.

Soliq huquqi - bu soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni belgilash, joriy etish, hisoblab chiqarish, to‘lash hamda soliq majburiyatlarini bajarish bilan bog‘liq bo‘lgan ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy normalar yig‘indisidan iboratdir.

Soliq huquqining mazmunini ochib berishda u orqali tartibga solinadigan ijtimoiy munosabatlar doirasi (predmeti), tartibga solish uslubi, tizimi va manbalari to‘g‘risida tushunchalarga ega bo‘lish lozimdir.

Soliq huquqi ma‘lum bir ijtimoiy munosabatlar guruhini tartibga solib, mazkur munosabatlar uning predmetini tashkil etadi.

Soliq huquqi tomonidan tartibga solinadigan munosabatlarga, ya‘ni predmetiga (O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi va boshqa qonun hujjatlariga tayanib) quyidagilarni kiritish mumkin:

1) soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni belgilash bo‘yicha yuzaga keladigan munosabatlar;

2) soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni joriy etish bo‘yicha yuzaga keladigan munosabatlar;

3) soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni hisoblab chiqarish bo‘yicha yuzaga keladigan munosabatlar;

4) Davlat budjetiga soliqlarni to‘lash bo‘yicha yuzaga keladigan munosabatlar;

5) Davlat maqsadli jamg‘armalariga soliqlarni to‘lash bo‘yicha yuzaga keladigan munosabatlar;

6) soliq majburiyatlarini bajarish (javobgarlikni belgilash) bo‘yicha yuzaga keladigan munosabatlar.

Qayd etilgan barcha ijtimoiy munosabatlarda davlat organi ishtirok etadi. Bu qonuniydir, chunki soliq solish davlat funksiyalarini amalga oshirish shakllaridan biridir.

Soliq sohasida davlat nomidan harakat qiladigan va uning xohish-irodasini ifodalaydigan davlat organi (mansabdor shaxs)ning ishtirokisiz, soliq huquqi predmetini tashkil etuvchi ijtimoiy munosabatlar bo‘lishi mumkin emas. Shu sababli ikki fuqaro o‘rtasida vujudga keladigan, xo‘jalik yurituvchi subyektlar o‘rtasida shartnoma munosabatlari soliq huquqi predmetiga kirmaydi. Chunki ular tegishli huquq sohalari normalari bilan tartibga solinadi.

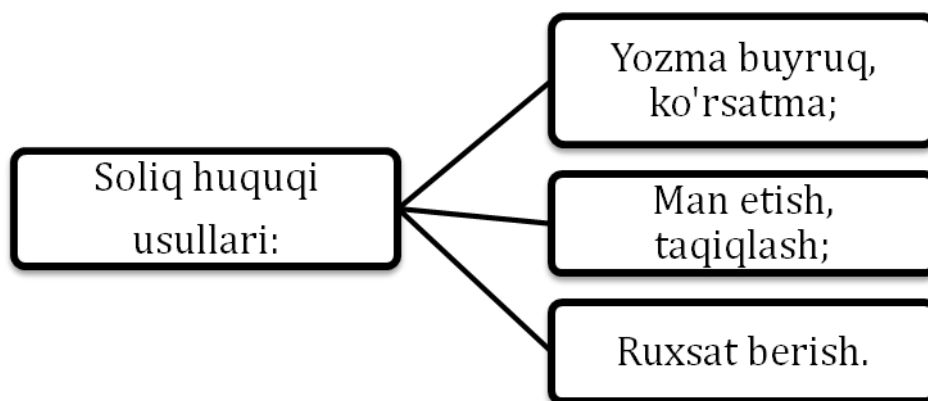
Soliq huquqining predmeti – soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni belgilash, joriy etish, hisoblab chiqarish hamda O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjetiga va davlat maqsadli jamg‘armalariga to‘lash bilan bog‘liq munosabatlarni, shuningdek soliq majburiyatlarini bajarish bilan bog‘liq munosabatlarni tashkil etadi.

Shuningdek, soliq huquqi soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni belgilash, joriy etish, hisoblab chiqarish hamda O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjetiga va davlat maqsadli jamg‘armalariga to‘lash bilan bog‘liq munosabatlarni, shuningdek soliq majburiyatlarini bajarish bilan bog‘liq munosabatlarni tartibga soluvchi normalar yig‘indisidan iboratdir.

Soliq huquqining usuli. Huquqiy tartibga solishning maxsus usulini, xususan, davlat-hokimiyat ko‘rsatmalari usuli soliq munosabatlarini tartibga solishga ham to‘liq darajada xosdir. “Pozitiv majbur qilish, man etish, ba‘zan ruxsat berish usulini qo‘llashda ifodalangan maxsus yuridik tartibot”¹² soliq huquqida ham foydalaniladi.

Soliq huquqi ham boshqa huquq sohalari singari o‘zining tartibga solish uslubiga egadir. Soliq huquqi tartibga solish funksiyasini amalga oshirib, soliq solish jarayonidagi munosabatlar ishtirokchilarining xulq-atvorini tartibga soluvchi huquqiy vositalar yoki uslublarning muayyan majmuidan foydalanadi.

¹² Хван Л.Б. Налоговое право - Т., 2001 г.

Tartibga solinadigan ijtimoiy munosabatlar doirasi bo'yicha, ya'ni predmet bo'yicha amaldagi huquq tarmoqlari ko'pincha o'zaro juda yaqin bo'lib, ayrim hollarda o'zlarining asosiy ko'rinishlarida hatto bir-biriga mos ham keladi.

Huquqning har qanday tarmog'i huquqning o'z tabiatida joylashgan ijtimoiy munosabatlarga huquqiy ta'sir etishning uch uslubidan foydalanadi, bular:

-yozma buyruq, ko'rsatma - huquq normasida nazarda tutilgan sharoitlarda u yoki bu harakatni amalga oshirish, ya'ni boshqacha emas, balki aynan shunday harakat qilish uchun to'g'ridan-to'g'ri yuridik majburiyatni zimmaga yuklashdir. (Masalan, soliqlarni to'lash majburiyatini yuklanishi);

-man etish, taqiqlash - amalda bu ham ko'rsatma, ammo u teskari, ya'ni huquq normasida nazarda tutilgan sharoitlarda u yoki bu harakatlarni amalga oshirmaslik bo'yicha yuridik majburiyatni zimmaga yuklashdir. (Masalan, soliqlarni natura shaklida to'lanishini taqiqlanishi);

-ruxsat berish - huquq normasida nazarda tutilgan sharoitlarda u yoki bu harakatlarni o'z xohishi bo'yicha amalga oshirish uchun yuridik ruxsat berilishidir.

(Masalan, soliq solishni soddalashtirilgan tizimini joriy etilishi. Masalan, soliq to'lovchi soliqlarni to'lashda yoki umumbelgilangan soliqlarni to'lashi yoki soddalashtirilgan soliq solish tizimiga ko'ra soliqlarni to'lashi mumkin. Ikkala holatda ham soliqni albatta to'laydi, faqat to'lash usulini o'zi tanlash imkoniyati beriladi).

Ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishning ko'rsatilgan usullaridan huquqni u yoki bu tarmog'ining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, foydalaniladi.

Soliq huquqining tartibga solish usuliga davlat organi yoki mansabdor shaxs tomonidan chiqariladigan ko'rsatmalar xosdir. Soliq munosabatlarining boshqa tomoni ushbu ko'rsatmaga bo'ysunishga majburdir. Bu shuni anglatadiki, davlat organining hokimiyat ko'rsatmalari yordamida davlat amalda o'zining soliq sohasidagi vakolatlarini amalga oshiradi.

Demak, davlat nomidan harakat qiladigan va soliq munosabatlarida uning manfaatlarini ifoda etadigan, davlat organlarining o'z xohish-irodasini bildirishi – bir tomonlama va majburiy bo'lishi yaqqol ko'rinadi. Bunda, soliq sohasida tomonlarning yuridik jihatdan tengsizligi vujudga keladi.

Aynan mana shu sababli soliq huquqining asosiy usuli, **ya'ni soliq munosabatlari ishtirokchilarining xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatish uslub va vositalari – davlat-hokimiyat ko'rsatmalari usuli hisoblanadi.** Ushbu usulning qo'llanishi jamiyatning muhim ijtimoiy va iqtisodiy vazifalarini amalga oshirish uchun kerak bo'lgan soliq tizimini tashkil etish zarurati bilan belgilanadi.

Soliq huquqini huquq tizimida tutgan o'rni. Soliq tizimi murakkab va ko'p qirrali jarayonlardan biri bo'lganligi sababli, huquqshunos olimlar o'rtasida uning qaysi huquq sohasi normalari bilan tartibga solinishi bo'yicha yagona fikr mavjud emas. Yuridik adabiyotlarda huquqshunos olimlarning ikki xildagi qarashlari mavjud bo'lib, soliq solish jarayonida yuzaga keladigan munosabatlar – moliya huquqi yoki huquqning mustaqil sohasi hisoblangan – soliq huquqi tomonidan tartibga solinishi ko'rsatib o'tilgan.

Moliya huquqi predmetini tashkil etuvchi ijtimoiy munosabatlarning muayyan doirasi soliqlarni belgilash va undirib olish bilan bog'liq. Ular moliya huquqining normalari bilan tartibga solinib, bu normalar majmui uning institutlaridan biri - soliq huquqini tashkil etadi. Shuni hisobga olgan holda, soliq huquqi deganda, soliqlarni belgilash va undirib olish jarayonida yuzaga keladigan ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi moliyaviy-huquqiy normalar majmuini tushunish qabul qilingan.

Hozirgi vaqtda iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarni tartibga solishda soliqlar rolining ortib borishi bilan ko'pgina tadqiqotchilar soliq huquqini huquqning mustaqil tarmog'i sifatida ko'rib chiqishga moyildir. Soliqlarni belgilash va undirib olish bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy munosabatlarning o'ziga xos muayyan xususiyatlari bo'lishi tabiiydir, bunday o'ziga xos xususiyatlar budjet, bank va boshqa moliyaviy munosabatlarga ham xos bo'lib, shunga qaramasdan, ular moliya huquqi predmeti doirasidan chetga

chiqmaydi. Ushbu barcha munosabatlar, oxir-oqibatda davlatning moliyaviy faoliyati bilan bog`liqdir. Davlat moliyaviy faoliyati sohasi huquqning boshqa tarmoqlari normalari ta'siridan ajratilmagan bo`lib, ular vositasida moliya huquqi predmeti bilan qamrab olinmaydigan, unda yuzaga keladigan ijtimoiy munosabatlar tartibga solinadi. Shu tariqa huquq turli tarmoqlarining o`zaro ta'siri yuzaga keladi. Shu jihatdan soliq huquqi moliya huquqi bilan uzviy bog`liqdir. Shuningdek, soliq huquqi moliya huquqidan tashqari konstitutsiyaviy huquq, budjet huquqi va ma'muriy huquq bilan ham uzviy bog`langandir.

Konstitutsiyaviy huquq huquqning barcha tarmoqlari, shu jumladan soliq huquqi uchun asosiy negizga ega. Konstitutsiyaviy huquq normalari davlatning soliq tizimlarining huquqiy asoslari, shuningdek soliq sohasidagi davlat vakolatli organlari va ijroiya hokimiyati vakolatlarini belgilaydi. Xususan, mamlakatimizning ushbu Asosiy qonuni 123-moddasida respublika hududida yagona soliq tizimi amal qilishi, soliqlarni joriy qilish huquqi esa, faqat O`zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga tegishli ekanligi nazarda tutilgan. Bundan tashqari, Konstitutsiyaning 51-moddasida fuqarolarning qonunchilik bilan belgilangan soliqlarni to`lash majburiyati mustahkamlab berilgan. Shuningdek, O`zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining soliqlar va boshqa majburiy to`lovlarni belgilash huquqini berish bo`yicha alohida vakolatini ham mustahkamlab beradi (O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 78-modda 8-bandi, 100-modda). Ushbu qoidalar soliq huquqi normalarida aniqlashtirib berilgan. Shunday qilib, konstitutsiyaviy huquq nafaqat umuman soliq huquqi dastlabki asoslarni mustahkamlab beradi.

Ma'muriy huquq davlat hayotining barcha sohalarida, shu jumladan soliq sohasida amalga oshiriladigan ijroiya hokimiyati sohasida tarkib topadigan ijtimoiy munosabatlarni tartibga soladi.

Moliya qonunchiligi ichida budjet huquqi normalari ajratiladi, ko`pincha esa, ular moliya huquqining davlat budjeti daromadlari va xarajatlarini tartibga soluvchi boshqa normalari bilan qo`shilib ketadi. Masalan, soliq huquqi normalari budjet huquqining davlat budjeti daromadlari xususiyati, tarkibi va hajmi, ularning kelib tushish tartibi (belgilangan soliqlarni to`lash tartibi va muddatlari)ni aks ettiruvchi qismi tomonidan qamrab olsa, budjet huquqi budjet qurilishi va davlat budjet tizimi; budjet tizimi daromadlar va xarajatlar tuzilmasi, ularni budjet tizimi bo`g`inlari o`rtasida taqsimlash tartibi; umuman davlat va uning subyektlari (budjet sohasidagi ma'muriy-hududiy tuzilmalar) vakolatlari (budjet huquqlari); budjet jarayonini tashkil etish, ya'ni budjetni

shakllantirish tartibi hamda uning ijrosi to`g`risidagi hisobot; budget nazorati¹³.

Soliq huquqi huquqning ayrim boshqa tarmoqlari (mehnat huquqi, yer, jinoyat va h.k. huquq) bilan muayyan o`xshashlikka va farqqa ega. Ammo barcha hollarda respublika huquq tizimining boshqa tarmoqlaridan soliq huquqini ajratishning asosiy mezon bo`lib uning predmeti va u bilan belgilanadigan huquqiy tartibga solish usulining o`ziga xos xususiyatlari xizmat qiladi. Soliq huquqining o`ziga xos xususiyatlarini aniqlash, uni huquqning boshqa tarmoqlaridan ajrata bilish juda katta amaliy ahamiyatga egadir, chunki bu, uning o`ziga xosligi va mazkur faoliyatga xos bo`lgan umumiy prinsiplarini hisobga olgan holda, soliq tizimini aniq tashkil etishga imkon beradi, soliq huquqiy normalarni to`g`ri tushunish va qo`llashga yordam beradi.

Soliq huquqining tizimi. Soliq solish jarayonida vujudga keladigan ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi huquq normalariga ham ularning o`zaro uzviy bog`liqligi xos bo`lib, bu bog`liqlik nafaqat ularni chiqargan hokimiyat va boshqaruv organlarining holati hamda ushbu normalarni qo`llash sohasi bilan, balki huquqiy tartibga solish predmetining ichki tuzilmasi qonuniyatlari bilan ham belgilanadi.

Demak, soliq huquqi o`zining ichki tuzilmasi yoki tizimiga, ya`ni ko`plab bir-biri bilan o`zaro uzviy bog`liq bo`lgan elementlarga ega bo`lib, ularda soliq huquqi normalari muayyan izchillikda birlashadi va joylashadi.

Soliq huquqi – huquqiy normalarning bir butun (yaxlit) tizimi bo`lib, predmet, maqsad, prinsiplar, tartibga solish usulini birlashtiradi. Huquqiy normalar bir-biriga mos kelishi, Yagona prinsiplarga asoslanishi, yagona atamalarni qo`llashi lozim. Huquq tarmog`i ichida turli yuridik kuchga ega bo`lgan, umumiy va maxsus huquqiy normalarning subordinatsiyasi (bo`ysunuvi) mavjud bo`ladi.

Soliq huquqi tizimi deganda – uning soliq solish jarayonida vujudga keladigan munosabatlar bilan obyektiv belgilangan ichki tuzilishi, soliq huquqi normalarining muayyan izchillikda birlashishi va joylashishini tushunish lozim.

Soliq huquqi tizimi – soliq huquqi normalari va institutlarini birlashtiradi.

¹³ Финансовое право. Учебник/ под ред. проф.О.Н.Горбунова - М.: Юристъ,1996. - 105-стр.;
Финансовое право. Учебник. /под ред. проф.Н.И.Химичева. - М.: БЕК, 1996. - 114-стр.

- soliq huquqi normalari – soliq huquqining boshlang‘ich elementi bo‘lib, davlat tomonidan o‘rnatiladigan yoki tasdiqlanadigan hamda soliq huquqi munosabatlari ishtirokchilarining xulq-atvorini (xatti-harakatini) belgilab beradigan qoidalardir;

- soliq huquqi institutlari – soliq huquqining alohida guruhi bo‘lib, u ijtimoiy munosabatlarning muayyan turini tartibga soladi. Odatda, soliq huquqi institutlari – soliq huquqi normalarining uncha katta bo‘lmagan barqaror guruhi bo‘lib, ijtimoiy munosabatlarning ma‘lum bir turini tartibga solishga qaratiladi. Soliq huquqi o‘z ichiga bir qator institutlarni oladi va ular tarmoqning tarkibiy qismi, bo‘lagi sifatida namoyon bo‘ladi. Ayni paytda ular muayyan mustaqillik xususiyatiga ega. Zero, soliq huquqi institutlari ma‘lum darajada mustaqil ijtimoiy munosabatlarni tartibga soladi.

Soliq huquqi tizimi ham umumiy va maxsus qismlardan iborat. Umumiy qism soliqlar tushunchasi, soliq huquqi tushunchasi, predmeti, manbalari; soliq huquqiy munosabatlari, subyektlari; soliq tizimi, prinsiplari; soliq majburiyati va soliq nazorati; soliq sohasidagi huquqbuzarlik va javobgarlik hamda boshqa umumiy xususiyatlarga ega bo‘lgan soliq huquqiy me‘yorlarini birlashtiradi.

Maxsus qism esa, alohida soliq va boshqa majburiy to‘lov va ularning elementlarini o‘z ichiga olgan soliq huquqiy me‘yorlarini birlashtiradi.

Soliq huquqining manbalari. Soliq huquqi normalari ko‘p sonli huquqiy hujjatlarda (manbalarda) mustahkamlangan.

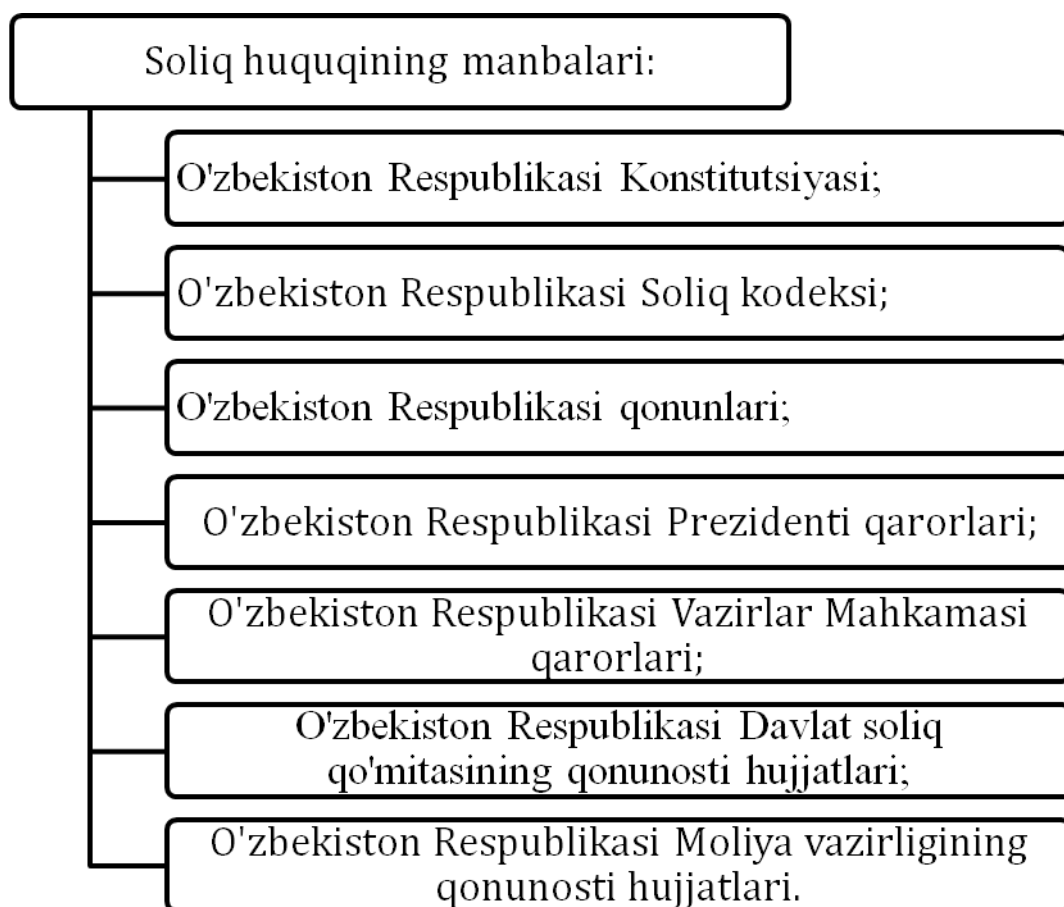
Respublikamizda mulkchilikning xilma-xil shakllarini vujudga keltirish va ularga teng shart-sharoitlar yaratib berish, korxonalar, muassasa va tashkilotlar o‘rtasida raqobatni avj oldirish, boshqarishning oldingi (ma‘muriy-buyruqbozlik) uslubidan butunlay voz kechish, iqtisodiy omil va vositalarni keng joriy etish – bozor munosabatlarining tub negizini tashkil etdi. Ushbu jarayonda soliq tizimini tartibga soluvchi bir qator qonun hujjatlari qabul qilinib, uning asosini - O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi tashkil etadi.

Bizga ma‘lumki, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1992 yil 8 dekabrda bo‘lib o‘tgan o‘n ikkinchi chaqiriq o‘n birinchi sessiyasida qabul qilindi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – soliq huquqining asosiy manbasi sifatida, soliq tizimining boshlang‘ich huquqiy asoslarini va asosiy prinsiplarini belgilab bergan.

Jumladan, Konstitutsiyaning 51-moddasiga binoan fuqarolar qonun bilan belgilangan soliqlar va mahalliy yig'implarni to'lashga majburdirlar. Konstitutsiyaning 78-modda 9-bandi va 123-moddalariga binoan esa O'zbekiston Respublikasi hududida Yagona soliq tizimi amal qiladi. Soliqlar joriy qilishga faqat O'zbekiston Respublikasining Oliy Majlisi haqli. Konstitutsiyaning 100-moddasida mahalliy davlat hokimiyati organlarining mahalliy soliqlar va yig'implarni belgilash bo'yicha vakolati ko'rsatib o'tilgan.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiya bilan barcha sohalarga, shu jumladan soliq tizimiga bevosita taalluqli bo'lgan asosiy prinsiplar – davlat organlari va mansabdor shaxslarning jamiyat va fuqarolar oldidagi mas'uliyatini (2-modda), demokratiyaning umuminsoniy prinsiplarga asoslanishini (13-modda), qonuniylikni (15-modda), fuqarolarning tengligini (18-modda) va boshqa asoslarni belgilab bergan.

Soliq huquqining manbasi sifatida xalqaro shartnomalar ham namoyon bo'ladi. Jumladan O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 4-moddasiga binoan agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida O'zbekiston Respublikasining soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilganidan boshqacha qoidalar belgilangan bo'lsa, xalqaro shartnoma qoidalari qo'llaniladi.

Soliq huquqining asosiy manbalaridan yana biri – bu O‘zbekiston Respublikasining 2007 yil 25 dekabrda qabul qilingan hamda 2008 yil 1 yanvardan kuchga kiritilgan O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksidir.

Soliq kodeksi – soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni belgilash, joriy etish, hisoblab chiqarish hamda O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjetiga va davlat maqsadli jamg‘armalariga to‘lash bilan bog‘liq munosabatlarni, shuningdek soliq majburiyatlarini bajarish bilan bog‘liq munosabatlarni tartibga soladi. Prezidentimiz I.Karimov ahamiyati haqida quyidagi fikrlarni bildirganlar: “Jahon tajribasini va soliqqa tortishning amalda sinovdan o‘tgan yondashuv va tamoyillarni o‘rganish asosida tayyorlangan Soliq kodeksimizda ko‘zda tutilgan me‘yor va qoidalar, avvalo, soliq tizimi va soliq munosabatlarini unifikatsiya qilish, mamlakatimiz iqtisodiyotini barqaror va mutanosib rivojlantirishda soliqlarning rag‘batlantiruvchi rolini kuchaytirishga qaratilganligi bilan e‘tiborlidir. Shu sababli yangi Soliq kodeksining amaliy ijrosini diqqat bilan o‘rganish, uning qanday sharoitlarda samara berayotgani, qaysi holatlarda esa uni yanada takomillashtirish yoki tuzatish kiritish zarurligini aniqlash muhim”.¹⁴

Soliq huquqi manbalari jumlasiga boshqa bir qancha kodekslarni ham kiritishimiz mumkin. Jumladan, 2016 yil 20 yanvarda qabul qilingan va 2016 yil 22 apreldan kuchga kiritilgan O‘zbekiston Respublikasi Bojxona kodeksidir. O‘zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksiga binoan O‘zbekiston Respublikasida O‘zbekiston Respublikasi ichki va tashqi siyosatining tarkibiy qismi hisoblanuvchi Yagona bojxona siyosati amalga oshiriladi. Bojxona kodeksining alohida bo‘limi bojxona to‘lovlariga bag‘ishlangan bo‘lib, unga ko‘ra tovarlar va transport vositalarini bojxona chegarasi orqali olib o‘tish vaqtida - boj; qo‘shilgan qiymat soligi; aksiz solig‘i va boshqa bojxona to‘lovlari undiriladi.

1994 yil 22 sentabrda qabul qilingan va 1995 yil 1 apreldan kuchga kiritilgan O‘zbekiston Respublikasi Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksining savdo, tadbirkorlik va moliya sohalaridagi huquqbuzarliklar uchun ma‘muriy javobgarlikni belgilovchi bobining bir necha moddalari soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma‘muriy javobgarlikni belgilashga qaratilgandir.

Jumladan, soliqlar va boshqa to‘lovlar to‘lashdan bo‘yin tovlash (O‘zR MJtK 174-m.); soliq solinadigan obyektlarning hisobini olib bormaslik yoki kassa operatsiyalarini yuritish tartibini, shuningdek to‘lov intizomini buzish (O‘zR MJtK 175-m.); buxgalteriya hisobi va hisobotini

¹⁴ Karimov I.A. Mamlakatni modernizatsiya qilish va iqtisodiyotimizni barqaror rivojlantirish yo‘lida. T.16.T: O‘zbekiston, 2008. 217-b.

yuritish tartibni buzish (O‘zR MJtK 175-1-m.); soliq to‘lovchilarning identifikatsiya raqamlarini qo‘llanish tartibini buzish (O‘zR MJtK 175-3-m.) va boshqalar.

1994 yil 22 sentabrda qabul qilingan va 1995 yil 1 apreldan kuchga kiritilgan O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi - soliq sohasida sodir etiladigan jinoyatlarning mazmunini va ular uchun qo‘llaniladigan jinoiy javobgarlikni belgilab beradi. (JKning 184-moddasi soliq va boshqa to‘lovlarni to‘lashdan bo‘yin tovlaganlik uchun javobgarlikni belgilagan.)

Soliq huquqining manbalaridan yana biri – bu 1997 yil 29 avgustda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasining “Davlat soliq xizmati to‘g‘risida”gi qonuni hisoblanadi. Ushbu qonun davlat soliq xizmati organlari faoliyatining huquqiy asoslarini belgilab beradi.

Qonunga binoan, davlat soliq xizmati organlari soliqlar, yig‘imlar va boshqa to‘lovlarning to‘liq va o‘z vaqtida budjetga tushishini ta‘minlash maqsadlarida tuziladi.

Davlat soliq xizmati organlarining asosiy faoliyat yo‘nalishlaridan biri soliq nazorati bo‘lib, u soliqqa tortiladigan subyektlar va obyektlarni hisobga olishning, shuningdek soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini nazorat qilishning yagona tizimidan iboratdir.

2016 yil 13 aprelda yangi tahrirda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasining “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi qonuniga binoan buxgalteriya hisobi barcha xo‘jalik operatsiyalarini yaxlit, uzluksiz, hujjatlar asosida hisobga olish yo‘li bilan buxgalteriya axborotini yig‘ish, qayd etish va umumlashtirishning tartibga solingan tizimidan, shuningdek uning asosida moliyaviy va boshqa hisobotni tuzishdan iboratdir. Qonunda soliq hisobotlari va boshqa moliyaviy hujjatlar tayyorlanishi hamda hisob-kitoblarning o‘z vaqtida amalga oshirilishini ta‘minlash korxonasi, muassasa va tashkilot rahbari zimmasiga yuklatilganligi belgilangan.

O‘zbekiston Respublikasida soliq munosabatlarini tartibga solishda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining va boshqa davlat organlari (O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi, Moliya vazirligi, Markaziy bank va boshqalar)ning normativ-huquqiy hujjatlari ham ma‘lum bir ahamiyatga egadir.

Jumladan, har yili qabul qilinadigan O‘zbekiston Respublikasining asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to‘g‘risidagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorida kelayotgan yil uchun asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi, Davlat budjeti va budjetdan tashqari jamg‘armalarning asosiy

parametrlari, soliq va boshqa majburiy to'lovlarning stavkalari, tegishli budjetlarga o'tkaziladigan umumdavlat soliqlari tushumlaridan ajratmalar normativlari va boshqa ko'rsatkichlar tasdiqlanadi. 2015 yil 15 mayda qabul qilingan "Xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta'minlash, ularni rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoniga ko'ra xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta'minlash, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi tasdiqlandi. Unda tadbirkorlik faoliyatiga noqonuniy aralashish va to'sqinlik qilish, xususiy mulkdorlar huquqlarini buzganlik uchun davlat, huquqni muhofaza qilish va nazorat qiluvchi organlarning mansabdor shaxslarning javobgarligini jinoiy javobgarlik darajasigacha oshirish; xususiy mulkni himoya qilish kafolatini kuchaytirish, tadbirkorlik faoliyatini tartibga soladigan ma'muriy va jinoiy qonunchilikni liberallashtirish jarayonini davom ettirish; barcha turdagi ro'yxatdan o'tkazish, ruxsat berish va litsenziyalash, shuningdek tashqi iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish bilan bog'liq tartib-taomillaryb yanada soddalashtirish; xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirish uchun zarur shart-sharoit va imkoniyatlar yaratish, ularning moddiy va kredit resurslaridan foydalanishini kengaytirish, biznes muhitini yaxshilash nazarda tutilgan.¹⁵

Demak, soliq huquqi manbalari – bu soliq huquqi normalarini o'zida ifoda etgan qonun va qonun osti hujjatlari hisoblanadi.

1.4. Soliq huquqiy munosabatlar

Soliq huquqiy munosabatlari tushunchasi. Soliq solish jarayonida vujudga keladigan huquqiy munosabatlarga boshqa barcha huquqiy munosabatlar singari umumiy xususiyatlar xosdir.

Soliq solish jarayonida turli-tuman munosabatlar vujudga kelib, turli huquq tarmoqlari bilan tartibga solinadi. Jumladan soliq solish sohasidagi aksariyat huquqiy munosabatlar konstitutsiyaviy, ma'muriy, moliya, bank va boshqa huquq tarmoqlarining normalari asosida vujudga keladi. Mazkur munosabatlar o'rtasida soliq huquqiy munosabatlari alohida ahamiyat kasb etadi.

¹⁵ "Xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta'minlash, ularni rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2015 y., 20-son, 251-modda.

Soliq huquqiy munosabatlari – bu soliq huquqiy normalari asosida vujudga keladigan munosabatlardir.

Soliq huquqiy munosabatlari o‘zining tuzilishiga ko‘ra, munosabat subyekti, obyekti va mazmuniga ega.

Soliq huquqiy munosabatlarining subyekti bo‘lib, unda ishtirok etuvchi tomonlar, ya’ni soliq solish jarayonida ma’lum bir vakolatga ega bo‘lgan (davlat organlari, mansabdor shaxslar) yoki boshqacha soliq-huquqiy maqomiga ega bo‘lgan shaxslar (jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar) hisoblanadi.

Soliq huquqiy munosabatlarining obyekti bo‘lib esa, soliq huquqi munosabatlari subyektlarining harakatlari (qarorlari), ularning ijobiy yoki salbiy xulq-atvori hisoblanadi.

Soliq huquqiy munosabatlarining mazmunini – soliq huquqi munosabatlari subyektlarining huquqlari, majburiyatlari, javobgarligi, taqiqlar, cheklovlar tashkil etadi.

Soliq huquqiy munosabatlarining mazmuniga yuqoridagilardan tashqari, ularni amalga oshirish, ijro etish, ularga rioya etish va himoya qilishning protsessual-huquqiy tartibini ham kiritish mumkin.

Demak, soliq huquqiy munosabatlari huquqiy munosabatlarning bir turi bo‘lib, o‘zining mazmuni, xususiyatlari va ishtirokchilari bilan boshqa huquqiy munosabatlardan ajralib turadi.

Soliq huquqiy munosabatlarining o‘ziga xos xususiyatlari (yana bir konsepsiyaga binoan) quyidagilardan iborat bo‘lishi mumkin:

a) bu munosabatlar – soliq solish sohasida vujudga keladi;

b) bu munosabatlarining majburiy subyekti bo‘lib davlat nomidan ommaviy-huquqiy manfaatlarni ko‘zlab harakat qiluvchi davlat organlari hisoblanadi;

v) bu munosabatlar - hokimiyat-bo‘ysinuvining mavjudligi hamda tomonlarning yuridik teng emasligi bilan tavsiflanadi;

g) bu munosabatlar - ommaviy manfaatlarni qondirish maqsadida boshqaruv vazifalari va funksiyalarini amalga oshirish bo‘yicha vujudga keladi;

d) bu munosabatlar - qonuniylikni ta’minlashning alohida huquqiy tartibi va o‘zining huquqiy himoyasi bilan ajralib turadi.

Soliq huquqiy munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlari :

Soliq solish sohasida vujudga keladi;

Munosabatlarning majburiy subyekti bo'lib davlat nomidan ommaviy-huquqiy manfaatlarni ko'zlab harakat qiluvchi davlat organlari hisoblanadi;

Hokimiyat-bo'ysinuvining mavjudligi hamda tomonlarning yuridik teng emasligi bilan tavsiflanadi;

Qonuniylikni ta'minlashning alohida huquqiy tartibi va o'zining huquqiy himoyasi bilan ajralib turadi;

Ommaviy manfaatlarni qondirish maqsadida boshqaruv vazifalari va funksiyalarini amalga oshirish bo'yicha vujudga keladi.

Yuqoridagilarga asoslanadigan bo'lsak, soliq huquqiy munosabatlari – soliq solish sohasida vujudga keladi; munosabatning majburiy ishtirokchisi bo'lib davlat organlari namoyon bo'ladi; munosabat ishtirokchilarining huquq va majburiyatlari munosabat turini belgilab beradi.

Demak, soliq huquqiy munosabatlari – bu soliq solish jarayonida vujudga keladigan, soliq huquqiy normalari bilan tartibga solingan huquqiy munosabatlarning bir turidir.

Soliq huquqiy munosabatlari soliq huquqi normalarida nazarda tutilgan sharoitlar mavjud bo'lganida vujudga keladi.

Soliq huquqiy normalari o'z-o'zidan bevosita soliq huquqiy munosabatlarni vujudga keltirmaydi. Balki, soliq huquqiy munosabatlari

vujudga kelishining shartlarini, holatlarini va mezonlarini belgilab beradi. Bu – yuridik faktlar bo‘lib, norma talabidan kelib chiqqan holda tomonlar o‘rtasida ma’lum bir huquqiy munosabatni vujudga keltiruvchi holatlardir.

Yuridik faktlar soliq huquqiy munosabatlarining zaruriy sharti, aniq talabi sifatida maydonga chiqadi.

Jamiyatda turli-tuman holatlar va shart-sharoitlar mavjud bo‘lib, ularning hammasi ham yuridik fakt bo‘lib hisoblanmaydi. Muayyan hodisa va holatlarni yuridik fakt deb e’tirof etish, davlatning xohish-irodasiga bog‘liqdir.

Yuridik faktlar nafaqat soliq huquqi munosabatlarini vujudga keltirish, balki o‘zgartirishi yoki bekor qilishi ham mumkin.

Yuridik faktlar huquqiy norma bilan huquqiy munosabat o‘rtasidagi bog‘lovchi vositadir.

Soliq huquqiy munosabatlari harakatlar va hodisalar singari yuridik faktlardan vujudga kelishi, o‘zgarishi va bekor bo‘lishi mumkin.

Soliq huquqiy munosabatlarining vujudga kelishi, o‘zgarishi va bekor bo‘lish asoslari:

Harakatlar – bu huquq subyektlari tomonidan o‘z xohish-irodalarini ifodalashning natijasidir.

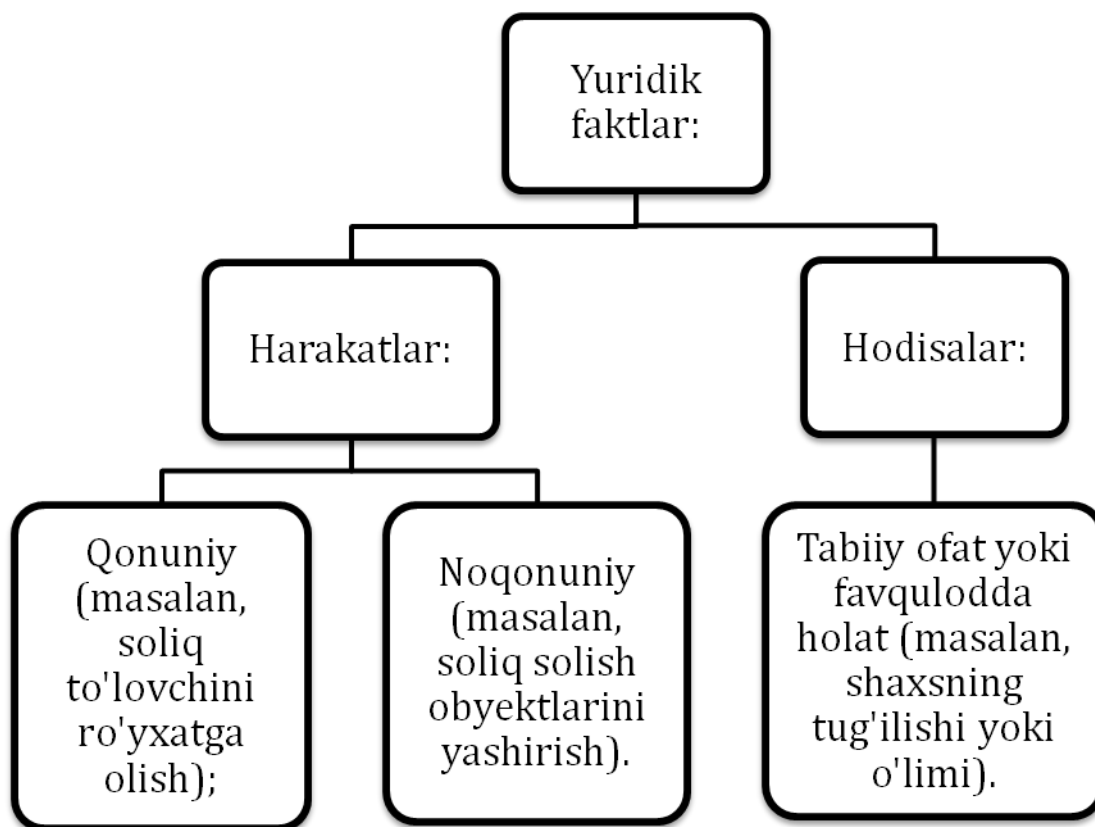
Aksariyat soliq huquqi munosabatlari harakatlardan vujudga kelib, ular subyektning faol xulq-atvori bilan bog‘liq bo‘ladi. Harakatlar ikkiga bo‘linadi:

a) qonuniy harakatlar – hamma vaqt soliq huquqi normalari talabiga mos keladi. Bunda yuridik fakt sifatida munosabat ishtirokchilarining qonunga muvofiq harakati namoyon bo‘ladi.

Qonuniy harakatlar o‘z navbatida ikki ko‘rinishga ega:

- davlat organlarining huquqiy aktlari. Huquqiy aktlar normativ yoki yakka (individul, ma’muriy) aktlarga bo‘linadi. Huquqiy aktlarda qonunga muvofiq harakatlar muayyan huquqiy oqibatlarni vujudga keltirishini nazarda tutib sodir etiladi. Bunday harakatlarda – huquq va majburiyatlarning vujudga kelishi, o‘zgarishi va bekor bo‘lishiga qaratilgan iroda ifodalanadi.

Masalan, O‘zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksi, “Soliq maslahati to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasining Qonuni asosida soliq maslahati sohasidagi munosabatlar yuzaga keladi. Jumladan, soliq maslahatchilari tashkilotining yuridik va jismoniy shaxslarga mijozga shartnoma asosida soliq maslahati bo‘yicha xizmatlar ko‘rsatish borasidagi munosabatlari. “O‘zbekiston Respublikasining 2016 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori asosida mazkur yil uchun tasdiqlangan stavkalar asosida soliq va boshqa majburiy to‘lovlar undirib olish yuzasidan munosabatlar yuzaga keladi.

- yuridik xatti-harakatlar;

Masalan, soliq to'lovchida u hisobga qo'yilganidan keyin yer solig'i yoki suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq (jismoniy shaxslar uchun esa mol-mulk solig'i ham) to'lash bo'yicha soliq majburiyati hisobga qo'yilgan joydan tashqarida vujudga kelgan taqdirda, soliq to'lovchi soliq solish obyekti joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organida obyekt bo'yicha hisobga qo'yilishi;

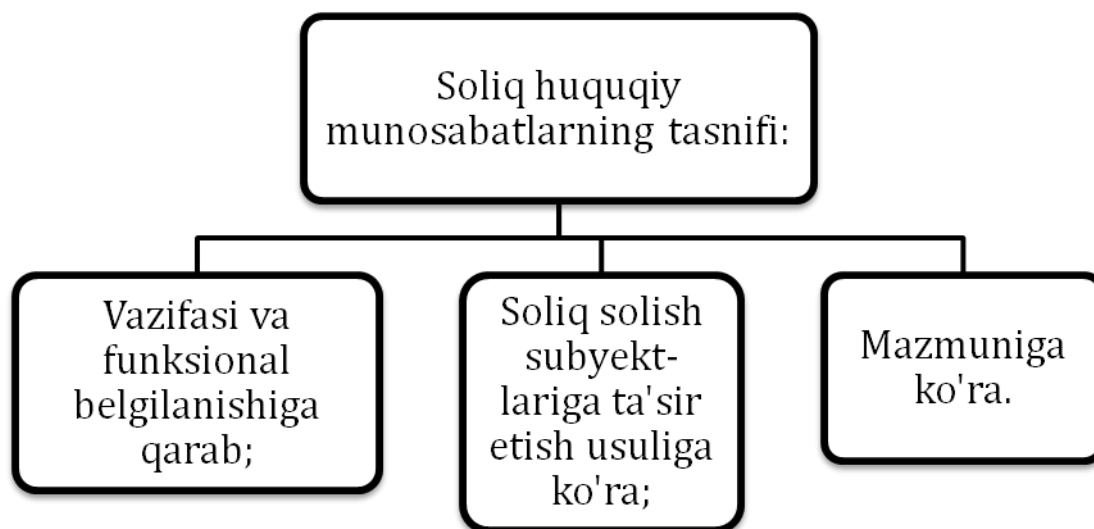
b) qonunga xilof harakatlar – soliq huquqi normalari talablariga mos kelmaydigan, ularni buzadigan harakatlardir.

Masalan, soliq sohasida sodir etiladigan huquqbuzaliklari yoki jinoyatdir. Jumladan, soliqlar va boshqa to'lovlar to'lashdan bo'yin tovlash; soliq solinadigan obyektlarning hisobini olib bormaslik yoki kassa operatsiyalarini yuritish tartibini, shuningdek to'lov intizomini buzish; buxgalteriya hisobi va hisobotini yuritish tartibini buzish; soliq to'lovchilarning identifikatsiya raqamlarini qo'llanish tartibini buzish. Shaxsning harakatsizligi ham aynan mana shu guruhga kiradi.

Soliq huquqi munosabatlarining vujudga kelishi, o'zgarishi va bekor bo'lishiga asos bo'ladigan ikkinchi yuridik fakt – bu hodisalardir. Hodisalar odamlarning xohish-irodasiga bog'liq bo'lmagan holda sodir bo'ladigan faktlardir.

Masalan, insonning tug'ilishi bilan biron bir mol-mulkka egalik qilish huquqini o'tishi, ma'lum bir yoshga yetganda daromad olish imkoniyatiga ega bo'lishi bilan soliq to'lash majburiyatini yuzaga kelishi, shuningdek insonning o'lishi bilan uni soliq to'lash majburiyatini tugatilishi yoki bohqa shaxsga o'tishi kabilar bo'lishi mumkin.

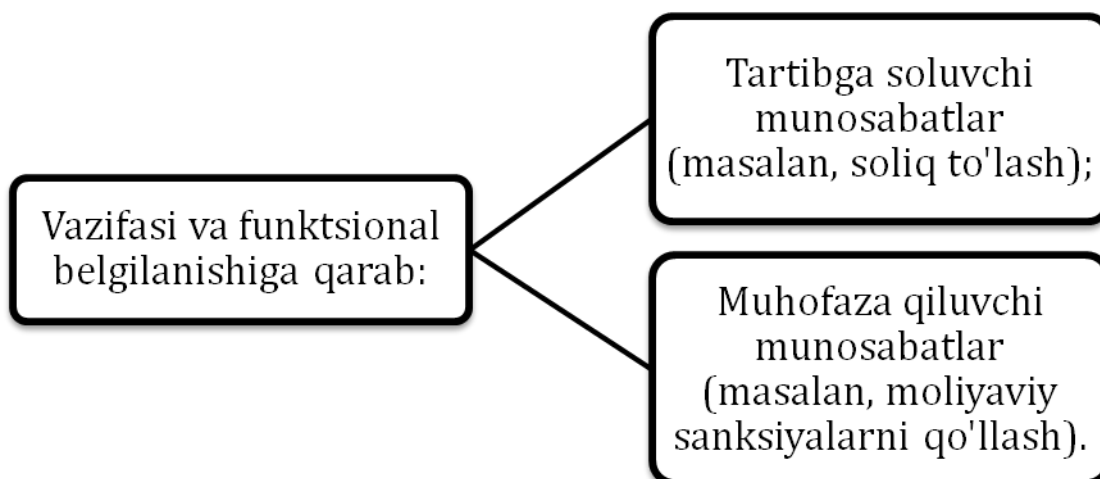
Soliq huquqiy munosabatlarning turlari. Soliq solish jarayonida vujudga keladigan ijtimoiy munosabatlar turli-tuman bo‘lib, ularni bir necha asoslarga ko‘ra tasniflash (guruhlash, turlarga bo‘lish) mumkin.

Soliq huquqiy munosabatlarning vazifasi va funksional belgilanishiga qarab, ularni ikkiga bo‘lish mumkin:

a) tartibga soluvchi munosabatlar, ya'ni huquq subyektlarining mo‘tadil xulq-atvori, huquqqa muvofiq xatti-harakatlarining natijasida vujudga keladigan munosabatlar;

b) muhofaza qiluvchi munosabatlar, ya'ni huquqbuzarlikni sodir etish va bu uchun davlatning majburlov choralarini qo‘llash zaruriyati asosida vujudga keladigan munosabatlar.

Soliq huquqi munosabatlarini shartli ravishda quyidagilarga bo‘lish ham mumkin:

a) vertikal soliq huquqiy munosabatlari – soliq huquqi tartibga solishning mohiyatini ifoda etib, boshqaruv subyekti va obyekti o‘rtasidagi

subordinatsiyaviy aloqalarni anglatadi. Vertikal soliq huquqi munosabatlari aynan hokimiyat munosabatlaridir. Mazkur munosabatlar bo‘ysunuv mavjud bo‘lgan tomonlar o‘rtasida vujudga keladi hamda fuqarolik-huquqiy munosabatlardan farq qilgan holda, ularda tomonlarning tengligi mavjud emas. Vertikallik deganda – bir tomonda yuridik-hokimiyat vakolatlari mavjudligini, ikkinchi tomonda esa bunday vakolatlarning mavjud emasligini yoki vakolat doirasi torroq ekanligi tushunish lozim.

Soliq solish sohasida soliq huquqi munosabatlarining vertikalligini anglatuvchi quyidagi xususiyatlarni ko‘rsatib o‘tish mumkin:

- vertikal munosabatlarning asosiy ko‘rsatkichi hisoblangan – “tomonlar tengsizligi”ning mavjudligi; boshqaruv subyektida yuridik-hokimiyat vakolatlarining mavjudligi;
- tomonlarning tengsizligi bir tomoning ikkinchi tomonga bo‘ysinishi, ya’ni “hokimiyat - bo‘ysinuv”ga asoslanishi;
- soliq huquqi munosabatlarida bo‘ysunuv hamma vaqt ham aniq namoyon bo‘lmaydi;
- vertikal xususiyatdagi aksariyat soliq huquqi munosabatlari bo‘ysinuv mavjud bo‘lmagan tomonlar o‘rtasida ham vujudga kelishi mumkin. Lekin bu holda ham, bir tomon o‘z vakolati doirasida o‘ziga bo‘ysunmagan ikkinchi tomon uchun majburiy bo‘lgan huquqiy aktni qabul qilishi mumkin;
- soliq solish sohasida kontrol-nazorat faoliyati keng doirada amalga oshirilib, uning subyektlari sifatida davlat organlari (mansabdor shaxslar)ning o‘zi namoyon bo‘ladi.

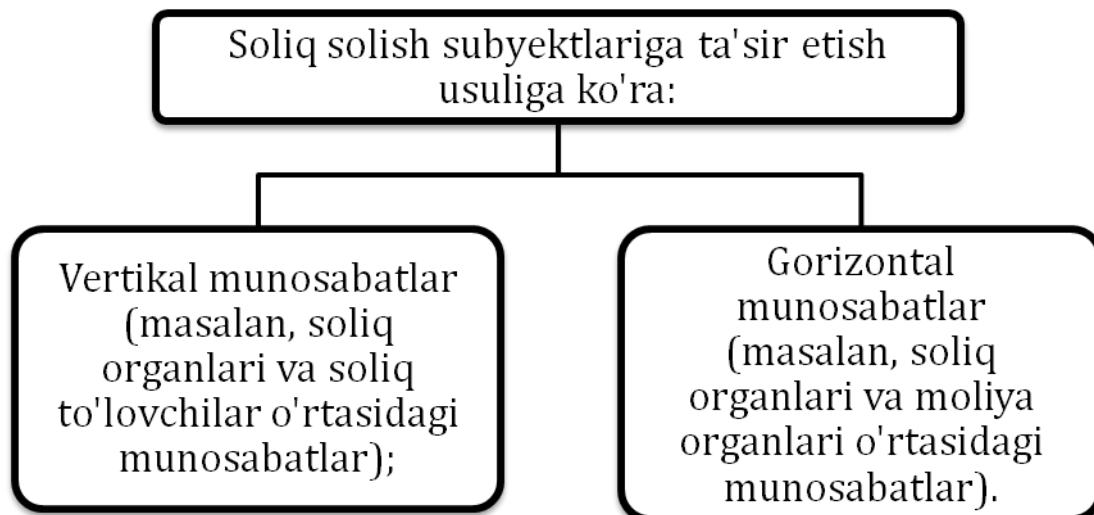
Demak, vertikal soliq huquqi munosabatlari turli ko‘rinishlarga ega bo‘lib, to‘g‘ridan-to‘g‘ri boshqaruv ta’sirini amalga oshirish hamda bir tomon yuridik-hokimiyat irodasining ustunligi bilan ifodalanadi. (Masalan, soliq xizmati organi bilan soliq to‘lovchi o‘rtasida yuzaga keladigan munosabatlar).

b) Gorizontal soliq huquqi munosabatlarida bir tomonning ikkinchi tomonga nisbatan yuridik-hokimiyat irodasining ustunligi mavjud emas. Ma’lum bir ma’noda, gorizontal soliq huquqi munosabatlarida tomonlar teng hisoblanadi. Gorizontal soliq huquqi munosabatlari vertikal soliq huquqi munosabatlari singari ko‘p tarqalgan emas. Chunki ular qaysidir ma’noda soliq huquqi tartibga solish doirasidan chetga qolgan. Lekin soliq solish sohasida bunday munosabatlarning vujudga kelishi mumkin.

Bu birinchidan, tomonlar o‘rtasida bo‘ysunuvning mavjud emasligi, tomonlarning bir xildagi huquqiy darajaga ega ekanligi, yuridik tenglikning formal emas, balki haqiqatda mavjud bo‘lishi; ikkinchidan,

boshqaruv munosabatlarida bu ikkala xususiyat (bo'ysunuvning mavjud emasligi va yuridik tenglik)ning bir vaqtda mavjud bo'lishi;uchinchidan, bir tomonning ikkinchi tomonga qaratilgan yuridik-hokimiyat irodasining bo'lmasligi.

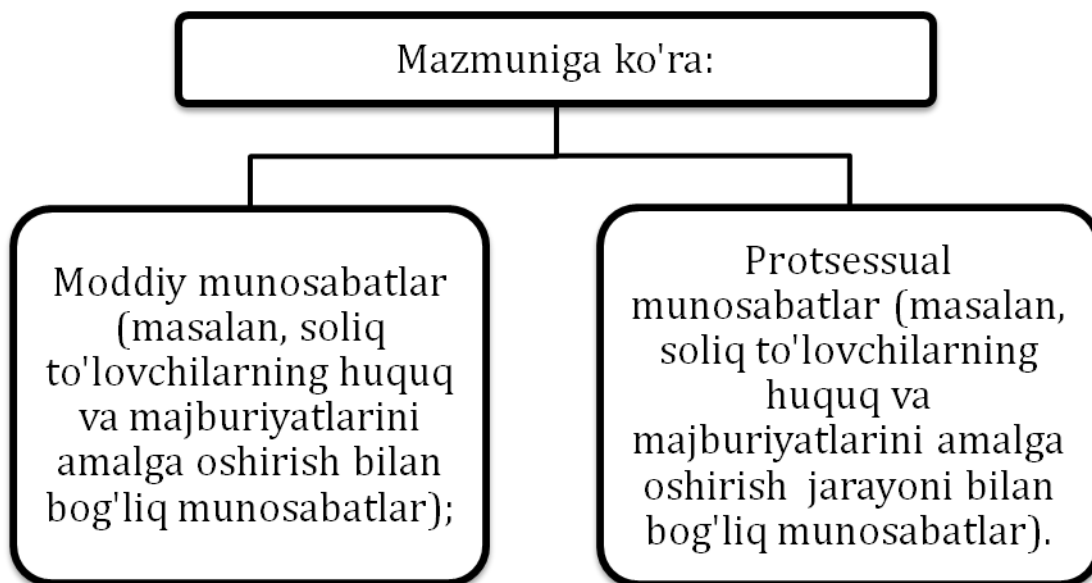
Masalan, Davlat soliq qo'mitasi va Moliya vazirligi o'rtasida yuzaga keladigan munosabatlar, ya'ni soliqlarni yg'ib olish yuzasidan ma'lum bir ko'rsatma, nizom va boshqa qonun osti hujjatarini birga qabul qilishi.

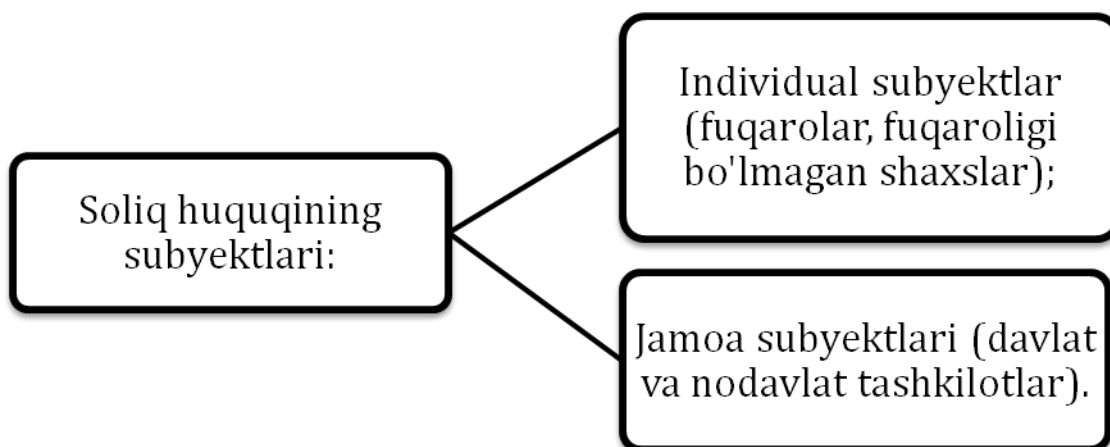
Ko'pgina yuridik adabiyotlarda huquqiy munosabatlarning moddiy va protsessual turlarga bo'linishi ham ko'rsatib o'tilgan.

Moddiy huquqiy munosabatlar – bu moddiy soliq huquqi normalari asosida vujudga keladigan hamda huquq subyektlari tomonidan huquq va majburiyatlarning amalga oshirilishi bilan bog'liq bo'lgan munosabatlardir.

Protsessual huquqiy munosabatlar – davlat-hokimiyat xususiyatiga ega bo'lib, huquqiy munosabat subyektlarining protsessual huquqlari va majburiyatlarini amalga oshirish jarayonida yuzaga keladi.

Soliq huquqiy munosabat subyektlari tushunchasi. Yuridik adabiyotlarda huquq subyektlari bo'yicha turlicha fikrlar bildirilgan. Aksariyat huquqshunos olimlarining fikricha, soliq huquqi subyektlari ikkiga bo'linadi: individual subyektlar va jamoa subyektlar.

Individual subyektlar – bu fuqarolar, xorijiy davlatning fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar, shuningdek, davlat xizmatchilaridir.

Jamoal subyektlariga – turli ko'rinishdagi davlat va nodavlat tashkilotlari kiradi. Birinchi guruhga - davlat organlari kirsal, ikkinchi guruhga esa tijorat va notijorat tuzilmalar kiradi.

Ko'pgina yuridik adabiyotlarda soliq huquqining subyektlari sifatida quyidagilar ko'rsatib o'tilgan:

- a) davlat organlari (mansabdor shaxslar);
- b) soliq to'lovchilar (yuridik va jismoniy shaxslar)

Soliq huquqi subyekti hamma vaqt huquq subyekti hisoblanadi. Huquqning subyektlari bir vaqtning o'zida bir necha huquqiy munosabat subyekti sifatida namoyon bo'lishi mumkin.

Masalan, fuqaro bir vaqtning o'zida ma'lum bir daromadga ega bo'lib soliq, davlat boshqaruv organlari bilan munosabatga kirishib ma'muriy, fuqarolik shartnomalar tuzish orqali fuqarolik yoki ma'lum bir tashkilotda ishlab mehnat huquqi tomonidan tartibga solinadigan huquqiy munosabatlar subyekti bo'lishi mumkin.

Soliq huquqiy munosabatlarning mohiyati – huquq layoqati tushunchasi, uning xususiyati, mazmuni va hajmi orqali yoritib beriladi.

Soliq huquq layoqati va muomala layoqati – subyektlar soliq-huquqiy holatining asosini tashkil etadi.

Subyektning huquq layoqati uning yuridik huquq va majburiyatlarini o'z ichiga oladi. Odatda, u aniq bir shaxsning subyektiv huquq va subyektiv majburiyatga ega bo'lish qobiliyatini anglatadi.

Soliq huquq layoqati – bu ma'lum bir huquqlarga ega bo'lish va majburiyatlarni bajarish, harakatlarni amalga oshirish va qarorlar qabul qilish, soliq qonunbuzilishlari bo'yicha ishlarni ko'rib chiqish, huquqiy normalarni buzish va qonun bilan o'rnatilgan talablarga rioya etmaganlik uchun javobgarlikka tortilish qobiliyatiga ega bo'lishdir.

Shunday qilib, soliq huquq layoqati aniq bir soliq huquqiy munosabatlarining vujudga kelishida, mazkur huquqiy munosabatlar ishtirokchilarining aniq huquq va majburiyatlarga ega bo'lishida xizmat qiladi. Soliq huquqi subyektlari tomonidan huquq va majburiyatlarning amalga oshirilishi – huquqiy munosabatlarni vujudga keltiruvchi yuridik faktlar bilan ta'minlanadi.

Soliq huquqiy munosabatlari faqatgina uning subyektlari huquq layoqatiga ega bo'lganidagina, ya'ni huquqiy munosabatlarga kirishish uchun asos bo'ladigan huquq va majburiyatlarga ega bo'lganida vujudga kelishi mumkin. Qonunchilik hujjatlari bilan ma'lum bir huquq va majburiyatlarga ega bo'lgan soliq huquqi munosabatining har bir ishtirokchisi – soliq huquqining subyekti sifatida tan olinadi.

Soliq huquqi normalari bilan o'rnatilgan huquq layoqatiga ega bo'lgan subyektlar, ularga berilgan huquq layoqatini amalda ro'yobga chiqarishlari orqali, soliq huquqiy munosabatlarining ishtirokchilariga aylanadilar. Shu sababli, soliq huquqi subyektlari soliq huquqi layoqati bilan bir vaqtda soliq muomala layoqatiga, ya'ni ularga tegishli bo'lgan soliq sohasidagi huquqlarni amalga oshirish qobiliyatiga ham ega bo'lishi kerak. Jismoniy yoki yuridik shaxsning muomala layoqati – bu ularning o'z qarorlari va harakatlari (harakatsizligi) bilan huquqlarga ega bo'lishi

va amalga oshirishi, o'zlariga va boshqa shaxslarga majburiyatlarni vujudga keltirishi, ularni bajarishi hamda fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini ta'minlash qobiliyatiga ega bo'lishidir.

Soliq huquqi subyektlarida muomala layoqati turlicha vujudga keladi. Muomala layoqati vujudga kelishining asosiy sharti bo'lib, subyektlar huquqlari, majburiyatlari va vakolatlarining xususiyatlari hisoblanadi. Muomala layoqatiga ega bo'lishning huquqiy asoslari normativ huquqiy aktlarda o'rnatiladi.

Demak, jismoniy va yuridik shaxslarning, davlat organlari va davlat xizmatchilarining soliq huquqi subyekti sifatida namoyon bo'lishi hamda soliq huquqiy munosabatlarida ishtirok etishi ko'p jihatdan huquq layoqati va muomala layoqatining mavjudligiga bog'liqdir.

Masalan, yuridik shaxslar tashkil qilingan vaqtdan boshlab ham soliq huquqi subyekti, ham soliq huquqiy munosabat subyektlari bo'lishi mumkin. Jismoniy shaxslar tug'ilishlari bilan huquq subyekti bo'ladilar, qachonki ularda soliq to'lash majburiyati yuzaga kelganda ular munosabat subyektlariga aylanadilar. Jismoniy shaxslar soliq sohasida fuqarolik qonunchiligi bo'yicha 14 yoshdan mustaqil daromadga yoki yoshidan qat'i nazar mol-mulkka, yerga egalik qilib, mehnat huquqi normalari bo'yicha esa 16 yoshdan yuridik salohiyatga ega bo'ladilar, chunki shu davrdan boshlab ular tegishli soliq to'lovlari obyekt bo'lgan daromadlar va mulkning egalari bo'lishi mumkin.

Yuqorida ta'kidlab o'tkanimizdek soliq huquqiy munosabat subyektlari bo'lib soliq to'lovchilar va vakolatli davlat organlari hisoblanadi. Bundan tashqari, soliq agentlari hamda soliq to'lovchining vakillari ham soliq huquqiy munosabat subyektlaridir. Amaldagi soliq qonunchiligiga asosan, soliq to'lovchilar – zimmasiga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati yuklatilgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar va ularning alohida bo'linmalaridir.

Soliq agentlari – zimmasiga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish, soliq to'lovchidan ushlab qolish hamda budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga o'tkazish majburiyati yuklatilgan shaxslardir.

Soliq to'lovchining vakillari esa qonunga yoki ta'sis hujjatiga muvofiq soliq to'lovchining vakili bo'lishga vakolatli shaxslardir.

1.5. Soliq huquqiy munosabatlar sohasida vakolatli bo'lgan davlat boshqaruv organlari

Yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek soliq huquqiy munosabat subyektlari bo'lib soliq to'lovchilar va vakolatli davlat organlari hisoblanadi.

Soliq huquqiy munosabat sohasida vakolatli bo'lgan davlat organlari quyidagilardir:

Vakolatli bo'lgan davlat organlari:

Davlat soliq xizmati organlari;

Davlat bojxona xizmati organlari;

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi;

Boshqa majburiy to'lovlarni undirish vazifasini amalga oshiruvchi davlat organlari va tashkilotlari.

1) Davlat soliq xizmati organlari – O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar davlat soliq boshqarmalari, shuningdek tumanlar, shaharlar va shahardagi soliq inspeksiyalari;

2) Bojxona organlari – O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi, Davlat bojxona qo'mitasining Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahri bo'yicha boshqarmalari, bojxona komplekslari va bojxona postlari;

3) Moliya organlari – O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Moliya vazirligi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklarining moliya boshqarmalari, tuman va shahar hokimliklarining moliya bo'limlari;

4) Boshqa majburiy to'lovlarni undirish vazifasini amalga oshiruvchi davlat organlari va tashkilotlari.

Davlat soliq xizmati organlarining huquqiy maqomi. Davlat soliq xizmati organlarining huquqiy maqomi 1997 yil 29 avgustda qabul qilingan "Davlat soliq xizmati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuni bilan belgilab berilgan bo'lib, unga ko'ra davlat soliq xizmati organlari – soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning budjetga to'liq va o'z vaqtida tushishini ta'minlash maqsadlarida tashkil etilgan.

Qonunga binoan davlat soliq xizmati organlariga - O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar davlat soliq boshqarmalari, shuningdek tumanlar, shaharlar va shahardagi tumanlar davlat soliq inspeksiyalari kiradi.

Davlat soliq xizmati organlari o'z faoliyatini davlat boshqaruv organlaridan, mahalliy davlat hokimiyati organlaridan mustaqil tarzda qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiradi.

Davlat soliq xizmati organlarining o'z vakolatlari doirasida qabul qiladigan qarorlari barcha soliq to'lovchilar - yuridik shaxslar, yakka tartibdagi tadbirkorlar va jismoniy shaxslar uchun majburiydir.

Davlat soliq xizmati organlarining asosiy vazifalariga quyidagilar kiradi: davlat soliq siyosatini amalga oshirish hamda soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi, soliqlarning to'g'ri hisoblab chiqarilishi, to'liq va o'z vaqtida to'lanishi ustidan nazoratni ta'minlash; soliqlarning soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Davlat budgetiga, davlatning maqsadli jamg'armalari hamda budgetdan tashqari jamg'armalarga to'liq va o'z vaqtida tushishini ta'minlash; soliqlar yig'ilishini amalga oshirish bo'yicha choralar ko'rish, ma'lumotlar kompyuter bazasining yagona tizimini yuritish asosida soliq to'lovchilarni hisobga qo'yish mexanizmlarini takomillashtirish, ularga ko'rsatiladigan axborot-maslahat xizmatlari sohasini kengaytirish, soliqlarga oid huquqbuzarliklarning oldini olish, ularni aniqlash va bartaraf etish bo'yicha kompleks tadbirlarni amalga oshirish; pul mablag'larining g'ayriqonuniy aylanishi manbalariga barham berish, aholi bilan pulli hisob-kitoblarni amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan naqd pul tushumining to'liq va o'z vaqtida topshirilishi ustidan muntazam nazoratni ta'minlash; xo'jalik yurituvchi subyektlar, yuridik va jismoniy shaxslarning faoliyatini rag'batlantirishga, ularga zarur imtiyozlar va preferensiyalar berishga doir qonun hujjatlarini takomillashtirish bo'yicha takliflar kiritish; bozorlar va savdo komplekslarining moliya-xo'jalik faoliyati, ular tomonidan soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish hamda ularning hududida aniqlangan huquqbuzarliklar bo'yicha surishtiruv o'tkazib, jinoyat ishlarini tergovga tegishliligiga ko'ra huquqni muhofaza qiluvchi organlarga topshirish; xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini tekshirish masalalari bo'yicha nazorat qiluvchi organlar faoliyati muvofiqlashtirilishini ta'minlash, ushbu ishni amalga oshirishda bir-birini takrorlash va suiiste'molliklarga yo'l qo'ymaslik; yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan valyuta hamda eksport-import operatsiyalari amalga oshirilganda qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan o'z vakolatlari doirasida nazoratni amalga oshirish; davlat soliq xizmati organlarini halol, yuqori malakali xodimlar bilan to'ldirish, korrupsiya va ishga rasmiyatchilik bilan yondashish faktlariga barham berish bo'yicha tizimli

ishni amalga oshirish, kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni doimiy asosda ta'minlash.

Shu o'rinda ta'kidlash joizki, Ukrainada davlat soliq xizmati organlari tizimini isloh qilishda soliq organlari xodimlarining kasbiy malakasi, etikasini oshirish asosiy mezonlardan biri sifatida belgilangan bo'lsa, Rossiyada soliq organlari tomonidan soliqqa tortish, o'z xodimlarining kasbiy tayyorgarligini oshirish uslublarini ishlab chiqish amaliyoti qo'llanmoqda. Ayrim davlatlarda esa soliq organlari ishini tashkil qilishning boshqacha uslublari mavjud. Jumladan, Daniyada har bir korxonaga soliq xizmati xodimlari guruhi birlashtirilib, u korxonaning vujudga kelishidan to tugatilishiga qadar bo'lgan davrda nazorat ishlarini amalga oshiradi.

Davlat soliq xizmati organlari o'z zimmlariga yuklatilgan vazifalarni davlatning boshqa boshqaruv organlari, davlat hokimiyati mahalliy organlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, huquqni muhofaza qiluvchi, statistika va moliya organlari, banklar va boshqa tashkilotlar bilan o'zaro hamkorlikda bajaradilar. Mazkur organlar va tashkilotlar soliq haqidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan davlat nazoratini amalga oshirish va soliqlar bo'yicha huquqbuzarliklarga qarshi kurashda davlat soliq xizmati organlariga ko'maklashishlari shart.

Jumladan, Davlat soliq xizmati organlari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, moliya organlari, banklar o'zaro kelishib belgilangan tartibda soliqlar bo'yicha huquqbuzarliklarga oid mavjud materiallar va huquqbuzarliklarning oldini olish yuzasidan ko'rilgan chora-tadbirlar, o'tkazilayotgan tekshiruvlar to'g'risida bir-birlarini xabardor qiladilar, shuningdek zimmlariga yuklatilgan vazifalarni bajarish maqsadida boshqa axborotlarni almashib turadilar.

Soliq to'lovchilarning hisobga olinishini va soliq haqidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan nazoratni ta'minlash maqsadida banklar bilan xamkorlikni amalga oshiradilar.

Jumladan, banklar xo'jalik yurituvchi subyektlar davlat soliq xizmati organlarida ro'yxatga olinganliklarini tasdiqlovchi hujjat taqdim etgan taqdirdagina ular uchun hisob-kitob va boshqa hisobvaraqlari ochishlari mumkin va bu hisobvaraqlar ochilganligi haqida ular ochilgan kunning ertasidan kechiktirmay mazkur organga xabar beradilar; xo'jalik yurituvchi subyektlar budjet oldidagi o'z majburiyatlarini bajarmagan taqdirda, bunday subyektlarning hisob-kitob raqamlari va boshqa hisobvaraqlarini sudning qaroriga binoan yopadilar; davlat soliq xizmati organlarining soliq to'lovchi mijozlardan belgilangan muddatda to'lanmagan soliqlar va jarimalarni so'zsiz undirish to'g'risidagi farmoyishlarini (inkasso topshiriqlarini) mehnatga doir huquqiy munosabatlardan kelib chiqadigan, alimentlar undirish haqidagi, mualliflik shartnomalari bo'yicha haq to'lashga doir, shuningdek hayot va sog'liqqa yetkazilgan zararining o'rnini qoplash haqidagi talablarni qondirish uchun hisobvaraqdan pul mablag'lari o'tkazilishi yoki berilishini nazarda tutadigan ijro hujjatlari bo'yicha mutanosib ravishda bajaradilar; soliq to'lovchi mijozning mablag'lari bo'lsa, uning hisob-kitob yoki boshqa hisobvarag'idan mablag'larni hisobdan chiqarish operatsiyasi amalga oshirilgan kuni soliqlar va jarima summalarini budjet daromadiga o'tkazadilar; soliq to'lovchi — mijozlarning hisob-kitob yoki boshqa hisobvaraqlaridan pul mablag'lari berish, o'tkazish yoki ularni hisobdan chiqarishga doir operatsiyalarni sudning qaroriga binoan to'xtatib qo'yadi.

Davlat bojxona xizmati organlarining huquqiy maqomi. Davlat bojxona xizmati organlarining huquqiy maqomi 1997 yil 29 avgustda qabul qilingan “Davlat bojxona xizmati to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi qonuni bilan belgilab berilgan. Davlat bojxona qo‘mitasi o‘z vakolatlari doirasida yagona boj siyosati o‘tkazilishini, bojxona ishlari to‘g‘risidagi qonunchilikka rioya etilishini, DBQ organlari tizimining samarali faoliyat ko‘rsatishini ta‘minlaydi.

DBQ o‘ziga yuklatilgan vazifalarni muvofiq bojxona qonunchiligiga va o‘z vakolatlari doirasida soliq qonunchiligiga rioya etilishi ustidan nazoratni takomillashtirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqadi va qabul qiladi;bojxona tartibga solish vositalari qo‘llanilishini ta‘minlaydi, bojxon-tarif mexanizmi ham shu jumlagi kiradi, tashqi iqtisodiy faoliyatni tarifli tartibga solish usullari, kvotalash normalari, litsenziyalash va deklaratsiya taqdim etish ishlab chiqilishi va amalga oshirilishida belgilangan tartibda qatnashadi;bojxona to‘lovlarini davlat budjetiga o‘z vaqtida va to‘liq o‘tkazilishini ta‘minlaydi.

O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining huquqiy maqomi. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining huquqiy maqomi 1992 yil 23 noyabrda Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlangan Moliya vazirligi haqidagi Nizomda belgilab qo‘yilgan. Ushbu nizomda soliq sohasidagi bir qator maqsad va vazifalari belgilab qo‘yilgan. Unga ko‘ra O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi respublikaning markaziy moliya-iqtisodiy organi sifatida O‘zbekiston Respublikasining moliyaviy, narx siyosatini hayotga tatbiq etadi va uning butun hududida moliya, narx-navoni tashkil etish faoliyatiga umumiy rahbarlikni amalga oshiradi. Vazirlik O‘zbekiston Respublikasining vazifalari va funksiyalarini amalga oshirish uchun zarur moliyaviy negiz yaratishni, respublika budjetini ishlab chiqish va ijro etishni, uning daromad qismi barqarorligini ta‘minlashni, valyuta rejasini tuzish va ijro etishni, pul resurslaridan oqilona va tejab sarflashni ta‘minlaydi. Moliya vazirligi respublika budjeti ham daromadlar, ham xarajatlar bo‘yicha ijro etilishi uchun, moliyaviy resurslarni umumrespublika ehtiyojlariga safarbar etish ishlarini tashkil etish uchun javob beradi.

Ana shu maqsadlarni amalga oshirishda O‘zbekiston Respublikasi moliya tizimi tarkibiga kiruvchi organlar faoliyatini kelishilgan Yagona moliyaviy, soliq, valyuta va narx-navo siyosatini shakllantirish ishlarini olib borishga, oltin zaxirasini ko‘paytirish yo‘li bilan O‘zbekiston Respublikasining moliyaviy mustaqilligini ta‘minlashga, respublika iqtisodiyotini sog‘lomlashtirishga, bozor munosabatlarini shakllantirish

sharoitida narx-navoni tartibga solishning iqtisodiy usullari rolini kuchaytirishga va aholini ijtimoiy himoya qilishga yo'naltiradi.

Moliya vazirligining asosiy vazifalaridan biri moliya tizimining, soliq va narx-navo siyosatining O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga faol ta'sir ko'rsatishini, ishlab chiqarish samaradorligini oshirishini, milliy daromadning, korxonalar va tashkilotlar daromadlarining va boshqa moliyaviy resurslarning o'sishini ta'minlash, moliya-kredit vositalarining xo'jalik mexanizmining boshqa elementlari bilan aloqalarini mustahkamlash; moliya, budjet, valyuta va soliqni rejalashtirish va mablag' bilan ta'minlash usullarini takomillashtirish; soliq solish, narx belgilash, sug'urta, valyuta-moliya, auditorlik va tashqi iqtisodiy faoliyat, shuningdek soliq maslahati bo'yicha faoliyat sohasida qonunchilik va me'yoriy aktlarni ishlab chiqishda qatnashish; moliya, soliq, narx belgilash, sug'urta, valyuta, auditorlik va tashqi iqtisodiy faoliyat, shuningdek soliq maslahati bo'yicha faoliyat sohasida ilmiy-tadqiqot ishlarini amalga oshirish; budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi daromadlari va xarajatlarining mutanosibligini ta'minlash; budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi tomonidan unga yuklangan vazifalar va funksiyalarning, ayniqsa pensiyalarni va boshqa tegishli to'lovlarni tayinlash va to'lashning belgilangan qoidalarini qo'llash yuzasidan bajarilishini muvofiqlashtirish va nazorat qilishdan iborat.

Soliq huquqiy munosabatlar sohasida vakolatli bo'lgan davlat organlarining oxirgi turiga boshqa majburiy to'lovlarni undirish vazifasini amalga oshiruvchi davlat organlari va tashkilotlar kiradi. Ya'ni yuqorida ta'kidlaganimizdek Soliq kodeksida belgilangan davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy pul to'lovlari, bojxona to'lovlari, shuningdek vakolatli organlar hamda mansabdor shaxslar tomonidan yuridik ahamiyatga molik harakatlarni to'lovchilarga nisbatan amalga oshirish uchun, shu jumladan muayyan huquqlarni yoki litsenziyalar va boshqa ruxsat beruvchi hujjatlarni berish uchun to'lanishi lozim bo'lgan yig'imlar, davlat bojini undirish vazifasini amalga oshiruvchi davlat organlari va tashkilotlar tushuniladi.

Jumladan, Davlat boji quyidagilardan undiriladi: sudlarga beriladigan da'vo arizalaridan, organlarning va ular mansabdor shaxslarining harakatlari (qarorlari) ustidan berilgan shikoyatlardan, alohida tartibda yuritiladigan ishlarga doir arizalardan, sudlarning qarorlari ustidan beriladigan apellyasiya, kassatsiya shikoyatlaridan va arizalaridan, nazorat tartibida protest keltirish to'g'risidagi shikoyatlar va arizalardan, hakamlik sudining hal qiluv qarorlarini bekor qilish to'g'risidagi arizalardan, hakamlik sudining qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasi berish to'g'risidagi arizalardan, shuningdek sudlar tomonidan hujjatlarning nusxalarini berganlik uchun; da'vo arizalaridan, tashkilotlarni va fuqarolarni bankrot deb topish to'g'risidagi arizalardan, nizo predmetiga nisbatan mustaqil talablarni bildirgan uchinchi shaxs sifatida ishga kirishish

to'g'risidagi arizalardan, yuridik ahamiyatga ega bo'lgan faktlarni aniqlash to'g'risidagi arizalardan, xo'jalik sudining qarorlari, ish yuritishni tugatish to'g'risidagi ajrimi ustidan berilgan, da'voni ko'rmasdan qoldirish to'g'risidagi, sud jarimalarini solish to'g'risidagi apellyasiya va kassatsiya shikoyatlaridan, hakamlik sudining qarorlarini bekor qilish to'g'risidagi, hakamlik sudining qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasi berish to'g'risidagi arizalardan, xo'jalik sudining hakamlik sudi qarorlarini bekor qilish to'g'risidagi, shuningdek hakamlik sudining hal qiluv qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasini berish to'g'risidagi va ijro varaqasini berishni rad etish to'g'risidagi ishlar bo'yicha ajrimlari ustidan berilgan apellyasiya va kassatsiya shikoyatlaridan; notariuslar va O'zbekiston Respublikasining konsullari tomonidan notarial harakatlarni amalga oshirganlik uchun; fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etganlik uchun, shuningdek fuqarolarga fuqarolik holati dalolatnomalari qayd etilganligi to'g'risida takroriy guvohnoma berganlik uchun hamda fuqarolik holati dalolatnomalari yozuviga o'zgartishlar, qo'shimchalar, tuzatishlar kiritilishi va uning qayta tiklanishi munosabati bilan guvohnoma berganlik uchun; chet eldan O'zbekiston Respublikasiga kelish huquqini beruvchi hujjatlarni, O'zbekiston Respublikasiga taklif qilish to'g'risida hujjatlarni berganlik uchun; yashash guvohnomasini berganlik yoki uning muddatini uzaytirganlik uchun; respublika hududiga kelish va respublika hududidan chet elga chiqish huquqini beradigan chet el pasportiga yoki uning o'rnini bosuvchi hujjatga viza berganlik uchun, shuningdek O'zbekiston Respublikasi fuqaroligiga qabul qilish va O'zbekiston Respublikasi fuqaroligidan chiqish to'g'risida beriladigan arizalardan; O'zbekiston Respublikasining fuqarosi pasportini yoki uning o'rnini bosuvchi hujjatlarni, O'zbekiston Respublikasi fuqarolariga chet elga chiqish huquqi uchun hujjatlar berganlik uchun; O'zbekiston Respublikasi fuqarolarini turar joyga qayd etganlik va ro'yxatdan chiqarganlik, turgan joyi bo'yicha hisobga olganlik uchun, shuningdek chet davlatlar fuqarolarini hamda fuqaroligi bo'lmagan shaxslarni turar joyga qayd etganlik va ro'yxatdan chiqarganlik uchun; yuridik shaxslarni va yakka tartibdagi tadbirkorlarni davlat ro'yxatidan o'tkazganlik uchun; faoliyatning ayrim turlarini amalga oshirishga litsenziya berganlik uchun; ov qilish huquqiga ega ekanligi to'g'risida ruxsatnoma berganlik uchun.

Umuman olganda, har qanday davlat iqtisodiyotini rivojlanishida soliq va boshqa majburiy to'lovlarning o'rnini kattadir. Shuningdek, soliq va boshqa majburiy to'lovlarni o'rnatish, undirish va budjetlarga kelib tushishini ta'minlashning samarali mexanizmini tashkil qilish, vakolatli davlat organlarining bu boradagi mas'uliyatini oshirish hozirigi kundagi muhim bo'lgan masalalardan biridir.

Nazorat uchun savollar

1. Soliqlarning davlat hayotida tutgan o'rnini yoritib bering hamda soliq va boshqa majburiy to'lovlarning o'xshash va farqli jihatlarini tahlil qiling.

2. Soliq huquqiy munosabatlarning boshqa huquqiy munosabatlardan farq qiluvchi jihatlarini izohlang. Soliq huquqi subyekti va soliq huquqiy munosabat subyektlarini farqini tahlil qiling.

3. Sirdaryo viloyati xalq deputatlari Kengashi majlisida deputatlaridan biri viloyat fuqarolari uchun engillik o'rnatish maqsadida jismoniy shaxslar uchun belgilangan yer solig'ini bekor qilish to'g'risida masalani ko'rib chiqishni taklif etdi. Taklif kiritgan deputatning fikricha yer solig'i mahalliy soliq hisoblanadi va mahalliy budjetga kelib tushadi, shuning uchun bu soliq viloyatda yashovchi jismoniy shaxslar uchun bekor qilish mumkin.

Vaziyatga huquqiy jihatdan baho bering.

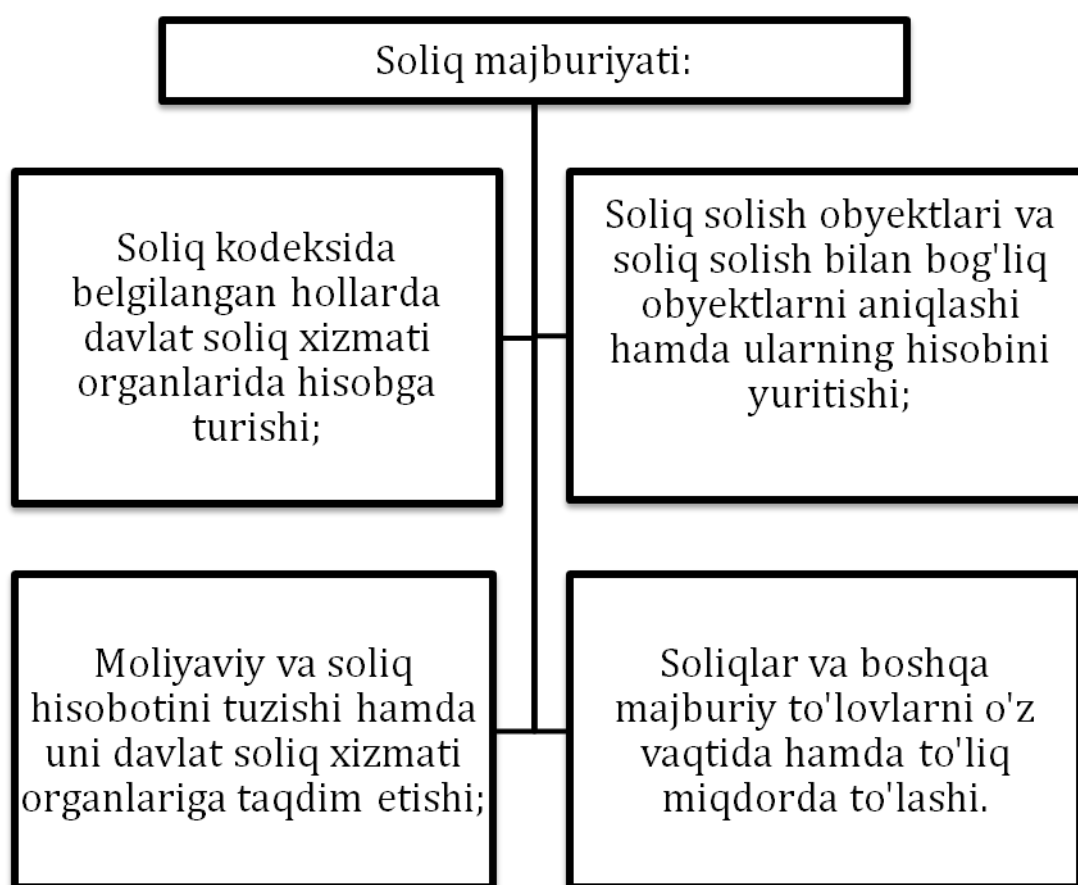
4. 14 yoshli K.Rahimov Uspenskiy nomidagi Respublika musiqa maktabida o'qiydi. Yaqinda u Drezden shahrida yosh pianinotchilar o'rtasida o'tkazilgan konkursda 1-o'rinni egalladi va 5 000 evro miqdoridagi mukofotni qo'lga kiritdi. Toshkent shahriga kelganidan so'ng K.Rahimov Mirobod tumani soliq inspeksiyasiga shaxsan kelishi va yuqorida ko'rsatilgan daromaddan soliq to'lashi kerakligi to'g'risida xabarnoma oldi. K.Rahimovning ota-onasi ularning farzandi voyaga yetmagan ekanligini aytib u moliyaviy munosabatlar subyekti bo'la olmasligi va shuning uchun daromad solig'i to'lashi zarur emasligini aytishdi.

Vaziyatga huquqiy jihatdan baho bering.

2-bob. Soliq majburiyatining huquqiy asoslari

Ushbu bobda soliq majburiyatini amalga oshirish tartibi; soliq solish obyektlarini hisobini yuritish; Yuridik shaxs tugatilganda va qayta tashkil qilinganda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash tartibi; soliq to'lovchi vafot etgan, bedarak yo'qolgan yoki muomalaga layoqatsiz deb topilgan hollarda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash; soliq va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati kabi masalalar yoritilgan.

2.1. Soliq majburiyati tushunchasi va amalga oshirish tartibi

Amaldagi qonunchiligimizda soliq to'lovchining majburiyati va soliq majburiyati kabi tushunchalar mustahkamlab qo'yilgan. Unga ko'ra, soliq to'lovchilar o'z soliq majburiyatlarini o'z vaqtida va to'liq hajmda bajarishi; qonun hujjatlariga muvofiq buxgalteriya hisobini yuritishi, moliyaviy va soliq hisobotini tuzishi; davlat soliq xizmati organlariga va boshqa vakolatli organlarga imtiyozlar olish huquqini tasdiqlovchi hujjatlarni taqdim etishi; soliq tekshiruvlari o'tkazilayotgan vaqtda davlat soliq xizmati organlariga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab

chiqarish, to'lash bilan bog'liq hujjatlar hamda ma'lumotlarni taqdim etishi; davlat soliq xizmati organlarining va boshqa vakolatli organlarning hamda ular mansabdor shaxslarining qonuniy talablarini bajarishi, shuningdek mazkur organlarning, ular mansabdor shaxslarining qonuniy faoliyatiga to'sqinlik qilmasligi shart.

Yuqorida ko'rinib turibdiki, soliq majburiyatlarini o'z vaqtida va to'liq hajmda bajarish – bu soliq to'lovchining majburiyati hisoblanadi.

Soliq majburiyati – soliq to'lovchining soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq yuzaga keladigan majburiyatidir.

Soliq majburiyatini bajarish uchun soliq to'lovchi: Soliq kodeksida belgilangan hollarda davlat soliq xizmati organlarida hisobga turishi; soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlarni aniqlashi hamda ularning hisobini yuritishi; moliyaviy va soliq hisobotini tuzishi hamda uni davlat soliq xizmati organlariga taqdim etishi; soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni o'z vaqtida hamda to'liq miqdorda to'lashi shart. Soliq majburiyatini bajarish bevosita soliq to'lovchi tomonidan amalga oshiriladi. Yuridik shaxsning alohida bo'linmalari bo'yicha soliq majburiyati mazkur alohida bo'linmalar tomonidan, agar ularga alohida mol-mulk ajratilgan bo'lsa va ular mustaqil balansga ega bo'lsa, mustaqil ravishda bajariladi. Mol-mulk ishonchli boshqaruvga topshirilganda boshqaruv muassisi bo'lgan soliq to'lovchining soliq majburiyati, agar bu majburiyat unga boshqaruv muassisi tomonidan yuklatilgan bo'lsa, ishonchli boshqaruvchi tomonidan bajarilishi mumkin. Soliq majburiyati bajarilmagan yoki lozim darajada bajarilmagan taqdirda, soliq to'lovchiga nisbatan Soliq kodeksida nazarda tutilgan tartibda uning bajarilishini ta'minlash choralari qo'llaniladi. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyatlari bajarilishini ta'minlash choralari jumlasiga davlat soliq xizmati organi tomonidan soliq to'lovchiga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash muddati tugaganidan keyin uch ish kundan kechiktirmasdan, jismoniy shaxslarga, shu jumladan yakka tartibdagi tadbirkorlarga esa, o'ttiz kundan kechiktirmasdan yuboriladigan, soliq to'lovchi majburiyatini bajarishi zarurligi hamda soliq qarzini majburiy undirish yuzasidan ko'riladigan choralari to'g'risidagi talabnoma kiradi.

Soliq majburiyati Soliq kodeksida belgilangan muddatlarda soliq to'lovchi tomonidan bajarilishi kerak. Soliq to'lovchi soliq majburiyatini muddatidan ilgari bajarishga haqli. Soliq majburiyatini bajarish muddatlari kalendar sana yoki vaqt davri (yil, yil choragi, oy, o'n kunlik va kun)

o'tishi bilan belgilanadi. Muddatning o'tishi kalendar sanadan yoki muddatning boshlanishi belgilab qo'yilgan voqea yuz berganidan keyingi kundan boshlanadi. Soliq majburiyati bu majburiyatni bajarish muddatining so'nggi kuni soat yigirma to'rtga qadar bajarilishi kerak. Agar soliq majburiyatini bajarish muddatining so'nggi kuni dam olish (ishlanmaydigan) kuniga to'g'ri kelib qolsa, shundan keyingi birinchi ish kuni muddatning tugash kuni hisoblanadi.

Jismoniy shaxsning soliq majburiyati uning vafot etishi bilan va uni vafot etgan deb e'lon qilish to'g'risidagi sud qarori qonuniy kuchga kirishi bilan tugatiladi. Yuridik shaxsning soliq majburiyati esa u tugatilganidan keyin hamda u qo'shib olish (qo'shib olingan yuridik shaxsga nisbatan), qo'shib yuborish, bo'lish va o'zgartirish orqali qayta tashkil etilganidan keyin tugatiladi.

Davlat soliq xizmati organi soliq davri tugaganidan keyin besh yil ichida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblashi yoki ularning hisoblangan summasini qayta ko'rib chiqishi mumkin. Soliq to'lovchi soliq davri tugaganidan keyin besh yil ichida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning ortiqcha to'langan summalarini hisobga olishni yoki qaytarishni talab qilishga haqli.

Masalan soliq to'lovchi ayrim soliq turlarini, jumladan amalda ko'p uchraydigan mol-mulk yoki yer solig'ini ko'p to'lab yuborgan va bu haqda soliq davri tugagandan so'ng oradan 4 yil o'tib, ma'lum bir holat tufayli aniqlab qolgan. Shunday holatda soliq to'lovchi shu davr mobaynida ortiqcha to'lagan soliqlarini qaytarib olishi mumkin. Yoki soliq organlariga ma'lum soliq to'lovchi bir necha yildan beri soliq to'lamaganligi aniqlanganda soliq organlari soliq davri tugaganidan keyin besh yil ichidagi soliqlarni undirib olishi mumkin.

2.2. Soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlarning hisobini yuritish

Soliq va boshqa majburiy to'lovning har bir turi bo'yicha soliq solish obyekti hamda soliq solish bilan bog'liq obyektlar soliq qonunchiligiga muvofiq blgilanadi. Soliq to'lovchi tomonidan hisob hujjatlari yo'qotilgan yoki yo'q qilingan taqdirda, davlat soliq xizmati organlari budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga to'lanishi kerak bo'lgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar summasini soliq to'lovchi to'g'risida, shuningdek shunga o'xshash boshqa soliq to'lovchilar to'g'risida o'zlarida mavjud bo'lgan ma'lumotlar asosida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilanadigan tartibda hisob-kitob qilish orqali aniqlashi mumkin.

Soliq kodeksida soliq solishning turli tartibi nazarda tutilgan faoliyat turlarini amalga oshirayotgan soliq to'lovchilar soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlarning alohida-alohida hisobini yuritishlari shart. Soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlarning alohida-alohida hisobi soliq to'lovchilar tomonidan buxgalteriya hisobi ma'lumotlari asosida yuritiladi. Faoliyatning muayyan turiga taalluqli barcha daromadlar va xarajatlar tegishli hisob hujjatlari bilan tasdiqlanishi kerak. Soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlarning alohida-alohida hisobi mutanosib usul yoki to'g'ridan-to'g'ri hisobga olish usuli orqali yuritilishi mumkin. Soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlarning alohida-alohida hisobini yuritish usuli yuridik shaxsning butun kalendar yilga mo'ljallangan hisob siyosati bilan belgilanadi hamda yil mobaynida o'zgartirilishi mumkin emas. Hisobga olishning mutanosib usulida daromadlar, xarajatlar va soliq solishning boshqa obyektlari yoki soliq solish bilan bog'liq obyektlar realizatsiya qilishdan olingan sof tushumning umumiy summasidagi faoliyatning muayyan turlari bo'yicha realizatsiya qilishdan olingan sof tushum ulushiga mutanosib tarzda shu muayyan faoliyat turiga kiritiladi. To'g'ridan-to'g'ri hisobga olish usuli qo'llanilganda daromadlar, xarajatlar va soliq solishning boshqa obyektlari yoki soliq solish bilan bog'liq obyektlar faoliyatning qaysi turi amalga oshirilishi bilan bog'liq bo'lsa, shu turga kiritiladi. Bunda faoliyatning biron turiga kiritish mumkin bo'lmagan daromadlar, xarajatlar va soliq solishning boshqa obyektlari yoki soliq solish bilan bog'liq obyektlar hisobga olishning mutanosib usuli orqali faoliyatning muayyan turiga kiritiladi.

Soliq hisoboti.

Soliq hisoboti soliq to'lovchining soliq va boshqa majburiy to'lovning har bir turi bo'yicha yoki to'langan daromadlar bo'yicha hisob-kitoblar hamda soliq deklaratsiyalarini, shuningdek hisob-kitoblarga va soliq deklaratsiyalariga doir ilovalarni o'z ichiga oladigan hujjatidir.

Hisobot O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadigan shaklda tuziladi. Soliq hisoboti qog'ozda va elektron hujjatga doir talablarga rioya etilgan holda elektron hujjat tarzida tuziladi. Soliq hisoboti soliq to'lovchi tomonidan imzolanishi kerak, shuningdek agar u kichik

tadbirkorlik subyekti bo'lmagan yuridik shaxs bo'lsa, uning muhri bilan tasdiqlanadi. Elektron hujjat tarzida taqdim etilgan soliq hisoboti soliq to'lovchining elektron raqamli imzosi bilan tasdiqlanadi. Yuridik shaxs – soliq to'lovchi qayta tashkil etilayotganda yoki tugatilayotganda, har bir qayta tashkil etilayotgan yoki tugatilayotgan soliq to'lovchiga soliq davri boshlanganidan e'tiboran qayta tashkil etish yoki tugatish tugallangan kunga qadar bo'lgan davr yuzasidan tegishincha topshirish dalolatnomasi, taqsimlash balansi yoxud tugatish balansi asosida alohida-alohida soliq hisoboti tuziladi. Mazkur hisobot topshirish dalolatnomasi, taqsimlash balansi yoki tugatish balansi tasdiqlangan kundan e'tiboran uch ish kuni ichida taqdim etiladi. Ushbu qismning qoidalari o'zgartirish, shuningdek boshqa yuridik shaxsni qo'shib olish orqali qayta tashkil etilayotgan yuridik shaxslarga nisbatan tatbiq etilmaydi. Tadbirkorlik subyekti – yuridik shaxs ixtiyoriy tugatilgan taqdirda, unga soliq davri boshlanganidan to yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ tugatish tartib-taomili boshlanganligi haqida xabardor qilingan sanagacha bo'lgan muddat uchun alohida soliq hisoboti tuziladi. Soliq hisobotida ko'rsatilgan ma'lumotlarning to'g'riligi uchun javobgarlik soliq to'lovchining zimmasiga yuklatiladi.

Soliq hisoboti soliq to'lovchi tomonidan Soliq kodeksida belgilangan muddatlarda taqdim etiladi. Soliq hisoboti soliq to'lovchi hisobga qo'yilgan joydagi davlat soliq xizmati organiga taqdim etiladi. Ayrim turdagi soliqlar bo'yicha soliq hisoboti ham Soliq kodeksida nazarda tutilgan hollarda obyektlar bo'yicha hisobga qo'yilgan joy bo'yicha soliq to'lovchi tomonidan taqdim etiladi. Tadbirkorlik sub'ekilari uchun qulaylik tug'dirish maqsadida tadbirkorlik sub'ekilari uchun soliq hisobotlarini faqat elektron shaklda taqdim etilish bo'yicha qoida joriy qilingan.

Masalan, Jismoniy shaxslar daromad solig'i bo'yicha soliq deklaratsiyasini yashash joyidagi davlat soliq xizmati organiga taqdim etadilar, yuridik shaxslar yer solig'i va mol-mulk solig'i bo'yicha soliq hisobotini esa obyektlar joylashgan joyda hisobga qo'yilgan joy bo'yicha taqdim etadilar.

Soliq hisoboti davlat soliq xizmati organlarida va soliq to'lovchida Soliq kodeksida belgilangan soliq majburiyati bo'yicha da'vo qilish muddati mobaynida saqlanadi.

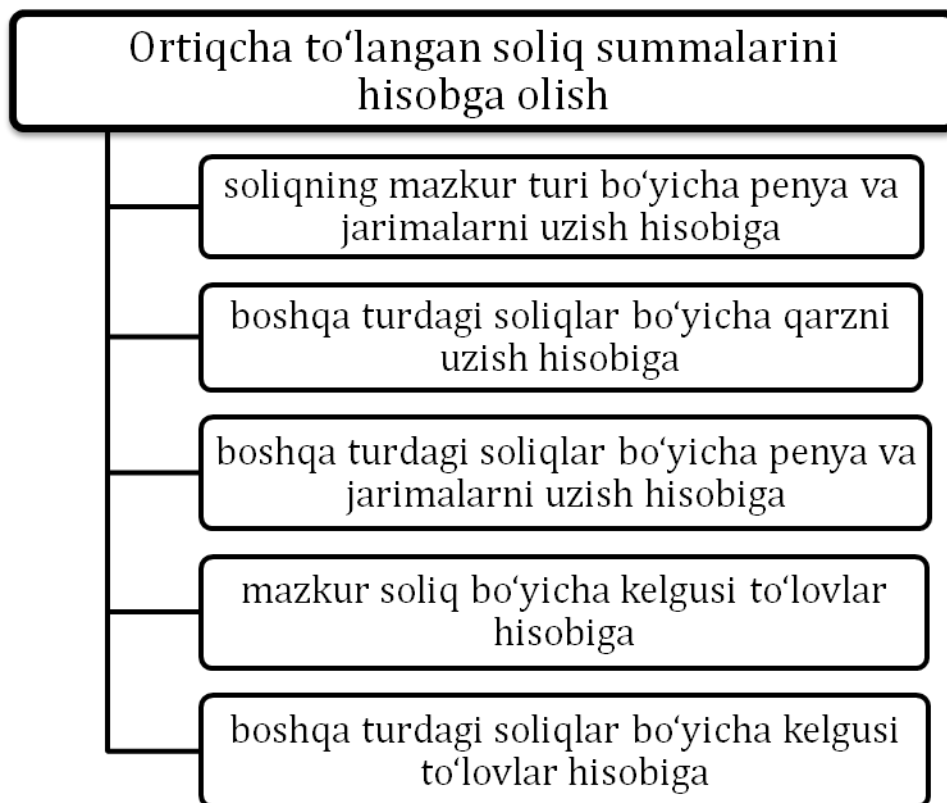
2.3. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati

Soliq to'lovchining muayyan soliq yoki boshqa majburiy to'lovni to'lash, shuningdek Soliq kodeksida nazarda tutilgan holatlar bo'lgan

taqdirda, mavjud soliq qarzini uzish majburiyati soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati deb hisoblanadi. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati soliq to'lovchining hisobvarag'ida yetarlicha pul mablag'lari bo'lgan taqdirda, tegishli soliq yoki boshqa majburiy to'lovni to'lash uchun bankka to'lov topshiriqnomasi taqdim etilgan paytdan e'tiboran, soliq yoki boshqa majburiy to'lov naqd pul mablag'lari bilan to'langanda esa pul summasi bankka yoki vakolatli organ kassasiga topshirilgan paytdan e'tiboran bajarilgan deb hisoblanadi. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati qo'shimcha hisoblangan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar summasi tegishli huquqni muhofaza qiluvchi organlarning depozit hisobvaraqlariga o'tkazilganligi to'g'risidagi to'lov hujjatlarining ko'chirma nusxalari soliq to'lovchi tomonidan davlat soliq xizmati organlariga taqdim etilgan taqdirda ham bajarilgan deb hisoblanadi. Soliq yoki boshqa majburiy to'lov summasini o'tkazish uchun to'lov topshiriqnomasi soliq to'lovchi tomonidan chaqirib olingan yoki bank tomonidan soliq to'lovchiga qaytarilgan taqdirda, shuningdek agar soliq to'lovchi bankka to'lov topshiriqnomasini taqdim etgan paytda bu soliq to'lovchining hisobvarag'iga qo'yilgan, qonun hujjatlariga muvofiq birinchi navbatda bajarilishi lozim bo'lgan, bajarilmagan talablar mavjud bo'lsa hamda soliq to'lovchi barcha talablarni qanoatlantirish uchun hisobvaraqda yetarlicha pul mablag'lariga ega bo'lmasa, soliq yoki boshqa majburiy to'lov to'langan deb hisoblanmaydi.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati belgilangan tartibda hisobga olish orqali ham bajarilishi mumkin.

Masalan, soliq to'lovchi mol-mulk solig'ini ortiqcha to'lab yuborgan. Ortiqcha to'langan summa soliq qarzini quyidagi ketma-ketlikda uzish hisobiga hisobga olinishi kerak bo'ladi: soliqning mazkur turi bo'yicha penya va jarimalarni uzish hisobiga; boshqa turdagi soliqlar bo'yicha, masalan foyda solig'i bo'yicha qarzni uzish hisobiga; boshqa turdagi soliqlar bo'yicha penya va jarimalarni uzish hisobiga; mazkur soliq bo'yicha kelgusi to'lovlar hisobiga; boshqa turdagi soliqlar bo'yicha kelgusi to'lovlar hisobiga.

Ortiqcha to'langan soliq summasi boshqa soliq to'lovchining soliq qarzini uzish hisobiga hisobga olinishi mumkin emas.

Masalan, soliq to'lovchi A.Alimovning ortiqcha to'lagan soliq summasini do'sti I.Valiyevni aksiz yoki boshqa turdagi soliq qarzini to'lashiga yo'l qo'yilmaydi.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash milliy valyutada, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda esa chet el valyutasida amalga oshiriladi.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar, shuningdek moliyaviy sanksiyalar budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga quyidagi tartibda o'tkaziladi: asosiy summa; hisoblangan penya; jarimalar.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyatlari bajarilishini ta'minlash choralari jumlasiga quyidagilar kiradi: davlat soliq xizmati organi tomonidan yuridik shaxslar, shuningdek tadbirkorlik faoliyatiga doir qism bo'icha yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun - soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash muddati tugaganidan keyin uch ish kunidan kechiktirmasdan yuboriladigan soliq to'lovchi majburiyatini bajarishi zarurligi hamda soliq qarzini to'lash to'g'risidagi talabnoma; jismoniy shaxslar uchun, bundan tadbirkorlik faoliyatiga doir qism bo'icha yakka tartibdagi tadbirkorlar mustasno, – soliq majburiyatini bajarish muddati tugagandan keyin davlat soliq xizmati organining jismoniy shaxsdan soliq qarzini undirish to'g'risidagi ariza bilan murojaat qilishi,

bundan soliq qarzining summasi undiruvni mol-mulkka qaratish uchun qonun hujjatlarida belgilangan eng kam miqdordan oz bo'lgan hollar mustasno. Mazkur miqdor O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 22 dekabrda "O'zbekiston Respublikasining 2016 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi PQ 2455-sonli qaroriga asosan jismoniy shaxslar uchun eng kam ish haqqining 5 baravari qilib belgilangan.

Yuridik shaxs tugatilganda va qayta tashkil qilinganda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash tartibi. Yuridik shaxsni tugatish to'g'risida qaror qabul qilingan taqdirda, ixtiyoriy tugatish hollari bundan mustasno, tugatuvchi besh kunlik muddat ichida bu haqda davlat soliq xizmati organiga yozma shaklda ma'lum qiladi. Yuridik shaxsni ixtiyoriy tugatish to'g'risida qaror qabul qilingan taqdirda, yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ bu haqda davlat soliq xizmati organini qonun hujjatlarida belgilangan tartibda xabardor etadi. Yuridik shaxs davlat soliq xizmati organiga tugatish balansini taqdim etish bilan bir vaqtda hisobotlarni hamda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha hisob-kitoblarni taqdim etishi shart. Yuridik shaxs tugatilgan taqdirda, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash bo'yicha soliq majburiyati ushbu yuridik shaxsning pul mablag'lari, shu jumladan uning mol-mulkini realizatsiya qilishdan olingan pul mablag'lari hisobidan qonun hujjatlarida belgilangan navbat tartibida tugatuvchi tomonidan bajariladi. Yuridik shaxsni tugatish davrida yuzaga keladigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni, shuningdek penya va jarimalarni to'lash bo'yicha soliq majburiyati yuzaga kelishiga qarab, Soliq kodeksida belgilangan muddatlarda hamda tartibda bajariladi.

Qayta tashkil etilgan yuridik shaxsning soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash bo'yicha soliq majburiyati belgilangan tartibda uning huquqiy vorisi tomonidan bajariladi. Qayta tashkil etilgan yuridik shaxsning soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash bo'yicha soliq majburiyatini bajarish, qayta tashkil etish tugallanishiga qadar huquqiy vorisga qayta tashkil etilayotgan yuridik shaxs soliq majburiyatlarini bajarmaganligi yoki lozim darajada bajarmaganligi faktlari va holatlari ma'lum bo'lganligi yoxud ma'lum bo'lmaganligidan qat'i nazar, uning huquqiy vorisi zimmasiga yuklatiladi. Yuridik shaxs qayta tashkil etilguniga qadar u ortiqcha to'lagan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning summalari shu yuridik shaxs huquqiy vorisining shaxsiy kartochkasiga yuridik shaxsni qayta tashkil etish tugallangan kundan e'tiboran bir oydan kechiktirmay o'tkazilishi kerak. Yuridik shaxsning soliq qarzi yoki u qayta tashkil etilguniga qadar ortiqcha to'langan soliq

yoki majburiy to'lov summalarini qayta tashkil etilgan yuridik shaxsning huquqiy vorislari o'rtasida taqsimlash har bir huquqiy vorisning ulushiga muvofiq amalga oshiriladi.

Soliq to'lovchi vafot etgan, bedarak yo'qolgan yoki muomalaga layoqatsiz deb topilgan hollarda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash. Vafot etgan jismoniy shaxsning soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati uning meros qilingan mol-mulkini qabul qilgan merosxo'ri tomonidan, meros qilingan mol-mulkning qiymati doirasida va merosdagi ulushga mutanosib ravishda, meros qabul qilib olingan kundan e'tiboran bir yildan kechiktirmasdan bajariladi. Vafot etgan jismoniy shaxs to'lashi lozim bo'lgan penya va jarimalarni to'lash majburiyati merosxo'rga nisbatan tatbiq etilmaydi. Vafot etgan jismoniy shaxsning soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash bo'yicha soliq majburiyati summasi meros qilingan mol-mulk qiymatidan ortiq bo'lgan taqdirda, vafot etgan jismoniy shaxsning soliq yoki boshqa majburiy to'lovni to'lash bo'yicha qarzining qolgan summasi umidsiz qarz deb e'tirof etiladi. Merosxo'r bo'lmagan taqdirda, vafot etgan jismoniy shaxsning soliq qarzi umidsiz qarz hisoblanadi. Soliq qarziga ega bo'lgan jismoniy shaxs vafot etgan taqdirda, jismoniy shaxs hisobga qo'yilgan va uning mol-mulki turgan joydagi davlat soliq xizmati organi vafot etgan shaxsning merosxo'ri to'g'risida axborot olingan paytdan e'tiboran o'ttiz kun ichida unga soliq qarzi borligini ma'lum qilishi shart. Sud tomonidan bedarak yo'qolgan deb topilgan jismoniy shaxsning soliq qarzi qonun hujjatlariga muvofiq bedarak yo'qolgan shaxsning mol-mulkini boshqarish huquqiga ega bo'lgan shaxs tomonidan bedarak yo'qolgan shaxsning mol-mulki hisobidan bajariladi. Sud tomonidan muomalaga layoqatsiz deb topilgan jismoniy shaxsning soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati uning vasiysi tomonidan muomalaga layoqatsiz shaxsning mol-mulki hisobidan bajariladi. Belgilangan tartibda bedarak yo'qolgan yoki muomalaga layoqatsiz deb topilgan jismoniy shaxsning mol-mulki yetarli bo'lmagan taqdirda, uning soliq qarzining ko'rsatilgan mol-mulk qiymatidan ortiq qismi umidsiz qarz deb e'tirof etiladi. Jismoniy shaxsning bedarak yo'qolgan yoki muomalaga layoqatsiz deb topilganligini bekor qilish to'g'risida belgilangan tartibda qaror qabul qilingan yoki jismoniy shaxsni muomalaga layoqatli deb topish to'g'risida qaror qabul qilingan taqdirda, ilgari hisobdan chiqarilgan soliq qarzining amal qilishi, da'vo qilish muddatidan qat'i nazar, qayta tiklanadi. Vafot etgan jismoniy shaxsning jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini, qat'iy belgilangan soliqni va fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya

jamg'armasiga sug'urta badallarini to'lash bo'yicha qarzi umidsiz qarz deb e'tirof etiladi.

Masalan, soliq to'lovchi vafot etgan vaqtda uni daromad solig'ini va mol-mulk solig'ini to'lamaganlik holati aniqlandi. Bunday holatda qonunchilikka ko'ra mol-mulk solig'ini uning mol-mulkini qabul qilgan merosxo'ri to'laydi. Daromad solig'ini esa to'lamaydi, bu soliq umidsiz qarz deb topiladi va to'lanmaydi.

Nazorat uchun savollar

1. Soliq majburiyati jismoniy shaxs vafot etganda, yuridik shaxs tugatilganda yoki qo'shib olinganda tugaydi. Mazkur holatda ushbu shaxslar tomonidan soliq va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash tartibini tahlil qiling.

2. Soliqning ortiqcha to'langan summalarini hisobga olish va qaytarish tartibini izohlang.

3. 2011 yilda fuqaro A.Sobirov uzoq kasallikdan so'ng vafot etdi. Mirobod tuman soliq inspeksiyasi 2013 yil fevral oyida A.Sobirovning rafiqasi G.Sobirovaga uning marhum erini nomiga rasmiylashtirilgan va hozirda G.Sobirova va farzandlari yashab turgan Mirbod tumani Glinka ko'chasi 29 uy, 15- xonadon uchun mol-mulk solig'ini va unga qo'shilgan penyani to'lash to'g'risida talabnoma taqdim etdi. Bundan tashqari soliq inspeksiyasi marhum A.Sobirov yakka tadbikorlik faoliyatini olib borgani uchun qat'iy belgilangan soliqdan 2012 yil uchun 230 000 so'm miqdorda qarzi borligini, ushbu summani ham G.Sobirova to'lashi zarur ekanini aytishdi.

Vaziyatga huquqiy jihatdan baho bering.

4. "Kamolot" OAJ hisobotlari o'rganilganda 2013 yil birinchi choragi uchun foyda solig'idan 3 500 000 so'm miqdorda ortiqcha to'lagani ma'lum bo'ldi. "Kamolot" OAJ direktori B.Hakimov hisobot taqdim etilganidan 15 kun o'tgandan so'ng davlat soliq inspeksiyasiga ushbu ortiqcha to'langan summani qaytarib olish to'g'risida ariza bilan murojaat qilganda, davlat soliq inspeksiyasi ushbu summa "Kamolot" OAJning qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha qarzini uzish uchun hisobga olinganini ma'lum qildi.

Vaziyatga huquqiy jihatdan baho bering.

3-bob Soliq nazoratini huquqiy jihatdan tartibga solish

Ushbu bobda soliq nazoratining o'ziga xos jihatlari, shakllari va turlari, shuningdek soliq tekshiruvlarini o'ziga xos jihatlari, asoslari kabi masalalar yoritilgan.

3.1. Soliq nazoratining o'ziga xos jihatlari

Soliq nazorati bu – soliq to'lovchilarning soliq qonunchiligiga to'liq rioya etishi, soliqlar va budjetdan tashqari maqsadli jamg'armalarga to'lovlarni o'z vaqtida va to'liq undirilishi, to'g'ri hisoblanishi ustidan soliq organlari tomonidan olib boriladigan nazoratdir.

Davlatning moliyaviy nazorati davlat moliya siyosatini amalga oshirish, moliyaviy barqarorlik uchun shart-sharoitlar yaratish uchun mo'ljallanganidir. Hamma davlatlarda, ular qurilishining o'ziga xosligiga qarab, moliya nazoratining o'z tizimi tarkib topgan. Shunga qaramasdan, chet davlatlarda nazorat-taftish tarmog'ining tashkil etilishi va ish-faoliyati u yoki bu jihatdan ko'p yillik xalqaro tajribada ifodalangan umumiy prinsiplarga asoslanadi. Masalan, har qanday yirik dasturni amalga oshirish albatta kichik nazorat tizimini o'z ichiga qamrab oladi. Bu maqsadlarga, odatda, qandaydir muhim davlat dasturi uchun ajratilgan mablag'lar umumiy hajmidan bir-ikki foiz ajratiladi.

Soliq nazorati davlat moliyaviy nazoratining bir turi bo'lib, soliq to'lovchilarni, soliq solish obyektlarini va soliq solish bilan bog'liq obyektlarni hisobga olishning, shuningdek soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini nazorat qilishning yagona tizimidan iborat.

Soliq nazorati davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq to'lovchilarni, soliq solish obyektlarini va soliq solish bilan bog'liq obyektlarni, budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga tushayotgan tushumlarni hisobga olish, soliq tekshiruvlari vositasida hamda soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa shakllarda amalga oshiriladi.

So'nggi vaqtlarda respublikamiz hukumati tomonidan tadbirkorlik subyektlari faoliyatini nazorat qilish hamda moliyaviy jazolarni qo'llashni erkinlashtirish borasida juda muhim qarorlar qabul qilinmoqda.

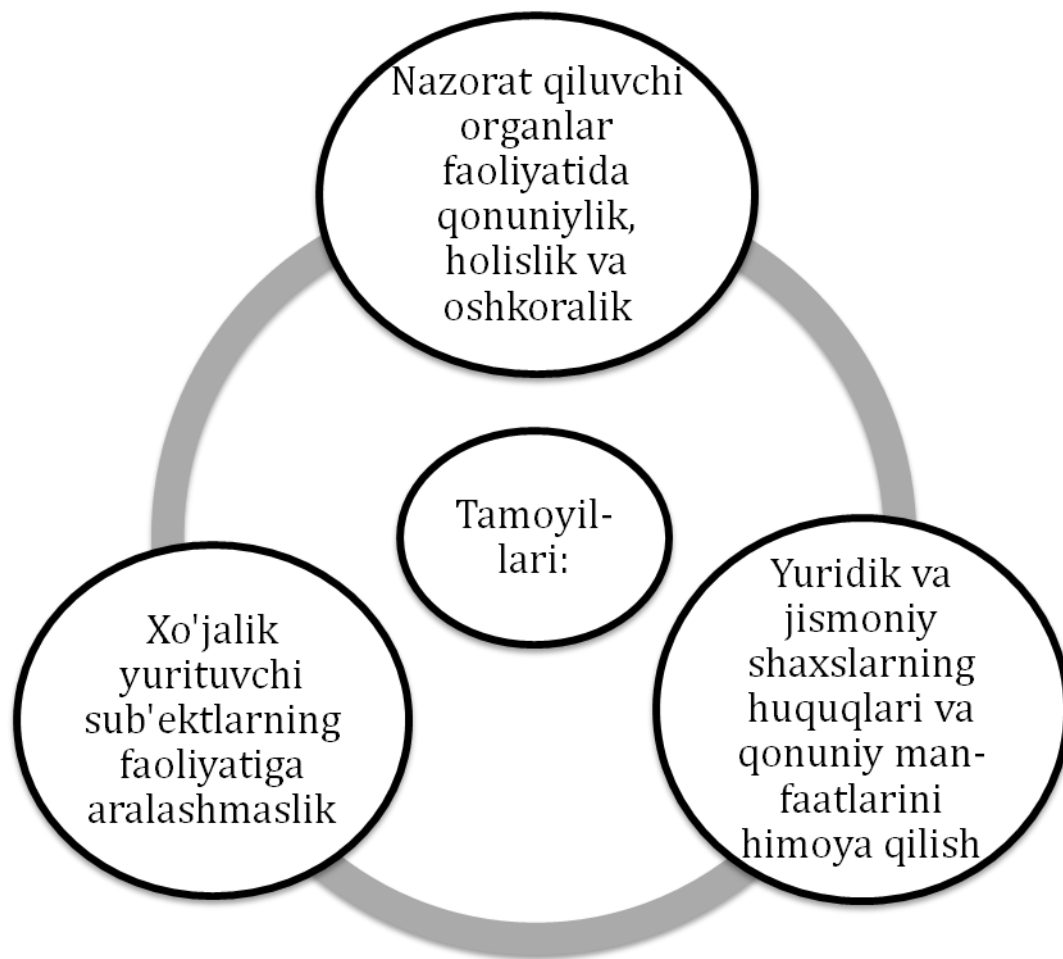
Masalan, 2011, 2012, 2013 va 2015 yillarda O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining Soliq nazorati bobiga bir qator qo'shimcha o'zgartishlar kiritildi. Jumladan, soliq tekshiruvchining muddatlari, davriyligi, tekshiruvni o'tkazishga doir qo'shimcha shartlarda tadbirkorlik subyektlariga bir muncha engilliklar berildi. Jumladan, O'R SKning 90-moddasiga asosan soliq to'lovchilar moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) bir yilda ko'pi bilan bir marta, belgilangan normalar va qoidalarga o'z vaqtida hamda to'liq hajmda rioya etayotgan soliq to'lovchilar moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari esa, ikki yilda ko'pi bilan bir marta amalga oshiriladi. Xususi bank va boshqa xususi moliya institutlari moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) besh yilda ko'pi bilan bir marta, mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklari moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) to'rt yilda ko'pi bilan bir marta, boshqa tadbirkorlik subyektlari moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) uch yilda ko'pi bilan bir marta amalga oshiriladi. Aksiz to'lanadigan tovarlar ishlab chiqaruvchi yangi tashkil etilgan mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklarining moliya-xo'jalik faoliyati, shuningdek mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklarining budjet hamda markazlashtirilgan mablag'lar va resurslardan maqsadli foydalanish bilan bog'liq moliya-xo'jalik faoliyati ular davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran dastlabki ikki yil mobaynida rejali soliq tekshiruvlaridan o'tkazilmaydi.

Shuningdek, 2015 yil 20 avgustdagi "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga xususi mulkni, tadbirkorlik subyektlarini ishonchli himoya qilishni yanada kuchaytirishga, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etishga qaratilgan qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuniga ko'ra Soliq kodeksining bir necha moddalariga qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritilgan. Jumladan Soliq kodeksining 91-moddasiga asosan, soliq tekshiruv soliq to'lovchining tekshiruv o'tkazilayotgan yildan bevosita oldingi ko'pi bilan besh kalendar yildagi foliyatini qamrab oladi. Bunda tadbirkorlik subyektlarining moliya-xo'jalik faoliyatini rejali tekshirishlar faqat oxirgi rejali tekshirishdan keyingi, lekin yangi tekshirishlar o'tkazilayotgan yildan bevosita oldingi besh kalendar yildan ko'p bo'lmagan davrni qamrab oladi.

Nazorat vositasida bajarilayotgan topshiriqning to'liqligi, o'z vaqtida va samarali amalga oshirilganligi to'g'risidagi ma'lumotlar ishonchliligi, topshiriqni bajarish paytida mansabdor shaxslarning hatti-harakatlari va o'tkazilgan operatsiyalarning qonuniyligi aniqlanadi, faoliyatni yaxshilash va ishda yo'l qo'yilgan huquqbuzarlik va kamchiliklarni bartaraf etish uchun ichki rezervlar aniqlanadi, shuningdek qonunchilik hujjatlarni buzgan shaxslarga nisbatan javobgarlik choralari qo'llaniladi. Soliq amaliyoti davlat budjetiga soliqlarni o'z vaqtida tushishiga ta'sir ko'rsatuvchi ikki asosiy omilni ko'rsatadi. Birinchisi, soliq to'lovchilarning hisobvaraqlarida mablag'ning yo'qligi. Ikkinchisi esa soliq to'lovchilar soliq to'lashdan bosh tortishidir.

Soliq nazorati bir qator tamoyillarga asoslangan holda olib boriladi. "Xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini davlat tomonidan nazorat qilish to'g'risida"gi Qonunning 5-moddasiga asosan xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini davlat tomonidan nazorat qilishning quyidagi tamoyillarga asoslangan holda amalga oshiriladi: nazorat qiluvchi organlar faoliyatida qonuniylik, holislik va oshkoralik; yuridik va jismoniy

shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish; xo'jalik yurituvchi subyektlarning faoliyatiga aralashmaslik.

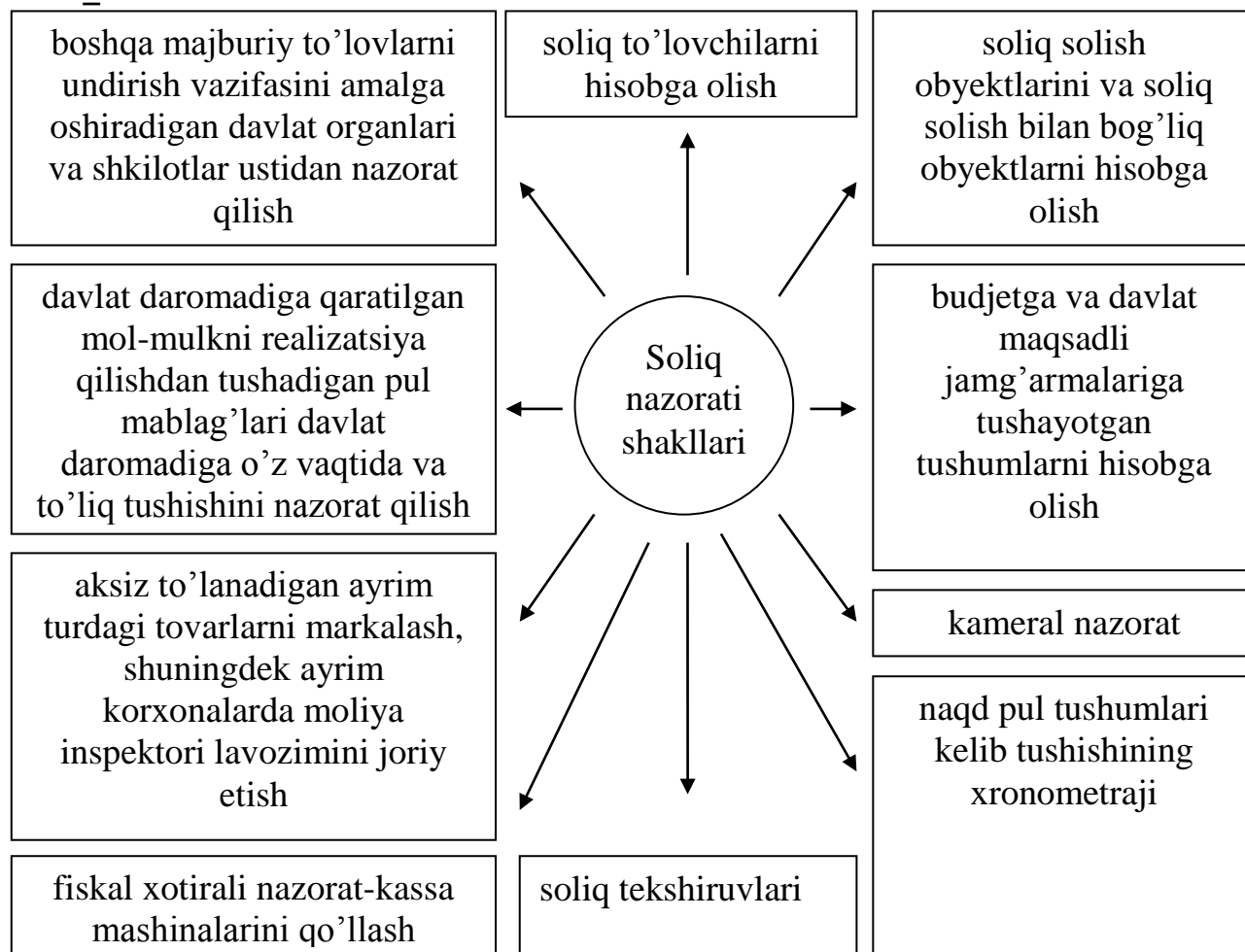

3.2. Soliq nazoratining shakllari

Soliq nazorati quyidagi shakllarda amalga oshiriladi:

- soliq to'lovchilarni hisobga olish;
- soliq solish obyektlarini va soliq solish bilan bog'liq obyektlarni hisobga olish;
- budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga tushayotgan tushumlarni hisobga olish;
- kameral nazorat;
- naqd pul tushumlari kelib tushishining xronometraji;
- soliq tekshiruvlari;
- fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarini qo'llash;
- aksiz to'lanadigan ayrim turdagi tovarlarni markalash, shuningdek ayrim korxonalarda moliya inspektori lavozimini joriy etish;

- davlat daromadiga qaratilgan mol-mulknı realizatsiya qilishdan tushadigan pul mablag'ları davlat daromadiga o'z vaqtida va to'liq tushishini nazorat qilish;
- boshqa majburiy to'lovlarnı undirish vazifasini amalga oshiradigan davlat organlari va tashkilotlar ustidan nazorat qilish

Bojxona organlari tovarlarnı O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasidan olib o'tilishi munosabati bilan to'lanishi lozim bo'lgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarnı undirish bo'yicha soliq nazoratini o'z vakolatlari doirasida Soliq kodeksiga va bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiradi. Soliq nazorati amalga oshirilayotganda Soliq kodeksi va boshqa qonun hujjatlarining qoidalarini buzgan holda soliq to'lovchi to'g'risida axborot to'plash, saqlash, undan foydalanish va uni tarqatishga, shuningdek soliq sirini oshkor qilishga yo'l qo'yilmaydi. Qonun hujjatlarining talablarini buzgan holda olingan soliq to'lovchi to'g'risidagi hujjatlar yoki boshqa axborot soliq to'lovchini soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlikka tortishga asos bo'la olmaydi.

Masalan, Soliq kodeksiga asosan soliq tekshiruvi davomida soliq to'g'risidagi qonun hujjatlari buzilganligidan dalolat beruvchi hujjatlar va huquqbuzarlik predmetlari soliq tekshiruvini o'tkazayotgan davlat soliq xizmati organi mansabdor shaxsining asoslantirilgan qarori asosida olib qo'yilishi mumkin. Hujjatlarni va predmetlarni olib qo'yish soliq to'lovchi ishtirokida amalga oshiriladi, hujjatlarni va predmetlarni majburan olib qo'yish xolislar hamda soliq to'lovchi ishtirokida amalga oshiriladi. Bunda olib qo'yilayotgan barcha hujjatlar va predmetlar xolislariga hamda olib qo'yishda ishtirok etayotgan boshqa shaxslarga ko'rsatiladi. Lekin soliq inspektori ushbu qoidani buzgan holda soliq to'lovchi va xolislar ishtirokisiz olib qo'yilgan xujjatlar soliq to'lovchini soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlikka tortishga asos bo'la olmaydi.

Soliq to'lovchilarni hisobga olish. Davlat soliq xizmati organlari soliq to'lovchilarning hisobini yuritadi. Soliq to'lovchilarning hisobini yuritish ularni hisobga qo'yish va ular to'g'risidagi hisob ma'lumotlarini yuritish orqali amalga oshiriladi. Soliq to'lovchi hisobga qo'yilayotganda unga soliq to'lovchining identifikatsiya raqami beriladi hamda soliq to'lovchi to'g'risidagi hisobga qo'yish ma'lumotlari O'zbekiston Respublikasi soliq to'lovchilarining yagona reestriga kiritiladi. O'zbekiston Respublikasi soliq to'lovchilarining yagona reestri O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan yuritiladi. Davlat soliq xizmati organi tomonidan soliq to'lovchiga berilgan identifikatsiya raqami berilganligi to'g'risidagi guvohnoma yoki soliq to'lovchi bir vaqtning o'zida davlat soliq xizmati organlarida va davlat statistikasi organlarida hisobga qo'yilgan holda davlat ro'yxatidan o'tkazilgan taqdirda, davlat ro'yxatidan o'tkazilganlik to'g'risidagi guvohnoma soliq to'lovchining hisobga qo'yilganligini tasdiqlovchi hujjatdir. Soliq to'lovchining identifikatsiya raqami muayyan soliq to'lovchi hisobga qo'yilganda unga beriladigan raqamdir. Soliq to'lovchining identifikatsiya raqami o'zgarmaydi va bekor qilinganidan keyin boshqa soliq to'lovchiga berilmaydi. Identifikatsiya raqami bir marta beriladi va faqat yuridik shaxsning tugatilishi, jismoniy shaxsning vafoti yoki boshqa mamlakatga ko'chib ketishi munosabati bilan, ushbu voqealar ro'y bergandan keyin uch yil o'tgach, bekor qilinishi mumkin. Soliq to'lovchilarga identifikatsiya raqamlarini berish Vazirlar Mahkamasining 1997 yil 11 martdagi 130-son qarori bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasida soliq to'lovchilarning identifikatsiya raqamlarini berish va qo'llash tizimi to'g'risida»gi nizomga asosan O'zbekiston Respublikasi soliq to'lovchilarining identifikatsiya raqamlari yagona reestrini shakllantirish; soliq to'lovchilarni hisobga olishni tartibga solish; soliqlarning byudjetga tushishini hisobga olish va soliq organlarining o'zaro hamkorligi bo'yicha ma'lumotlarni komp'yuterda ishlashni joriy

etish; soliq qonunchiligiga rioya etilishi bo'yicha axborotlarning yaxlitligi va ishonchliligi ko'p tomonlama tekshirilishi, nazorat qilinishini tashkil etish; soliq organlari bilan davlat xokimiyati va boshqaruvining boshqa organlari, bank muassasalari va moliyaviy tuzilishdagi, shuningdek, ko'char va ko'chmas mulk bo'yicha operatsiyalarni amalga oshiruvchi boshqa tashkilotlar o'rtasida axborot ayirboshlashni birxillashtirish; daromadlarni, to'langan soliqlarni va xo'jalik yurituvchi subyektlar, shu jumladan, jismoniy shaxslar tomonidan ijtimoiy va boshqa sug'urta bo'yicha davlat jamg'armalariga to'lovlarni hisobga olishni birxillashtirishni ta'minlashga qaratilgan. Identifikatsiya raqami soliq to'lovchining barcha soliq majburiyatlari va barcha ijtimoiy huquqlari bo'yicha yagona hisoblanadi, uning davlat hokimiyati va nazorat organlari bilan davlat ijtimoiy sug'urtasi hamda boshqa sug'urta jamg'armalaridan to'lovlar (mablag'lar) olish bo'yicha barcha o'zaro munosabatlarida qo'llanadi va o'zgartirilmaydi. Soliq to'lovchining identifikatsiya raqami quyidagilarda albatta yozib qo'yilishi kerak: yuridik va jismoniy shaxslarning davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi to'g'risidagi guvohnomada, ro'yxatdan o'tkazish davlat soliq xizmati organlarida va davlat statistikasi organlarida ularni hisobga qo'yish bilan bir vaqtda amalga oshiriladi; faoliyatning ayrim turlari bilan shug'ullanishga doir litsenziyasida; cheklardan tashqari, pul bilan hisob-kitob qilinadigan to'lov hujjatlarida, shuningdek ularning elektron shaklida; davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladigan moliyaviy va soliq hisoboti hujjatlarida; yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan tuziladigan xo'jalik, fuqarolik-huquqiy hamda mehnat shartnomalarida; yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar bitimlar tuzganligini belgilovchi yoki tasdiqlovchi hujjatlarda, shu jumladan hisobvaraqa-fakturalar hamda transport hujjatlarida; yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlarda qiymat ifodasiga ega bo'lgan moliyaviy, mulkiy hamda boshqa majburiyatlar yuzaga kelganligini, shuningdek ularning bajarilishini belgilovchi yoki tasdiqlovchi hujjatlarda.

Soliq to'lovchining identifikatsiya raqami to'qqizta raqamli belgidan iboratdir, dastlabki 8 raqam soliq to'lovchining o'z raqami, oxirgi raqam esa nazorat sonini tashkil etadi.

Shunday qilib, soliq to'lovchining identifikatsiya raqami tuzilishi quyidagicha ko'rinishga ega bo'ladi:

Soliq to'lovchining identifikatsiya raqamini kodlashtirish uchun seriyali tartib usulidan foydalanadi. Bunda soliq to'lovchilarning identifikatsiya raqamlari barcha to'plami soliq to'lovchilarning tiplarini aniqlashtiruvchi ikki turkumlash guruhiga: jismoniy va yuridik shaxslarga ajratilgan. Ushbu maqsadlarda quyidagi kodlardan foydalanilishi kerak:

20000000Xdan 29999999Xgacha — yuridik shaxslar uchun;

40000000Xdan 79999999Xgacha — jismoniy shaxslar uchun;
bunda X-soliq to'lovchining identifikatsiya raqami sonlari izchilligi to'g'riligini nazorat qiluvchi son, ushbu son O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasida komp'yuter tomonidan soliq to'lovchiga identifikatsiya raqami berish jarayonida muayyan algoritm bo'yicha shakllantiriladi.

Zarurat bo'lganda, kodlashtirish tizimi imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida quyidagi kodlar

zaxira qilingan:

00000000Xdan 19999999Xgacha;

30000000Xdan 39999999Xgacha;

80000000Xdan 99999999Xgacha. Солиқ тўловчининг идентификация рақами тўққизта рақамли белгидан иборатдир, дастлабки 8 рақам солиқ тўловчининг ўз рақами, охири рақам эса нazorat сонини ташкил этади.

Soliq to'lovchi sifatida quyidagilar hisobga qo'yiladi:

yuridik shaxslar — O'zbekiston Respublikasining rezidentlari o'zlari joylashgan yerdagi (pochta manzilidagi) davlat soliq xizmati organida; yuridik shaxsning soliq majburiyatini mustaqil ravishda bajaradigan alohida bo'linmalari — alohida bo'linmaning joylashgan yeridagi yoki faoliyatni amalga oshirayotgan joyidagi davlat soliq xizmati organida; jismoniy shaxslar — O'zbekiston Respublikasining rezidentlari jismoniy shaxsning yashash joyidagi davlat soliq xizmati organida; yuridik shaxslar — O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasining norezidentlari — doimiy muassasaning joylashgan yeridagi va (yoki) faoliyatni amalga oshirayotgan joyidagi davlat soliq xizmati organida; mol-mulk solig'i va yer solig'i to'lovchilar bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslar — O'zbekiston Respublikasining norezidentlari — soliq solish obyekti joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organida.

Soliq to'lovchida u hisobga qo'yilganidan keyin yer solig'i, mol-mulk solig'i yoki suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lash bo'yicha majburiyati hisobga qo'yilgan joydan tashqarida yuzaga kelgan taqdirda, soliq to'lovchi soliq solish obyekti joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organida obyekt bo'yicha hisobga qo'yilishi kerak.

Bir vaqtning o'zida davlat soliq xizmati organlarida va davlat statistikasi organlarida hisobga qo'yilgan holda davlat ro'yxatidan o'tkaziladigan yuridik va jismoniy shaxslar davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joyda qonun hujjatlarida belgilangan tartibda hisobga qo'yilishi kerak.

Yuridik shaxslar — O'zbekiston Respublikasining rezidentlari davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran o'n kun ichida davlat soliq xizmati organiga hisobga qo'yish to'g'risidagi arizani taqdim etishi shart. Arizaga yuridik shaxs davlat ro'yxatidan o'tkazilganligini tasdiqlovchi

hujjatning ko'chirma nusxasi ilova qilinadi. Jismoniy shaxslar — O'zbekiston Respublikasining rezidentlari soliq solish obyekti vujudga kelgan kundan e'tiboran o'n kun ichida ushbu Kodeksga muvofiq davlat soliq xizmati organiga hisobga qo'yish to'g'risidagi arizani taqdim etishi shart.

Masalan, fuqaro A.Axmedov Olmazor tumanidan uy-joy sotib oldi. U o'n kunlik myddat ichida Olmazor tuman soliq inspeksiyasiga hisobga qo'yish to'g'risidagi arizani taqdim etishi shart.

Yuridik shaxslar — O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasining norezidentlari mazkur faoliyatni amalga oshirish boshlangan kundan e'tiboran bir yuz sakson uch kundan kechiktirmasdan davlat soliq xizmati organiga doimiy muassasa sifatida hisobga qo'yish to'g'risidagi arizani taqdim etishi shart. Doimiy muassasa orqali faoliyatni amalga oshirayotgan yuridik shaxsning — O'zbekiston Respublikasi norezidentining hisobga qo'yish to'g'risidagi arizasiga shartnoma yoki yuridik shaxs — O'zbekiston Respublikasining norezidenti nomidan O'zbekiston Respublikasida ish yuritish uchun berilgan ishonchnoma, shuningdek majburiyatlarining bajarilishi doimiy muassasa tashkil topishiga olib keladigan shartnoma mavjud bo'lsa, shu shartnoma ilova qilinadi. Yer solig'i, shuningdek ko'chmas mulkka taalluqli qismida mol-mulk solig'i to'lovchilari bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslar — O'zbekiston Respublikasi norezidentlari yer uchastkasiga, ko'chmas mulkka bo'lgan huquq davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran o'n kun ichida davlat soliq xizmati organiga hisobga qo'yish to'g'risidagi arizani taqdim etishi shart. Arizaga unda ko'rsatilgan ma'lumotlarni tasdiqlovchi hujjatlar ilova qilinadi.

Transport vositalari uchun benzin, dizel` yoqilg'isi va gazni avtomobillarga yoqilg'i quyish shoxobchalari orqali realizatsiya qiluvchi yuridik shaxslar avtomobillarga yoqilg'i quyish shoxobchalari joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organiga transport vositalariga benzin, dizel` yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq to'lovchi sifatida hisobga qo'yish to'g'risidagi arizani avtomobillarga yoqilg'i quyish shoxobchasiga bo'lgan huquq davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran o'n kun ichida taqdim etishi shart. Arizaga unda ko'rsatilgan ma'lumotlarni tasdiqlovchi hujjatlar ilova qilinadi. Davlat soliq xizmati organi hisobga qo'yish to'g'risidagi ariza va unga ilova qilingan hujjatlar asosida soliq to'lovchiga soliq to'lovchining identifikatsiya raqamini beradi, soliq to'lovchi haqidagi hisobga qo'yish ma'lumotlarini O'zbekiston Respublikasi soliq to'lovchilarining yagona reestriga kiritadi va tegishli ariza berilgan kundan e'tiboran uch kundan kechiktirmay

kundan kechiktirmay soliq to'lovchi hisobga qo'yilganligi to'g'risida guvohnoma beradi.

Soliq solish obyektlarini va soliq solish bilan bog'liq obyektlarni hisobga olish. Soliq solish obyektlarini va soliq solish bilan bog'liq obyektlarni hisobga olish davlat soliq xizmati organi tomonidan har bir soliq to'lovchi bo'yicha hamda u to'layotgan barcha soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha, soliq solish obyektlari hamda soliq solish bilan bog'liq obyektlar to'g'risidagi ma'lumotlar bazasini shakllantirish va yuritish, shu jumladan elektron shaklda shakllantirish va yuritish orqali amalga oshiriladi. Soliq solish obyektlari va soliq solish bilan bog'liq obyektlar to'g'risidagi ma'lumotlar bazasi soliq to'lovchi tomonidan taqdim etilgan moliyaviy va soliq hisobotlarining ma'lumotlari, Soliq to'lovchilarning majburiyatlari yuzaga kelganligi to'g'risida axborot taqdim etadigan organlar va tashkilotlartomonidan taqdim etiladigan ma'lumotlar, shuningdek davlat soliq xizmati organlari boshqa manbalardan to'plagan, shu jumladan soliq tekshiruvlari vaqtida to'plagan axborotlar asosida shakllantiriladi. Soliq solish obyektlari hamda soliq solish bilan bog'liq obyektlar to'g'risidagi ma'lumotlar bazasini shakllantirish va yuritish tartibi O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilanadi. Ushbu qoidalar tovarlarni O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali olib o'tilishi munosabati bilan to'lanishi lozim bo'lgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarga, shuningdek undirilishi tegishli davlat organlari va tashkilotlari tomonidan amalga oshiriladigan boshqa majburiy to'lovlarga tatbiq etilmaydi.

Budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga tushumlarni hisobga olish. Davlat soliq xizmati organlari, bojxona organlari hamda zimmasiga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni undirish vazifasi yuklatilgan boshqa davlat organlari hamda tashkilotlari budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga tushumlar hisobini yuritishi kerak. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar tushumini hisobga olish budjet klassifikatsiyasiga muvofiq yuritiladi. Davlat soliq xizmati organlari budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga tushumlar hisobini soliq to'lovchining shaxsiy kartochkasida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning, shuningdek penya va jarimalarning hisoblangan hamda to'langan summalarini aks ettirish orqali yuritadi. Soliq to'lovchining shaxsiy kartochkasi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning har bir turi bo'yicha ochiladi. Soliq to'lovchining shaxsiy kartochkasini yuritish tartibi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan kelishilgan holda O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilanadi.

Bojxona organlari tovarlarni O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali olib o'tilishi munosabati bilan to'lanishi lozim bo'lgan boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha budjetga hamda davlat maqsadli jamg'armalariga tushumlar hisobini O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan kelishilgan holda O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi tomonidan belgilangan tartibda yuritadi. Undirilishi boshqa davlat organlari va tashkilotlari tomonidan amalga oshiriladigan ayrim turdagi boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha budjetga tushumlarni hisobga olish tartibi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan kelishilgan holda O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilanadi.

Kameral nazorat. Kameral nazorat soliq to'lovchi tomonidan belgilangan tartibda taqdim etilgan moliyaviy va soliq hisobotini, shuningdek soliq to'lovchining faoliyati to'g'risida davlat soliq xizmati organidagi mavjud boshqa hujjatlarni o'rganish hamda tahlil etish asosida amalga oshiriladigan nazoratdir. Kameral nazorat soliq to'lovchining huzuriga bormasdan davlat soliq xizmati organi joylashgan yerda amalga oshiriladi. Agar davlat soliq xizmati organi tomonidan kameral nazorat jarayonida soliq hisobotini to'ldirishda xatoliklarga yo'l qo'yilganligi yoki taqdim etilgan soliq hisobotidagi va davlat soliq xizmati organlaridagi ma'lumotlar o'rtasida ziddiyatlar borligi aniqlansa, bu haqda soliq to'lovchiga tegishli tuzatishlar kiritish talab qilingan holda yozma shaklda xabar qilinadi. Soliq to'lovchi aniqlashtirilgan soliq hisobotini taqdim etish uchun nazarda tutilgan tartibda tegishli soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha tuzatilgan soliq hisobotini yoxud aniqlangan tafovutlarning asosini talabnoma olingan kundan e'tiboran o'n kunlik muddatda taqdim etishi shart.

Soliq kodeksi 70-moddasining birinchi qismiga muvofiq, kameral nazorat soliq to'lovchi tomonidan belgilangan tartibda taqdim etilgan moliyaviy va soliq hisobotini, shuningdek soliq to'lovchining faoliyati to'g'risida davlat soliq xizmati organidagi mavjud boshqa hujjatlarni o'rganish hamda tahlil etish asosida amalga oshiriladigan nazoratdir, ushbu Kodeks 71-moddasining sakkizinchi qismiga muvofiq naqd pul tushumi kelib tushishining xronometraji natijalaridan faqat taqdim etilayotgan soliq hisoboti to'g'riligini tahlil etish uchun, shuningdek soliq solish ob'ektlari va soliq solish bilan bog'liq ob'ektlar to'g'risidagi ma'lumotlar bazasini yuritish uchun foydalaniladi. Kameral nazorat yoki xronometraj natijasi soliq to'lovchini javobgarlikka tortish uchun asos

bo'la olmaydi.¹⁶Lekin O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 96-moddasiga asosan, soliq to'lovchi tomonidan soliq hisoboti va (yoki) moliyaviy hisobot, kameral nazorat natijalari bo'yicha tafovutlarning asoslari yoxud aniqlashtirilgan soliq hisoboti belgilangan muddatda taqdim etilmaganda davlat soliq xizmati organi soliq to'lovchining banklardagi hisobvaraqlari bo'yicha operatsiyalarni to'xtatib turish to'g'risidagi ariza bilan sudga murojaat qilishga haqli.

Naqd pul tushumi kelib tushishining xronometraji. Soliq to'lovchining naqd pul tushumi kelib tushishining xronometraji xronometraj o'tkazilgan davrda haqiqatda kelib tushgan naqd pul tushumini aniqlash maqsadida o'tkaziladi. Naqd pul tushumi kelib tushishining xronometraji naqd hisob-kitob asosida tovarlar realizatsiya qiladigan yoki xizmatlar ko'rsatadigan soliq to'lovchi huzurida bevosita tovarlar realizatsiya qilinadigan, xizmatlar ko'rsatiladigan joyda davlat soliq xizmati organi tomonidan o'tkaziladi. Naqd pul tushumi kelib tushishining xronometrajini o'tkazish to'g'risidagi buyruq soliq solish obyektlarini va soliq solish bilan bog'liq obyektlarni hisobga olish jarayonida soliq to'lovchi tomonidan tushum miqdori kamaytirilganligini taxmin qilish imkonini beradigan tafovutlar aniqlangan taqdirda, davlat soliq xizmati organining rahbari yoki rahbar o'rinbosari tomonidan qabul qilinadi. Naqd pul tushumi kelib tushishining xronometrajini o'tkazish to'g'risidagi buyruqda xronometraj o'tkaziladigan soliq to'lovchi, xronometrajni o'tkazish joyi va muddati, xronometraj o'tkaziladigan davr, xronometraj o'tkazish to'g'risida qaror qabul qilinishiga sabab bo'lgan tafovut, shuningdek davlat soliq xizmati organining xronometraj o'tkazadigan mansabdor shaxslari albatta ko'rsatiladi. Naqd pul tushumi kelib tushishining xronometraji kelib tushayotgan pul tushumini davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxslari tomonidan kuzatish va qayd etish orqali o'tkaziladi. Xronometrajni o'tkazishga boshqa shaxslarni, shu jumladan ekspertlarni jalb etishga yo'l qo'yilmaydi. Naqd pul tushumi kelib tushishining xronometrajini amalga oshirish jarayonida tekshiruv o'tkazishga, soliq to'lovchidan biron bir axborot yoki tushuntirishlar talab qilishga, soliq to'lovchiga nisbatan talablar taqdim etishga yoki uning faoliyatiga boshqacha tarzda aralashishga yo'l qo'yilmaydi, bundan fiskal xotirali nazorat-kassa mashinasida saqlanayotgan xronometraj o'tkazilayotgan vaqtga doir ma'lumotlarni olish mustasno.

¹⁶ Xo'jalik sudlari tomonidan o'zbekiston respublikasi soliq kodeksi umumiy qismini qo'llashning ayrim masalalari haqida O'zbekiston Respublikasi Oliy xo'jalik sudi Plenumining 2014 yil 28 noyabrdagi 271-sonli qarori

Fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarining qo'llanilishi.

O'zbekiston Respublikasi hududida naqd pulda hisob-kitob qilish bilan tovarlarni realizatsiya qilish, ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish Nazorat-kassa mashinalarining davlat reestriga kiritilgan fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalari majburiy qo'llanilgan holda amalga oshiriladi, bundan naqd pul bilan hisob-kitob qilishni, faoliyatining o'ziga xos xususiyati sababli nazorat-kassa mashinalarini qo'llamasdan amalga oshirishi mumkin bo'lgan ayrim toifadagi yuridik va jismoniy shaxslar mustasno. Fiskal xotirali nazorat-kassa mashinasi texnik jihatdan vaqtincha nosoz bo'lgan yoki elektr energiyasi bo'lmagan taqdirda naqd pul bilan hisob-kitob qilishni xaridorlarga kvitansiyalar, chiptalar, talonlar yoki chekka tenglashtirilgan, qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tasdiqlanadigan shakldagi qat'iy hisobdagi boshqa hujjatlarni berish orqali amalga oshirishga yo'l qo'yiladi.

Fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarini qo'llashda quyidagilar majburiy hisoblanadi:

1) fiskal xotirali nazorat-kassa mashinasini faoliyat amalga oshirilayotgan joydagi davlat soliq xizmati organlarida fiskal xotirali nazorat-kassa mashinasining ro'yxatdan o'tkazish kartochkasi berilgan holda ro'yxatdan o'tkazish;

2) fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalariga texnik xizmat ko'rsatishni yo'lga qo'yish;

3) fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarining chekini iste'molchiga berish;

4) davlat soliq xizmati organlari mansabdor shaxslarining fiskal xotirali nazorat-kassa mashinasini tekshirishiga ruxsat etish.

Fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarining qo'llanilish tartibiga rioya etilishi ustidan nazorat davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi. Soliq tekshiruvlari o'tkazilayotganda davlat soliq xizmati organlari fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarida saqlanayotgan ma'lumotlardan foydalanishga haqli.

Aksiz to'lanadigan ayrim turdagi tovarlarni tamg'alash. Moliya inspektori lavozimini joriy etish. Tamaki va alkogolli mahsulotlar O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan tartibda hamda shartlarda aksiz markasi bilan tamg'alanishi kerak, pivo bundan mustasno. Aksiz to'lanadigan tovarlarni ishlab chiqaruvchilar va import qiluvchilar tamaki va alkogolli tovarlarni aksiz markasi bilan tamg'alash uchun mas'uldir. Aksiz to'lanadigan ayrim turdagi tovarlarni tamg'alash qoidalariga rioya etilishi ustidan nazoratni davlat soliq xizmati

organlari va davlat bojxona xizmati organlari amalga oshiradi. Aksiz solig'ini to'lovchi korxonalarda va boshqa ayrim korxonalarda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining moliya inspektori lavozimi joriy etilishi mumkin. Moliya inspektori lavozimi joriy etiladigan korxonalar ro'yxati va uning faoliyatini amalga oshirish tartibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

Davlat daromadiga qaratilgan mol-mulknı realizatsiya qilishdan tushadigan pul mablag'larining davlat daromadiga o'z vaqtida va to'liq tushishini nazorat qilish. Davlat soliq xizmati organlari davlat daromadiga qaratilgan mol-mulknı realizatsiya qilishdan tushadigan pul mablag'larining davlat daromadiga o'z vaqtida va to'liq tushishi ustidan nazoratni amalga oshiradi.

Boshqa majburiy to'lovlarnı undirish vazifasini amalga oshirayotgan davlat organlari va tashkilotlari ustidan nazorat qilish. Davlat soliq xizmati organlari boshqa majburiy to'lovlarnı undirish vazifasini amalga oshirayotgan davlat organlari va tashkilotlari ustidan boshqa majburiy to'lovlarning to'g'ri hisoblab chiqarilishi, to'liq undirib olinishi hamda budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga o'z vaqtida o'tkazilishi bo'yicha nazoratni amalga oshiradi.

Soliq nazorati samaradorligini oshirish, soliq qonunchiligini buzilishini keskin kamaytirish va soliq organlari xodimlarining nazoratini qonuniy amalga oshirishning ta'minlash yo'llari, bizningcha, quyidagilardir:

- soliqqa tortish darajasini pasaytirish;
- soliqqa tortishning murakkabligini va tez-tez o'zgartirishlar kiritishni kamaytirish;
- soliq qonunchiligining mukamalligini ta'minlash;
- korxonalarining daromad olib ishlashlariga iqtisodiy va ma'muriy mexanizmlar orqali imkoniyatlar yaratish;
- nazarat organlar faoliyatini ham nazorat qilish;
- soliq to'lovchilar – tadbirkorlarning huquqiy va iqtisodiy bilimini oshirish;
- nazorat qilinadigan korxonalarini tanlashning ilmiy asoslangan usullarini, yaxshi samara beradigan variantlarini ishlab chiqish lozim;
- joylarga bormasdan soliq organining o'zida soliq tekshirishlarini o'tkazish samaradorligini oshirish lozim;
- soliq organlari xodimlarining o'z vazifalarini suiste'mol qilishlariga yo'l qo'ymaslik maqsadida (ularning ma'lum norasmiy to'lovlar evaziga tadbirkorlarning soliqqa tortiladigan daromadlarini yashirishlariga sherik bo'lishlari hollarining mavjudligi va

buning oqibatida budget katta zarar ko'rayotganligi hech kimga sir emas) ish haqlarini oshirish va yashash uchun yetarli daraja bo'lishini ta'minlash zarur (umuman, butun jamiyatda ish haqlarini (daromadlarini) oshirish masalasini hal qilish lozim);

- tadbirkorlar tomonidan o'z huquqlarini xo'jalik sudi orqali talab qila olish tizimini ishlab chiqish ham muhimdir;

- moliyaviy jazo turlarini va ularni qo'llash sabablarini yengillashtirish nuqtai nazaridan qayta ko'rib chiqish (ular katta miqdorda va arzimagan xatoliklar uchun ham qo'llaniladi);

- soliq organlarining noqonuniy harakatlariga doir javobgarlik mexanizmi ishlab chiqilishi kerak.

Bunday sharoitda soliq nazorati asosan halol soliq to'lovchilarga emas, noqonuniy yo'llar bilan daromad qilishni maqsad qiluvchilarga qaratiladi. Bunday firma yoki korxonalarining yopilishidan davlat va jamiyat katta zarar ko'rmaydi. Ushbu vazifalar amalga oshirilgandan keyingina soliq nazoratini kuchaytirish mumkin va u kutilgan natijani berishi mumkin.¹⁷

O'z navbatida amalga oshirilayotgan islohotlar mamlakatimiz rivojiga tobora katta hissa qo'shib kelayotgan tadbirkorlik subyektlarining qonuniy faoliyatini davlat tomonidan har tomonlama qo'llab-quvvatlashga qaratilmoqda. Prezidentimiz ta'kidlaganlaridek :“Tadbirkorlik subyektlari va xususiy mulk egalari uchun huquq va kafolatlarni himoya qilish normalarini kuchaytirish darkor. Bu borada xususiy mulkdorlarning qonuniy huquq va manfaatlarini himoya qilishda sud organlari rolini oshirish, davlat, huquqni muhofaza qilish va nazorat qiluvchi organlar mansabdor shaxslarining tadbirkorlik subyektlarining xo'jalik va moliyaviy faoliyatiga noqonuniy aralashuvi uchun javobgarligini kuchaytirish birinchi darajali ahamiyatga ega bo'lishi lozim.”¹⁸

Bu borada davlatimiz tomonidan bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. “Mamlakatimizda qabul qilingan qator qonunlar va qonunchilik hujjatlari huquqni muhofaza qiluvchi, nazorat organlari va ma'muriy tuzilmalarning tadbirkorlik faoliyatiga noqonuniy aralashuvini bartaraf etish uchun qat'iy tartib o'rnatish va ana shu idoralarning rahbarlari hamda mansabdor shaxslarning javobgarligini oshirish bo'yicha katta ahamiyatga ega bo'ldi. Davlat, huquqni muhofaza qiluvchi va

¹⁷Toshmurodov B. Soliiq nazorati. TMI, 2007 y.

¹⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.Karimovning 2014 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2015 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining n majlisidagi ma'ruzasi. 2016 yil 15 yanvar.

nazorat organlari bilan o'zaro munosabatlarda tadbirkorlar huquqlarining ustuvorligi tamoyili joriy etildi".¹⁹

Shu bilan birga 2015 yil 15 maydagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta'minlash, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoniga asosan Respublika iqtisodiyotida xususiy mulkning o'rni va rolini tubdan oshirish, xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish yo'lidagi to'siq va cheklovlarni bartaraf etish, iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish, yalpi ichki mahsulotda xususiy mulk, jumladan, chet el kapitali ishtirokidagi ulushini izchil oshirish maqsadida xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta'minlash, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi tasdiqlandi. Unda: tadbirkorlik faoliyatiga noqonuniy aralashish va to'sqinlik qilish, xususiy mulkdorlar huquqlarini buzganlik uchun davlat, huquqni muhofaza qilish va nazorat qiluvchi organlarning mansabdor shaxslari javobgarligini jinoiy javobgarlikka tortish darajasigacha oshirish; xususiy mulkni himoya qilish kafolatini kuchaytirish, tadbirkorlik faoliyatini tartibga soladigan ma'muriy va jinoyat qonunchiligini liberallashtirish jarayonini davom ettirish; barcha turdagi ro'yxatdan o'tkazish, ruxsat berish va litsenziyalash, shuningdek, tashqi iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish bilan bog'liq tartib-taomillarni yanada soddalashtirish; xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirish uchun zarur shart-sharoit va imkoniyatlar yaratish, ularning moddiy va kredit resurslaridan foydalanishini kengaytirish, biznes muhitni yaxshilash masalalari inobatga olingan.²⁰

Shundan kelib chiqib "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga xususiy mulkni, tadbirkorlik subyektlarini ishonchli himoya qilishni yanada kuchaytirishga, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etishga qaratilgan o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuniga ko'ra O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga "Tadbirkorlik faoliyatiga to'sqinlik qilish, qonunga xilof ravishda aralashish bilan bog'liq jinoyatlar hamda xo'jalik yurituvchi subyektlarning huquqlari va qonuniy manfaatlariga tajovuz qiladigan boshqa jinoyatlar" bobi hamda O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga

¹⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.Karimovning 2015 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2016 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruzasi. 2016 yil 16 yanvar. <http://www.press-servise.uz.uz.news.5226>

²⁰ O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2015 y., 20-son, 251-modda.

“Tadbirkorlik faoliyatiga to'sqinlik qilganlik, qonunga xilof ravishda aralashganlik hamda xo'jalik yurituvchi subyektlarning huquqlari va qonuniy manfaatlariga tajovuz qiladigan boshqa huquqbuzarliklar uchun ma'muriy javobgarlik” boblari kiritildi. Unga ko'ra xususiy mulk huquqini buzganlik; tadbirkorlik subyektlarining faoliyatini tekshirish va moliya-xo'jalik faoliyatini taftish qilish tartibini buzganlik; litsenziyalash to'g'risidagi qonun hujjatlarini va ruxsat berish tartib-taomillari to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzganlik hamda imtiyozlar va preferentsiyalarni qo'llashni g'ayriqonuniy ravishda rad etish, qo'llamaslik yoki qo'llashga to'sqinlik qilganlik va boshqa huquqbuzarlik va jinoyatlar uchun Nazorat qiluvchi, huquqni muhofaza qiluvchi hamda boshqa davlat organining va davlat tashkilotining mansabdor shaxsi yoki xizmatchisiga nisbatan javobgarlik choralari belgilandi.²¹

Shuningdek 2013 – 2015 yillarda soliqqa oid huquqbuzarliklar uchun javobgarlikni liberallashtirish bo'yicha bir qator ishlar amalga oshirildi. Buni keying boblarda ko'rib chiqamiz.

3.3 Soliq nazoratini amalga oshirishda soliq tekshiruvlarini o'ziga xos jihatlari

Soliq tekshiruvi soliq nazoratining eng asosiy shakllaridan bo'lib, 1998 yil 24 dekabrda “Xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini davlat tomonidan nazorat qilish to'g'risida”gi qonunga ko'ra soliq tekshiruvi orqali amalga oshiriladigan davlat nazoratining o'ziga xos xususiyatlari soliq to'g'risidagi qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

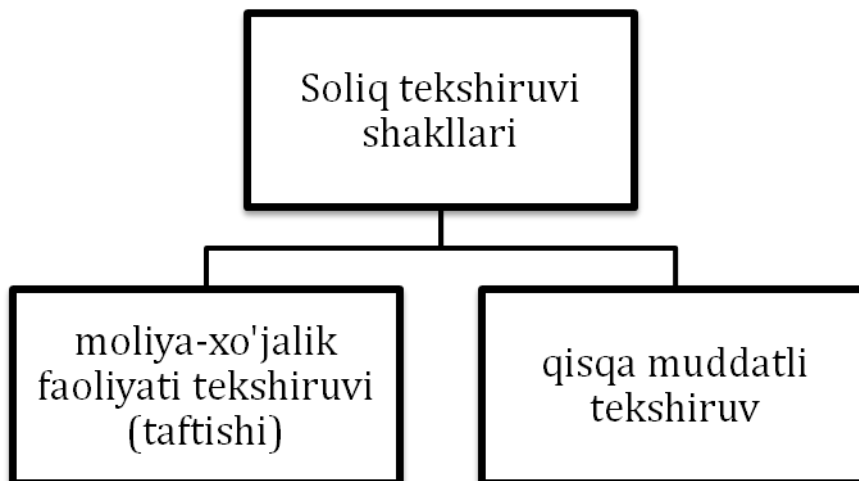
O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga asosan, soliq tekshiruvi davlat soliq xizmati organlari tomonidan, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda esa, prokuratura organlari tomonidan amalga oshiriladigan soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarining bajarilishini tekshirishdir.

Soliq tekshiruvi soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyati tekshiruvi (taftishi) va qisqa muddatli tekshiruv shaklida amalga oshiriladi.

Soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyati tekshiruvi (taftishi) soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish maqsadida soliq to'lovchining buxgalteriya, moliya, statistika, bank hujjatlari hamda boshqa hujjatlarini o'rganish va taqqoslashdir. Qisqa

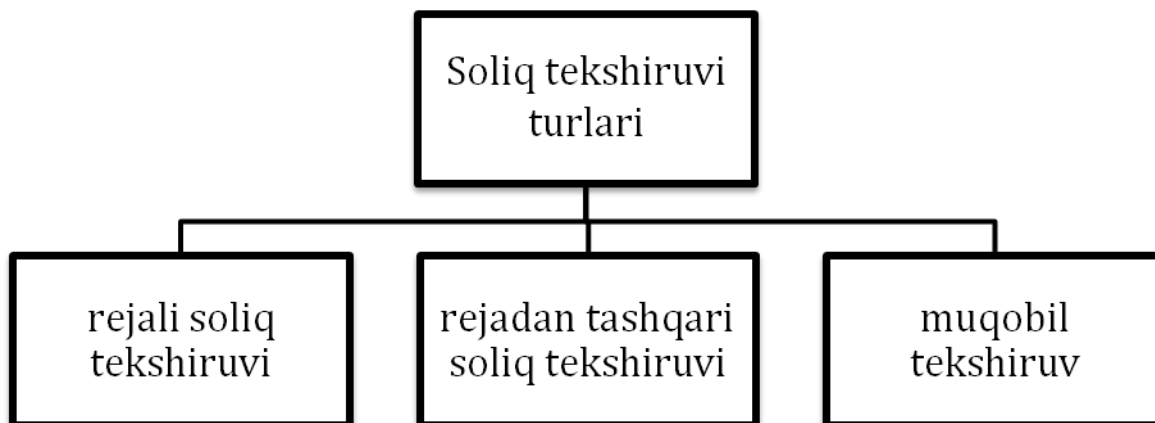
²¹ O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2015 y., 33-son, 439-modda.

muddatli tekshiruv soliq to'lovchining moliya-xo'jalik faoliyatini tekshirish bilan bog'liq bo'lmagan, uning ayrim operatsiyalarining soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiqligi tekshiruvidir.

Masalan, bozorlar, savdo komplekslari hududlarida va ularga tutash bo'lgan avtotransport vositalarini vaqtincha saqlash joylarida bir martalik yig'implar, ijara haqi to'liq tushishi va ularning topshirilishi hisobga olinishiga, fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalaridan, to'lovlarni plastik kartochkalar asosida qabul qilish bo'yicha hisob-kitob terminallaridan foydalanilishiga, shuningdek savdo va xizmat ko'rsatish qoidalariga rioya etilishiga oid qisqa muddatli tekshiruvlar o'tkaziladi. Bunda davlat soliq xizmati organlarining qonun hujjatlarida vakolat berilgan bo'linmasi boshlig'ining tekshiruv o'tkazish maqsadlari, muddatlari va tekshiruvchi mansabdor shaxslarning tarkibi ko'rsatilgan buyrug'i asos bo'ladi. Davlat soliq xizmati organlarining qonun hujjatlarida vakolat berilgan bo'linmasi nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtirish bo'yicha maxsus vakolatli organni yoki uning tegishli hududiy bo'linmasini o'tkazilgan qisqa muddatli tekshiruv to'g'risida tekshiruv o'tkazilgan kundan e'tiboran bir ish kuni ichida xabardor qiladi.

Soliq tekshiruvlari quyidagi turlarga bo'linadi: rejali soliq tekshiruvi; rejadan tashqari soliq tekshiruvi; muqobil tekshiruv.

Soliq to'lovchi moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvi (taftishi) — tekshiruvlarni amalga oshirishning nazorat qiluvchi organlar

faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organ tomonidan tasdiqlangan muvofiqlashtirish rejasi asosida o'tkaziladigan tekshiruvdir.

Soliq to'lovchi moliya-xo'jalik faoliyatining rejadan tashqari soliq tekshiruvi (taftishi) quyidagi hollarda o'tkaziladigan tekshiruvdir: yuridik shaxs tugatilayotganda; O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O'zbekiston Respublikasi Hukumatining qarorlaridan kelib chiquvchi tekshiruvlarni o'tkazish zarur bo'lganda; davlat soliq xizmati organiga soliq to'g'risidagi qonun hujjatlari soliq to'lovchi tomonidan buzilganligi hollari haqida qo'shimcha ma'lumotlar tushganda.

Muqobil tekshiruv — operatsiyalar birligi tufayli o'zaro bog'langan va turli soliq to'lovchilarda bo'lgan hujjatlarni taqqoslashdan iborat tekshiruvdir. Muqobil tekshiruv uchinchi shaxslarga nisbatan, agar soliq tekshiruvlari o'tkazilayotganda davlat soliq xizmati organida mazkur shaxslar bilan bog'liq bo'lgan, soliq to'lovchi o'tkazgan operatsiyalar soliq bo'yicha hisobga olishda to'g'ri aks ettirilganligi haqida qo'shimcha ma'lumot olish zaruriyati kelib chiqsa, o'tkaziladi. Qisqa muddatli tekshiruvlar rejadan tashqari soliq tekshiruvi tarzida o'tkaziladi.

Davlat soliq xizmati organlarining mansabdor shaxslari va soliq to'lovchi soliq tekshiruvlarining ishtirokchilaridir. Soliq tekshiruvlarida soliq to'lovchining vakili ishtirok etishi, soliq tekshiruvi natijasidan manfaatdor bo'lmagan ekspert, tarjimon va xolislar jalb etilishi mumkin. Tadbirkorlik faoliyati subyektlari birlashmalarining a'zosi bo'lgan tadbirkorlik subyektlari faoliyatining soliq tekshiruvlari tadbirkorlik faoliyati subyektlari so'roviga ko'ra mazkur birlashmalar vakillarining ishtirokida amalga oshirilishi mumkin.

Rejali soliq tekshiruvini o'tkazish uchun quyidagilar asos bo'ladi: tekshiruvlarni amalga oshirishning muvofiqlashtirish rejasidan olingan, nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organ yoki uning tegishli hududiy bo'linmasi tomonidan berilgan ko'chirma. Bunda ko'chirma uning asliga to'g'ri ekanligi ko'rsatilgan holda tegishli imzo va muhr bilan tasdiqlangan bo'lishi lozim; tekshiruvlarni amalga oshirishning muvofiqlashtirish rejasi asosida davlat soliq xizmati organining tekshiruvni maqsadlari, tekshiruvchi mansabdor shaxslar tarkibi, tekshiriladigan davr va tekshiruv o'tkazish muddatlari ko'rsatilgan buyrug'i.

Rejadan tashqari soliq tekshiruvini o'tkazish uchun quyidagilar asos bo'ladi: nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organning tekshiriladigan ob'ektning nomi, soliq to'lovchining identifikatsiya raqami, tekshiruvning maqsadlari, tekshiriladigan davr (taftish uchun), tekshiruv o'tkazish muddatlari va uni asoslovchi sabablar ko'rsatilgan tekshiruv o'tkazish to'g'risidagi qarori; davlat soliq xizmati organining nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organ qarori asosida chiqargan tekshiruvni o'tkazish maqsadlari, muddatlari va tekshiruvchi mansabdor shaxslar tarkibi, tekshiriladigan davr ko'rsatilgan holdagi buyrug'i.

Muqobil tekshiruv o'tkazish uchun quyidagilar asos bo'ladi: nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organning tekshiriladigan ob'ektning nomi, tekshiruv o'tkazish maqsadlari, muddatlari, shuningdek o'zaro munosabatlarning tekshirilishi lozim bo'lgan predmeti ko'rsatilgan holdagi muqobil tekshiruv o'tkazish to'g'risidagi qarori; davlat soliq xizmati organining nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organ qarori asosida chiqargan tekshiruvni o'tkazish maqsadlari, muddatlari va tekshiruvchi mansabdor shaxslar tarkibi ko'rsatilgan holdagi buyrug'i.

Tugatilayotgan yuridik shaxsni rejadan tashqari soliq tekshiruvidan o'tkazish uchun quyidagilar asos bo'ladi: tugatuvchining yoki yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organning yuridik shaxs tugatilishi to'g'risidagi yozma bildirishi; davlat soliq xizmati organining tekshiruv maqsadlari, tekshiruv o'tkaziladigan muddatlar va tekshiruvchi mansabdor shaxslar tarkibi ko'rsatilgan buyrug'i.

Prokuratura, ichki ishlar va milliy xavfsizlik xizmati organlari tomonidan xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini tekshirish uchun qo'zg'atilgan jinoiy ish mavjudligi asos bo'ladi. Bunda tekshiruvga xo'jalik yurituvchi subyektning faqat qo'zg'atilgan jinoyat ishi bilan bog'liq faoliyati qamrab olinishi mumkin bo'lib, bu haqda tekshiruvni tayinlash to'g'risidagi qarorda ko'rsatilgan bo'lishi lozim.

Soliq tekshiruvini o'tkazish muddati o'ttiz kalendar` kundan oshmasligi kerak. Alohida hollarda bu muddat nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organning qarori bilan uzaytirilishi mumkin. So'nggi yillar mamlakatimizda amalga oshirilgan islohotlar natijasida tekshiruv o'tkazish muddatlari va soliq tekshiruvlari qisqardi. Jumladan, 2011 yil 13 sentyabrdagi "Tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatini tekshirishlar qisqartirilganligi munosabati bilan O'zbekiston respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar

kiritish to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasining qonuniga ko'ra mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklari — kichik tadbirkorlik sub'ektlariga nisbatan soliq tekshiruvining muddatini uzaytirilishiga yo'l qo'yilmaydi. Shuningdek, soliq to'lovchilar moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) bir yilda ko'pi bilan bir marta, belgilangan normalar va qoidalarga o'z vaqtida hamda to'liq hajmda rioya etayotgan soliq to'lovchilar moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari esa, ikki yilda ko'pi bilan bir marta amalga oshiriladi. Aksiz to'lanadigan tovarlar ishlab chiqaruvchi yangi tashkil etilgan mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklarining moliya-xo'jalik faoliyati, shuningdek mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklarining byudjet hamda markazlashtirilgan mablag'lar va resurslardan maqsadli foydalanish bilan bog'liq moliya-xo'jalik faoliyati ular davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran dastlabki ikki yil mobaynida rejali soliq tekshiruvlaridan o'tkazilmaydi. Yangi tashkil etilgan mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklarining moliya-xo'jalik faoliyati ular davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran dastlabki uch yil mobaynida rejali soliq tekshiruvlaridan o'tkazilmaydi.

2013 yil 7 oktyabrdagi “O'zbekiston respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish, shuningdek ayrim qonun hujjatlarini o'z kuchini yo'qotgan deb topish to'g'risida”ga O'zbekiston Respublikasining qonuniga ko'ra xususiy bank va boshqa xususiy moliya institutlari moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) besh yilda ko'pi bilan bir marta, mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklari moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) to'rt yilda ko'pi bilan bir marta, boshqa tadbirkorlik sub'ektlari moliya-xo'jalik faoliyatining rejali soliq tekshiruvlari (taftishlari) uch yilda ko'pi bilan bir marta amalga oshiriladi.

Qisqa muddatli tekshiruv o'tkazish muddati bir ish kunidan oshmasligi kerak. Qisqa muddatli tekshiruv o'tkazish muddatini uzaytirishga yo'l qo'yilmaydi.

2015 yil 20 avgustdagi “O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga xususiy mulkni, tadbirkorlik subyektlarini ishonchli himoya qilishni yanada kuchaytirishga, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etishga qaratilgan o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasining Qonuniga ko'ra esa O'zbekiston Respublikasi Soliq kideksining 89-moddasiga soliq tekshiruvini tayinlash to'g'risidagi buyruqning ijrosi sud tomonidan

to'xtatilgan taqdirda, soliq tekshiruvini o'tkazish muddatini hisoblash ham to'xtatilishi to'g'risidagi qoida belgilab qo'yildi.²²

O'zbekiston Respublikasi Soliq kideksining 14-15-boblarida soliq tekshiruvi va uni o'tkazish tartibi belgilangan bo'lib, yuqorida ko'rib o'tganimizdek yildan yilga soliq tekshiruvlarini qisqartirish yuzasidan ko'plab o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilmoqda. Bu mamalakatimizda tadbirkorlik suyektlarini yanada rivoshlanishi uchun keng shart-sharoit yaratib beradi.

Nazorat uchun savollar

1. Soliq tekshiruvining rejali, rejadan tashqari va muqobil kabi turlari mavjud. Qisqa muddatli tekshiruv yuqorida sanalgan soliq tekshiruvlarining qaysi turida o'tkaziladi va uni tartibini tahlil qiling.

2. Kameral nazorat soliq nazoratining shakllaridan biridir. Kameral nazoratni o'ziga xos jihatlarini soliq nazoratining boshqa shakllaridan ajralib turadigan jihatlarini tahlil qiling.

3. «Atlant» MCHJ «Chilonzor buyum bozori» hududida chakana savdo faoliyati bilan shug'ullanadi..2014 yil 20 mayida korxonaga davlat soliq xizmati organlari vakillari kelishdi va «Atlant» MCHJga nisbatan savdo qoidalariga rioya qilishni tekshirish bo'yicha qisqa muddatli tekshiruv tayinlanganini e'lon qilishdi. Davlat soliq xizmati organlari mansabdor shaxslari qisqa muddatli tekshiruvni tayinlash bo'yicha davlat soliq xizmati organlarining qonun hujjatlarida vakolat berilgan bo'linmasi boshlig'ining buyrug'ini taqdim etishdi. Ammo «Atlant» MCHJ xodimlari tekshiruvchilarni nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi maxsus vakolatli organning tekshiruv o'tkazish to'g'risidagi qarori mavjud bo'lmaganligi sababli tekshiruv o'tkazish uchun qo'ymadilar.

Vaziyatga huquqiy jihatdan baho bering.

4. Chilonzor tuman davlat soliq inspeksiyasi "Lola" xususiy korxonasining xo'jalik-moliya faoliyatini tekshirishdan o'tkazdi. Tekshiruv davomida davlat soliq xizmati organlarining mansabdor shaxslari firma buxgalteridan ayrim hisobot hujjatlari va shartnomalarning aslini talab qilishdi. Biroq direktorning yo'qligi sababli tekshiruvchilar mazkur hujjatlarni olishmadi. Soliqchilar firma ofisida o'tirib ishlashini va direktorni kutib turishini aytishdi. Direktor faqatgina 23:20 da kelishdi va shunda tekshiruvchilar o'zlarining qarorlari asosida hisobot hujjatlari va shartnomalarning aslini olib qo'yishdi. O'sha joyning o'zida

²² O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2015 y., 33-son, 439-modda.

tekshiruvchilar va firma direktori tomonidan imzolangan bayonnoma tuzishdi. 10 kundan keyin tekshiruvchi mansabdor shaxslar “Lola” XK direktoriga soliq tekshiruvi hujjatini topshirishdi. Ushbu hujjat asosida Chilonzor soliq inspeksiyasi 3 600 000 soʻm toʻlanmagan soliq va tovarlarni realizatsiya qilishni kamaytirib koʻrsatganlik uchun 2 000 000 soʻm miqdorida jarima toʻlash toʻgʻrisida qaror chiqaradi. “Lola” XK Toshkent shahar xoʻjalik sudiga Soliq inspeksiyasi tomonidan hujjatlarni olib qoʻyish tartibini buzganlik uchun qarorni haqiqiy emas deb topish toʻgʻrisida sudga murojaat qilgan.

Vaziyatga huquqiy tavsif bering.

4-bob. O'zbekiston Respublikasida soliq tizimining asosiy tavsifi va elementlari

Ushbu bobda soliq va boshqa majburiy to'lovlar tizimi; soliq va boshqa majburiy to'lovlarning o'ziga xos xususiyatlari; soliq va boshqa majburiy to'lovlarning elementlari kabi masalalar yoritilgan.

4.1. Soliq va boshqa majburiy to'lovlar tizimi

Soliq tizimi soliqqa oid qonunlar majmuasini bajarishga qaratilgan tashkiliy-huquqiy xususiyatlardagi barcha vositalar va usullar yig'indisidan iboratdir. Iqtisodiy adabiyotlarda yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'indisi soliqlar tizimi deb tushuniladi.²³

Yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar, yig'implar, bojlar va boshqa majburiy to'lovlar hamda ularning tuzilish tamoyillari, usullari, soliqnazoratining yig'indisi soliq tizimini tashkil etadi.

Bu ta'rif soliq tizimini keng ma'noda tushunishdir. Soliq qonunchiligida soliq tizimi tor ma'noda talqin qilinib, bir xil mohiyatga ega bo'lgan va markazlashgan pul fondini tashkil etadigan soliq, yig'im, boj va boshqa majburiy to'lovlarning yig'indisi soliq tizimi deb tushuniladi. Soliq tizimiga nisbatan bunday yondashuvni ayrim adabiyotlarda ham keltirilganligini ta'kidlash o'rinli. Qayd etilgan ta'rifda soliq va yig'implar yagona mohiyat, ya'ni "majburiy xarakterga ega bo'lgan munosabat" va ularning bir-biri bilan bog'liqligi va nihoyat budjetga tushishligini ko'rsatadi.²⁴

O'zbekiston Respublikasida soliq tizimining huquqiy asoslari, soliq majburiyati, soliq ishlarini yuritish tartibi, soliq nazorati va soliq haqidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlik O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, O'zbekiston Respublikasi Bojxona kodeksi, O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javogarlilik to'g'risidagi kodeks, O'zbekiston

²³Soliqlar va soliqqa tortish: Darslik /Hammual.: A.Vahobov, A.Jo'raev. – T.: "Sharq" nashriyoti – 2009. –400 bet.

²⁴Soliq nazariyasi: O'quv qo'llanma / Mual.: A.Jo'raev, O. Meyliev, G'. Safarov.– T.: Toshkent Moliya instituti, 2004. –166 b.

Respublikasi Jinoyat kodeksi, O'zbekiston Respublikasining "Davlat soliq xizmati to'g'risida"gi Qonuni va shu kabi bevosita soliqqa oid qonun hujjatlari orqali tartibga solinadi. Agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida Soliq kodeksidan boshqacha qoidalar belgilangan yoki nazarda tutilgan bo'lsa, unda xalqaro shartnoma qoidalarida belgilangan shartlar amalda qo'llaniladi.

Soliq kodeksi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni belgilash, joriy etish, hisoblab chiqarish hamda O'zbekiston Respublikasining Davlat budjetiga va davlat maqsadli jamg'armalariga to'lash bilan bog'liq munosabatlarni, shuningdek soliq majburiyatlarini bajarish bilan bog'liq munosabatlarni tartibga soladi.

Soliq to'g'risidagi qonun hujjatlari Soliq kodeksidan va boshqa qonun hujjatlaridan iborat. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar Soliq kodeksi bilan belgilanadi, o'zgartiriladi yoki bekor qilinadi. Soliq solish masalalariga daxldor me'yoriy-huquqiy hujjatlar Soliq kodeksi qoidalariga muvofiq bo'lishi kerak. Me'yoriy-huquqiy hujjatlar Soliq kodeksining qoidalariga muvofiq bo'lmagan taqdirda, kodeks qoidalari qo'llaniladi.

Soliq solish masalalariga dahldor meyo'riy-huquqiy hujjat quyidagi hollarda Soliq kodeksiga muvofiq emas deb topiladi, agar hujjat:

1) Soliq kodeksiga muvofiq bunday hujjatni qabul qilish huquqiga ega bo'lmagan organ tomonidan qabul qilingan bo'lsa yoki me'riy-huquqiy hujjatlarni qabul qilishning belgilangan tartibi buzilgan holda qabul qilingan bo'lsa;

2) Soliq munosabatlari subyektlarining huquqlarini bekor qilsa yoki cheklasa, soliq munosabatlari subyektlarining kodeksda belgilangan majburiyatlarining mazmunini, ular harakatlarining asoslari, shartlari, ketma-ketligi yoki tartibini o'zgartirsa;

3) Soliq kodeksi bilan taqiqlangan harakatlarga ruxsat bersa yoki yo'l qo'ysa;

4) Soliq kodeksida belgilangan tushunchalar mazmunini o'zgartirgan yoki bu tushunchalar kodeksda qo'llanilganidan boshqacha ma'noda qo'llanilgan bo'lsa.

Yuqorida nazarda tutilgan holatlardan loaqal bittasi mavjud bo'lgan taqdirda, soliq solish masalalariga daxldor me'yoriy-huquqiy hujjatlar Soliq kodeksiga muvofiq emas deb topiladi. Soliq kodeksiga muvofiq bo'lmagan me'yoriy-huquqiy hujjatni qabul qilgan organ yoki uning yuqori turuvchi organlari mazkur hujjatni bekor qilishga yoki unga zarur o'zgartishlar kiritishga haqli. Bu organlar Soliq kodeksiga muvofiq bo'lmagan me'yoriy-huquqiy hujjatni bekor qilishni yoki unga zarur

o'zgartishlar kiritishni rad etgan taqdirda, bu hujjat sud tomonidan haqiqiy emas deb topilishi mumkin.

Soliq tizimi deganda, davlat budjetiga to'lanadigan soliqlarning turlari, ularni hisoblash va undirib olish mexanizmi majmuasi tushuniladi.

Soliq mexanizmi vositasida davlatning soliq siyosati amalga oshiriladi, soliq tizimining asosiy miqdor va sifat xususiyati shakllanadi. Uning aniq ifodalangan ijtimoiy-iqtisodiy vazifani hal etishga qaratilgan yo'nalishi shakllanadi. Soliq mexanizmida eng muhim rolni soliq qonunchiligi egallaydigan bo'lsa, uning ichida soliqqa tortish mexanizmining ahamiyati kattadir. Mamalakatimiz rahbari I.Karimov ta'kidlaganlaridek, "Soliq tizimi ham bozor infrastrukturasi tarkibiy qismi hisoblanadi. Uni hali chinakamiga tashkil etishga to'g'ri keladi".²⁵ Prezidentimizning bu fikrlari hali ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Soliq kodeksining 23-moddasiga ko'ra O'zbekiston Respublikasi hududida quyidagi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar amal qiladi. Soliqlar tarkibiga quyidagilar kiradi:

- 1) yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i;
- 2) jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i;
- 3) qo'shilgan qiymat solig'i;
- 4) aksiz solig'i;
- 5) yer qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar;
- 6) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;
- 7) mol-mulk solig'i;
- 8) yer solig'i;
- 9) obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i;
- 10) transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik

uchun olinadigan soliq.

Boshqa majburiy to'lovlarga quyidagilar kiradi:

- 1) ijtimoiy jamg'armalarga majburiy to'lovlar:

- yagona ijtimoiy to'lov;

- fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari;

- budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar;

- 2) Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy to'lovlar:

Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar;

²⁵ Karimov I.A. O'zbekiston buyuk kelajak sari. – Toshkent: O'zbekiston, 1998. – B.49.

Respublika yo'l jamg'armasiga yig'implar;

2.1) budjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik liseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar;

3) davlat boji;

4) bojxona to'lovlari;

5) ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im.

Belgilangan hollarda va tartibda soliq solishning soddalashtirilgan tartibida to'lanadigan quyidagi soliqlar qo'llanilishi mumkin:

-- yagona soliq to'lovi;

-- yagona yer solig'i;

-- tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliq.

Davlat umummilliy dasturlarini amalga oshirish davrida tegishli jamg'armalar tashkil etilishi mumkin bo'lib, ularga qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda majburiy to'lovlar belgilanadi.

4.2. Soliq va boshqa majburiy to'lovlarning o'ziga xos xususiyatlari

Oldingi boblarda ta'kidlaganimizdek, O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 12-moddasida soliq va boshqa majburiy to'lovlarning tushunchasi mustahkamlab qo'yilgan. Unga ko'ra soliqlar deganda Soliq kodeksida belgilangan, muayyan miqdorlarda undiriladigan, muntazam, qaytarib berilmaydigan va beg'araz xususiyatga ega bo'lgan, budjetga yo'naltiriladigan majburiy pul to'lovlari tushuniladi.

Boshqa majburiy to'lovlar deganda Soliq kodeksida belgilangan davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy pul to'lovlari, bojxona to'lovlari, shuningdek vakolatli organlar hamda mansabdor shaxslar tomonidan yuridik ahamiyatga molik harakatlarni to'lovchilarga nisbatan amalga oshirish uchun, shu jumladan muayyan huquqlarni yoki litsenziyalar va boshqa ruxsat beruvchi hujjatlarni berish uchun to'lanishi lozim bo'lgan yig'implar, davlat boji tushuniladi.

Shuningdek, Soliq kodeksida soliq va boshqa majburiy to'lovlarning turlari belgilangan. Unga ko'ra o'nta soliq turi hamda beshta boshqa majburiy to'lovlar mavjud bo'lib, ularning o'z xususiyatiga ko'ra birbiriga o'xshash va farqli jihatlari mavjud.

Ularning umumiy bo'lgan belgilari bu to'lovlarning Soliq kodeksida belgilanganligi. Qonunchilik hujjatlarida nazardatutilgan asoslar mavjud bo'lganda ularni to'lash majburiyligi. Bu to'lovlarning budjet tizimiga kiritilishi. Shuningdek, subyektlarning soliq va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdagi asosiy majburiyatlarida (ya'ni o'z vaqtida, to'liq va belgilangan muddatda to'lashda) farqning yo'qligi.

Endi ularni farqli jihatlarini ko'rib chiqamiz. Yig'imlar va bojlarning soliqlardan farqli ravishda, qisman boshqa xususiyatlarga ega bo'lib, qonuniy belgilangan xizmatlarni ko'rsatish yoki muayyan huquqlarni berish uchun undirib olinadi. (Masalan, tadbirkorlik faoliyati subyektlarini ro'yxatga olish uchun yig'im, savdo huquqini olish uchun yig'im). Bunday to'lovlar, odatda bir martalik xususiyatga ega, ularni to'lash majburiyati to'lovchi tomonidan nazarda tutilgan faoliyatni erkin tanlash yoki bu harakatlarni qilishdan o'zini tiyib turish natijasida yuzaga keladi. (Masalan, bojxona yig'imi). Soliqlarga esa, ulardan farqli ravishda, soliq solish obyekti mavjud bo'lgan holda qonunchilikda belgilangan muddatlarda muntazam ravishda to'lanish xususiyati xosdir.²⁶

Ba'zi adabiyotlarda boshqa majburiy to'lovlar, masalan, texnik, kasb-hunar va ijtimoiy tashkilotlar foydasiga undirib olinadi va ular maqsadli tushumlar xususiyatiga ega bo'lib, budjet tushumlarida hisobga olinmaydi, bunda ular majbur qilish asosida undirib olinadi, shu sababli ularni belgilash, soliqlarni belgilash kabi, faqat qonunchilik yo'li bilan amalga oshirishi mumkin, degan fikrlar mavjud.²⁷

Yuqorida keltirilgan ta'rif soliqlarni yig'imlar va bojlarda ajratish imkonini beruvchi belgilar bor. Yig'im yoki boj to'lanayotganida hamma vaqt maxsus maqsad va alohida manfaatlar mavjud bo'ladi.

Bojlar va yig'imlar soliqqa xos bo'lgan moliyaviy ahamiyatga ega emas. Bojlar va yig'imlar yakka tartiba to'lanadigan to'lovlar hisoblanadi. Bojlar va yig'imlarni undirishdan maqsad davlat va mahalliy organlar hamda muassasalar harajatlarini qoplashdan iborat bo'lib, ularning faoliyati bilan bog'liq holda boj (yig'im) undirib olinadi. Davlat bojini qo'llash hamma vaqt davlatning barcha hududida amalga oshiriladi, bu bilan soliqlardan farq qiladi, chunki soliqlar umumdavlat soliqlari hamda mahalliy soliqlarga bo'linadi.

Agar, daromadga solinadigan soliq stavkasi muayyan vaziyatlarga bog'liq bo'lishi mumkin bo'lsa, tegishli yuridik harakat uchun davlat boji miqdoriga nisbatan buni aytib bo'lmaydi – u har

²⁶Li A.O'zbekiston Respublikasining moliya huquqi. Darslik. / Mas'ul muharrir: M.H.Rustamboev. – T.: TDYI, 2004. – 398 b.

²⁷ Налоги и налоговое право. Под ред. А.В.Бризгалина. М.1998, 92-т.

doim to'lovchilar uchun bir xil bo'lib, boshqa biror sharoit, vaziyatga bog'liq emas (turli yuridik harakatlar uchun olinadigan davlat boji miqdorlari bir-biridan o'zaro farq qiladi).

Yig'im – bu biror bir faoliyat turini amalga oshirish huquqi uchun (masalan, yakka tadbirkorlarni ro'yxatga o'tkazish uchun ro'yxatga olish yig'imi undiriladi, uning chegara miqdori O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi. Ro'yxatga olish yig'imining miqdorlari va uni to'lash bo'yicha imtiyozlar joylardagi davlat hokimiyati organlari tomonidan belgilanadi), **biror narsada ishtirok etish** (masalan, litsenziyalovchi organ litsenziya da'vogarining arizasini ko'rib chiqqanlik uchun yig'im undiradi, bunda yig'imning eng ko'p miqdori qonun hujjatlarida belgilangan eng kam ish haqining besh baravaridan oshmasligi kerak) yoki undan foydalanish huquqi uchun, ko'pincha ijtimoiy-huquqiy tartibdagi xizmat bilan bog'liq holda yakka tartibda davlat hokimiyati organlari tomonidan undirib olinadigan to'lovdur (masalan, turarjoy binosidan turarjoy bo'lmagan bino sifatida foydalanish huquqini olish uchun ariza beruvchi mahalliy budjetga yig'im to'laydi).²⁸

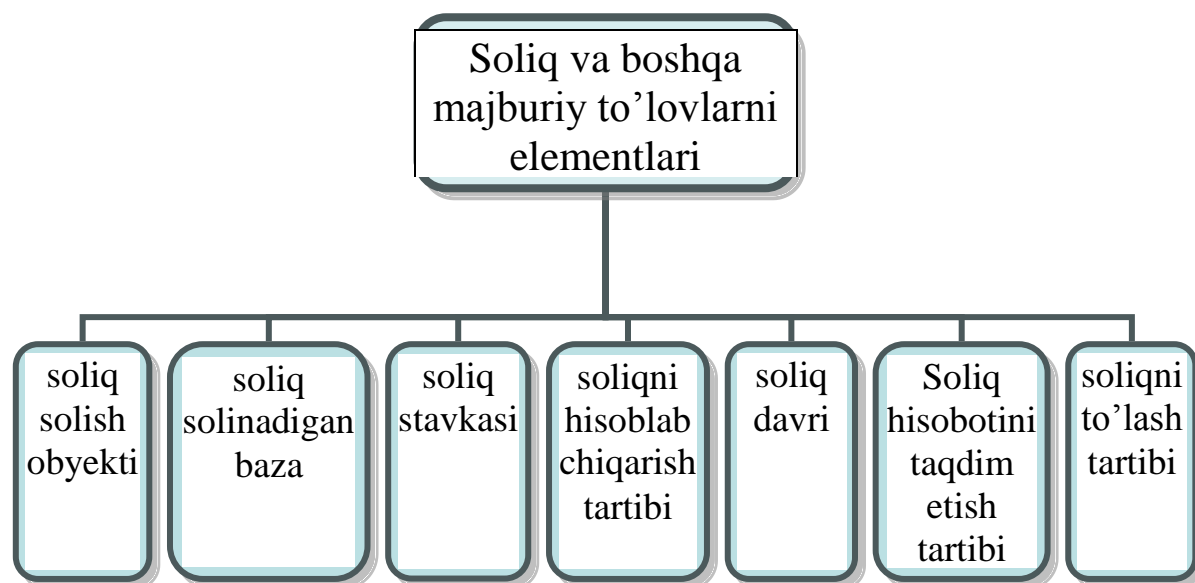
Yuqoridagi bildirilgan fikrlarni tahlil qilgan hamda amaldagi soliq qonunchiligiga asoslangan holda soliq va boshqa majburiy to'lovlarning farqini quyidagicha izohlash mumkin. Soliqlardagi muntazamlilik hamda beg'arazlilik xususiyati boshqa majburiy to'lovlarda deyarli mavjud emas. Boshqa majburiy to'lovlar, ya'ni yig'imlar bir martalik to'lash xususiyatiga ega. (Budjetdan tashqari pensiya jamg'armalarga to'lanadigan to'lovlarda muntazamlilik xususiyati bor). Soliqlardan farqli ravishda yig'imlarda maqsadga muvofiqlik xususiyati mavjud. Soliqlar faqat budjet tizimiga kiritiladi. Boshqa majburiy to'lovlar esa budjet tizimidan tashqari tegishli davlat organlarning hisobvaraqlariga ham kiritiladi.

4.3.Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning elementlari.

Soliq yoki boshqa majburiy to'lov soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarida soliq to'lovchilar, shuningdek ushbu soliq yoki boshqa majburiy to'lovni hisoblab chiqarish va to'lash uchun zarur elementlar belgilab qo'yilgan taqdirdagina belgilangan deb hisoblanadi.

Soliqqa tortish tizimining asosiy bo'g'ini hisoblangan soliq va boshqa majburiy to'lovlarning elementlari soliq solishda ifodalanadigan tushunchalar bo'lib, ular soliq to'lovchilar va davlat budjeti o'rtasidagi iqtisodiy-huquqiy munosabatlarda namoyon bo'ladi.

²⁸Xvan L.B.Soliq huquqi.-T.Konsauditinform, 2001.432-b.

Soliq yoki boshqa majburiy to'lov soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarida soliq to'lovchilar, shuningdek ushbu soliq yoki boshqa majburiy to'lovni hisoblab chiqarish va to'lash uchun zarur elementlar belgilab qo'yilgan taqdirdagina belgilangan deb hisoblanadi.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning elementlari quyidagilardir:

- soliq solish obykti;
- soliq solinadigan baza;
- soliq stavkasi;
- soliqni hisoblab chiqarish tartibi;
- soliq davri;
- soliq hisobotini taqdim etish tartibi;
- soliqni to'lash tartibi.

Soliq to'lovchi – zimmasiga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati yuklatilgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar va ularning alohida bo'linmalaridir. Soliq to'lovchilar o'z navbatida rezident va nerezidentlarga bo'linadi. O'zbekiston Respublikasining rezidenti deb quyidagilar e'tirof etiladi: O'zbekiston Respublikasida davlat ro'yxatidan o'tgan yuridik shaxs; O'zbekiston Respublikasida doimiy yashab turgan yoki joriy soliq davrida yakunlanayotgan har qanday ketma-ketlikdagi o'n ikki oylik davr ichida jami bir yuz sakson uch kundan ortiq muddat O'zbekiston Respublikasida turgan jismoniy shaxs. Masalan, mol-mulk solig'ini to'lovchilari yuridik va jismoniy shaxslardir (rezident va nerezidentlar. Soliq kodeksida ularga soliq solish tartibi alohida-alohida belgilangan.

Soliq solish obykti – soliq to'lovchida soliq yoki boshqa majburiy to'lov hisoblab chiqarilishi va (yoki) to'lanishi yuzasidan majburiyat keltirib chiqaruvchi mol-mulk, harakat natijasidir.

Masalan, jismoniy shaxslardan undiriladigan mol-mulk solig'ining obykti O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan uy joylar, kvartiralar, dala hovli imoratlari, garajlar va boshqa imoratlar, joylar, inshootlarlardir.

Soliq solinadigan baza – soliq solish obyektining soliq yoki boshqa majburiy to'lovning stavkasi tatbiqan belgilangan ko'rsatkichlardagi qiymat, miqdor, fizik va boshqa tavsiflarini ifodalaydi.

Masalan, jismoniy shaxslardan undiriladigan mol-mulk solig'inining bazasi ko'chmas mulkka bo'lgan huquqlarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ tomonidan belgilanadigan soliq solish obyektlarining inventarizatsiya qiymati. Jismoniy shaxslarning mol-mulkini baholash bo'yicha vakolatli organ tomonidan aniqlangan soliq solish obyektining bahosi mavjud bo'lmagan taqdirda, mol-mulkning qonun hujjatlari bilan belgilanadigan shartli qiymati soliq solinadigan bazadir. Qiymat milliy valyuta so'mda belgilanadi.

Soliq stavkasi – soliq solinadigan bazaning o'lchov birligiga nisbatan hisoblanadigan foizlardagi yoki mutlaq summadagi miqdorni ifodalaydi. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning stavkalari, Soliq kodeksida boshqacha qoida nazarda tutilgan bo'lmasa, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan belgilanadi

Jumladan, jismoniy shaxslarning mol-mulk solig'i bo'yicha shaharlarda joylashgan umumiy maydoni 200 kv.m dan oshiq va 500 kv.m gacha bo'lgan turar joy, kvartiralarining baholash bo'yicha vakolatli organ inventarizatsiya qiymatini belgilasa, soliq stavkasi ana shu inventarizatsiya qiymatining 1,6 foizi miqdorida hisoblab chiqiladi. Masalan, yuqoridagi o'lchamdagi turar joy 50 mln.so'm qiymat belgilansa, soliq stavkasi ana shu summaning 1,6 foizi miqdorida hisoblanadi.

Soliq va boshqa majburiy to'lovni hisoblab chiqarish tartibi – soliq davri uchun soliq solinadigan bazadan, stavkadan, shuningdek imtiyozlar mavjud bo'lsa, shu imtiyozlardan kelib chiqib, soliq va boshqa majburiy to'lov summasini hisoblash qoidalarini belgilaydi. Soliq va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish soliq to'lovchi tomonidan mustaqil ravishda amalga oshiriladi. Soliq kodeksda nazarda tutilgan hollarda, soliq va boshqa majburiy to'lovni hisoblab chiqarish majburiyati davlat soliq xizmati organiga yoki soliq agenti zimmasiga yuklatilishi mumkin.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish soliq to'lovchining yashash joyidan qat'i nazar, soliq solish obykti joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan ko'chmas mulkka bo'lgan huquqlarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organning ma'lumotlari asosida amalga oshiriladi. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi mol-mulkning 1 yanvarga bo'lgan holatiga ko'ra inventarizatsiya qiymatidan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Soliq davri – u tugaganidan keyin soliq solinadigan baza aniqlanadigan hamda soliq yoki boshqa majburiy to'lov summasi hisoblab chiqariladigan davrdir. Soliq davri bir necha hisobot davriga bo'linishi

mumkin bo'lib, ularning yakunlari bo'yicha hisob-kitoblarni taqdim etish hamda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning to'lanishi lozim bo'lgan summalarini to'lash majburiyati yuzaga keladi. Joriy to'lovlarni to'lash bo'yicha majburiyat yuzaga kelgan davr hisobot davri bo'lmaydi (Kalendar yil – soliq davri bo'lib hisoblanadi).

Soliqni to'lash tartibi – soliqning yo'naltirilganligi (budjetga yoki budjetdan tashqari fondlarga), soliqni to'lash vositasi (so'mda, valyutada) hamda soliqni to'lash shakllarida (naqd pul yoki naqd pulsiz) ifodalanadi.

Masalan, jismoniy shaxslarning mol-mulk solig'ini to'lash bo'yicha bir nechta mulkdorning umumiy ulushli mulkida bo'lgan imoratlar, binolar va inshootlar uchun jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq mulkdorlarning har biri tomonidan ularning ushbu imoratlar, binolar va inshootlardagi ulushiga mutanosib ravishda to'lanadi. Mol-mulkka bo'lgan mulk huquqi kalendar yil mobaynida bir mulkdordan boshqasiga o'tgan taqdirda, jismoniy shaxslarning mulkiga solinadigan soliq avvalgi mulkdor tomonidan shu yilning 1 yanvaridan e'tiboran u mol-mulkka bo'lgan mulk huquqini yo'qotgan oyning boshlanishiga qadar, yangi mulkdor tomonidan esa unda mulk huquqi vujudga kelgan oydan e'tiboran to'lanadi. Yangi imoratlar, binolar va inshootlar bo'yicha jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq ular barpo etilgan yildan keyingi yil boshidan e'tiboran to'lanadi. Meros bo'yicha o'tgan mol-mulk uchun jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq merosxo'rlarda mulk huquqi vujudga kelgan oydan e'tiboran to'lanadi.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlar. Soliq kodeksida, boshqa qonunlarda va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlarida nazarda tutilgan, boshqa soliq to'lovchilarga nisbatan ayrim toifadagi soliq to'lovchilarga beriladigan afzalliklar, shu jumladan soliq va boshqa majburiy to'lov to'lamaslik yoxud ularni kamroq miqdorda to'lash imkoniyati soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlar deb e'tirof etiladi. Mol-mulk solig'i, yer solig'i, yagona yer solig'i hamda obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i bo'yicha imtiyozlarni berish O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibda mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan amalga oshirilishi mumkin. Soliq to'lovchi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlardan tegishli huquqiy asoslar vujudga kelgan paytdan e'tiboran ular amal qiladigan butun davr mobaynida foydalanishga haqli. Soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlar bo'shagan mablag'larni muayyan maqsadlarga yo'naltirish sharti bilan berilishi mumkin. Bunday mablag'lardan belgilanmagan maqsadda foydalanilgan taqdirda, belgilanmagan maqsadda foydalanilgan summa o'rnatilgan tartibda penya hisoblangan holda budjetga undirib olinadi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, uning Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahridagi bosh boshqarmalari, shuningdek O'zbekiston

Respublikasi Markaziy bankining muassasalari Soliq kodeksida nazarda tutilgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan ozod qilinadi, yagona ijtimoiy to'lov bundan mustasno.

Soliq kodeksida nazarda tutilgan hollarda, soliq yoki boshqa majburiy to'lov belgilanayotganda soliq to'g'risidagi qonun hujjatlarida soliq imtiyozlari, shuningdek ularning soliq to'lovchi tomonidan qo'llanilishi uchun asoslar nazarda tutilishi mumkin.

Soliq to'lovchilar, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning elementlari har bir soliq yoki boshqa majburiy to'lovga tatbiqan belgilanadi. Barcha soliq va boshqa majburiy to'lovlar qonunchilikda belgilangan soliq elementlari asosida hisoblab chiqiladi va undiriladi.

Nazorat uchun savollar

1. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni o'xshash va farqli jihatlarni tahlil qiling.

2. Soliq va boshqa majburiy to'lovlar elementlarining ahamiyatini yoriting. Soliq imtiyozini boshqa elementlardan farqli jihatlarni tahlil qiling.

3. Talaba A.Ergashev "Soliq huquqi" fanidan bo'lgan seminarida obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini umumdavlat solig'i va ushbu soliqning summasi to'laligicha respublika budjetiga tushishini aytib o'tdi.

A. Ergashevning javobiga o'zingizni fikringizni bildiring.

4. Toshkent shahri Yunusobod tumanida joylashgan "Investor" yog'moy ishlab chiqaruvchi korxonada tashkil etildi. Mazkur korxonada tashkil etishi va faoliyat yuritishi uchun qanday soliq va majburiy to'lovlarni to'lashi lozim?

Javobingizni tegishli qonunchilik hujjatlariga asoslantirgan holda bering.

5-bob. Umumdavlat soliqlarining umumiy tavsifi

Ushbu bobda umumdavlat soliqlarining tavsifi; yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i; jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i; qo'shilgan qiymat solig'i; aksiz solig'i; yer qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar; suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq va ularning tavsifi kabi masalalar tahlil qilingan.

Umumdavlat soliqlari O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari bilan belgilanadi hamda respublikaning barcha hududlarida undirib olinadi. Ularning bir qismi to'liq respublika budjetiga (masalan, yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq), bir qismi esa tegishli tasdiqlangan normativlar bo'yicha mahalliy budjetlarga (masalan, yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i, QQS) o'tkaziladi. Umumdavlat soliqlari har yili O'zbekiston Respublikasi Prezidentining keyingi moliya yili uchun makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va davlat budjeti prognozi to'g'risidagi maxsus qarori asosida belgilangan normativlar bo'yicha tegishli mahalliy budjetlar o'rtasida taqsimlanadi.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, umumdavlat soliqlar jumlasiga yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i; jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i; qo'shilgan qiymat solig'i; aksiz solig'i; yer qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar; suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqlar kiradi.

5.1. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 126-166-moddalari)

O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlari 1991 yilga qadar asosan davlat korxonalari foydasidan ajratiladigan ajratmalar hisobidan shakllanar edi. Ushbu foydadan ajratma davlat tomonidan belgilangan majburiy to'lov bo'lib, u korxonalar balans foydasining 90 foizgacha bo'lgan qismini budjetga olib ketar edi. Qolgan mablag'lar esa korxonalar tomonidan emas, balki yuqori tashkilot topshirig'iga ko'ra tegishli fondlarga taqsimlanar edi.

Respublikamiz ma'muriy-buyruqbozlik tizimidan bozor munosabatlariga o'tishi tufayli mamlakatimiz xo'jalik turmushida chuqur ijobiy o'zgarishlar ro'y bera boshladi. Natijada mulkchilikning turli

shakllari rivojlanishi, korxonalarining imkoniyatini oshishi, bozor infrastrukturasini rivojlanishi bilan majburiy ajratmalarning avvalgi tizimi korxonalarining xo'jalik yuritish samaradorligini ta'minlay olmay qoldi hamda ular bevosita va bilvosita investitsiya dasturlariga to'sqinlik qila boshladi. Chunki, foydadan ajratma o'zining iqtisodiy mohiyatiga ko'ra faqat davlat korxonalarini foydasidan ajratilishi lozim edi.

Bozor munosabatlari rivojlanishi bilan iqtisodiyotni soliqlar yordamida tartibga solish xususan, foydadan ajratmalar o'rniga daromad solig'ini joriy etish zarurati paydo bo'ldi va 1992 yildan boshlab barcha turdagi xo'jalik yurituvchi subyektlar "Daromad" solig'ini to'lashga o'tdilar.

O'zbekiston Respublikasi rubl mintaqasida qolib turgan vaqtda daromad solig'ini olishga o'tish pul qadrsizlanishi tufayli ish xaqi o'sishini cheklash uchun davlat tomonidan majburiy chora bo'ldi. Bunday sharoitda ishlab chiqaruvchilarning moliyaviy ahvoli yomonlasha boshladi. Natijada mahsulotga talab pasayib, sotishdan olingan tushum xajmi kamaygani holda, ular o'z ishlab chiqarishlari yo'nalishini o'zgartirishga, foyda olmasalar ham juda kata miqdorda ishchilarga ish xaqi to'lashga majbur bo'ldilar. Bunday holatda amaliyotda korxonalar hisobot davrida foyda bilan faoliyatlarini yakunlamasada daromad solig'ini ish haqi fondidan belgilangan stavkada to'lashga majbur edilar.

1995 yil yanvar oyidan boshlab soliqlarning rag'batlantiruvchi rolini kuchaytirish maqsadida mamlakatimizda korxonalarining foydasidan olinadigan soliq joriy etildi. Shu bilan bir qatorda soliq to'lovchilarning ayrim toifalari uchun daromad solig'i va yalpi daromad solig'i tartibi saqlab qolindi (tijorat banklari, sug'urta tashkilotlari, kino-konsert faoliyatini olib boruvchi muassasalar, ko'ngil ochar o'yinlarni tashkil etuvchi korxonalar, birja va boshqa shu kabi korxonalar).²⁹

O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga ko'ra yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i umumdavlat soliqlari tarkibiga kiritilib, u davlat daromadining asosiy manbalaridan biri hisoblanadi.

Soliq to'lovchi – O'zbekiston Respublikasining rezidentlari; O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan yoki hosil bo'lish manbai O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan daromadlarni oladigan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari. Notijorat tashkilotlar (tadbirkorlik faoliyatini amalga

²⁹Soliqlar va soliqqa tortish: Darslik / Hammual.: A.Vahobov, A.Jo'raev. – T.: "Sharq" nashriyoti – 2009. – 400 bet.

o'shirayotganda notijorat tashkilotlar o'zi tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishdan olingan foydadan soliq to'lovchi bo'ladi); soliq solishning soddalashtirilgan tartibi nazarda tutilgan yuridik shaxslar mazkur soliq turi bo'yicha soliq to'lovchi hisoblanmaydi.

Soliq solish obyekti. O'zbekiston Respublikasi rezidentlarining, shuningdek O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshiruvchi O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining foydasi; O'zbekiston Respublikasi rezidentlarining va O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining chegirmalar qilinmagan holda to'lov manbaida soliq solinadigan daromadlari.

Soliq solinadigan baza. Soliq solinadigan baza esa jami daromad bilan chegirib tashlanadigan xarajatlar o'rtasidagi farq sifatida soliq solinadigan foydaning kamaytirilishi hisobga olingan holda hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan foydadan kelib chiqib belgilanadi.

Yuridik shaxslarning jami daromadlari tarkibiga quyidagilar kiradi:

- tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni sotishdan olinadigan daromadlar;
- boshqa daromadlar.

Yuridik shaxslarning jami daromadi tarkibiga ular tomonidan olinishi lozim bo'lgan (olingan) ortilgan tovar, bajarilgan ish, ko'rsatilgan xizmat haqlari kabi pul va bepul (pulsiz) qaytarmaslik sharti bilan olingan mablag'lar kiradi. Demak, olingan kreditlar jami daromadga kirmaydi.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan, shu jumladan yordamchi xizmatlar tomonidan realizatsiya qilishdan qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i hamda transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq chegirib tashlangan holda olingan tushum tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olinadigan daromaddir.

Boshqa daromadlarga tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) ishlab chiqarish va realizatsiya qilish bilan bog'liq bo'lmagan operatsiyalardan olinadigan daromadlar kiradi.

Masalan, soliq to'lovchining asosiy vositalari va boshqa mol-mulki chiqib ketishidan olinadigan daromadlar; mol-mulknii operativ ijaraga berishdan olinadigan daromadlar; asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarni moliyaviy ijaraga berishdan olinadigan daromadlar; tekin olingan mol-mulk, mulkiy huquqlar, shuningdek ishlar va xizmatlar.

Soliq stavkasi. Yuridik shaxslarning foyda solig'i stavkalari har yili O'zbekiston Respublikasi Prezidentining keyingi yil uchun makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi qarori bilan tasdiqlanadi.

O'zbekiston Respublikasi norezidentining doimiy muassasa bilan bog'liq bo'lmagan va to'lov manbaida soliq solinadigan daromadlariga quyidagi stavkalar bo'yicha soliq solinadi:

- 1) dividendlar va foizlarga — 10 foiz;
- 2) sug'urta qilish, birgalikda sug'urta qilish va qayta sug'urta qilish shartnomalari bo'yicha sug'urta mukofotlariga — 10 foiz;
- 3) xalqaro aloqa uchun telekommunikatsiyalar, xalqaro tashishlarga (fraxtdan olinadigan daromadlarga) — 6 foiz;
- 4) Soliq kodeksning 155-moddasida belgilangan daromadlar, jumladan royalti, ijara daromatlari, xizmat ko'rsatish, shu jumladan boshqaruv xizmati, maslahatlar va boshqa daromadlar— 20 foiz.

**Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i
stavkalari
(2016 yil uchun)**

<i>N</i>	<i>To'lovchilar</i>	<i>Soliq stavkalari, soliq solinadigan bazaga nisbatan %da</i>
1	Yuridik shaxslar (2-4-bandlarda nazarda tutilganlaridan tashqari)	7,5
2	Tijorat banklari	15
3	Auksionlar o'tkazishdan, gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanishga litsenziyasi bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslarni (shu jumladan, norezidentlarni) jalb etish yo'li bilan ommaviy tomosha tadbirlarini tashkil etishdan daromad oluvchi yuridik shaxslar	35
4	Rentabellik* darajasiga bog'liq holda mobil aloqa xizmatlarini ko'rsatadigan yuridik shaxslar (uyali aloqa kompaniyalari):	
	20 foizgacha	7,5
	20 foizdan yuqori	rentabellikning 20 foizlik darajasidan oshadigan foyda summasining 50 foizi**
5	O'zi ishlab chiqargan tovarlar, ishlar, xizmatlar eksportining (ishlarni bajarish, xizmatlarni ko'rsatish joyidan qat'i nazar) erkin almashtiriladigan valyutadagi ulushi quyidagi miqdorlarni tashkil etadigan eksportchi korxonalar uchun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997 yil 10 oktyabrdagi PF-1871-son Farmoni bilan tasdiqlangan ro'yxatda keltirilgan xom ashyo mahsulotlari bundan mustasno:	
	sotishning umumiy hajmida 15 foizdan 30 foizgacha	belgilangan stavka 30% ga pasaytiriladi
	sotishning umumiy hajmida 30 foiz va undan yuqori	belgilangan stavka 50% ga

Soliqqa tortish maqsadida dividend deb, aksiyalardan va boshqa xo'jaliklar subyektlarining ustav kapitalidagi qatnashish ulushidan olgan daromadlari tushuniladi. Foizlarga esa depozit qo'yilmalar, qarz majburiyatlari va boshqa qimmatli qog'ozlardan olgan daromadlar kiradi.

Imtiyozlar. Soliq kodeksiga asosan yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i bo'yicha soliq to'lashdan ozod qilish, yuridik shaxslarning soliq solinmaydigan foydasi hamda yuridik shaxslarni soliq solinadigan foydasini kamaytirish kabi imtiyozlar mavjud.

Jumladan, yuridik shaxslarni foyda solig'ini to'lashdan quyidagi yuridik shaxslar ozod etiladi: davolash muassasalari huzuridagi davolash-ishlab chiqarish ustaxonalari;jazoni ijro etish muassasalari;ichki ishlar organlari huzuridagi qo'riqlash bo'linmalari.

Yuridik shaxslarning quyidagi foydasi yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini to'lashdan ozod qilinadi: protez-ortopediya buyumlari, nogironlar uchun inventarlar ishlab chiqarishdan, shuningdek nogironlarga ortopedik protezlash xizmati ko'rsatishdan, nogironlar uchun mo'ljallangan protez-ortopediya buyumlari va inventarlarni ta'mirlash hamda ularga xizmat ko'rsatishdan olingan foydasi;shahar yo'lovchilar transportida (taksidan, shu jumladan yo'nalishli taksidan tashqari) yo'lovchilarni tashish bo'yicha xizmatlar ko'rsatishdan olingan foydasi;tarix va madaniyat yodgorliklarini ta'mirlash hamda qayta tiklash ishlarini amalga oshirishdan olingan foydasi; Xalq banki tomonidan fuqarolarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlaridagi mablag'lardan foydalanishdan olingan foydasi.

Soliq kodeksining 159-moddasiga ko'ra yuridik shaxslarning soliq solinadigan foydasi quyidagi summaga kamaytiriladi:ekologiya, sog'lomlashtirish va xayriyajamg'armalari, madaniyat, xalq ta'limi, sog'liqni saqlash, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish, jismoniy tarbiya va sport muassasalariga, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlariga beriladigan badallar summasiga, biroq soliq solinadigan foydaning ikki foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda;ishlab chiqarishni modernizatsiyalashga, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlashga, yangi texnologik jihoz xarid qilishga, ishlab chiqarishni yangi qurilish shaklida kengaytirishga, ishlab chiqarish ehtiyojlari uchun foydalaniladigan binolar va inshootlarni rekonstruksiya qilishga, shuningdek ushbu maqsadlar uchun olingan kreditlarni uzishga, lizing obyekti qiymatining o'rnini qoplashga yo'naltiriladigan mablag'lar summasiga, tegishli soliq davrida hisoblangan amortizatsiyani chegirib tashlagan holda, biroq soliq solinadigan foydaning 30 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda. Soliq solinadigan foydani kamaytirish yuqorida ko'rsatib o'tilgan xarajatlar qilingan soliq davridan e'tiboran, texnologik jihoz bo'yicha esa u foydalanishga topshirilgan paytdan e'tiboran besh yil ichida amalga oshiriladi. Yangi texnologik jihoz xarid qilingan (import qilingan) paytdan e'tiboran uch yil ichida realizatsiya qilingan yoki tekinga berilgan taqdirda, yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini to'lash bo'yicha majburiyatlar tiklangan holda, mazkur imtiyozning amal qilishi imtiyoz qo'llanilgan butun davr uchun bekor qilinadi. Ushbu imtiyoz tovarlar (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqarishni amalga oshiruvchi soliq to'lovchilar tomonidan qo'llaniladi; yosh oilalar toifasiga kiruvchi xodimlarga ipoteka kreditlari badallari to'lashga va (yoki) mulk sifatida uy-joy olishga tekin yo'naltiriladigan mablag'lar summasiga, biroq soliq solinadigan bazaning 10 foizidan oshmagan miqdorda;diniy va jamoat birlashmalarining (kasaba uyushmalari, siyosiy partiyalar va harakatlardan tashqari), xayriya

jamg'armalarining mulkida bo'lgan korxonalar foydasidan shu birlashmalar va jamg'armalarining ustavda belgilangan faoliyatini amalga oshirish uchun yo'naltiriladigan ajratmalari summasiga; qo'shimcha foyda solig'ini to'lovchilar uchun sof qo'shimcha foyda summasiga.

Soliq davri. Hisobot davri. Kalendar yil soliq davridir. Yilning choragi hisobot davridir.

Soliqni hisoblab chiqarish va hisob-kitoblarni taqdim etish tartibi. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini hisoblab chiqarish hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining hisob-kitobi, soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa, yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda taqdim etiladi. O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari doimiy muassasa joylashgan joydagi davlat soliq xizmati organiga O'zbekiston Respublikasidagi faoliyatining xususiyati haqidagi hisobotni (erkin shaklda), shuningdek yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining hisob-kitobini chet el investitsiyalari ishtirokidagi korxonalar uchun yillik moliyaviy hisobotni topshirish uchun belgilangan muddatlarda taqdim etadi. Bunda yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining hisob-kitobida budjetga to'lanadigan sof foydadan olinadigan soliq summasi alohida satrda ko'rsatiladi. Faoliyat kalendar yil tugashidan avval tugatilgan taqdirda, bu hujjatlar faoliyat tugatilganidan keyin bir oydan kechiktirmasdan taqdim etilishi shart.

Soliq to'lash tartibi. Hisobot davri mobaynida soliq to'lovchilar yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini joriy to'lovlarni kiritish orqali to'laydilar, yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i bo'yicha joriy to'lovlarning summasini aniqlash uchun soliq to'lovchilar joriy hisobot davri birinchi oyining 10-kunigacha davlat soliq xizmati organiga joriy hisobot davri uchun taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foydadan va yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining belgilangan stavkasidan kelib chiqib hisoblangan yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining summasi haqida ma'lumotnoma taqdim etadilar. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i bo'yicha joriy to'lovlar har oyning 10-kunidan kechiktirmay hisoblab chiqarilgan yil choragi bo'yicha yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i summasining uchdan bir qismi miqdorida to'lanadi. Hisobot davrida taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foyda eng kam ish haqining ikki yuz baravaridan kam

miqdorni tashkil etadigan soliq to'lovchilar joriy to'lovlarni to'lamaydi. Taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foydadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarilgan yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i summasi hisobot davri uchun budgetga to'lanishi lozim bo'lgan yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i summasiga nisbatan 10 foizdan ko'proq kamaytirilgan taqdirda, davlat soliq xizmati organi joriy to'lovlarni yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining haqiqiy summasidan kelib chiqib penya hisoblagan holda qayta hisoblashga haqli. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini to'lash hisob-kitoblarni topshirish muddatlaridan kechiktirmay amalga oshiriladi. O'zbekiston Respublikasi norezidentining doimiy muassasasi yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini, shuningdek sof foydadan olinadigan soliqni joriy to'lovlarni to'lamasdan yiliga bir marta, hisob-kitobni taqdim etish muddatidan keyin bir oy ichida to'laydi.

5.2. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 167-196-moddalari)

Ma'lumki, soliq qonunchiligida soliqqa tortish maqsadida soliq to'lovchilar ikkiga bo'lingan, ya'ni yuridik va jismoniy shaxslarga. Jismoniy shaxslarga – yuridik shaxs maqomini olmagan O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, ajnabiy fuqarolar va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar kiradi. Jismoniy shaxslar to'layotgan soliqlar ichida budget tushumlaridan salmoqli o'rinni egallaydigan soliq bu – jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'idir.

Soliq to'lovchi. Soliq solinadigan daromadga ega bo'lgan jismoniy shaxslar jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i to'lovchilardir.

Soliq solish obyekti. O'zbekiston Respublikasi rezidentlarining O'zbekiston Respublikasidagi va undan tashqaridagi manbalardan olingan daromadlari; O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlari. Yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatidan olingan, qat'iy belgilangan soliq solinadigan daromadlar jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining soliq solish obyekti bo'lmaydi.

Soliq solinadigan baza. Soliq solinadigan baza jami daromaddan kelib chiqib, soliq solishdan ozod qilingan daromadlar chegirilgan holda aniqlanadi.

Jismoniy shaxslarning jami daromadiga quyidagilar kiradi:

- mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar;
- mulkiy daromadlar;
- moddiy naf tarzidagi daromadlar;
- boshqa daromadlar.

Soliq stavkasi. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i ko'pgina mamlakatlardagi singari O'zbekistonda ham progressiv soliq hisoblanadi. Ushbu soliq stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi va o'rnatilgan tartibda davlat soliq idoralari xodimlari tomonidan jismoniy shaxslarga bildiriladi. Har yili belgilangan stavkalar O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan qaytadan ko'rib chiqilishi mumkin.

**Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i
stavkalari
(2016 yil uchun)**

<i>Soliq solinadigan daromad</i>	<i>Soliq stavkasi</i>
eng kam ish haqining bir baravarigacha miqdorda	daromad summasining 0 foizi
eng kam ish haqining bir baravaridan (+1 so'm) besh baravarigacha miqdorda	eng kam ish haqi miqdorining bir baravaridan oshadigan summaning 7,5 foizi
eng kam ish haqining besh baravaridan (+1 so'm) o'n baravarigacha miqdorda	besh baravar miqdordan soliq + eng kam ish haqi miqdorining besh baravaridan oshadigan summaning 17 foizi
eng kam ish haqining o'n baravaridan (+1 so'm) va undan yuqori miqdorda	o'n baravar miqdordan soliq + eng kam ish haqi miqdorining o'n baravaridan oshadigan summaning 23 foizi

Norezident jismoniy shaxslarning doimiy muassasa bilan bog'liq bo'lmagan holda O'zbekiston Respublikasidagi manbadan olgan daromadlariga ularni to'lash manbaida chegirmalarsiz, quyidagi stavkalar bo'yicha soliq solinadi:

dividendlar va foizlarga — 10 foiz;

xalqaro tashishlarda transport xizmatlari ko'rsatishdan olinadigan daromadlarga (fraxtdan olinadigan daromadlarga) — 6 foiz;

mehnat shartnomalari (kontraktlari) va fuqarolik-huquqiy tUSDagi shartnomalar bo'yicha olingan daromadlarga va boshqa daromadlarga — 20 foiz.

Imtiyozlar. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga asosan jismoniy shaxslarning daromad solig'i bo'yicha ikki turdagi imtiyozlar belgilangan. Birinchisi, jismoniy shaxslarning soliq solinmaydigan daromadlari. Ikkinchisi, jismoniy shaxslarni soliq solishdan ozod qilish.

Jumladan, jismoniy shaxslarning quyidagi daromadlariga soliq solinmaydi: moddiy yordam summolari: favqulodda holatlar munosabati bilan beriladigan moddiy yordam summolari — toʻlaligicha; vafot etgan xodimning oila aʼzolariga yoki oila aʼzosi vafot etganligi munosabati bilan xodimga beriladigan moddiy yordam summolari — eng kam ish haqining oʻn ikki baravarigacha miqdorda; Soliq kodeksining 178-moddasida koʻrsatilgan boshqa hollarda (xodimga mehnatga mayib, boʻlganligi, kasb kasalligi yoxud sogʻligʻiga boshqacha shikast uetganligi bilan bogʻliq xodimga beriladigan toʻlovlar, bola tugʻish, xodim yoki uning farzandlari nikohdan oʻtishi munosabati bilan beriladigan toʻlovlar va boshqa hollar) — soliq davri uchun eng kam ish haqining oʻn ikki baravarigacha miqdorda; yoʻllanmalar qiymatini yuridik shaxslar tomonidan toʻliq yoki qisman qoplash summolari, turistik yoʻllanmalar bundan mustasno. Oʻzbekiston Respublikasi hududida joylashgan sanatoriy-kurort va sogʻlomlashtirish muassasalariga yoʻllanmalar qiymatini nogironlarga, shu jumladan mazkur korxonada ishlamaydigan nogironlarga toʻliq yoki qisman qoplash summolari; Oʻzbekiston Respublikasi hududida joylashgan bolalar oromgohlari va boshqa sogʻlomlashtirish oromgohlari, shuningdek ota-onalarning bolalari bilan dam olishiga maxsus moʻljallangan sanatoriy-kurort va sogʻlomlashtirish muassasalariga oʻz xodimlarining oʻn olti yoshga toʻlmagan (oʻn sakkiz yoshgacha boʻlgan oʻquvchilar) bolalari uchun yoʻllanmalar qiymatini toʻliq yoki qisman qoplash summolari; oʻz xodimlariga va ularning bolalariga ambulatoriya va (yoki) statsionar tibbiy xizmat koʻrsatilganligi uchun ish beruvchi tomonidan toʻlangan summalar, shuningdek yuridik shaxsning davolash va tibbiy xizmat koʻrsatganlik, nogironlik profilaktikasi va nogironlarning salomatligini tiklashga doir texnik vositalarni olish uchun qilingan xarajatlari. Xodimlarni davolaganlik, ularga tibbiy xizmat koʻrsatganlik uchun yuridik shaxslar tomonidan sogʻliqni saqlash muassasalariga naqd pulsiz haq toʻlangan taqdirda, shuningdek sogʻliqni saqlash tashkilotlari tomonidan yozib berilgan hujjatlar asosida ushbu maqsadlar uchun moʻljallangan naqd pul mablagʻlari bevosita xodimga, xodim yoʻqligida, uning oila aʼzolariga, ota-onalariga berilgan yoki mazkur maqsadlar uchun moʻljallangan mablagʻlar xodimning bankdagi hisobvaragʻiga kiritilgan taqdirda, ushbu daromadlar soliq solishdan ozod qilinadi; Oʻzbekiston Respublikasi fuqarolarining Oʻzbekiston Respublikasidan tashqariga ishlash uchun yuborilishi munosabati bilan budget tashkilotlaridan chet el valyutasida olingan ish haqi summolari va boshqa summalar, qonun hujjatlarida belgilangan summalar doirasida; vaqtinchalik bir martalik ishlarni bajarishdan olingan daromadlar, agar bunday ishlarga yollash vaqtinchalik bir martalik ish bilan taʼminlash markazlari koʻmagida amalga oshirilayotgan boʻlsa; soliqlar va boshqa majburiy toʻlovlarni toʻlaganidan keyin xususiy korxonada mulkdori, oilaviy korxonada ishtirokchisi hamda fermer xoʻjaligi boshligʻi ixtiyorida qoladigan foyda summasi; Oʻzbekiston Respublikasining davlat mukofotlari va davlat pul mukofotlariga sazovor boʻlgan jismoniy shaxslar olgan bir yoʻla beriladigan davlat pul mukofoti yoki shunga teng bahodagi esdalik sovgʻalarining qiymati, shuningdek Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining yoki Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida bir yoʻla beriladigan pul mukofoti; xalqaro sport musobaqalarida sovrinli oʻrinlarni egallaganligi uchun sportchilar olgan bir yoʻla beriladigan pul mukofoti; donorlik uchun pul mukofotlari, shuningdek qon yiqanlik uchun tibbiyot muassasalari xodimlari oladigan summalar; jismoniy shaxslarga xususiy mulk huquqi asosida tegishli boʻlgan mol-mulkni sotishdan olinadigan daromadlar, bundan: qimmatli qogʻozlarni (bundan fond birjasida realizatsiya qilinadigan emissiyaviy qimmatli qogʻozlar mustasno), yuridik shaxslarning ustav fondidagi (ustav kapitalidagi) ulushlarini (paylarini); yashash uchun moʻljallanmagan joylarni; ketma-ket keladigan oʻn ikki oylik davr ichida bir martadan ortiq bitim tuzilgan taqdirda, uy-joylarni realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlar mustasno. Uy xoʻjaligida, shu jumladan dehqon xoʻjaligida yetishtirilgan hayvonlarni (qoramol, parranda, moʻynali va boshqa hayvonlar, baliq va boshqalarni) tirik holda hamda ularni soʻyib, mahsulotlarini xom yoki qayta ishlangan holda, sanoatda qayta ishlashdan tashqari, tabiiy va qayta ishlangan chorvachilik, asalarichilik va dehqonchilik mahsulotlarini sotishdan olinadigan daromadlar, bundan manzarali bogʻdorchilik (gulchilik) mahsulotlari mustasno. Mazkur daromadlar soliq toʻlovchi tegishli mahalliy davlat hokimiyati organi, fuqarolarning oʻzini oʻzi boshqarish organi, bogʻdorchilik, uzumchilik yoki polizchilik shirkatlarining boshqaruvlari tomonidan berilgan, realizatsiya qilingan mahsulot soliq

to'lovchi tomonidan unga yoki uning oila a'zolariga ajratilgan yer uchastkasida yetishtirilganligini tasdiqlovchi belgilangan shakldagi hujjatni taqdim etgan taqdirda, soliq solishdan ozod qilinadi; xalqaro hamda respublika tanlovlari va musobaqalarida olingan buyum tarzidagi sovrinlarning qiymati; yuridik shaxsdan soliq davri mobaynida eng kam ish haqining olti baravari miqdorigacha bo'lgan qiymatdagi: xodimlar natura shaklida olgan sovg'alar; ilgari mazkur yuridik shaxsning xodimlari bo'lgan ishlamayotgan pensionerlar va mehnat qobiliyatini yo'qotgan shaxslar, vafot etgan xodimning oila a'zolari tomonidan olingan sovg'alar va boshqa turlardagi yordam va boshqalar.

Soliq solishdan quyidagi jismoniy shaxslar to'liq ozod qilinadi: xorijiy davlatlar diplomatik vakolatxonalarining boshliqlari va xodimlari, konsullik muassasalarining mansabdor shaxslari, ularning o'zlari bilan birga yashaydigan oila a'zolari, agar ular O'zbekiston Respublikasining fuqarosi bo'lmasa, — O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olinadigan, diplomatik va konsullik xizmati bilan bog'liq bo'lmagan daromadlaridan tashqari barcha daromatlari bo'yicha; xorijiy davlatlar diplomatik vakolatxonalari va konsullik muassasalarining ma'muriy-texnik xodimlari hamda ularning o'zlari bilan birga yashaydigan oila a'zolari, agar ular O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lmasa yoki O'zbekiston Respublikasida doimiy yashamasa, — O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olinadigan, diplomatik va konsullik xizmati bilan bog'liq bo'lmagan daromadlaridan tashqari barcha daromatlari bo'yicha; xorijiy davlatlar diplomatik vakolatxonalariga, konsullik muassasalariga xizmat ko'rsatadigan xodimlar tarkibiga kirgan shaxslar, agar ular O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lmasa yoki O'zbekiston Respublikasida doimiy yashamasa, — o'z xizmati yuzasidan oladigan barcha daromatlari bo'yicha; xorijiy davlatlar diplomatik vakolatxonalari va konsullik muassasalari xodimlarining uylarida ishlovchilar, agar ular O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lmasa yoki O'zbekiston Respublikasida doimiy yashamasa, — o'z xizmati yuzasidan oladigan barcha daromatlari bo'yicha; xalqaro nohukumat tashkilotlarning mansabdor shaxslari — agar ular O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lmasa, ularning ushbu tashkilotlarda olgan daromatlari bo'yicha; O'zbekiston Respublikasi mudofaa, ichki ishlar, favqulodda vaziyatlar vazirliklarining, Milliy xavfsizlik xizmatining harbiy xizmatchilari, ichki ishlar organlari hamda bojxona organlarining oddiy xizmatchilari va boshliqlari tarkibiga kiruvchi shaxslar, shuningdek o'quv yoki sinov yig'inlariga chaqirilgan harbiy xizmatga majburlar — xizmatni o'tash (xizmat vazifalarini bajarish) munosabati bilan olgan pul ta'minoti, pul mukofotlari va boshqa to'lovlar summalari bo'yicha; O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudining, umumiy yurisdiksiya sudlarining va xo'jalik sudlarining sudyalari, shuningdek prokuratura organlarining mansab darajalariga ega bo'lgan xodimlari — ularning xizmat vazifalarini bajarishi munosabati bilan olgan daromatlari bo'yicha va boshqalar.

Soliq davri. Hisobot davr. Kalendar yil soliq davridir.

Yil choragi daromad to'lash manbaidan jismoniy shaxslarning daromad soliqlarini ushlab qoluvchilar uchun hisobot davridir.

Soliqni hisoblab chiqarish va ushlab qolish tartibi. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblab chiqarish uchun soliq stavkasini qo'llash maqsadida eng kam ish haqi miqdori yil boshidan ortib boruvchi yakun bo'yicha (yil boshidan tegishli davrning har bir oyi uchun eng kam ish haqlarining summasi) hisobga olinadi. Bunda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summasini, shuningdek eng kam ish haqining karrali miqdorlarida nazarda tutilgan imtiyozlarni hisoblab chiqarish uchun eng kam ish haqi miqdorining joriy yilning 1 yanvaridagi holati inobatga olinadi. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblab chiqarish va ushlab qolish soliq solinadigan baza hamda

stavkalaridan kelib chiqqan holda daromad hisoblanishiga qarab, yil boshidan ortib boruvchi yakun bo'yicha har oyda jismoniy shaxsning asosiy ish joyi bo'yicha soliq agenti tomonidan amalga oshiriladi. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining hisoblab chiqarilgan summasi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda jismoniy shaxslarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga o'tkaziladigan har oylik majburiy badallar summasiga kamaytiriladi. Jismoniy shaxsning asosiy bo'lmagan ish joyidan yoki boshqa yuridik shaxslardan sovg'a, moddiy yordam va boshqa turlardagi yordam olgan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summasini qayta hisob-kitob qilish jismoniy shaxs daromadlari to'g'risida deklaratsiya topshirganda, davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Yil mobaynida asosiy ish (xizmat, o'qish) joyi o'zgargan taqdirda, jismoniy shaxs joriy yilda o'ziga to'langan daromadlar va ushlab qolingan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summalari to'g'risidagi ma'lumotnomani yangi asosiy ish (xizmat, o'qish) joyidagi buxgalteriyaga dastlabki ish haqi hisoblanguniga qadar taqdim etishi shart. Ilgarigi ish (xizmat, o'qish) joyidan ma'lumotnoma taqdim etilmagan yoki soliq to'lovchining identifikatsiya raqami taqdim etilmagan taqdirda, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i belgilangan eng yuqori stavka bo'yicha ushlab qolinadi. Ma'lumotnoma yoki identifikatsiya raqami keyinchalik taqdim etilgan taqdirda, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summasi ilgarigi asosiy ish (xizmat, o'qish) joyida olingan daromadlar inobatga olingan holda qayta hisob-kitob qilinadi. Yangi asosiy ish (xizmat, o'qish) joyida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblab chiqarish kalendar yil boshidan buyon ilgarigi va yangi ish (xizmat, o'qish) joylaridan olingan jami daromaddan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Mehnat shartnomasi bekor qilingandan so'ng xodimga ilgarigi asosiy ish joyida to'lovlar amalga oshirilgan taqdirda, mazkur to'lovlarga jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i imtiyozlar qo'llanilmagan holda solinadi. Yuridik shaxs bu xodimga to'lagan daromadning jami summasi va undan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining ushlab qolingan umumiy summasi haqida bu yuridik shaxs hisobga qo'yilgan joydagi davlat soliq xizmati organiga o'ttiz kun ichida yozma shaklda ma'lum qilishi shart.

Asosiy bo'lmagan ish joyidan yoki boshqa yuridik shaxslardan olingan daromadlarga to'lov manbaida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblab chiqarish jami daromad imtiyozlar

qo'llanilmagan holda, belgilangan stavkalar bo'yicha hisoblanishiga qarab, yil boshidan ortib boruvchi yakun bo'yicha amalga oshiriladi. Agar asosiy bo'lmagan ish joyidan yoki boshqa yuridik shaxslardan daromadlar olayotgan jismoniy shaxs buxgalteriyaga o'z daromadidan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining eng yuqori stavkasi bo'yicha ushlab qolish to'g'risida ariza bersa, daromadlar to'layotgan yuridik shaxslar jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini ushbu bo'limda nazarda tutilgan imtiyozlarni qo'llamagan holda eng yuqori stavka bo'yicha ushlab qoladilar.

Soliq agentlari jismoniy shaxsning talabiga binoan unga daromadlarining summolari va turlari haqida, shuningdek jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining ushlab qolingani summasi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilanadigan shaklda ma'lumotnoma berishlari shart. Jismoniy shaxslarning asosiy bo'lmagan ish joyidan olgan daromadlaridan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining yakuniy summasi jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risida taqdim etilgan deklaratsiyaning ma'lumotlari bo'yicha davlat soliq xizmati organi tomonidan hisoblab chiqariladi.

Hisob-kitoblarni taqdim etish tartibi. Soliq agentlari:

1) soliq davri tugaganidan so'ng o'ttiz kun ichida davlat soliq xizmati organlariga daromadlar olgan jismoniy shaxslar to'g'risida, asosiy ish joyi bo'yicha daromadlar olgan jismoniy shaxslar bundan mustasno, O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilanadigan shaklda ma'lumotnoma taqdim etishi shart, unda quyidagilar aks ettiriladi:

soliq to'lovchining — jismoniy shaxsning identifikatsiya raqami;

soliq to'lovchining familiyasi, ismi, otasining ismi, doimiy yashash joyi manzili;

o'tgan soliq davri yakunlari bo'yicha daromadlarning umumiy summasi va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining ushlab qolingani umumiy summasi;

soliq agentining identifikatsiya raqami;

soliq agentining nomi, joylashgan yeri (pochta manzili);

2) yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliya hisobotini taqdim etish muddatida davlat soliq xizmati organlariga hisoblangan va amalda to'langan daromadlar summolari hamda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining ushlab qolingani summolari to'g'risidagi

ma'lumotlarni O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilangan shaklda taqdim etishi shart.

Soliq to'lash tartibi. To'lov manbaida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining hisoblab chiqarilgan summasi budjetga soliq agenti tomonidan quyidagi muddatlarda to'lanadi:

pul mablag'larini olish uchun xizmat ko'rsatuvchi bankka hujjatlarni taqdim etish bilan bir vaqtda, ish haqi bo'yicha oyning birinchi yarmi uchun bo'nak (avans) olish uchun hujjatlar taqdim etilganda soliqni to'lash amalga oshirilmaydi;

to'lov natura hoida amalga oshirilgan oy tugaganidan keyin besh kun ichida, agar bunday to'lovga qonun hujjatlarida ruxsat berilgan bo'lsa.

Agar yuridik shaxsning bank hisobvarag'ida ish haqini to'lash va bir vaqtning o'zida xodimlarning ish haqidan ushlab qolingan soliqlarni budjetga o'tkazish uchun mablag'lar yetarli bo'lmasa, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bank hisobvarag'idagi qoldiq mablag'larga mutanosib summada budjetga o'tkaziladi.

5.3. Qo'shilgan qiymat solig'i (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 197-228-moddalari)

Hozirgi vaqtda O'zbekiston va xalqaro soliq amaliyotida egri soliqlarning asosiy turlaridan biri – qo'shilgan qiymat solig'i hisoblanadi.

Qo'shilgan qiymat solig'i – har bir ishlab chiqarish bosqichida va realizatsiya jarayonida undiriladigan ko'p qirrali egri soliqdir. Korxonada kundalik xo'jalik faoliyatida mahsulot yetkazib beruvchilardan tovar va xom-ashyo sotib oladi va ulardan mahsulot yoki ish, xizmatlar ishlab chiqaradi. Demak, qayta ishlab chiqarish, ishlab chiqarish va sotishda qo'shilgan qiymat yaratiladi.

Qo'shilgan qiymat o'zining iqtisodiy mohiyatiga ko'ra, sotilgan mahsulotlar, bajarilgan ishlar va ko'rsatilgan xizmatlarning qiymati bilan ishlab chiqarish jarayonida iste'mol qilingan tovarlar, xom-ashyolar va xizmatlarning qiymati o'rtasidagi farqdan iboratdir. Tabiiyki, ishlab-chiqarish jarayonida va keyinchalik mehnat taqsimoti natijasida ma'lum bir tovar bozorga olib chiqilgunga qadar ishlab chiqarish va muomala jarayonidagi bir nechta bosqichlardan o'tadi, bu bosqichlarning har birida qo'shilgan qiymat yaratiladi.

Qo'shilgan qiymat solig'ini davlat budjetining daromad qismiga jalb qilish g'oyasi dastlab XX asrning boshlarida yuzaga keldi. Bu taklifni birinchi marta Germaniya budjet amaliyotida joriy etishni 1919 yilda Vilgelm fon Simens ilgari surdi.

Qo'shilgan qiymat solig'ini amaliyotga joriy etish va undirish mexanizmi birinchi marta fransuz moliyachisi M.Lore tomonidan ishlab chiqildi. Ammo qo'shilgan qiymat solig'i M.Lorening taklifidan so'ng o'tgan 10 yildan ortiq vaqt mobaynida tajriba uchun taklif etilgan shaklda qo'llanildi. Fransiyada qo'shilgan qiymat solig'i haqiqatda 1958 yildan boshlab joriy etildi.

XX asrning 70-yillarida qo'shilgan qiymat solig'i G'arbiy Yevropaning qator mamlakatlarining soliq amaliyotida joriy qilindi. Buning asosiy sababi va huquqiy asosi bo'lib, Yevropa iqtisodiy hamjamiyati tomonidan hamjamiyatga a'zo mamlakatlarda qo'shilgan qiymat solig'ini undirishni tartibga solishning huquqiy me'yorlarini umumlashtirish to'g'risidagi maxsus Direktivaning qabul qilinishi hisoblanadi. Mazkur Direktiva 1977 yilda qabul qilindi va unda egri soliqlarning asosiy turi sifatida qo'shilgan qiymat solig'i e'tirof etildi.

Qo'shilgan qiymat solig'iga xos bo'lgan muhim xususiyatlardan biri shundaki, soliqqa tortishning obyekti bo'lib, nafaqat ichki bozordagi tovaroborot, balki mamlakat korxonalarining tashqi bozorlaridagi tovaroboroti ham hisoblanadi.³⁰

Soliq to'lovchi – soliq solinadigan oborotlarga ega bo'lgan yuridik shaxslar; O'zbekiston Respublikasi norezidentlari tomonidan amalga oshirilayotgan soliq solinadigan oborotlar uchun qo'shilgan qiymat solig'i to'lash bo'yicha majburiyat yuklatilgan yuridik shaxslar; tovarlarni O'zbekiston Respublikasi hududiga import qiluvchi yuridik va jismoniy shaxslar; oddiy shirkat soliq solinadigan oborotlarni amalga oshirayotganda zimmasiga uning ishlarini yuritish yuklatilgan (ishonchli shaxs) sherik (ishtirokchi) - yuridik shaxslar kiradi.

Soliq solish obyekti – soliq solinadigan oborot va soliq solinadigan importdir.

Soliq to'lovchining tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti soliq solinadigan oborotdir.

Tovarlar (ishlar, xizmatlar) ni realizatsiya qilish oboroti:

³⁰ Soliqlar va soliqqa tortish: Darslik / Hammual.: A.Vahobov, A.Jo'raev. – T.: “Sharq” nashriyoti – 2009. – 400 bet.

1) mol-mulkka bo'lgan mulk huquqini o'tkazish, ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish, shu jumladan: tovarni va boshqa mol-mulkni jo'natish (sotish); ustav fondiga (ustav kapitaliga) qo'shilgan hissa; mol-mulkni bepul berish (ishlarni bepul bajarish, xizmatlarni bepul ko'rsatish), shu jumladan yuridik shaxs xodimlariga ularning mazkur yuridik shaxsdagi faoliyati bilan bog'liq bo'lmagan shaxsiy ehtiyojlari uchun mol-mulkni bepul berish (ishlarni bepul bajarish, xizmatlarni bepul ko'rsatish); qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda boshqa tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga) almashtirish uchun mol-mulkni berish (ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish); qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda xodimga ish haqi hisobiga yoki muassisga (ishtirokchiga) dividendlar to'lash hisobiga mol-mulk berish (ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish); garov bilan ta'minlangan majburiyatlar bajarilmagan taqdirda, garovga qo'yuvchi tomonidan garov narsasini berish; zayom shartnomalari asosida tovar-moddiy zaxiralarni berish;

2) bitta yuridik shaxsning bir tarkibiy bo'linmasi tomonidan boshqa tarkibiy bo'linmasiga, agar tarkibiy bo'linmalar Soliq kodeksiga muvofiq mustaqil soliq to'lovchilar bo'lsa, mol-mulkni berish, ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish;

3) mol-mulkni moliya ijarasiga (shu jumladan lizingga) berish;

4) to'lovni bo'lib-bo'lib to'lash sharti bilan tovarni jo'natish;

5) mol-mulkni operativ ijaraga berish;

6) intellektual mulk obyektlariga bo'lgan huquqni o'tkazish yoki ulardan foydalanish huquqini berish;

7) yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini hisoblab chiqarishda Soliq kodeksining 147-moddasiga muvofiq harajatlari chegirilmaydigan (masalan, moddiy qiymatliklarning tabiiy kamayishi normalaridan ortiqcha yo'qotishlar va buzilishlar; nodavlat pensiya jamg'armasiga ajratmalar va boshqalar) soliq to'lovchining o'z ehtiyojlari uchun o'zi ishlab chiqargan tovarlarni berish, o'z kuchi bilan ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga olib kirilayotgan tovarlar – soliq solinadigan importdir.

Soliq solinadigan baza, agar qonun hujjatlarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, realizatsiya qilinayotgan tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) qiymati asosida, unga qo'shilgan qiymat solig'ini kiritmagan holda belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga olib kirilayotgan tovarlar soliq solinadigan importdir.

Soliq solish bazasi – realizatsiya qilinayotgan tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) qiymati asosida, unga qo'shilgan qiymat solig'ini kiritmagan holda belgilanadi.

Tovarlar (ishlar, xizmatlar) tannarxidan yoki tovarlar olingan narxdan (tovarni olish bilan bog'liq xarajatlar hisobga olingan holda) past narxlarda realizatsiya qilingan taqdirda, soliq to'lovchiga o'z ehtiyojlari tovarlar berilganda (ishlar bajarilganda, xizmatlar ko'rsatilganda), shuningdek tovarlar (ishlar, xizmatlar) bepul berilganda soliq solish maqsadlari uchun soliq solinadigan baza tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) tannarxidan yoki tovarlar olingan narxdan (tovarni olish bilan bog'liq xarajatlar hisobga olingan holda) kelib chiqib belgilanadi.

Soliq solish stavkasi. QQS stavkasi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi. Har yili belgilangan stavkalar O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan qaytadan ko'rib chiqilishi mumkin. Jumladan, 2015 yil 22 dekabrda O'zbekiston Respublikasining Prezidentining O'zbekiston Respublikasining 2015 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjet parametrlari to'g'risidagi PQ - 2455 – sonli qaroriga asosan 2016 yil uchun QQS stavkasi 20 foiz qilib belgilangan.

2000 yildan hozirgi kungacha Soliq kodeksiga ko'ra respublikamizda 20 foizli va "0" foizli stavka qo'llanilib kelinmoqda. Umuman olganda "0" stavka deganda korxonalar ishlab chiqarayotgan tovarlarning (bajarilgan ish, xizmatlarning) qiymatiga qo'shilgan qiymat solig'i qo'llanilmaydi, ya'ni "nol" ga teng degani.

Jumladan, "0" darajali stavka bo'yicha soliq solinadi: Tovarlarini chet el valyutasida eksportga realizatsiya qilish (qimmatbaho metallar bundan mustasno) oborotiga nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi. Tovarlarini O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq olib chiqish tovarlar eksportidir. Chet el tarafi o'zarolik prinsipiga amal qilgan taqdirda, chet el diplomatik vakolatxonalari hamda ularga tenglashtirilgan vakolatxonalarning rasmiy foydalanishi uchun, shuningdek bu vakolatxonalar diplomatik va ma'muriy-texnik xodimlarining, shu jumladan ular bilan birga yashayotgan oila a'zolarining, agar ular O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lmasalar hamda O'zbekiston Respublikasida doimiy yashayotgan bo'lmasalar, shaxsiy foydalanishi uchun realizatsiya qilinayotgan tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga) nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi. O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligining Diplomatik servis xizmati tomonidan keyinchalik chet el diplomatik vakolatxonalari va ularga tenglashtirilgan vakolatxonalariga realizatsiya qilish uchun olinayotgan tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga) nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.

Tovarlarini (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishda nol darajali stavka qo'llanilishi tatbiq etiladigan O'zbekiston Respublikasida akkreditatsiya qilingan chet el diplomatik

vakolatxonalarining va diplomatik vakolatxonalariga tenglashtirilgan xalqaro tashkilotlarning ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

Bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq, "bojxona hududida qayta ishlash" bojxona rejimiga joylashtirilgan tovarlarni qayta ishlash bo'yicha bajarilgan ishlarga (ko'rsatilgan xizmatlarga), agar qayta ishlash mahsulotlari O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan tashqariga olib chiqiladigan bo'lsa, nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi. Xalqaro yo'nalishda tashishlar bo'yicha ko'rsatiladigan quyidagi xizmatlarni realizatsiya qilish oborotiga nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi: tranzit yuklarni O'zbekiston Respublikasi hududi bo'ylab tashish. Tranzit yuklarni tashish jumlasiga yukning tranzitini amalga oshirish uchun chet ellik shaxslar bilan to'g'ridan-to'g'ri tuzilgan shartnomalar yoki xalqaro (idoralararo) transport bitimlari hamda bojxona organlarining mazkur tranzit yuklar haqiqatda olib kirilganligi va olib chiqilganligi to'g'risida belgilari mavjud bo'lgan taqdirda, O'zbekiston Respublikasi hududi orqali chet el tranzit yuklarini tashish va ularga xizmat ko'rsatishga doir xizmatlar kiradi. Suv ta'minoti, kanalizatsiya, sanitariya tozalash, issiqlik ta'minoti bo'yicha aholiga ko'rsatiladigan xizmatlarga, shu jumladan xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlari aholi nomidan oladigan shuningdek idoraviy uy-joy fondi uylarida yashayotgan aholi uchun O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligining bo'linmalari tomonidan olinadigan ana shunday xizmatlarga nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.

Ayrim MDH davlatlarida bu tartib boshqacha. Masalan: Armanistonda Tojikistonda, Turkmanistonda MDH davlatlaridan tashqariga eksport soliqqa tortilmaydi, "0" stavka ham qo'llanilmaydi. Qozog'istonda esa MDHdan tashqariga eksport "0" stavkada soliqqa tortiladi.

Eksport qilingan tovarlarni qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha soliqqa tortish masalasida O'zbekiston bilan boshqa davlatlar o'rtasida davlatlararo bilvosita soliqlarni undirish prinsiplari bo'yicha shartnomalar tuzilgan bo'lib, ammo ratifikatsiya qilinmagan (tasdiqlanmagan) holatlarda imtiyozni qo'llashning iloji bo'lmaydi, ya'ni imtiyoz qo'llash uchun qonuniy asos bo'lmaydi.

Hozirgi vaqtda Qirg'iziston, Ozarbayjon, Moldova, Rossiya, Qozog'iston bilan ham bilvosita soliqlarni undirish prinsiplari bo'yicha shartnomalar tuzilgan. Shartnomada kelishilgan davlatlar bojxona hududlarida tovarlar (ish va xizmatlar) eksport qilinganda "0" stavkadagi qo'shilgan qiymat solig'ini qo'llash ko'zda tutilgan.

Buyuk Britaniyada qo'shilgan qiymat solig'ining uchta stavkasi amal qiladi: 0, 8,0 va 20 foiz. Nol darajasidagi soliq stavkasi tovarlarning 17 ta guruhiga, jumladan, oziq-ovqat mahsulotlari, suv ta'minoti va kanalizatsiya, ko'zi ojizlar uchun mo'ljallangan kitoblar va qo'llanmalar, yoqilg'i va isitish, transport vositalari, xalqaro xizmatlar, kiyim-kechak va poyafzal, xayr-ehsonlarga nisbatan qo'llaniladi. 8 foizli stavka ta'minotning kommunal turlari borasidagi xizmatlarga nisbatan qo'llaniladi. 20 foizli stavka tovarlar (ish va xizmatlar) ning barcha boshqa turlariga nisbatan qo'llaniladi.

Ispaniya Qirolligi mamlakatida qo'shilgan qiymat solig'ining standart stavkasi 21 foizni tashkil etadi. Pasaytirilgan stavkalar, ya'ni 0 foizli stavka – eksport bilan bog'liq tovar va xizmatlar uchun; 4 foizli stavka – birinchi navbatdagi zarur tovarlar uchun (non, g'alla, sut, tuxum, mevalar, sabzavotlar, kitoblar, gazetalar, dori-darmonlar, munitsipial uylar, nogironlar uchun mashinalar va h.k.); 7 foizli stavka – oziq-ovqat mahsulotlari, uy-joy qurilishi, transport, turizm uchun, 28 foizli stavka esa zeb-ziynat buyumlari va avtomobillar bo'yicha belgilangan.

Rossiya Federatsiyasida qo'shilgan qiymat solig'i 18 foiz, 10 foiz va 0 foizli qilib belgilangan. 0 foizli stavka tovarlar (ish va xizmatlarning) ayrim turlariga, 10 foizli stavka – oziq-

ovqat va bolalar tovarlariga, 18 foizli stavka esa tovarlar (ish va xizmatlar)ning boshqa turlariga nisbatan qo'llaniladi.³¹

Imtiyozlar. Soliq kodeksiga asosan QQS bo'yicha to'rt turdagi imtiyozlar mavjud. Ular:

- 1) soliqdan ozod etiladigan tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti;
- 2) soliqdan ozod qilinadigan moliyaviy xizmatlar;
- 3) soliqdan ozod etiladigan sug'urta xizmatlari;
- 4) soliqdan ozod etiladigan import.

Jumladan, Qo'shilgan qiymat solig'idan, quyidagi realizatsiya qilish oborotlari ozod etiladi: yuridik va jismoniy shaxslarga muayyan huquqlar berilganda davlat organlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari hamda vakolatli tashkilotlar tomonidan ko'rsatiladigan, davlat boji, patent boji, yig'im yoki boshqa to'lovlar undiriladigan xizmatlar; maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni tarbiyalashga doir xizmatlar; bemorlar va keksalarni parvarish qilishga doir xizmatlar; dafn etish byurolari va qabristonlarning marosim xizmatlari, diniy ashyolarni realizatsiya qilish, diniy tashkilotlar hamda birlashmalarning udumlar va marosimlar o'tkazishga doir xizmatlari; protez-ortopediya buyumlari, nogironlar uchun mo'ljallangan inventarlar, shu jumladan ularni ishlab chiqaruvchilar tomonidan realizatsiya qilinayotgan buyumlar va inventarlar, shuningdek nogironlarga ko'rsatilayotgan ortopedik protezlash xizmatlari, protez-ortopediya buyumlari va nogironlar uchun mo'ljallangan inventarlarni ta'mirlash hamda ulardan foydalanishga doir ishlar bo'yicha xizmatlar va boshqalar.

Qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilinadigan moliyaviy xizmatlar jumlasiga quyidagilar kiradi: kreditlar, zayomlar bo'yicha foizlarni hisoblab chiqarish va undirish, kreditlar, zayomlar berish, kafilliklar (kafolatlar), shu jumladan bank kafolatlari berish; depozitlar qabul qilish, yuridik va jismoniy shaxslarning bank hisobvaraqlarini, shu jumladan vakil banklarda hisobvaraqlarini ochish va yuritish; to'lovlar, o'tkazmalar, qarz majburiyatlari, cheklar va to'lov vositalari bilan bog'liq operatsiyalar, inkasso bo'yicha operatsiyalar va boshqalar.

Sug'urta qilish, birgalikda sug'urta qilish va qayta sug'urta qilish xizmatlari bo'yicha sug'urta bozorining professional ishtirokchilari tomonidan amalga oshiriladigan sug'urta qilish bo'yicha xizmatlar bu xizmatlar natijasida: sug'urta bozorining professional ishtirokchisi quyidagilarni olsa, qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilinadi: sug'urta qilish, birgalikda sug'urta qilish va qayta sug'urta qilish shartnomalari bo'yicha sug'urta mukofotlari va boshqalar.

Quyidagi tovarlarni import qilish qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilinadi: jismoniy shaxslar tomonidan tovarlarni bojsiz olib kirishning bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarida tasdiqlangan normalari doirasida olib kirilayotgan tovarlar; chet el diplomatik vakolatxonalar va ularga tenglashtirilgan vakolatxonalar rasmiy foydalanishi uchun, shuningdek ushbu vakolatxonalarining diplomatik va ma'muriy-texnik xodimlari, shu jumladan ularning o'zlari bilan birga yashayotgan oila a'zolari shaxsiy foydalanishi uchun mo'ljallangan tovarlar; O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibda insonparvarlik yordami tariqasida olib kirilayotgan tovarlar va boshqalar.

Soliq davri. Hisobot davri. Kalendar yil soliq davridir. Mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun yil choragi, shuningdek

³¹ Abduraxmonov O. Xorijiy mamlakatlarda soliq tizimlari. O'quv qo'llanmasi. –T.: TDIU nashr., 2003.

mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar uchun esa – bir oy hisobot davridir.

Soliqni hisoblab chiqarish tartibi. Soliq solinadigan oborotlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i soliq solinadigan baza va belgilangan stavkalaridan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi. Budgetga to'lanishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'i soliq solinadigan oborot bo'yicha hisoblab chiqarilgan soliq summasi bilan hisobga olinadigan soliq summasi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadi. Tovarlarni import qilish bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'ining summasi soliq solinadigan baza va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Soliq hisob-kitoblarini taqdim etish tartibi. Qo'shilgan qiymat solig'ining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Soliq to'lovchilar, bundan kredit va sug'urta tashkilotlari mustasno, qo'shilgan qiymat solig'ining hisob-kitobi bilan bir vaqtda soliq davri mobaynida olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha hisobvaraqq-fakturalar reestrini taqdim etadi. Soliq to'lovchilar, bundan kredit va sug'urta tashkilotlari mustasno, qo'shilgan qiymat solig'ining hisob-kitobi bilan bir vaqtda soliq davri mobaynida olingan va realizatsiya qilingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha hisobvaraqq-fakturalar reestrlarini taqdim etadi.

Soliq to'lash tartibi. Qo'shilgan qiymat solig'ini to'lash quyidagicha amalga oshiriladi:

- qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchisi bo'lgan mikrofirmalar va kichik korxonalar qo'shilgan qiymat solig'i hisob-kitobini taqdim etish uchun belgilangan kundan kechiktirmay;

- mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan — har oyda, keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay.

Import qilinadigan tovarlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'ini to'lash bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda amalga oshiriladi.

5.4. Aksiz solig'i (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 229-241-moddalari)

O'zbekistonda aksiz solig'i 1992 yilda qo'shilgan qiymat solig'i bilan birgalikda oborot solig'i va sotuvdan olinadigan soliqlar o'rniga joriy qilingan. Uning qo'shilgan qiymat solig'idan farqli tomoni shundaki, u ayrim tovarlar va mahsulotlarni chegaralab olgan va u bajarilgan ish, ko'rsatilgan xizmatlarga nisbatan qo'llanilmaydi. Aksiz solig'i individual xarakterga ega bo'lib, faqat aksiz to'lanadigan tovarlarga nisbatan qo'llaniladi.

Aksiz solig'i qo'shilgan qiymat solig'iga tortiladigan bazada va narxda hisobga olinadigan yuklab jo'natilgan tovarlar qiymatining bir qismini egri soliq sifatida budjetga undirish shakli hisoblanadi. Aksiz solig'i Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda salmoqli o'rin egallaydi.

Soliq to'lovchi – yuridik va jismoniy shaxs hisoblangan O'zbekiston Respublikasi hududida aksiz solig'i solinadigan tovarlarni (aksiz to'lanadigan tovarlarni) ishlab chiqaruvchilar; O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga aksiz to'lanadigan tovarlarni import qiluvchilar; oddiy shirkat aksiz to'lanadigan tovar ishlab chiqargan taqdirda, oddiy shirkat shartnomasining oddiy shirkat ishlarini yuritish zimmasiga yuklatilgan sherigi (ishtirokchisi).

Aksiz to'lanadigan tovarlarning ayrim turlari bo'yicha aksiz to'lanadigan tovarlar ishlab chiqaruvchi bo'lmagan shaxs O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qaroriga binoan aksiz solig'ini to'lovchi etib belgilanishi mumkin.

Masalan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009 yil 22 dekabrda PQ - 1245-sonli "O'zbekiston Respublikasining 2010 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari va Davlat byudjeti parametrlari to'g'risida"gi qaroriga (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2009 yil, 52-son, 560-modda) muvofiq ichki bozorda sotilayotgan "Jeneral Motors O'zbekiston" YAJ tomonidan ishlab chiqarilgan yangi avtomobillarni "Jeneral Motors O'zbekiston" YAJ bilan tuzilgan savdo-dilerlik kelishuvlari (matnda – "dilerlar") asosida sotuvchi yuridik shaxslar aksiz solig'i to'lovchilari etib belgilangandir.

Soliq solish obyekt – aksiz to'lanadigan tovarlarni realizatsiya qilish, shu jumladan: tovarni sotish (jo'natish); garov bilan ta'minlangan majburiyat bajarilmagan taqdirda, garovga qo'yilgan aksiz to'lanadigan tovarlarni garovga qo'yuvchi tomonidan topshirish; aksiz to'lanadigan tovarlarni bepul topshirish; aksiz to'lanadigan tovarlarni ish beruvchi tomonidan ish haqi hisobiga yollangan xodimga qonun hujjatlarida

nazarda tutilgan hollarda topshirish yoki hisoblangan dividendlar hisobiga yuridik shaxsning muassisiga (ishtirokchisiga) topshirish; aksiz to'lanadigan tovarlarni qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda boshqa tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga) ayirboshlash uchun topshirish; aksiz to'lanadigan tovarlarni yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissa yoki pay badali tariqasida yoxud oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha sherikning (ishtirokchining) hissasi sifatida topshirish; aksiz to'lanadigan tovarlarni yuridik shaxsning ishtirokchisiga (muassisiga) u yuridik shaxs tarkibidan chiqqan (chiqib ketgan) taqdirda yoki yuridik shaxs qayta tashkil etilganligi, tugatilganligi (bankrotligi) munosabati bilan topshirish, shuningdek oddiy shirkat shartnomasi doirasida ishlab chiqarilgan aksiz to'lanadigan tovarlarni mazkur shartnoma sherigiga (ishtirokchisiga) uning shartnoma ishtirokchilari umumiy mulkidagi mol-mulkdan ulushi ajratib berilgan yoki bunday mol-mulk taqsimlangan taqdirda topshirish; aksiz to'lanadigan tovarlarni ulush qo'shish asosida qayta ishlashga topshirish, shuningdek ulush qo'shish asosida xom ashyo va materiallarni, shu jumladan aksiz to'lanadigan xom ashyo va materiallarni qayta ishlash mahsuli bo'lgan aksiz to'lanadigan tovarlarni ishlab chiqaruvchi tomonidan qayta ishlashga berilgan xom ashyo va materiallarning mulkdoriga topshirish; ishlab chiqarilgan va (yoki) qazib olingan aksiz to'lanadigan tovarlarni o'z ehtiyojlari uchun topshirish; aksiz to'lanadigan tovarlarni O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga import qilish.

Quyidagilarga aksiz solig'i solinmaydi: aksiz to'lanadigan tovarlarni ularning ishlab chiqaruvchilari tomonidan eksportga realizatsiya qilishga, bundan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan aksiz to'lanadigan tovarlarning ayrim turlari mustasno; keyinchalik O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqib ketilishi sharti bilan "bojxona hududida qayta ishlash" bojxona rejimiga joylashtirilgan tovarlardan ishlab chiqarilgan qayta ishlash mahsuli bo'lgan aksiz to'lanadigan tovarlarni topshirishga; O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga: O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan tartibda insonparvarlik yordami sifatida; davlatlar, hukumatlar, xalqaro tashkilotlar tomonidan hayriya yordami maqsadida, shu jumladan texnik ko'mak ko'rsatish maqsadida; O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari bo'yicha xalqaro va chet el hukumat moliya tashkilotlari tomonidan berilgan zayomlar (kreditlar) mablag'lari hisobiga, shuningdek grantlar hisobiga yuridik shaxslar tomonidan olib kirilayotgan, aksiz to'lanadigan tovarlarni import qilishga; aksiz to'lanadigan tovarlarni O'zbekiston Respublikasining

bojxona hududiga aksiz solig'i solinmaydigan tovarlarni olib kirish normalari doirasida jismoniy shaxslar tomonidan import qilishga. O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga aksiz solig'i solinmaydigan tovarlarni jismoniy shaxslar tomonidan olib kirish normalarining eng yuqori chegarasi qonun hujjatlarida belgilanadi; vakolatli davlat organining yozma tasdig'i mavjud bo'lgan taqdirda, telekommunikatsiyalar operatorlari va tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining texnik vositalarini sertifikatlashtirish bo'yicha maxsus organ tomonidan olinadigan tezkor-qidiruv tadbirlari tizimi texnik vositalarini import qilishga. **Soliq solinadigan baza.** Aksiz solig'ining stavkalari mutlaq summada (qat'iy) belgilangan aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha soliq solinadigan baza aksiz to'lanadigan tovarlarning naturada ifodalangan hajmi asosida aniqlanadi.

Aksiz solig'ining stavkalari foizlarda (advalor) belgilangan ishlab chiqarilayotgan aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicharealizatsiya qilingan aksiz to'lanadigan tovarlarning aksiz solig'i hamda qo'shilgan qiymat solig'i kiritilmagan qiymati soliq solinadigan bazadir.

Ish haqi hisobiga, hisoblab chiqarilgan dividendlar hisobiga, bepul yoki boshqa tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga) ayirboshlash uchun beriladigan aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha, shuningdek tovarlar tannarxidan past narxlarda realizatsiya qilingan taqdirda soliq to'lovchi tovarlarni topshirish paytida uning haqiqiy tannarxidan kam bo'lmagan darajada belgilaydigan narx asosida hisoblangan qiymat soliq solinadigan bazadir.

Qayta ishlashga berilgan xom ashyo va materiallardan ishlab chiqarilgan aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha soliq solinadigan baza aksiz to'lanadigan tovarlarni ishlab chiqarishga doir ishlar qiymatini hamda qayta ishlashga berilgan xom ashyo va materiallar qiymatini o'z ichiga oladi.

Aksiz solig'ining stavkalari foizlarda (advalor) belgilangan import qilinayotgan aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha soliq solinadigan baza bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq aniqlanadigan bojxona qiymati asosida belgilanadi.

Aksiz to'lanadigan tovarlar ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan tasdiqlanadi.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi hududigachetdan keltiriladigan aksiz solig'iga tortiladigan tovarlarga yog'i kam go'shtdan ajratib olingan cho'chqa yog'i va qizdirilmagan yoki boshqa olinish usullari qo'llanmagan xonaki parranda yog'i, yangilari, sovutilganlari, muzlatilganlari, tuzlanganlari, namakobga solinganlari, quritilganlari yoki dudlanganlari; Quyultirilmagan va shakar yoki boshqa shirin qiluvchi moddalar qo'shilmagan sut va slivkalar;

pishloqlar va tvorog; Pishloqlar va tvorog; Yangi uzilgan olma, nok va behi va boshqalar kiradi. O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqariladigan, aksiz solig'i solinadigan tovarlarga etil spirti; vino tabiiy ravishda achitilgan natural vinolar; konyak, aroq va boshqa alkogolli mahsulotlar; o'simlik (paxta) yog'i kiradi.

Soliq stavkasi. Aksiz solig'i stavkalari tovarning qiymatiga nisbatan foizlarda (advalor) va (yoki) naturada ifodalangan o'lchov birligiga mutlaq summada (qat'iy) belgilanadi. Soliq stavkasi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi. Har yili belgilangan stavkalar O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan qaytadan ko'rib chiqilishi mumkin.

**O'zbekiston Respublikasida
ishlab chiqariladigan, aksiz solig'iga
tortiladigan tovarlarga nisbatan aksiz solig'i
stavkalari
(2016 yil)**

<i>Tovarlar nomi</i>	<i>Soliq stavkasi</i>	
	<i>aksiz solig'i va QQSni hisobga olmagan holda sotilgan tovarlar qiymatiga nisbatan foizlarda</i>	<i>bir o'lchov birligiga so'mda</i>
1. Etil spirti (1 dal uchun)		5 020
2. Vino (1 dal tayyor mahsulot uchun)(1):		
tabiiy ravishda achitilgan natural vinolar (etil spirti qo'shilmagan holda)		6 055
boshqa vinolar		8 333
3. Konyak (1 dal tayyor mahsulot uchun)(1)		45 878
4. Aroq va boshqa alkogolli mahsulotlar (1 dal tayyor mahsulot uchun)(1)		43 246
5. Pivo (1 dal tayyor mahsulot uchun)(1)		5 133
6. O'simlik (paxta) yog'i (1 tonna uchun)(1):		
oziq-ovqat yog'i (salomac ishlab chiqarish uchun ishlatiladigan yog' va «O'zbekiston» yog'idan tashqari)		919 448
texnik moy (kislota miqdori 0,3 mg KON/g dan yuqori, oziq-ovqat mahsulotlari tarkibiga qo'shishga yaroqsiz bo'lgan)		505 773
7. Filtrli, filtersiz sigaretalar, papirosalar (1 ming dona uchun)(1)		28 794
8. Zargarlik buyumlari	25	
9. «Jeneral Motors O'zbekiston» AJ ishlab chiqargan avtomobillar(2)	29	
10. Kumushdan ishlangan oshxona anjomlari	11	
11. Qimmatbaho metallar(2)		
12. Neft mahsulotlari(1):		
Ai-80 benzini		321 430 so'm/tonna

Ai-91, Ai-92, Ai-93 benzini		353 430 so'm/tonna
Ai-95 benzini		408 890 so'm/tonna
dizel yoqilg'isi		273 400 so'm/tonna
EKO dizel yoqilg'isi		284 250 so'm/tonna
aviakerosin		50 580 so'm/tonna
dizel yoki karbyurator (injektor) dvigatellari uchun motor moyi		207 000 so'm/tonna
13. Tabiiy gaz, shu jumladan, eksport(2)	25	
14. Ishlab chiqaruvchi korxonalar tomonidan sotiladigan suyultirilgan gaz («O'ztransgaz» AK mintaqalararo unitar korxonalar tomonidan aholiga sotiladigan gaz hajmi bundan mustasno), shu jumladan, eksport(2)	26	
15. Paxta tolasi(3)		

Soliqni hisoblab chiqarish tartibi. Aksiz solig'ini hisoblab chiqarish aniqlanadigan soliq solinadigan bazadan va aksiz solig'ining belgilangan stavkalaridan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Soliq davri. Yil oyi soliq davridir.

Hisob-kitobni taqdim etish tartibi. Aksiz solig'ining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga har oyda soliq davridan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay taqdim etiladi.

Soliq to'lash tartibi. Aksiz solig'ini to'lash hisob-kitoblarni topshirish muddatlaridan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Import qilinadigan tovarlar bo'yicha aksiz solig'ini to'lash bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda amalga oshiriladi.

Aksiz markalari. Aksiz markalari bilan tamg'alanishi lozim bo'lgan import qilinadigan aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha aksiz solig'i aksiz markalari olinguniga qadar to'lanadi.

O'zbekiston Respublikasi hududida ishlab chiqariladigan, shuningdek uning bojxona hududiga import qilinadigan tamaki mahsulotlari va alkogolli ichimliklar O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibda aksiz markalari bilan tamg'alanishi shart.

Tamaki mahsulotlari va alkogolli ichimliklar ishlab chiqarilishi, import qilinishi, saqlanishi, tashilishi va sotilishi ustidan davlat nazoratini o'rnatish, shuningdek aksiz solig'i to'liq undirilishi, ko'rsatilgan tovarlarni yashirincha ishlab chiqarish yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga olib

kelishning oldini olish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1996 yil 14 avgustdagi 285-son "O'zbekiston Respublikasi hududida tamaki mahsulotlari va alkogolli ichimliklarga aksiz markalarini joriy etish tartibi to'g'risida"gi qaroriga muvofiq 1996 yil 1 oktabrdan boshlab O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqariladigan va uning hududiga olib kelinadigan tamaki mahsulotlari va alkogolli ichimliklarni, pivodan tashqari, majburiy tarzda belgilangan namunadagi aksiz markalari bilan markalash joriy etildi va ularni aksiz markalarini yopishtirmasdan O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelish, tashish (xalqaro tranzitdan tashqari), saqlash va sotish ta'qiqlandi.

Aksiz tovarlarini ishlab chiqaruvchi korxonalar respublika budjetiga nominal qiymati bo'yicha buyurtma berilayotgan aksiz markalari miqdorining butun summasini to'lagach, davlat soliq inspeksiyalariga turlari bo'yicha aksiz markalarining zarur miqdorini xarid qilishga buyurtmanoma topshiradilar. Aksiz markalaridan foydalanish va ularni sotish, shuningdek aksiz markalari bilan markalanmagan tamaki mahsulotlari va spirtli ichimliklarni savdo tarmog'i (chakana, ulgurji) orqali sotishni nazorat qilish davlat soliq va bojxona organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Aksiz tovarlarini ishlab chiqaruvchi korxonalar aksiz markalarini bosish uchun "Davlat belgisi" Davlat ishlab-chiqarish birlashmasi (DICHB)ga buyurtmanoma bilan murojaat qiladi.

5.5. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 242-256-moddalari)

Tabiiy resurslardan samarali va oqilona foydalanishni ta'minlashga qaratilgan muhim vosita – bu davlat tomonidan tabiiy resurslardan foydalanish bilan bog'liq turli xil to'lovlardir.

Jahon amaliyotida tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun to'lovlar tizimini bonuslar, rentals, royalti va soliqlar tashkil etadi. Bonuslar – bir martalik to'lov bo'lib, davlat uchun soliqlar kabi unchalik muhim moliyaviy resurs bo'lmasada, davlat budjeti daromadlarini oshirishning zarur elementlaridan biri hisoblanadi. Bonuslar xajmi har bir mamlakatning qonunchiligi bilan belgilanib, ular tabiiy resurslardan foydalanish bo'yicha kelishuvlar predmeti hisoblanadi.

O'zbekistonda ham xo'jalik yurituvchi subyektlar tabiiy resurslardan foydalanishi jarayonida bonuslar to'laydi. Respublikamiz qonunchiligiga

muvofiq, bonuslar – bu bitim tuzilgan vaqtda yoki muayyan natijaga erishilgach bitim shartlariga muvofiq belgilangan bir martalik to'lovlar hisoblanadi. O'zbekistonda yer qa'ridan foydalanuvchilar ikki xil bonusni to'laydilar. Bular imzoli bonus hamda tijoratbop topilma bonusi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan keyin respublikamiz xududidagi barcha tabiiy, yer osti boyliklari davlatimiz tasarrufiga o'tdi. O'zbekiston zaminida juda ulkan va noyob, hali ijtimoiy ishlab chiqarishga jalb etilmagan mineral xom-ashyo resurslari to'plangan.

O'zbekistonda 100 ga yaqin, aniqrog'i 95 turdagi mineral xom-ashyoni o'zida mujassam etgan 2700 ta kon aniqlangan. Amalda Mendeleev davriy jadvalidagi barcha elementlar respublikamizda mavjud. Mamlakatning umumiy xom-ashyo salohiyoti 3,3 trillion AQSH dollari miqdorida baholanmoqda. Mavjud konlardan har yili 5,5 mlrd. AQSH dollariga teng foydali qazilmalar qazib olinmoqda.

Respublikamiz qonunchiligiga ko'ra mavjud yer osti boyliklari umumdavlat mulki hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining 1994 yil 23 sentabrdagi "Yer osti boyliklari to'g'risida" gi Qonuniga muvofiq 1995 yildan boshlab yer osti boyliklaridan foydalanilganlik uchun soliq joriy etildi va yer osti boyliklaridan foydalanuvchilar ularning xajmidan kelib chiqqan holda maxsus soliq to'lay boshladilar.

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni joriy etilishidan asosiy maqsad – umumdavlat mulki hisoblangan yer osti boyliklaridan oqilona tarzda butun jamiyat a'zolarini va kelajak avlod manfaatlarini hisobga olgan holda foydalanish samaradorligini oshirish hisoblanadi.

O'zbekistonda 2002 yil 13 dekabrda "Yer osti boyliklari to'g'risida"gi Qonunning yangi taxriri tasdiqlandi va ushbu qonunning asosiy vazifasi bo'lib, yer osti boyliklariga egalik qilish, ulardan foydalanish va tasarruf etishda yuzaga keladigan munosabatlarni tartibga solishdan iborat ekanligi belgilandi.

Soliq kodeksiga ko'ra yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq umumdavlat soliqlari tarkibiga kiradi. Ushbu soliq tabiiy boyliklardan foydalanishning samaradorligini ta'minlash bilan birga sof fiskal vazifani ham bajaradi.

Respublikamizda yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq yer osti boyliklarining 53 turiga nisbatan belgilangan bo'lsada, budjetga soliq tushumi faqatgina 4-5 turdagi yer osti boyliklariga mutloq ravishda bog'liq bo'lib qolmoqda.³²

³²Soliqlar va soliqqa tortish: Darslik /Hammual.: A.Vahobov, A.Jo'raev. – T.: "Sharq" nashriyoti – 2009. – 400 bet.

O'zbekiston Respublikasi hududida konlarni aniqlash va qidirish, foydali qazilmalarni kavlab olish, mineral xom ashyodan va (yoki) texnogen mineral hosilalardan foydali komponentlarni ajratib olishni amalga oshirayotgan, shuningdek foydali qazimlardan foydali komponentlarni ajratib olgan holda ularni qayta ishlashni amalga oshirayotgan yuridik va jismoniy shaxslar soliq solish maqsadida yer qa'ridan foydalanuvchilardir. Yer qa'ridan foydalanuvchilar quyidagi soliqlar va maxsus to'lovlarni to'laydilar:

- yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq;
- qo'shimcha foyda solig'i;
- bonus (imzoli va tijoratbop topilma bonuslar).

Soliq to'lovchilar. Yer qa'ridan foydali qazilmalarni kavlab olayotgan, mineral xom ashyodan va (yoki) texnogen mineral hosilalardan foydali komponentlarni ajratib olayotgan yer qa'ridan foydalanuvchilar;

foydali qazimlardan foydali komponentlarni ajratib olgan holda ularni qayta ishlashni amalga oshirayotgan yer qa'ridan foydalanuvchilar.

Soliq solish obyekt. Kavlab olingan (ajratib olingan) tayyor mahsulotning hajmi yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq solish obyektidir. Tayyor mahsulotlar ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan belgilanadi. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq stavkasi belgilangan va realizatsiya qilish yoki topshirish, shu jumladan bepul berish, shuningdek mahsulot ishlab chiqarish maqsadida o'z iste'moli va boshqa ehtiyojlari uchun mo'ljallangan foydali qazilma (foydali komponent) tayyor mahsulot deb e'tirof etiladi. Soliq solish obyektini tayyor mahsulotning har bir turi bo'yicha alohida aniqlanadi.

Uglevodorodlar uchun soliq solish obyektini quyidagilardir: sanoat yo'sinida dastlabki qayta ishlovdan o'tkazilgan kavlab olingan uglevodorodlar, shu jumladan qo'shib chiqadigan foydali qazilmalar va foydali komponentlar; uglevodorodlarni qayta ishlash jarayonida ajratib olingan, lekin oldingi kavlab olinganda va qayta ishlanganda qayta ishlanadigan foydali qazilmalar tarkibida tayyor mahsulot sifatida soliq solinmagan foydali komponentlar. Qatlamdagi bosimni saqlab turish va (yoki) uglevodorodlarni tugal texnologik jarayon doirasida ajratib olish uchun mahsuldor qatlamga qayta haydab kiritiladigan tabiiy gaz hajmi soliq solish obyektini bo'lmaydi. Ajratib olingan qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlar, shu jumladan texnogen mineral hosilalardan ajratib olingan qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlar qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlar uchun soliq solish obyektidir.

Quyidagilar qattiq foydali qazilmalar bo'yicha soliq solish obyektidir: kavlab olingan (shu jumladan qo'shilib chiqadigan) foydali qazilmalar; foydali qazilmalardan, mineral xom ashyodan, texnogen mineral hosilalardan ajratib olingan foydali komponentlar. Soliq to'lovchilarga berilgan yer uchastkalari doirasida kavlab olingan hamda o'zining xo'jalik va ro'zg'or ehtiyojlari uchun foydalanilgan keng tarqalgan foydali qazilmalar soliq solish objekti bo'lmaydi.

Keng tarqalgan foydali qazilmalar ro'yxati qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

Soliq solinadigan baza. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblab chiqarish uchun, agar ushbu moddaning oltinchi qismida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, kavlab olingan (ajratib olingan) tayyor mahsulot hajmining hisobot davri uchun o'rtacha olingan realizatsiya qilish bahosida hisoblab chiqilgan qiymati soliq solinadigan bazadir.

Hisobot davri uchun o'rtacha olingan realizatsiya qilish bahosi har bir kavlab olingan (ajratib olingan) tayyor mahsulot bo'yicha alohida, pulda ifodalangan realizatsiya qilish hajmlarini (qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'ini chegirgan holda) naturada ifodalangan realizatsiya qilish hajmiga bo'lish orqali aniqlanadi. Hisobot davrida tayyor mahsulot realizatsiya qilinmagan bo'lsa, soliq solinadigan baza realizatsiya qilish amalga oshirilgan oxirgi hisobot davrida tayyor mahsulotni realizatsiya qilishning o'rtacha olingan bahosidan kelib chiqqan holda aniqlanadi. Tayyor mahsulot umuman realizatsiya qilinmagan taqdirda, soliq solinadigan baza hisobot davrida mazkur foydali qazilmalarni kavlab olishning (ajratib olishning) ishlab chiqarish tannarxidan kelib chiqqan holda aniqlanadi. Bunda soliq to'lovchi realizatsiya qilish amalga oshirilgan o'sha hisobot davrida hisoblangan yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq summasiga hisobot davrida tarkib topgan o'rtacha olingan bahodan kelib chiqqan holda keyingi tuzatishni kiritishi shart.

Tayyor mahsulot tannarxidan past bahoda realizatsiya qilingan yoki topshirilgan taqdirda o'rtacha olingan bahoni hisob-kitob qilish uchun tannarx qabul qilinadi, lekin u deklaratsiya qilinayotgan baholardan yuqori bo'lmasligi kerak. Tayyor mahsulot (tayyor mahsulotning bir qismi) boshqa tayyor mahsulotni ishlab chiqarish uchun xom ashyo bo'lgan yoki tayyor mahsulot (qayta ishlab hosil qilingan mahsulot) o'zining ishlab chiqarish yoki xo'jalik ehtiyojlari uchun foydalanilgan hollarda bunday mahsulot uchun soliq solinadigan baza kavlab olingan (ajratib olingan)

tayyor mahsulotning ishlab chiqarish tannarxidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Soliq stavkasi – Soliq stavkasi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi. Har yili belgilangan stavkalar O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan qaytadan ko'rib chiqilishi mumkin.

Hozirgi vaqtda O'zbekistonda qazib olinadigan xom-ashyo turlari bo'yicha yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqning tabaqalashtirilgan stavkalari belgilangan. Foydali qazilmalarni qazib olishning tabiiy noqulay sharoitda ishlaydigan konlar davlat tomonidan qo'shimcha ravishda qo'llab quvvatlanadi. Ularga nisbatan pasaytirilgan soliq stavkalarni joriy etish orqali bunday korxonalar ishlab chiqarishini rivojlantirish va zamonaviylashtirishga qo'shimcha mablag'lar yo'naltirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Hozirgi vaqtda jami 55 turdagi foydali qazilmalarga nisbatan tabaqalashtirilgan tarzda soliq stavkalari o'rnatilgan.

**Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq
stavkalari**
(2016 yil uchun)

Soliq solinadigan ob'ekt nomi	Soliq stavkasi, soliq solinadigan bazaga nisbatan % da
1. Asosiy va qo'shimcha foydali qazilmalar kavlab olinishi uchun	
Energiya manbalari:	
Tabiiy gaz	30,0
Utilizatsiya qilingan tabiiy gaz	9,0
Er ostidan kavlab olingan gaz	2,6
Nostabil gaz kondensati	20,0
Neft	20,0
Ko'mir	4,0
Rangli va noyob metallar:	
Tozalangan mis	8,1
Molibdenli sanoat mahsuloti	4,0
Konsentratlangan qo'rg'oshin	4,0
Metall rux	4,0
Volfram konsentrati	10,4
Uran	10,0

Asl metallar:	
Oltin	5,0
Kumush	8,0
Qimmatbaho, yarim qimmatbaho va zebziynat uchun toshlar xom ashyosi	24,0
Qora metallar:	
Temir	4,0
Kon-kimyo xom ashyosi:	
Tosh tuz (ovqatga ishlatiladigan)	3,5
Kaliy tuzi	3,5
Natriy sulfati	3,5
Fosforitlar (grafitlarga)	5,0
Karbonat xom ashyosi (ohaktoshlar, dolomitlar)	3,5
Glaukonit	3,5
Mineral pigmentlar	4,8
Kon-ruda xom ashyosi:	
Plavik shpatli konsentrat	21,2
Tabiiy grafit	8,0
Ikkilamchi boyitilmagan kulrang kaolin	7,9
Kvarts-dala shpati xom ashyosi	6,5
SHisha xom ashyosi	3,0
Bentonitli gil	4,8
Talk va talk toshi	4,0
Talkomagnezit	4,0
Mineral bo'yoqlar	5,7
Vollostanit	4,0
Asbest	4,0
Mineral tola ishlab chiqarish uchun bazalt	4,0
Barit konsentrati	4,0
Metallurgiya uchun noruda xom ashyo:	
O'tga chidamli, qiyin eruvchan, qoliplash gili	4,0
Ohaktoshlar, dolomitlar	4,0
Kvarts va kvartsitlar	6,5
Qoliplash qumlari	4,0
Vermikulit	4,0

Noruda qurilish materiallari:	
TSement xom ashyosi	5,0
Tabiiy bezaktoshdan bloklar	5,0
Marmar ushog'i	5,0
Gips toshi, ganch	5,0
Keramzit xom ashyosi	5,0
G'isht-cherepitsa xom ashyosi (qumoqsimon, lyossimon jinslar, lyoslar, zichlovchi sifatida qumlar va boshqalar)	5,0
Gips va angidrit	5,0
Arralanadigan, xarsangtosh va shag'al uchun toshlar	5,0
Qurilish qumlari	5,0
Tosh-shag'al aralashmasi, shag'al aralashmasi, mayda toshlar, shag'al	5,0
Qumtoşlar	5,0
CHig'anoq, ohaktosh	5,0
Slanetslar	5,0
Boshqa keng tarqalgan foydali qazilmalar (mergellar, argelitlar, amvritlar va boshqalar)	5,0
2. Texnogen mineral hosilalardan ajratib olingan foydali qazilmalar	Asosiy foydali qazilmani kavlab olganlik uchun stavkaning 30%i
Soliq solinadigan obyekt nomi	Soliq stavkasi, soliq solinadigan bazaga nisbatan %da

Soliq davri. Kalendar yil soliq davridir.

Hisobot davri - yuridik shaxslar uchun - yil choragi; jismoniy shaxslar uchun - kalendar yili.

Soliqni hisoblab chiqarish, hisob-kitoblarni taqdim etish va to'lash tartibi. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqning hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga quyidagi muddatlarda taqdim etiladi:

-yuridik shaxslar tomonidan - ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa - yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda;

-jismoniy shaxslar tomonidan - yiliga bir marta, soliq davridan keyingi yilning 1 fevralidan kechiktirmay.

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq to'lash quyidagicha amalga oshiriladi:

-mikrofirmalar va kichik korxonalar, shuningdek jismoniy shaxslar tomonidan - hisob-kitob taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay;

-mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan yuridik shaxslar tomonidan - har oyda, keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay.

5.6. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq (O'R Soliq kodeksining 257-264-moddalari)

O'zbekiston Respublikasining "Suv va suvdan foydalanish to'g'risida"gi qonuniga ko'ra 1998 yil 1-yanvardan boshlab suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq joriy etildi. Ushbu soliq umumdavlat soliqlari tarkibiga kirib, respublika budjetining asosiy daromad manbalaridan biri hisoblanadi.

Soliq to'lovchilar:

-O'zbekiston Respublikasi hududida suvdan foydalanishni yoki suv iste'molini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar - O'zbekiston Respublikasi rezidentlari;

- faoliyatini doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari;

- tadbirkorlik faoliyati uchun suvdan foydalanuvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar;

- yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklaridir.

Aholi punktlarining suv ta'minoti uchun suv yetkazib berishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslar faqat o'z ehtiyojlariga ishlatiladigan suv uchun suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lovchidir.

Soliq solish obyekti - Yer usti va yer ostimanbalaridan olib foydalaniladigan suv resurslari soliq solish obyektidir. Suv resurslarining yer usti manbalariga quyidagilar kiradi: daryolar, ko'llar, suv omborlari, turli xil kanallar va hovuzlar, yer ustidagi boshqa suv havzalari hamda suv manbalari. Suv resurslarining yer osti manbalariga artezian quduqlari va skvajinalar, vertikal va gorizontaal drenaj tarmoqlari hamda boshqa inshootlar yordamida chiqazib olinadigan suvlar kiradi.

Soliq solinadigan baza – foydalanilgan suvning hajmi soliq solinadigan bazadir.

Soliq solinadigan bazani belgilash tartibi. Suv resurslarining yer usti va yer osti manbalaridan olingan suv hajmi suvdan foydalanishning buxgalteriya (birlamchi) hisobga olish hujjatlarida aks ettirilgan suv o'lhagich asboblarining ko'rsatkichlari asosida aniqlanadi. Suvdan o'lhagich asboblarsiz foydalanilgan taqdirda, uning hajmi suv obyektlaridan suv olish limitlaridan, suv iste'molining texnologik va sanitariya normalaridan, ekinlar hamda dov-daraxtlarni sug'orish normalaridan yoki ma'lumotlarning to'g'riligini ta'minlovchi boshqa usullardan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Soliq to'lovchilar yer usti va yer osti manbalaridan olib foydalanilgan suv resurslari hajmlarining alohida-alohida hisobini yuritadi. Suv resurslarining yer usti va yer osti manbalaridan suv keladigan vodoprovod tarmog'idagi suvdan foydalanilgan taqdirda, soliq solinadigan baza manbaning har bir turi bo'yicha alohida-alohida aniqlanadi. Suv yetkazib beruvchi yuridik shaxslar vodoprovod tarmog'iga suv resurslarining yer usti va yer osti manbalaridan keladigan suv hajmlarining nisbati to'g'risidagi ma'lumotlarni davlat soliq xizmati organlariga joriy soliq davrining 15 yanvariga qadar taqdim etishlari kerak. Davlat soliq xizmati organlari besh kun ichida ushbu ma'lumotlarni soliq to'lovchilar e'tiboriga yetkazishi lozim. Soliq to'lovchi issiq suv hamda bug' hosil qilinishi bo'yicha soliq solinadigan bazani ishlab chiqarish va texnik ehtiyojlar uchun o'zi foydalangan suv resurslari hajmidan kelib chiqqan holda aniqlaydi.

Binolarning bir qismi, alohida joylar ijaraga topshirilganda soliq solinadigan baza suv yetkazib beruvchi yuridik shaxs bilan shartnoma tuzgan ijaraga beruvchi tomonidan aniqlanadi. Binolarning bir qismini, alohida joylarni ijaraga olgan va suv yetkazib beruvchi yuridik shaxs bilan shartnoma tuzgan yuridik shaxslar soliq solinadigan bazani mustaqil ravishda aniqlaydi.

Soliq to'lovchilar yuridik shaxslar bilan suv yetkazib berilishi yuzasidan solishtirib ko'rish jarayonida olingan suvning hajmini aniqlashtirishda suv hajmi farqini solishtiruv amalga oshirilgan davrdagi hisob-kitoblarda aks ettiradi.

Yuridik shaxslarning hududida ta'mirlash-qurilish va boshqa ishlarni bajaruvchi soliq to'lovchilar bu ishlarni bajarish jarayonida foydalaniladigan suv uchun suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lamaydi. Ta'mirlash-qurilish va boshqa ishlarni bajarayotganda foydalaniladigan suv hajmi uchun bu ishlar qaysi yuridik shaxslar uchun bajarilayotgan bo'lsa, o'sha yuridik shaxslar suv resurslaridan

foydalanganlik uchun soliq to'laydi. Qurilish ishlari yangi qurilish maydonida bajarilgan taqdirda, qurilishda foydalaniladigan suv hajmi uchun qurilish tashkiloti suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'laydi.

Yagona yer solig'i to'lovchilari bo'lmagan qishloq xo'jaligi korxonalarini soliq solinadigan bazani soliq davrida bir gektar sug'oriladigan yerlarni sug'orish uchun sarflanadigan suvning butun xo'jalik bo'yicha o'rtacha hajmidan kelib chiqqan holda aniqlaydi.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari uchun soliq solinadigan baza ushbu moddaning to'qqizinchi qismida nazarda tutilgan tartibga muvofiq davlat soliq xizmati organlari tomonidan aniqlanadi.

Soliq stavkasi – Soliq stavkasi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi. Har yili belgilangan stavkalar O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan qaytadan ko'rib chiqilishi mumkin.

**Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq
stavkalar**
(2016 yil uchun)

N	To'lovchilar	1 kub metr uchun stavka (so'm)	
		Er usti suv resurslari manbalari	Er osti suv resurslari manbalari
1	Iqtisodiyotning barcha tarmoqlari korxonalarini (2-4-bandlarda ko'rsatilganlaridan tashqari), dehqon xo'jaliklari (yuridik va jismoniy shaxslar), shuningdek tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish jarayonida suv resurslaridan foydalanadigan jismoniy shaxslar	71,2	90,4
2	Elektr stantsiyalari	20,6	30,6
3	Kommunal xizmat ko'rsatish korxonalarini	39,1	50,5
4	Alkogolsiz ichimliklar ishlab chiqaruvchi korxonalar*:		
	- alkogolsiz ichimliklarni ishlab chiqarish uchun foydalaniladigan suv hajmi bo'yicha	11 500	11 500
	- boshqa maqsadlarda	71,2	90,4

Imtiyozlar. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bo'yicha ikki turdagi imtiyozlar belgilangan. Birinchisi, mazkur soliqdan ozod qilinadigan shaxslar.

Jumladan: suv uchun budgetga soliq o'tkazgan yuridik shaxslardan suv olgan iste'molchilar; birlamchi foydalanilgan suv uchun to'lov amalga oshirilgan suvdan ikkilamchi foydalanuvchi suv iste'molchilari; ixtiyoriy tugatilayotgan yuridik shaxslar - tadbirkorlik subyektlari - yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish to'g'risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan e'tiboran. Ixtiyoriy ravishda tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili to'xtatilgan va faoliyat qaytadan boshlangan taqdirda, ushbu imtiyoz qo'llanilmaydi hamda soliq summasi imtiyoz qo'llanilgan butun davr uchun to'liq miqdorda undiriladi.

Ikkinchisi, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblab chiqarishda soliq solinadigan baza hajmlarini kamaytirish.

Jumladan, quyidagi hajmlarga kamaytiri: sog'liqni saqlash muassasalarida davolash maqsadida foydalaniladigan yer osti mineral suvlari hajmiga, bundan savdo tarmog'ida realizatsiya qilish uchun foydalanilgan suv hajmi mustasno; atrof muhitga zararli ta'sir ko'rsatishining oldini olish maqsadida chiqazib olinadigan yer osti suvlari hajmiga, ishlab chiqarish va texnik ehtiyojlar uchun foydalanilgan suv hajmi bundan mustasno; shaxtadan suvlarni qochirish uchun, foydali qazilmalarni qazib olish vaqtida chiqazib olingan va qatlamdagi bosimni saqlab turish uchun yer qa'riga qaytarib quyiladigan yer osti suvlari hajmiga, bundan ishlab chiqarish va texnik ehtiyojlar uchun foydalanilgan suv hajmi mustasno; gidroelektr stansiyalari gidravlik turbinalarining harakati uchun foydalaniladigan suv hajmiga; qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan sho'rlangan yerlarni yuvish uchun foydalaniladigan suv hajmiga.

Soliq davri – kalendar yil soliq davridir.

Soliqni hisoblab chiqarish tartibi. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari uchun suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda belgilanadi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning hisob-kitobi suvdan foydalanish yoki suv iste'moli joyidagi davlat soliq xizmati organlariga quyidagilar tomonidan yiliga bir marta taqdim etiladi:

- yuridik shaxslar tomonidan (qishloq xo'jaligi korxonalari bundan mustasno) - yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda;
- Yagona yer solig'ini to'lashga o'tmagan qishloq xo'jaligi korxonalari tomonidan - joriy soliq davrining 15 dekabrigacha;
- O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasining norezidentlari,

shuningdek yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan - soliq davridan keyingi yilning 25 yanvarigacha.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lash to'g'risidagi to'lov xabarnomasi yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklariga davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq davridan keyingi yilning 1 fevralidan kechiktirmay topshiriladi.

Soliq to'lash tartibi. Soliq davri mobaynida soliq to'lovchilar suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bo'yicha joriy to'lovlarni to'laydilar, bundan Yagona yer solig'ini to'lashga o'tmagan qishloq xo'jaligi korxonalari, O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasining norezidentlari, shuningdek yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari mustasno.

Joriy to'lovlar miqdorini hisoblab chiqarish uchun soliq to'lovchilar joriy soliq davrining 25 yanvarigacha, yangi tashkil qilinganlari esa - davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran o'ttiz kundan kechiktirmay, suvdan foydalanish yoki suv iste'moli joyidagi davlat soliq xizmati organlariga mo'ljallanayotgan soliq solinadigan bazadan (foydalaniladigan suv hajmidan) va suv resurslaridan foydalanganlik uchun belgilangan soliq stavkalaridan kelib chiqqan holda hisoblangan joriy soliq davrida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi to'g'risidagi ma'lumotnomani taqdim etadilar. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bo'yicha majburiyatlari soliq davri mobaynida yuzaga kelgan soliq to'lovchilar suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi to'g'risidagi ma'lumotnomani soliq majburiyati yuzaga kelgan sanadan e'tiboran o'ttiz kundan kechiktirmay taqdim etadilar. Hisoblab chiqarilgan joriy to'lovlar quyidagicha to'lanadi:

- soliq davrida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi eng kam ish haqining ikki yuz baravaridan ko'pni tashkil etadigan yuridik shaxslar tomonidan (mikrofirmalar va kichik korxonalar bundan mustasno)
- har oyning 25-kunidan kechiktirmay suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq yillik summasining o'n ikkidan bir qismi miqdorida;

- soliq davrida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi eng kam ish haqining ikki yuz baravaridan kamni tashkil etadigan mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan yuridik shaxslar, shuningdek mikrofirmalar, kichik korxonalar va yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan - yilning har choragi uchinchi oyining 25-kunidan kechiktirmay suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq yillik summasining to'rtidan bir qismi miqdorida.

Soliq davri mobaynida mo'ljallanayotgan soliq solinadigan baza o'zgargan taqdirda, soliq to'lovchi suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi to'g'risida aniqlashtirilgan ma'lumotnoma taqdim etishga haqli. Bunda soliq davrining qolgan qismi uchun joriy to'lovlarga suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning o'zgarish summasiga teng ulushlarda tuzatish kiritiladi.

Soliq davrida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lash joriy to'lovlar hisobga olingan holda soliq to'lovchilar tomonidan, suvdan foydalanish yoki suv iste'moli joyida, hisob-kitob taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay amalga oshiriladi, bundan yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari mustasno.

Soliq davrida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bo'yicha joriy to'lovlar summasi hisob-kitobga ko'ra budjetga to'lanishi lozim bo'lgan soliq summasiga nisbatan 10 foizdan ortiq miqdorga kamaytirilgan taqdirda, davlat soliq xizmati organi joriy to'lovlarni suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning haqiqiy summasidan kelib chiqib, penya hisoblagan holda qaytadan hisoblab chiqadi.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari tomonidan suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lash yiliga bir marta, soliq davridan keyingi yilning 1 mayigacha amalga oshiriladi.

Nazorat uchun savollar

1. Umumdavlat va mahalliy soliqlarni belgilanishi, joriy qilinishi va kelib tushishiga qarab o'xshash va farqli jihatlarini tahlil qiling.

2. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining soliq stavkasini qo'llashning o'ziga xos jihatlarini va soliq imtiyozlarini tahlil qiling.

3. Oltiariq tumani davlat soliq inspeksiyasidan fuqaro I.Komilovga 2012 yil davomida tomorqasida etishtirgan 5 tonna bodring va 10 tonna turpni sotishdan tushgan daromaddan jismoniy shaxslarlardan olinadigan daromad solig'ini to'lamaganligi hamda joriy yilda "Sportlotto" lotereyasidan 100 million so'mlik jekpot yutib olganligi va bu haqda butun respublikada ma'lum ekanlini, yuqoridagi lotereya yutug'idan xam jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i to'lashi zarur ekani to'g'risida xabarnoma oldi. Bundan tashqari davlat soliq inspeksiyasi xabarnomada fuqaro I.Komilov o'zi yashab turgan hovlidagi uylardan bir qismini qo'shnisi yakka tadbirkor A.Ikromovga ijaraga bergani uchun

mol-mulk solig'i qayta hisoblangani va mol-mulk solig'i uchun stavka yuridik shaxslr uchun belgilangana stavkada, ya'ni 3,5 % qilib belgilangani va qo'shimcha 400 000 so'm miqdorida mol-mulk solig'i hisoblanganini bildirib o'tishgan. Davlat soliq inspeksiyasining fikricha Oltiariq shahri Alisher Navoiy ko'chasida joylashgan unga tegishli omborxonaga uchun ham 2012 yil uchun mol-mulk solig'i to'lashi zarur ekanini aytib o'tishgan.

Vaziyatga huquqiy jihatdan baho bering.

4. "Baraka" MCHJ xodimi B.Sharipov kasal bo'lib qoldi va u shifoxonaga yotishga majbur bo'ldi. Biroq davolanish unga qimmatga tushdi va u firmaga davolanishning asosiy qismini to'lash haqida firmaga murojaat qildi. B.Sharipovning arizasi asosida "Baraka" MCHJ davolanish muassasasining hisob raqamiga 700 000 so'm miqdorida pul mablag'ini o'tkazib berdi. Ushbu operatsiya qanday soliq oqibatlarini keltirib chiqaradi?

Vaziyatga huquqiy jihatdan baho bering.

6-bob. Mahalliy soliqlarning huquqiy tavsifi

Ushbu bobda mahalliy soliqlarning tavsifi; mol-mulk solig'i; yer solig'i; obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i; transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliqlar va ularning tavsifi kabi masalalar tahlil qilingan.

O'zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligi hujjatlariga muvofiq mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar to'lovchisi bo'lib mulkchilik shaklidan qat'i nazar yuridik va jismoniy shaxslar hisoblanadilar.

Mol-mulk solig', yer solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i hamda transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq, mahalliy soliqlar hisoblanadi. Mazkur soliqlar O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlariga binoan joriy etiladi va belgilanadi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 78-moddasiga binoan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni joriy qilish O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining birgalikdagi vakolatlariga kirsam, Konstitutsiyaning 100-moddasiga ko'ra mahalliy soliqlar va yig'implarni belgilash huquqi mahalliy hokimiyat organlari ixtiyoriga berilgan. Bunda mahalliy hokimiyat organlari oily vakillik organlari tomonidan joriy qilingan soliqlarnigina belgilashi mumkin. Yangi soliglarni belgila olmaydi.

Ushbu soliqlar stavkalarining miqdori O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori asosida belgilanadi.

Mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar stavkalari soliq to'lovchilarga Moliya vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi va uning quyi organlari tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi.

Mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning o'z vaqtida to'lanishi, mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya qilinishi uchun javobgarlik soliq va boshqa majburiy to'lovlarni to'lovchilar zimmasiga yuklanadi.

Mahalliy soliqlar va yig'implarning chegaralangan stavkalari
(2016 yil uchun)

<i>N</i>	<i>Soliqlar va yig'implarning turlari</i>	<i>CHegaralangan stavkalar</i>
1	Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i	sof foydaning 8%i
2	Quyidagilarning iste'moli uchun undiriladigan soliq:	
	transport vositalari uchun benzin	1 litr uchun 335 so'm / 1 tonna uchun 445 000 so'm
	transport vositalari uchun dizel yoqilg'isi	1 litr uchun 335 so'm / 1 tonna uchun 407 025 so'm
	transport vositalari uchun suyultirilgan gaz	1 litr uchun 230 so'm
	transport vositalari uchun siqilgan gaz	1 kub metr uchun 275 so'm
3	Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish huquqi uchun yig'im	
	alkogolli mahsulotlar, shu jumladan, umumiy ovqatlanish korxonalarini tomonidan alkogolli mahsulotlarning realizatsiya qilinishi	1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 5 baravari
	qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan yasalgan buyumlar	1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 3,5 baravari
4	Avtotransport vositalarini vaqtincha saqlash bo'yicha pulli xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im	har bir oy uchun eng kam ish haqining 8 baravari

6.1. Mol-mulk solig'i (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 265-278-moddalari)

O'zbekiston soliq tizimida yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i to'g'ri soliqlar tarkibiga kiradi va mohiyatiga ko'ra bu soliq asosiy fondlar shaklidagi resurslarga nisbatan belgilangan soliq hisoblanadi.

Mazkur soliq bo'yicha tushumlar summasi to'liq mahalliy budjetlarga tushadi va u budjetning barqaror daromad manbalaridan biri hisoblanadi.

Mamlakat soliq tizimida mol-mulk solig'ini joriy qilishdan ko'zlangan maqsad *birinchidan*, korxonalar o'zlarining xo'jalik faoliyatini yuritishda ortiqcha va foydalanilmayotgan mol-mulkini sotishga qiziqishini uyg'otish bo'lsa, *ikkinchidan*, korxonalar balansidagi mol-mulkdan samarali foydalanishni rag'batlantirishdan iborat. Chunki, korxonalarining ma'naviy va jismoniy tomondan eskirgan asosiy vositalarini yangi, ilg'or texnologiya-uskunalar bilan yangilashi ishlab chiqarilayotgan tovarlarning bahosini arzonlashtiradi va raqobatbardosh tovarlar ishlab chiqarishga imkon beradi.

Soliq kodeksiga asosan mol-mulk solig'i yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq hamda jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq kabi turlarga bo'lingan. Bu ikki turni alohida-alohida ko'rib chiqamiz.

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 265-271-moddalari).

Soliq to'lovchi – O'zbekiston Respublikasi hududida soliq solinadigan mol-mulkka ega bo'lgan yuridik shaxslar - O'zbekiston Respublikasining rezidentlari;

agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududida o'z mulkida ko'chmas mulkka ega bo'lgan yuridik shaxslar - O'zbekiston Respublikasining norezidentlaridir. Agar ko'chmas mulk mulkdorining joylashgan yerini aniqlash imkoni bo'lmasa, bu mol-mulk qaysi shaxsning egaligida va (yoki) foydalanishida bo'lsa, shu shaxs soliq to'lovchidir. O'zbekiston Respublikasi norezidentining faoliyati Soliq kodeksiga muvofiq O'zbekiston Respublikasidagi doimiy muassasa orqali amalga oshiriladigan faoliyat deb e'tirof etiladi.

Soliq solish obyekti – asosiy vositalar, shu jumladan moliyaviy ijara (lizing) shartnomasi bo'yicha olingan asosiy vositalar; tugallanmagan qurilish obyektlari. Tugallanmagan qurilish obyektlari jumlasiga muayyan qurilish obyektiga doir loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan normativ muddatda, agar qurilishning normativ muddati belgilanmagan bo'lsa, qurilish boshlanganidan e'tiboran yigirma to'rt oy ichida qurilishi tugallanmagan obyektlar kiradi; belgilangan muddatda ishga tushirilmagan asbob-uskunalar. Belgilangan muddatda ishga tushirilmagan asbob-

uskunalar jumlasiga montaj qilinishi talab etiladigan hamda rekonstruksiya va (yoki) modernizatsiya qilinayotgan obyektlarda loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan muddatlarga muvofiq kapital qo'yilmalar hisobiga ishga tushiriladigan asbob-uskunalar kiradi. Loyiha-smeta hujjatlarida asbob-uskunalarni ishga tushirish muddatlari bo'lmagan taqdirda, buyurtmachi sifatida ish ko'rayotgan yuridik shaxsning rahbari tomonidan tasdiqlangan muddatlar soliq solish obyektini belgilash uchun qabul qilinadi, lekin bu muddatlar asbob-uskunalar montaj qilishga topshirilgan paytdan e'tiboran bir yildan ko'p bo'lmasligi kerak.

O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasining norezidentlari uchun quyidagilar soliq solish obyektidir:

O'zbekiston Respublikasining norezidentlari buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq doimiy muassasa faoliyati bilan bog'liq qaysi asosiy vositalar bo'yicha hisob yuritayotgan bo'lsa, o'sha asosiy vositalar; ushbu doimiy muassasa faoliyati bilan bog'liq bo'lmagan, mazkur norezidentlarga mulk huquqi asosida tegishli bo'lgan ko'chmas mulk.

O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirmaydigan O'zbekiston Respublikasining norezidentlari uchun O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan, ularga mulk huquqi asosida tegishli bo'lgan ko'chmas mulk soliq solish obyektidir. Ko'chmas mulkka bo'lgan huquqlarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ O'zbekiston Respublikasining norezidenti tomonidan mulk qilib olingan (realizatsiya qilingan) ko'chmas mulk obyekti to'g'risidagi ma'lumotlarni ushbu obyektlar joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organiga ro'yxatdan o'tkazilganidan keyin o'n kun ichida ma'lum qilishi shart.

Qonun hujjatlariga muvofiq mulk qilib olingan yer uchastkalari soliq solish obyektidir sifatida qaralmaydi.

Soliq solinadigan baza – asosiy vositalar bo'yicha - asosiy vositalarning o'rtacha yillik qoldiq qiymati. Asosiy vositalarning qoldiq qiymati ushbu mol-mulkning boshlang'ich (tiklanish) qiymati bilan soliq to'lovchining hisob siyosatida belgilangan usullardan foydalanilgan holda hisoblab chiqilgan amortizatsiya hajmi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadi; normativ (belgilangan) muddatda tugallanmagan qurilish obyektlari va ishga tushirilmagan asbob-uskunalar bo'yicha – tugallanmagan qurilishning va o'rnatilmagan asbob-uskunalarining o'rtacha yillik qiymati.

Soliq solish obyektlarining o'rtacha yillik qoldiq qiymati (o'rtacha yillik qiymat) soliq davridagi har bir oyning oxirgi kunidagi holatga ko'ra

soliq solish obyektlarining qoldiq qiymatlarini (o'rtacha yillik qiymatlarini) qo'shishdan olingan summaning o'n ikkidan bir qismi sifatida ortib boruvchi yakun bilan aniqlanadi.

Soliq stavkasi – Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining stavkalari har yili keyingi moliya yil uchun tasdiqlanadigan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi.

**Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq
stavkalari**
(2016 yil uchun)

<i>N</i>	<i>To'lovchilar</i>	<i>Soliq stavkasi, soliq solinadigan bazaga nisbatan %da</i>
1	Yuridik shaxslar	5
2	O'zi ishlab chiqargan tovarlar, ishlar, xizmatlar eksportining (ishlarni bajarish, xizmatlarni ko'rsatish joyidan qat'i nazar) erkin almashtiriladigan valyutadagi ulushi quyidagi miqdorlarni tashkil etadigan korxonalar uchun, bundan ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997 yil 10 oktyabrdagi PF-1871-son Farmoni bilan tasdiqlangan xom ashyo tovarlari mustasno*:	
	sotishning umumiy hajmida 15 foizdan 30 foizgacha	belgilangan stavka 30% ga pasaytiriladi
	sotishning umumiy hajmida 30 foiz va undan yuqori	belgilangan stavka 50% ga pasaytiriladi

Imtiyozlar. Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq bo'yicha hisoblab chiqarilayotganda soliq solinadigan baza o'rtacha yillik qoldiq qiymatiga (o'rtacha yillik qiymatiga) kamaytiriladigan hamda yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqdan ozod qilinadigan imtiyozlar mavjud.

Jumladan, yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq hisoblab chiqarilayotganda soliq solinadigan baza quyidagilarning o'rtacha yillik qoldiq qiymatiga (o'rtacha yillik qiymatiga) kamaytiriladi: kommunal xo'jaligi obyektlarining. Kommunal xo'jaligi obyektlariga quyidagilar kiradi: vodoprovod tarmoqlari (suv chiqarish inshootlari bilan), kanalizatsiya tarmoqlari (tozalash inshootlari bilan), gaz va issiqlikni taqsimlash tarmoqlari (ulardagi inshootlar bilan), kommunal-maishiy ehtiyojlar uchun qozonxonalar (shu jumladan, asbob-uskunalar); madaniyat va san'at, ta'lim, sog'liqni saqlash, jismoniy tarbiya va sport, ijtimoiy ta'minot sohasiga kiradigan ijtimoiy-madaniy soha obyektlarining; sug'orish va kollektor-drenaj tarmoqlari obyektlarining; tabiatni muhofaza qilish va sanitariya-tozalash maqsadlari, yong'in xavfsizligi uchun foydalaniladigan

obyektlarning. Obyektlarni tabiatni muhofaza qilish, sanitariya-tozalash maqsadlari va yong'in xavfsizligi uchun foydalaniladigan obyektlarga kiritish tegishli tabiatni muhofaza qilish yoki davlat yong'in nazorati organining ma'lumotnomasi asosida amalga oshiriladi; umumiy foydalanishdagi temir yo'llar va avtomobil yo'llari, magistral truboprovodlar, aloqa va elektr uzatish liniyalarining, shuningdek ushbu obyektlarning ajralmas texnologik qismi bo'lgan inshootlarning va boshqalar.

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqdan quyidagilar ozod qilinadi: sog'liqni saqlash, jismoniy tarbiya hamda ijtimoiy ta'minot, ta'lim, madaniyat va san'at tashkilotlari; uy-joy-kommunal xo'jaligi va boshqa umumfuqaroviy ahamiyatga molik shahar xo'jaligi korxonalari. Uy-joy-kommunal va boshqa umumfuqaroviy ahamiyatga molik shahar xo'jaliklari jumlasiga uy-joy fondini bevosita boshqarish, saqlash hamda undan foydalanishni amalga oshiruvchi tashkilotlar, sanitariya tozalash va yig'ishtirish, obodonlashtirish va ko'kalamzorlashtirish, shaharlar hamda shaharchalarni tashqi yoritish, vodoprovod suv olish inshootlaridan, taqsimlanadigan tarmoqlardan (tozalovchi inshootlari bilan) foydalanish va suvni taqsimlash, kanalizatsiya tarmoqlaridan foydalanish (tozalash inshootlari bilan), gaz taqsimlanadigan tarmoqlardan foydalanish hamda gazni taqsimlash, qozonxona, issiqlik taqsimlanadigan tarmoqlardan foydalanish va kommunal-maishiy ehtiyojlarga hamda aholiga issiqlikni taqsimlashni bevosita amalga oshiruvchi tashkilotlar, xizmat binolarining xo'jalik boshqarmalari, o't o'chirish komandalari, uy-joy-kommunal xo'jaligining xo'jalik boshqarmalari, uy-joy-kommunal xo'jaligi va shahar xo'jaligining umumfuqaroviy ahamiyatga molik boshqa korxonalari kiradi; yangi tashkil etilgan korxonalar - davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran ikki yil mobaynida. Mazkur imtiyoz qayta tashkil etilgan yuridik shaxslar negizida tashkil etilgan korxonalar, shuningdek boshqa korxonalar hududida shu korxonalardan ijaraga olingan asbob-uskunalardan foydalangan holda o'z faoliyatini amalga oshirayotgan yuridik shaxslarga nisbatan qo'llanilmaydi; ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik subyektlarini - yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish to'g'risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan e'tiboran. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili to'xtatilgan va faoliyat qayta tiklangan taqdirda, ushbu imtiyoz qo'llanilmaydi hamda soliq summasi imtiyoz qo'llanilgan butun davr uchun to'liq miqdorda undiriladi.

Soliq davri – Kalendar yil soliq davridir.

Soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va soliqni to'lash tartibi. Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda soliq to'lovchi - O'zbekiston Respublikasining rezidenti tomonidan amalga oshiriladi. Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga yilda bir marta, yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi. Agar ko'chmas mulk soliq to'lovchining soliq bo'yicha hisobga olish joyida joylashmagan bo'lsa, hisob-kitob ko'chmas mulk joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladi. Soliq davri mobaynida soliq to'lovchilar yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq bo'yicha joriy to'lovlar to'laydilar.

Joriy to'lovlar miqdorini hisoblab chiqarish uchun soliq to'lovchilar joriy soliq davrining 10 yanvarigacha, yangi tashkil qilinganlari esa davlat ro'yxatidan o'tkazilgan sanadan e'tiboran o'ttiz kundan kechiktirmay,

davlat soliq xizmati organlariga mo'ljallanayotgan soliq solinadigan bazadan (tegishli yil uchun mol-mulkning o'rtacha yillik qoldiq qiymatidan (o'rtacha yillik qiymatidan) va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblangan joriy soliq davri uchun yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi to'g'risidagi ma'lumotnomani taqdim etadilar. Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq bo'yicha majburiyatlari soliq davrida yuzaga kelgan soliq to'lovchilar yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi to'g'risidagi ma'lumotnomani soliq majburiyati yuzaga kelgan sanadan e'tiboran o'ttiz kundan kechiktirmay taqdim etadilar.

Hisoblab chiqarilgan joriy to'lovlar quyidagicha to'lanadi:

- mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan - yuridik shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq yillik summasining to'rt dan bir qismi miqdorida yilning har choragi uchinchi oyining 25-kunidan kechiktirmay;

- mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan - yuridik shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq yillik summasining o'n ikkidan bir qismi miqdorida har oyning 10-kunidan kechiktirmay.

Soliq davri mobaynida mo'ljallanayotgan soliq solinadigan baza o'zgartirilgan taqdirda, soliq to'lovchi yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi to'g'risida aniqlashtirilgan ma'lumotnoma taqdim etishga haqli. Bunda soliq davrining qolgan qismi uchun joriy to'lovlarga yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning o'zgarish summasiga teng ulushlarda tuzatish kiritiladi.

Soliq davrida to'lanishi lozim bo'lgan yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi joriy to'lovlar hisobga olingan holda, hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay budjetga o'tkaziladi.

Soliq davrida yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq bo'yicha joriy to'lovlar summasi hisob-kitobga ko'ra budjetga to'lanishi lozim bo'lgan soliq summasiga nisbatan 10 foizdan ortiq kamaytirilgan taqdirda, davlat soliq xizmati organi joriy to'lovlarni yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning haqiqiy summasidan kelib chiqib, penya hisoblangan holda qaytadan hisoblab chiqadi.

O'zbekiston Respublikasining norezidentlari bo'yicha yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda davlat soliq xizmati organlari tomonidan quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasining norezidenti doimiy

muassasaning soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga soliq solinadigan mavjud mol-mulk to'g'risidagi ma'lumotnomani hisobot yilidan keyingi yilning 25 yanvaridan kechiktirmay taqdim etishi shart. Taqdim etilgan ma'lumotnoma asosida davlat soliq xizmati organi yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi hisob-kitobini o'n kun ichida amalga oshiradi va to'lov xabarnomasini yozib beradi;

O'zbekiston Respublikasining ko'chmas mulkka ega bo'lgan norezidentlariga ko'chmas mulk joylashgan yerdagi O'zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati organlari soliq to'lovchining yoki ko'chmas mulkka bo'lgan huquqlarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organning ma'lumotlari asosida to'lov xabarnomasini yozib beradi.

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq O'zbekiston Respublikasining norezidentlari tomonidan yilda bir marta, soliq hisoboti davridan keyingi yilning 15 fevralidan kechiktirmay to'lanishi kerak.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq
(O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 272-277-moddalari).

Soliq to'lovchilar – mulkida soliq solinadigan mol-mulki bo'lgan jismoniy shaxslar, shu jumladan chet el fuqarolari, agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, shuningdek yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklaridir.

Agar ko'chmas mulk mulkdorining joylashgan yerini aniqlash imkoni bo'lmasa, bu mol-mulk qaysi shaxsning egaligida va (yoki) foydalanishida bo'lsa, o'sha shaxs soliq to'lovchidir.

Soliq solish obyekti – O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan uy joylar, kvartiralar, dala hovli imoratlari, garajlar va boshqa imoratlar, joylar, inshootlar.

Soliq solinadigan baza – ko'chmas mulkka bo'lgan huquqlarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ tomonidan belgilanadigan soliq solish obyektlarining inventarizatsiya qiymati to'lovchilar uchun soliq solinadigan bazadir.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkini baholash bo'yicha vakolatli organ tomonidan aniqlangan soliq solish obyektining bahosi mavjud bo'lmagan taqdirda, mol-mulkning qonun hujjatlari bilan belgilanadigan shartli qiymati soliq solinadigan bazadir.

Bitta jismoniy shaxs bir nechta soliq solish obyekti bo'yicha to'lovchi bo'lgan taqdirda, soliq solinadigan baza har bir obyekt bo'yicha alohida-alohida hisoblab chiqiladi.

Soliq stavkasi – Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining stavkalari har yili keyingi moliya yil uchun tasdiqlanadigan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi.

Jismoniy shaxslar soliq solish obyektlaridan tadbirkorlik faoliyati uchun foydalangan yoxud bu obyektlar yuridik shaxsga yoki yakka tartibdagi tadbirkorga ijaraga berilgan taqdirda, shuningdek jismoniy shaxslarning mulkida bo'lgan yashash uchun mo'ljallanmagan joylar bo'yicha jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq yuridik shaxslar uchun belgilangan stavka bo'yicha to'lanadi. Jismoniy shaxs yoki oilaviy korxonalar turar joydan unda istiqomat qilish bilan bir vaqtda tovarlar ishlab chiqarish (ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish) uchun foydalangan taqdirda, mol-mulk solig'i jismoniy shaxslar uchun belgilangan stavka bo'yicha to'lanadi.

**Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq
stavkalari**
(2016-yil uchun)

<i>N</i>	<i>Soliq solinadigan ob'ektlarning nomi</i>	<i>Soliq stavkasi, mol-mulkning inventarizatsiya qiymatiga nisbatan %da*</i>
1	Turar joylar, kvartiralar (bundan umumiy maydoni 200 kv.m dan oshiq bo'lganlari mustasno), dala hovli qurilmalari, garajlar va boshqa imoratlar, xonalar va inshootlar	1,5
2	SHaharlarda joylashgan, umumiy maydoni quyidagicha bo'lgan turar joylar va kvartiralar:	
	200 kv.m dan oshiq va 500 kv.m gacha bo'lgan	1,8
	500 kv.m dan oshiq bo'lgan	2,5
3	Boshqa aholi punktlarida joylashgan, umumiy maydoni 200 kv.metr dan oshiq bo'lgan turar joylar va kvartiralar	1,8

Imtiyozlar. Soliq kodeksida mol-mulk solig'i solinmaydigan jismoniy shaxslar toifasi belgilangan.

Jumladan, “O‘zbekiston Qahramoni”, Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni unvonlariga sazovor bo‘lgan, uchala darajadagi Shuhrat ordeni bilan taqdirlangan fuqarolarning. Mazkur imtiyoz tegishincha “O‘zbekiston Qahramoni” unvoni berilganligi to‘g‘risidagi guvohnoma, Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni daftarchalari, orden daftarchasi yoki mudofaa ishlari bo‘yicha bo‘limning ma‘lumotnomasi asosida beriladi; urush nogironlari va qatnashchilari, shuningdek doirasi qonun hujjatlari bilan belgilanuvchi ularga tenglashtirilgan shaxslarning. Mazkur imtiyoz urush nogironining (qatnashchisining) tegishli guvohnomasi yoki mudofaa ishlari bo‘limining yoxud boshqa vakolatli organning ma‘lumotnomasi asosida, boshqa nogironlarga (qatnashchilarga) esa nogironning (qatnashchining) imtiyozlarga bo‘lgan huquqi to‘g‘risidagi guvohnoma asosida beriladi; o‘n nafar va undan ortiq bolalari bor ayollarning. Mazkur imtiyozni berish uchun fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organining bolalar borligini tasdiqlovchi ma‘lumotnomasi asos bo‘ladi; pensionerlarning. Mazkur imtiyoz pensiya guvohnomasi asosida beriladi; I va II guruh nogironlarining. Mazkur imtiyoz pensiya guvohnomasi yoki tibbiy-mehnat ekspert komissiyasining ma‘lumotnomasi asosida beriladi va boshqalar .

Soliq stavkasini qo‘llashning o‘ziga xos xususiyatlari. Soliq solish obyektlari jismoniy shaxslar tomonidan tadbirkorlik faoliyati uchun foydalanilgan yoxud ular yuridik shaxsga yoki yakka tartibdagi tadbirkorga ijaraga berilgan taqdirda, shuningdek jismoniy shaxslarning mulkida bo‘lgan yashash uchun mo‘ljallanmagan joylar bo‘yicha jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq yuridik shaxslar uchun belgilangan stavka bo‘yicha to‘lanadi.

Soliqni hisoblab chiqarish va to‘lash tartibi. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish soliq to‘lovchining yashash joyidan qat‘i nazar, soliq solish obyekti joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazuvchi organning ma‘lumotlari asosida amalga oshiriladi.

Imtiyozlarni olish huquqiga ega bo‘lgan shaxslar imtiyozlarni olish huquqini tasdiqlovchi hujjatlarni mustaqil ravishda taqdim etadilar.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi mol-mulkning 1 yanvarga bo‘lgan holatiga ko‘ra inventarizatsiya qiymatidan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi. Bir nechta mulkdorning umumiy ulushli mulkida bo‘lgan imoratlar, binolar va inshootlar uchun jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq mulkdorlarning har biri tomonidan ularning ushbu imoratlar, binolar va inshootlardagi ulushiga mutanosib ravishda to‘lanadi. Mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqi kalendar yil mobaynida bir mulkdordan boshqasiga o‘tgan taqdirda, jismoniy shaxslarning mulkiga solinadigan soliq avvalgi mulkdor tomonidan shu yilning 1 yanvaridan e‘tiboran u mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqini yo‘qotgan oyning boshlanishiga qadar, yangi mulkdor tomonidan esa unda mulk huquqi vujudga kelgan oydan e‘tiboran to‘lanadi.

Yangi imoratlar, binolar va inshootlar bo'yicha jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq ular barpo etilgan yildan keyingi yil boshidan e'tiboran to'lanadi. Meros bo'yicha o'tgan mol-mulk uchun jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq merosxo'rlarda mulk huquqi vujudga kelgan oydan e'tiboran to'lanadi.

Soliq solish obyekti yo'q qilingan, vayron bo'lgan, buzib tashlangan taqdirda, jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni undirish mol-mulk yo'q qilingan, vayron bo'lgan yoki buzib tashlangan oydan e'tiboran to'xtatiladi. Soliq summasini qayta hisob-kitob qilish mahalliy davlat hokimiyati organi yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi tomonidan berilgan yo'q qilinganlik, vayron bo'lganlik, buzib tashlanganlik faktini tasdiqlovchi hujjatlar mavjud bo'lgan taqdirda, amalga oshiriladi.

Kalendar yil mobaynida imtiyoz huquqi vujudga kelgan (amal qilishi tugagan) taqdirda, jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni qayta hisob-kitob qilish ushbu huquq vujudga kelgan (amal qilishi tugagan) oydan e'tiboran amalga oshiriladi. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to'lash to'g'risidagi to'lov xabarnomasi soliq to'lovchilarga davlat soliq xizmati organi tomonidan har yili 1 maydan kechiktirmay topshiriladi. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni soliq davri uchun to'lash hisobot yilining 15 oktabriga qadar amalga oshiriladi.

6.2. Yer solig'i (O'R Soliq kodeksining 265-271-moddalari)

1990 yilda O'zbekistonda "Er to'g'risida"gi qonun qabul qilindi va ushbu qonunga ko'ra yerga egalik qilish va yerdan foydalanishning pullik bo'lishi belgilandi hamda yer uchun haq yillik yer solig'i sifatida undiriladigan bo'ldi. 1991 yilda "Korxonalar, birlashmalar va tashkilotlardan olinadigan soliqlar to'g'risida", 1993 yilda "Yer solig'i to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Qonuni qabul qilinib, unda yer solig'ini undirishda soliqqa tortish obyekti, subyektlari, soliq bo'yicha imtiyozlar, soliqni hisoblash va budjetga to'lash tartiblari ko'rsatib berildi. 1997 yilda "Soliq kodeksi"ning qabul qilinishi hamda 1998 yildan uning kuchga kiritilishi bilan yer solig'ining to'laqonli huquqiy asoslari yaratildi. Yer solig'i O'zbekiston soliq tizimida mahalliy soliqlar va yig'imlar tarkibiga kiradi hamda mahalliy budjetlarning barqaror daromad manbai hisoblanadi.

Amaldagi Soliq kodeksiga asosan yer solig'i yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i hamda jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'iga bo'linadi. Bu ikki turni alohida-alohida ko'rib chiqamiz.

Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 278-286-moddalari).

Yer uchastkalaridan foydalanganlik uchun budjetga to'lovlar yer solig'i yoki yer uchun ijara haqi tariqasida amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan ijaraga berilgan yer uchastkalari uchun to'lanadigan ijara haqi yer solig'iga tenglashtiriladi. Yer uchastkalarini ijaraga olgan yuridik shaxslarga yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i stavkalari, yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'ini to'lovchilar uchun belgilangan imtiyozlar, soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va soliqni to'lash tartibi tatbiq etiladi. Yuridik shaxslar mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida foydalaniladigan yer uchastkalari uchun yer solig'i to'laydilar.

Soliq to'lovchilar – mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida yer uchastkalariga ega bo'lgan yuridik shaxslar, shu jumladan O'zbekiston Respublikasining norezidentlardir.

Ko'chmas mulk ijaraga berilgan taqdirda, ijaraga beruvchi yer solig'ini to'lovchi bo'ladi. Yer uchastkasidan bir nechta yuridik shaxs birgalikda foydalangan taqdirda, har bir yuridik shaxs yer uchastkasining foydalanilayotgan maydonidagi o'z ulushi uchun yer solig'ini to'lovchidir.

Soliq solish obyekti – Mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida yuridik shaxslarda bo'lgan yer uchastkalari soliq solish obyektidir.

Quyidagilarga soliq solish obyekt i sifatida qaralmaydi: aholi punktlarining umumiy foydalanishdagi yerlari. Aholi punktlarining umumiy foydalanishdagi yerlari jumlasiga quyidagilar kiradi: maydonlar, ko'chalar, tor ko'chalar, yo'llar, sug'orish tarmog'i, sohil bo'yi yerlari va boshqa shu kabi yerlar; aholining madaniy-maishiy ehtiyojlarini qondirish va dam olishi uchun foydalaniladigan yerlar (daraxtzorlar, bog'lar, sayilgohlar, xiyobonlar, shuningdek ariq tarmoqlari egallagan yerlar); kommunal-maishiy ahamiyatga molik yerlar (dafn etish joylari, maishiy chiqindilarni yig'ish, qaytadan ortish va saralash joylari, shuningdek

chiqindilarni zararsizlantirish hamda utilizatsiya qilish joylari va boshqa shu kabi joylar); zaxira yerlar.

Soliq solinadigan baza – Yer uchastkasining ushbu soliq solinmaydigan yer uchastkalari maydonlari chegirib tashlangan holdagi umumiy maydoni soliq solinadigan bazadir. Qaysi yer uchastkalariga bo'lgan mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi yil mobaynida soliq to'lovchiga o'tgan bo'lsa, o'sha yer uchastkalari uchun soliq solinadigan baza yer uchastkalariga tegishli huquq vujudga kelganidan keyingi oydan e'tiboran hisoblab chiqariladi. Yer uchastkasining maydoni kamaytirilgan taqdirda, soliq solinadigan baza yer uchastkasi maydoni kamaytirilgan oydan e'tiboran kamaytiriladi. Yuridik shaxslarda yer solig'i bo'yicha imtiyoz huquqlari vujudga kelgan taqdirda, soliq solinadigan baza ushbu huquq vujudga kelgan oydan e'tiboran kamaytiriladi. Yer solig'i bo'yicha imtiyoz huquqi bekor qilingan taqdirda, soliq solinadigan baza ushbu huquq bekor qilinganidan keyingi oydan e'tiboran hisoblab chiqariladi (ko'paytiriladi).

Soliq stavkasi. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'ining stavkalari har yili keyingi moliya yil uchun tasdiqlanadigan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi.

Yer solig'i stavkalari jahon amaliyotida qabul qilinganidek, yer qiymatidan kelib chiqib belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasida yerning bozor qiymati shakllanmaganligi sababli, 1 gektar sug'oriladigan yerdan olinadigan dehqonchilik yalpi mahsulotining o'rtacha qiymatidan kelib chiqib, uni shartli baholash amalga oshiriladi.

Jahon soliq amaliyotida yer solig'i stavkalari turli mamlakatlarda turlicha belgilanadi, lekin o'rtacha olganda yer qiymatining 5 foizidan oshmaydi. Soliq stavkalarini belgilashda tuproq boniteti (sifati) hisobga olinadi. Bonitetni aniqlashda tuproqning genetik kelib chiqishi, mexanik tarkibi, sho'rlanganlik darajasi, tuproq qatlamining suv o'tkazaolishi, zichligi kabi boshqa tabiiy xossalari hisobga olinadi. Tuproq boniteti 100 balli tizim bo'yicha aniqlanadi. 100 ball 10 ta klassga bo'linadi, ya'ni 1 klass yerlar nol balldan 10 ballgacha, 2 klass yerlar 11 balldan 20 ballgacha, 3 klass yerlar 21 balldan 30 ballgacha va h.k. 10 klass yerlar 91 balldan 100 ballgacha baholanadi. Bunda yerning ball boniteti qancha yuqori bo'lsa soliq stavkasi ham shuncha yuqori belgilanadi.

Yerlardan noqishloq xo'jalik maqsadlarida foydalanadigan yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'i stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 22 dekabrda "O'zbekiston Respublikasining 2016 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi PQ-2455-sonli qaroriga asosan quyidagicha guruhlanadi:

1. Sug'oriladigan jamoat qishloq xo'jaligi yerlari uchun undiriladigan yer solig'ining bazaviy stavkalari.

2. Lalmi ekinzorlar, bo'z yerlar va ko'p yillik ko'chatlar uchun undiriladigan yer solig'i stavkalari.

3. Sug'orilmaydigan pichanzorlar va yaylovlar uchun undiriladigan yer solig'i stavkalari.

4. Qishloq xo'jaligi va o'rmon xo'jaligida foydalanilmaydigan boshqa yerlar uchun undiriladigan yer solig'i stavkalari.

5. Toshkent shahrida yer uchastkalaridan foydalanganlik uchun yer solig'i stavkalari.

6. Shahar va shaharchadagi yer uchastkalaridan olinadigan yer solig'i stavkalari.

7. Qishloq joylarda joylashgan yer uchastkalaridan foydalanganlik uchun yuridik shaxslardan undiriladigan yer solig'i stavkalari.

8. Qishloq joylarda joylashgan yer uchastkalaridan foydalanganlik uchun fuqarolardan undiriladigan yer solig'i stavkalari.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qaroridan kelib chiqib, mahalliy xokimiyat idoralari ham o'zlarining xududiy territoriyasiga qarab qaror chiqarishadi va unda tegishli koeffitsientlar hisobga olinadi.

Qishloq xo'jalik yerlarining sifati yer uchastkasi mulkdori, yer egasi yoki yerdan foydalanuvchining aybi bilan yomonlashgan (boniteti pasayib ketgan) taqdirda, yer solig'i yerning sifati yomonlashuviga qadar belgilangan stavkalar bo'yicha undiriladi.

Imtiyozlar. Soliq kodeksiga asosan yer solig'i bo'yicha ikki turdagi imtiyozlar, yer solig'idan ozod qilish hamda soliq solinmaydigan yer uchastkalariga bo'linadi.

Jumladan, yer solig'i to'lashdan ozod qilinadigan yuridik shaxslarga madaniyat, ta'lim, sog'liqni saqlash, aholini ijtimoiy muhofaza qilish tashkilotlari - o'z zimmlariga yuklatilgan vazifalarni amalga oshirishda foydalanadigan yer uchastkalari uchun; nogironlarning jamoat birlashmalari, "Nuroni" jamg'armasi va "O'zbekiston chernobilchilari" assotsiatsiyasi mulkida bo'lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar, 1941-1945 yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil qilgan yuridik shaxslar, bundan savdo, vositachilik, ta'minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar mustasno. Mazkur imtiyozni olish huquqi belgilanayotganda xodimlarning umumiy soniga shtatda bo'lgan xodimlar kiritiladi; yangi tashkil etilgan dehqon xo'jaliklari - davlat ro'yxatidan o'tkazilgan oydan e'tiboran ikki

yilga;ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik subyektlari - yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish to'g'risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan e'tiboran. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili to'xtatilgan va faoliyat qaytadan boshlangan taqdirda, ushbu imtiyoz qo'llanilmaydi hamda soliq summasi imtiyoz qo'llanilgan butun davr uchun to'liq miqdorda undiriladi.

Shuningdek, soliq solinmaydigan yer uchastkalari jumlasigabog'dorchilik, uzumchilik yoki polizchilik shirkatlarining umumiy foydalanishdagi (kirish yo'llari, sug'orish ariqlari, kollektorlar va umumiy foydalanishdagi boshqa yerlar), jamoa garajlarining yerlari;davlat qo'riqxonalarining, kompleks (landshaft) buyurtma qo'riqxonalarining, tabiat bog'larining, davlat tabiat yodgorliklarining, buyurtma qo'riqxonalarining (ovchilik xo'jaliklarida tashkil etiladigan buyurtma qo'riqxonalar bundan mustasno), tabiiy pitomniklarning, davlat biosfera rezervatlarining, milliy bog'larning yerlari, yuqorida ko'rsatilgan muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning xo'jalik faoliyati yuritilayotgan yerlari bundan mustasno; sog'lomlashtirish ahamiyatiga molik yerlar (xo'jalik faoliyati yuritilayotgan yerlar bundan mustasno) - tegishli muassasalar va tashkilotlarga belgilangan tartibda doimiy foydalanishga berilgan, profilaktika va davolash ishlarini tashkil etish uchun qulay tabiiy shifobaxsh omillarga ega bo'lgan yer uchastkalari va boshqalar kiradi.

Soliq stavkasini qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari. Yer uchastkasi mulkdorining, yer egasi, yerdan foydalanuvchi yoki ijarachining aybi bilan qishloq xo'jaligi yerlarining sifati yomonlashgan (bonitet balli pasaygan) taqdirda, yer solig'i yerning sifati yomonlashguniga qadar belgilangan stavkalar bo'yicha yuridik shaxslar tomonidan to'lanadi. Shaharlar va shaharchalarning ma'muriy chegaralarida joylashgan qishloq xo'jaligi ahamiyatiga molik yerlar uchun yer solig'i qishloq xo'jaligi yerlari uchun belgilangan stavkalarining ikki baravari miqdorida to'lanadi.

Soliq davri – kalendar yildir.

Soliqni hisoblab chiqarish va soliq hisob-kitoblarini taqdim etish tartibi. Yer solig'i har bir soliq davrining 1 yanvariga bo'lgan holatga ko'ra hisoblab chiqariladi va yer solig'ining hisob-kitobi yer uchastkasi joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organiga hisobot yilining 15 fevraliga qadar taqdim etiladi.

Yer solig'ini hisoblab chiqarish hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Soliq solinadigan bazada (hisoblangan soliq summasida) soliq davri mobaynida o'zgarish bo'lganda yuridik shaxslar bir oylik muddat ichida davlat soliq xizmati organiga yer solig'ining aniqlashtirilgan hisob-kitobini taqdim etishi shart.

Soliq davri mobaynida qishloq xo'jaligi ekinlarining umumiy maydonida va tarkibida o'zgarishlar yuz bergan yagona yer solig'ini to'lashga o'tmagan qishloq xo'jaligi korxonalarini yer solig'ining

aniqlashtirilgan hisob-kitobini davlat soliq xizmati organiga joriy yilning 1 dekabriga qadar taqdim etadi.

Soliq to'lash tartibi. Yer solig'ini to'lash, agar Soliq kodeksida boshqacha qoida nazarda tutilgan bo'lmasa, yuridik shaxslar tomonidan yilning har choragida, yil choragi ikkinchi oyining 15-kuniga qadar teng ulushlarda amalga oshiriladi.

Soliq davri mobaynida yer solig'i to'lashning belgilangan muddatidan keyin majburiyatlar yuzaga kelganda, ushbu summani to'lash majburiyatlar yuzaga kelgan sanadan e'tiboran o'ttiz kundan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Yagona yer solig'i to'lashga o'tmagan qishloq xo'jaligi korxonalari tomonidan yer solig'ini to'lash quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

- hisobot yilining 1 sentabriga qadar - yillik soliq summasining 30 foizi;

- hisobot yilining 1 dekabriga qadar - soliqning qolgan summasi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'i (O'R Soliq kodeksining 287-294-moddalari).

Soliq to'lovchilar – mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida yer uchastkalariga ega bo'lgan jismoniy shaxslar, shuningdek yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklaridir.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan ijaraga berilgan yer uchastkalari uchun to'lanadigan ijara haqi yer solig'iga tenglashtiriladi. Yer uchastkalarini ijaraga olgan jismoniy shaxslarga yer solig'ini to'lovchilar uchun belgilangan imtiyozlar, soliqni hisoblab chiqarish va soliqni to'lash tartibi tatbiq etiladi.

Uy-joy, yashash uchun mo'ljallanmagan imorat va inshootlar meros bo'yicha o'tishi bilan birgalikda mulk huquqi, egalik qilish huquqi va foydalanish huquqi o'tgan yer uchastkalari uchun yer solig'i meros qoldiruvchining soliq majburiyatlari hisobga olingan holda merosxo'rlardan undiriladi.

Soliq solish obyekt – dehqon xo'jaligi yuritish uchun meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilishga berilgan yer uchastkalari; yakka tartibda uy-joy qurilishi uchun meros qilib qoldiriladigan, umrbod egalik qilishga berilgan yer uchastkalari; jamoa bog'dorchiligi, uzumchiligi va polizchiligini yuritish uchun berilgan, shuningdek yakka tartibdagi garajlar

egallagan yer uchastkalari; xizmat yuzasidan berilgan chek yerlar; meros bo'yicha, hadya qilinishi yoki olinishi natijasida uy-joy va imoratlar bilan birgalikda mulk huquqi, egalik qilish va foydalanish huquqi ham o'tgan yer uchastkalari; qonun hujjatlarida belgilangan tartibda mulk qilib olingan yer uchastkalari; tadbirkorlik faoliyati yuritish uchun foydalanishga yoki ijaraga berilgan yer uchastkalari.

Tadbirkorlik faoliyati yuritish uchun foydalanishga yoki ijaraga berilgan yer uchastkalaridan tashqari ko'p kvartirali uylar egallagan yer uchastkalari soliq solish obyekti bo'lmaydi.

Soliq solinadigan baza. Ko'chmas mulkka bo'lgan huquqlarni davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organning yer uchastkalarining maydoniga doir ma'lumotlari soliq solinadigan bazadir.

Jamoabog'dorchiligi, uzumchiligi va polizchiligini yuritish uchun fuqarolarga berilgan, shuningdek yakka tartibdagi garajlar egallagan yer uchastkalarining maydonlari bo'yicha soliq solinadigan baza ushbu yer uchastkalarini bergan tashkilotlar boshqaruv organlarining ma'lumotlari bo'yicha aniqlanadi.

Xizmat yuzasidan berilgan chek yerlarning maydonlari bo'yicha soliq solinadigan baza o'z xodimlariga yer uchastkalari bergan korxonalar, muassasalar va tashkilotlarning ma'lumotlari bo'yicha aniqlanadi.

Soliq stavkasi. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ining stavkalari har yili keyingi moliya yil uchun tasdiqlanadigan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi.

Berilgan yerlardan ikki yil davomida foydalanmagan jismoniy shaxslardan yer solig'i uch baravar miqdorida undiriladi.

Jismoniy shaxslarga tadbirkorlik faoliyati uchun berilgan yer uchastkalaridan soliq yuridik shaxslar uchun tasdiqlangan stavkalar bo'yicha undiriladi.

Jamoaviy va shaxsiy garajlar band etgan yer uchastkalari uchun jismoniy shaxslardan soliq yakka tartibdagi uy-joy quriladigan yerlar uchun tasdiqlangan stavkalar bo'yicha undiriladi.

Jismoniy shaxslardan undiriladigan yer solig'ini hisoblab chiqarishda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilangan bazaviy stavkalar belgilangan normativlar doirasida yer uchastkalariga nisbatan qo'llanadi, belgilangan normativlardan yuqori yer uchastkalari uchun bazaviy stavkalarga esa oshiruvchi koeffitsient - 1,5 qo'llanadi.

Jismoniy shaxslardan undiriladigan yer solig'ini hisoblab chiqarish maqsadida yer uchastkalarining quyidagi normativlari qo'llanadi:

Toshkent sh., Nukus sh. va viloyat bo'ysunuvidagi shaharlar - 0,06 ga; boshqa aholi punktlari (dehqon xo'jaliklari bundan mustasno) - 0,1 ga.

Davlat hokimiyati organlari tomonidan ajratilgan maydonlardan ortiqcha foydalaniladigan yerlar uchun yuqorida ko'rsatilgan koeffitsientni qo'llagan holda yer solig'i to'lanmagan taqdirda soliq to'lovchilarga nisbatan qonun hujjatlariga muvofiq moliyaviy jazo choralari qo'llanadi.

Davlat hokimiyati organlari tomonidan ajratilgan yer uchastkalari maydoni yer berish to'g'risida davlat hokimiyati organlarining qarori, yerga egalik qilish yoki undan foydalanish huquqi uchun davlat dalolatnomasi, yerni ijaraga olish shartnomasi, yer uchastkasiga bo'lgan huquqlarni ro'yxatdan o'tkazish to'g'risidagi guvohnoma va yer uchastkasiga bo'lgan huquqni tasdiqlaydigan boshqa hujjatlarga ko'ra belgilanadi.

Imtiyozlar. Soliq kodeksida yer solig'idan ozod qilinadigan jismoniy shaxslarning toifalari belgilangan.

Jumladan, "O'zbekiston Qahramoni", Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni unvonlariga sazovor bo'lgan, uchala darajadagi Syuhrat ordeni bilan taqdirlangan fuqarolar. Mazkur imtiyoz "O'zbekiston Qahramoni" unvoni berilganligi to'g'risidagi guvohnoma, Sovet Ittifoqi Qahramoni va Mehnat Qahramoni daftarchalari, orden daftarchasi yoki mudofaa ishlari bo'limining ma'lumotnomasi asosida beriladi; urush nogironlari va qatnashchilari, shuningdek doirasi qonun hujjatlari bilan belgilanuvchi ularga tenglashtirilgan shaxslar. Mazkur imtiyoz urush nogironining (qatnashchisining) tegishli guvohnomasi yoki mudofaa ishlari bo'limining yoxud boshqa vakolatli organning ma'lumotnomasi asosida, boshqa nogironlarga (qatnashchilarga) esa nogironning (qatnashchining) imtiyozlarga bo'lgan huquqi to'g'risidagi guvohnoma asosida beriladi; I va II guruh nogironlari. Mazkur imtiyoz pensiya guvohnomasi yoki tibbiy-mehnat ekspert komissiyasining ma'lumotnomasi asosida beriladi; yolg'iz pensionerlar. Yolg'iz yoki voyaga yetmagan bolalari bilan yoxud nogiron bolasi bilan alohida uyda birga yashovchi pensionerlar yolg'iz pensionerlar deb tushuniladi. Mazkur imtiyoz pensiya guvohnomasi yoki O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi tuman (shahar) bo'limining ma'lumotnomasi, shuningdek fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining ma'lumotnomasi asosida beriladi; boquvchisini yo'qotgan ko'p bolali oilalar. Ota-onasidan biri yoki ota-onasi vafot etgan hamda oilada o'n olti yoshga to'lmagan beshta va undan ortiq bolalari bo'lgan oilalar soliq solish maqsadida boquvchisini yo'qotgan ko'p bolali oilalardir. Mazkur imtiyoz O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi tuman (shahar) bo'limining ma'lumotnomasi asosida beriladi va boshqalar.

Soliq stavkasini qo'llashningo'ziga xos xususiyatlari. Tadbirkorlik faoliyatida foydalaniladigan yer uchastkalari yoxud uylar, dala hovli imoratlari, yakka tartibdagi garajlar va boshqa imoratlar, inshootlar, joylar yuridik shaxsga yoki yakka tartibdagi tadbirkorga ijaraga berilganda, shuningdek jismoniy shaxslarning mulkida bo'lgan, yashash uchun mo'ljallanmagan joylar egallagan yer uchastkalari uchun yer solig'i

jismoniy shaxslardan yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'ini to'lash uchun belgilangan stavkalar bo'yicha undiriladi hamda ularga yuqorida belgilangan imtiyozlar tatbiq etilmaydi. Ammo jismoniy shaxs yoki oilaviy korxonada yer uchastkasidan unda joylashgan uyda istiqomat qilish bilan bir vaqtda tovarlar ishlab chiqarish (ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish) uchun foydalangan taqdirda, yer solig'i jismoniy shaxslar uchun belgilangan stavka bo'yicha to'lanadi.

Soliq davri – kalendar yil.

Soliqni hisoblab chiqarish tartibi. Yer solig'ini hisoblab chiqarish davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi. Davlat soliq xizmati organlari yer solig'ini to'lovchilar bo'lgan jismoniy shaxslarning hisobini muntazam yuritadi.

Imtiyozlarni olish huquqiga ega bo'lgan shaxslar yer uchastkasi joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organlariga ushbu imtiyozlarga bo'lgan huquqni tasdiqlovchi hujjatlarni mustaqil ravishda taqdim etadi.

Yer solig'i summasi va uni to'lash muddatlari ko'rsatilgan to'lov xabarnomasi jismoniy shaxslarga davlat soliq xizmati organlari tomonidan har yili 1 maydan kechiktirmay topshiriladi.

Yil mobaynida yer uchastkasi maydoni o'zgarib va imtiyozlarga bo'lgan huquqlar vujudga kelganida (bekor qilinganda) davlat soliq xizmati organlari mazkur o'zgarishlardan keyin bir oy ichida yer solig'ini qayta hisob-kitob qilishlari hamda soliq to'lovchiga yer solig'i summasi va uni to'lash muddatlari ko'rsatilgan yangi yoki qo'shimcha to'lov xabarnomasini taqdim etishlari kerak.

Soliq to'lash tartibi. Yer solig'i yer uchastkasining mulkdori, yerga egalik qiluvchi, yerdan foydalanuvchi yoki ijarachining yashash joyidan qat'i nazar, yer uchastkasi joylashgan hududdagi tuman yoki shaharning mahalliy budjetiga to'lanadi. Yil mobaynida ajratilgan yer uchastkalari uchun yer solig'i jismoniy shaxslar tomonidan yer uchastkasi ajratilganidan keyingi oydan e'tiboran to'lanadi.

Yer uchastkasi maydoni kamaytirilgan taqdirda, yer solig'ini to'lash yer uchastkasi kamaytirilgan oydan e'tiboran to'xtatiladi (kamaytiriladi). Yer solig'i bo'yicha imtiyozlar belgilangan taqdirda, bu soliq imtiyoz huquqi vujudga kelgan oydan e'tiboran to'lanmaydi. Yer solig'i bo'yicha imtiyozlarga bo'lgan huquqlar bekor qilingan taqdirda, bu soliq mazkur huquq bekor qilinganidan keyingi oydan e'tiboran to'lanish boshlaydi.

Belgilangan tartibda berilgan yer uchastkalari uchun yer solig'i yer uchastkasidan foydalanish faktidan qat'i nazar, jismoniy shaxslar tomonidan to'lanadi.

Soliq davri uchun yer solig'i to'lash jismoniy shaxslar tomonidan hisobot yilining 15 oktabriga qadar amalga oshiriladi.

6.3. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 295-300 moddalari)

Soliq to'lovchilar – tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar.

Soliq solish obykti. Soliq solinadigan baza. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i chegirilganidan keyin yuridik shaxs ixtiyorida qoladigan foyda soliq solish obykti va soliq solinadigan bazadir. Bunda soliq solinadigan baza quyidagi summalarga kamaytiriladi:

- olinishi lozim bo'lgan (olingan) dividendlar summasiga; qo'shimcha foyda solig'i to'lovchilar uchun - sof qo'shimcha foyda summasiga; tekin olingan pul mablag'lari summasiga, agar ularni o'tkazib berish O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida yuz berayotgan bo'lsa;

- joriy soliq davrida foydalanilganda xarajatlar vujudga kelmaydigan budjetdan ajratiladigan subsidiyalar summasiga; sug'urta shartnomalari bo'yicha sug'urta to'lovi (sug'urta summasi) tariqasida olingan mablag'lar summasiga; budjet va davlat maqsadli jamg'armalari oldidagi qarzning qonun hujjatlariga muvofiq hisobdan chiqarilgan summasiga.

Soliq stavkasi. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining stavkalari har yili keyingi moliya yil uchun tasdiqlanadigan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi. Mazkur qarorga asosan 2016 yilgi soliqning chegaralangan stavkasi sof foydaning 8 foizini tashkil qiladi.

Soliq davri – kalendar yildir.

Hisobot davri – yil choragidir.

Soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va soliqni to'lash tartibi. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i soliq solinadigan bazadan hamda belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Soliq to'lovchilar, hisobot davri mobaynida obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i bo'yicha joriy to'lovlar to'laydi.

Joriy to'lovlar taxmin qilinayotgan sof foyda summasidan hamda O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadigan shakl bo'yicha hisobot davrining birinchi oyi 10-kuniga qadar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladigan obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining joriy to'lovlari to'g'risidagi ma'lumotnomada ko'rsatilgan obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining belgilangan stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Joriy to'lovlar hisoblab chiqarilgan obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining yil choragidagi summasining uchdan bir qismi miqdorida har oyning 10-kunidan kechiktirmay to'lanadi.

Hisobot davrida soliq solinadigan bazasi eng kam ish haqining ikki yuz baravarigacha miqdorda bo'lgan soliq to'lovchilar joriy to'lovlarni to'lamaydi.

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga soliq to'lovchilar tomonidan ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa, yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda taqdim etiladi. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'lash mazkur soliq bo'yicha hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

6.4. Transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun soliq (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 301-304 -moddalari)

Soliq to'lovchilar – transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliqni to'lovchilar oxirgi iste'molchilarga benzin, dizel yoqilg'isi va gazni realizatsiya qilishni, shu jumladan avtomobillarga yoqilg'i quyish shoxobchalari orqali realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslardir.

Avtomobillarga yoqilg'i quyish shoxobchalari deganda avtomobillarga kompressor vositasida gaz to'ldirish, avtomobillarga yoqilg'i quyish va avtomobillarga gaz quyish shoxobchalari tushuniladi; oxirgi iste'molchilar deganda o'z ehtiyojlari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz oluvchi yuridik va jismoniy shaxslar tushuniladi.

Soliq solish obykti. Soliq solinadigan baza. Transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gazni oxirgi iste'molchilarga realizatsiya qilish yoki ulardan o'z ehtiyojlari uchun foydalanish soliq solish obyektidir.

Benzin, dizel yoqilg'isi va gazning natura holdagi realizatsiya qilingan va o'z zhtiyojlari uchun foydalanilgan hajmi soliq solinadigan bazadir.

Soliq stavkasi – har yili keyingi moliya yil uchun tasdiqlanadigan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi.

**Transport vositalariga bezin, dizel yoqilg'isi va
gaz ishlatganlik uchun soliqni chegaralangan
stavkalari**
(2015 yil uchun)

<i>No</i>	<i>Soliqlar va yig'implarning turlari</i>	<i>CHegaralangan stavkalar</i>
2.	Quyidagilarning iste'moli uchun undiriladigan soliq:	
	transport vositalari uchun benzin	1 litr uchun 335 so'm / 1 tonna uchun 445 000 so'm**
	transport vositalari uchun dizel yoqilg'isi	1 litr uchun 335 so'm / 1 tonna uchun 407 025 so'm**
	transport vositalari uchun suyultirilgan gaz	1 litr uchun 230 so'm

Transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz iste'moliga soliq stavkalarining qayta ishlashga berilgan benzin va dizel yoqilg'isi bo'yicha miqdorlari transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz iste'moliga soliqni hisobga olgan holda benzin va dizel yoqilg'isiga chakana narxlar doirasida shakllantiriladi. Vositachilik shartnomalari bo'yicha import qilinadigan qayta ishlashga berilgan xom ashyo asosida ishlab chiqariladigan benzin va dizel yoqilg'isi hajmi bo'yicha to'lovchilar, transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz iste'moliga soliqni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi O'zbekiston Respublikasining Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilanadi.

Soliq davri – yil choragidir.

Soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdimetish va soliq to'lash tartibi.

Transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq summasi transport vositalari uchun realizatsiya qilinadigan benzin, dizel yoqilg'isi va gazning narxida hisobga olinadi. Benzin, dizel yoqilg'isi va gazdan o'z ehtiyojlari uchun foydalanilganda transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliqning hisoblangan summasi soliq to'lovchining xarajatlariga kiritiladi.

Transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliqning hisob-kitobi joriy o'n kunlik to'lovlar hisobga olingan holda har chorakda, soliq davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa, yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi. Hisob-kitob benzin, dizel yoqilg'isi va gazni realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi yuridik shaxs joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladi, bundan avtomobillarga yoqilg'i quyish shoxobchalari orqali benzin, dizel yoqilg'isi va gazni realizatsiya qilish hollari mustasno. Avtomobillarga yoqilg'i quyish shoxobchalari orqali benzin, dizel yoqilg'isi va gaz realizatsiya qilinganda hisob-kitob avtomobillarga yoqilg'i quyish shoxobchalari joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladi.

Transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliqni to'lash transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz realizatsiya qilingan oyning o'n kunligi tugaganidan keyingi uchinchi kundan kechiktirmay, hisob-kitob taqdim etiladigan yerda har o'n kunda amalga oshiriladi.

Davlat o'z oldiga qo'ygan vazifa va funksiyalarni amalga oshirish uchun, shuningdek mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish, aholining turmush tarzini yaxshilash, mamlakat xavfsizligini ta'minlashda davlat budjetining ahamiyati katta. Yuqorida sanab o'tilgan umumdavlat va mahalliy soliqlar esa davlat budjetini shakllantirishdagi ahamiyati kattadir, ya'ni davlat daromadlarining asosiy manbai soliqlardan iboratdir. Ularni o'z vaqtida to'lash esa har bir fuqaroning konstitutsiyaviy majburiyatidir.

Nazorat uchun savollar

1. Transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq undirib olish uslubiga ko'ra egri soliq hisoblanadi. Mazkur soliqni to'g'ri soliqlardan farqli jihatini tahlil qiling.

2. Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk va yer soliqlariga soliq stavkasini qo'llashning o'ziga xos jihatlarini tahlil qiling.

3. Fuqaro F.Sulaymonov o'ziga qarashli Chilonzor tumani "Oqtepa" ko'chasi 35 uyini nabirasi 6 yoshli B.Salimovga hadya qildi.

B.Salimovga nisbatan qanday soliqlar bo'yicha majburiyat yuzaga keladi. Tahlil qiling.

4. Fuqaro Azizov A. o'zining Yashnarobod tumani Zebiniso ko'chasida joylashgan 3-uy 4-xonadonini "Ozod" xususiy firmasiga ijaraga berdi. Joriy yilning mart oyida Yashnarobod tuman soliq inspeksiyasidan fuqaro Azizov A. ning mazkur soliq solish obyekti bo'yicha mol-mulk solig'i yuridik shaxslarning stavkasi bo'yicha hisoblanganligi haqida to'lov xabarnomasi keldi. Lekin Azizov A. soliq stavkasi noto'g'ri qo'llanilganligidan norozi bo'ldi. Bundan tashqari u 1-guruh nogironligini asos qilib, o'zini nomida bo'lgan ikkita xonadonni soliq to'lashdan ozod qilinishi lozimligini aytib, soliq to'lashdan umuman bosh tortdi.

Vaziyatga huquqiy jihatdan baho bering.

7-bob.Boshqa majburiy to'lovlar tizimi va tavsifi

Ushbu bobda boshqa majburiy to'lovlar tizimi va ularning tavsifi: ijtimoiy jamg'armalarga majburiy to'lovlar: Yagona ijtimoiy to'lov; fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari; budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar; Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy to'lovlar: Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar; Respublika yo'l jamg'armasiga yig'imlar; budjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar; davlat boji; bojxona to'lovlari; ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im va ularning tavsifi kabi masalalar tahlil qilingan.

7.1. Ijtimoiy jamg'armalarga majburiy to'lovlar (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 305-315-moddalari)

O'zbekiston Respublikasi fuqarolari ijtimoiy ta'minotga muhtoj bo'lganda, ya'ni pensiya yoshiga etganda, mehnat qobiliyatini to'liq yoki qisman yo'qotganda, boquvchisin yo'qotgan hollarda ijtimoiy yordam olish olish huquqiga egadirlar. Ushbu huquqiy me'yorlar O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida hamda 1993 yil 3 sentabrda qabul kilgan "Fuqarolarning davlat pensiya ta'minot to'g'risida"gi Qonunida belgilab berilgan.

Pensiya ta'minoti tizimidagi boshqaruv tuzilmasini takomillashtirish davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha majburiy badallar to'liq yig'ilishini samarali tashkil qilish, amaldagi boshqaruv tuzilmalarini qisqartirish hamda pensiyalar va nafaqalar to'lashga yo'naltiriladigan mablag'lardan foydalanish samaradorligini oshirish maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2000 yil 15 noyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi pensiya ta'minotini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 444-sonli qarori bilan budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga mablag' to'plash va mablag' to'liq tushishi ustidan nazorat qilish funksiyasi O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi zimmasiga yuklatildi va budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy to'lovlar soliqlarga tenglashtirildi. Pensiya jamg'armasining daromadlari va xarajatlari har yili O'zbekiston Respublikasining yig'ma budjeti tarkibiga kiritiladigan bo'ldi hamda

Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalarni hisoblab chiqish va to'lash tartibi buzilganligi uchun xo'jalik yurituvchi subyektlarga nisbatan moliyaviy jazolar qo'llanilishi, shu jumladan to'lovlar o'z vaqtida to'lanmaganligi uchun penya hisoblanishi qonun hujjatlarida belgilab qo'yildi.

Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga mablag'lar to'plash tartib qoidalari Vazirlar Mahkamasining 2000 yil 23 dekabrda "Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi mablag'larini shakllantirish va sarflash tartibi to'g'risidagi Nizomni tasdiqlash haqida"gi 498-sonli qarori bilan tasdiqlangan Nizom asosida 2004 yilgacha amalga oshirilib keldi.

Vazirlar Mahkamasining 2003 yil 25 dekabrda 567-sonli qarori bilan budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga ajratmalarni hisoblash va to'lash tartiblarini soddalashtirish maqsadida, budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga ajratmalar, bandlik fondiga ajratmalar va kasaba uyushmalari jamg'armasiga ajratmalar birgalikda yagona ijtimoiy to'lov nomi bilan yuritiladigan bo'ldi.

Hozirgi kunda mazkur jamg'arma faoliyati, daromad manbanlarini shakllantirish va Pensiyalar, ijtimoiy nafaqalar, kompensatsiya to'lovlari va boshqa to'lovlarni moliyalashtirish tartibi 2010 yil 19 fevralda tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi to'g'risida"gi Nizom asosida tartibga solinadi.

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga asosan ijtimoiy jamg'armalarga majburiy to'lovlar tarkibiga yagona ijtimoiy to'lov va fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari; budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar kiradi.

Yagona ijtimoiy to'lov va fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 305-311-moddalari).

Yagona ijtimoiy to'lov O'zbekistonda 2004 yildan amal qilib kelinmoqda.

Soliq to'lovchilar – yuridik shaxslar, ya'ni O'zbekiston Respublikasi rezidentlari; O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa, chet ellik yuridik shaxslarning vakolatxonalarini va filiallari orqali amalga oshiruvchi O'zbekiston Respublikasi norezidentlari. Jismoniy shaxslar, ya'ni O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, shuningdek O'zbekiston

Respublikasida doimiy ravishda yashab turgan chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar.

Sug'urta badallarini hisoblash va ushlab qolish majburiyati, shuningdek ularning to'g'ri hisoblab chiqarilishi uchun javobgarlik ish beruvchi zimmasiga yuklatiladi.

Yagona ijtimoiy to'lovning va sug'urta badallarini hisoblash uchun obyekt bo'lib, ish haqi tarzidagi daromadlar hisoblanadi. Yagona ijtimoiy to'lovni va sug'urta badallarini hisoblab chiqarish uchun baza imtiyoz sifatida belgilangan to'lovlar chegirib tashlangan ish haqi tarzida to'lanadigan daromadlar summasi sifatida belgilanadi.

Soliq solish obyekti – ish haqi tarzidagi daromadlar yagona ijtimoiy to'lovning va sug'urta badallarining soliq solish ob'ektidir. Bunda O'zbekiston Respublikasining diplomatik vakolatxonalarini va konsullik muassasalari xodimlari, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi tomonidan xalqaro hukumatlararo tashkilotlarga kvotaqilingan lavozimlarga xizmat safariga yuborilgan shaxslar uchun yagona ijtimoiy to'lovning va sug'urta badallarining soliq solish ob'ekti ularning O'zbekiston Respublikasidan tashqariga ishlash uchun yuborilguniga qadar oxirgi ish joyi bo'yicha olingan, O'zbekiston Respublikasida byudjet muassasalari xodimlari uchun ish haqi oshirilishi hisobga olingan holda qayta hisoblanadigan mehnatga haq to'lash tarzidagi daromatlardan kelib chiqqan holda aniqlanadi. O'zbekiston Respublikasi hududida ishlash uchun chet ellik xodimlarni berish bo'yicha xizmatlar ko'rsatish shartnomasiga muvofiq yuridik shaxs — O'zbekiston Respublikasi norezidentiga to'lanadigan chet ellik xodimlarning daromadlari ham yagona ijtimoiy to'lovning soliq solish ob'ektidir. ish haqi tarzidagi daromadlar O'zbekiston Respublikasi hududida ishlash uchun chet ellik xodimlarni berish bo'yicha xizmatlar ko'rsatish shartnomasiga muvofiq yuridik shaxs - O'zbekiston Respublikasi norezidentiga to'lanadigan chet ellik xodimlarning daromadlari ham Yagona ijtimoiy to'lovning soliq solish obyektidir.

Soliq solinadigan baza – mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar summasi sifatida belgilanadi, bunda yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallari hisoblanmaydigan to'lovlar mustasno.

O'zbekiston Respublikasi norezidentiga to'lanadigan chet ellik xodimlarning daromadlari bo'yicha yagona ijtimoiy to'lovni hisoblab chiqarish uchun soliq solinadigan baza chet ellik xodimlarga to'lanadigan daromadlar summasi sifatida aniqlanadi, biroq bu summa O'zbekiston

Respublikasi hududida ishlash uchun chet ellik xodimlarni berish bo'yicha xizmatlar ko'rsatish shartnomasiga doir xarajatlar umumiy summasining 90 foizidan kam bo'lmasligi lozim.

Soliq stavkasi – har yili keyingi moliya yil uchun tasdiqlanadigan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi. 2016 yil uchun budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy sug'urta badallari stavkasi 7,5 foiz miqdorida belgilangan.

**Yagona ijtimoiy to'lov
stavkalari
(2015 yil uchun)**

№	<i>Soliq to'lovchilar</i>	<i>Mehnatga haq to'lash fondiga nisbatan % stavkasi</i>
1.	Mikrofirmalar va kichik korxonalar, shuningdek fermer xo'jaliklari	15
2.	1-bandda nazarda tutilmagan boshqa to'lovchilar	25

Imtiyozlar – Soliq kodeksiga asosan yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallari hisoblanmaydigan to'lovlar hamda yagona ijtimoiy to'lov hisoblab chiqarilmaydigan to'lovlar va daromadlar belgilangan.

Jumladan, ijtimoiy to'lov va sug'urta badallari quyidagi to'lovlarga nisbatan hisoblanmaydi: mehnatda mayib bo'lganlik yoki sog'liqqa boshqacha shikast etganlik bilan bog'liq zararining o'rnini qoplash uchun Soliq kodeksi 171-moddasi ikkinchi qismining 9-bandida ko'rsatilgan miqdorlardan ortiqcha olingan summalar; yosh mutaxassislarga oliy o'quv yurtini tamomlaganlaridan so'ng ta'til vaqti uchun yuridik shaxslar hisobidan to'lanadigan nafaqalar; quyidagi grant mablag'lari hisobiga olinadigan mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar: davlatlar, davlatlarning hukumatlari, xalqaro va chet el hukumatga qarashli tashkilotlar tomonidan berilgan grant mablag'lari; O'zbekiston Respublikasi Hukumati tomonidan belgilanadigan ro'yxatga kiritilgan xalqaro va chet el nohukumat tashkilotlari tomonidan berilgan grant mablag'lari; O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari doirasida berilgan grant mablag'lari.

Shuningdek, yagona ijtimoiy to'lov quyidagilarga nisbatan hisoblab chiqarilmaydi: O'zbekiston Respublikasi mudofaa, ichki ishlar, favqulodda vaziyatlar vazirliklarining, O'zbekiston Respublikasi Milliy xavfsizlik xizmatining harbiy xizmatchilariga, ichki ishlar organlarining oddiy askarlar, serjantlar va ofitsyerlar tarkibiga hamda O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasining xodimlariga xizmatni o'tashi (xizmat majburiyatlarini bajarishi) munosabati bilan to'lanadigan pul ta'minotiga, pul mukofotlariga va boshqa to'lovlarga; O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudining, umumiy yurisdiksiya sudlarining va xo'jalik sudlarining sudyalari, shuningdek prokuratura organlarining mansab darajalariga (harbiy unvonlarga) ega bo'lgan xodimlarining xizmat vazifalarini bajarishi munosabati bilan olgan daromadlariga.

Soliq davri – kalendar yilidir.

Hisobot davri – yil oyidir.

Yagona ijtimoiy to'lovni va sug'urta badallarini hisoblab chiqarish hamda to'lash tartibi – yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallari har oyda soliq solinadigan bazadan hamda belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Yagona ijtimoiy to'lov yuridik shaxslarning mablag'lari hisobidan to'lanadi, sug'urta badallari esa xodimlarning ish haqidan ushlab qolinadi va soliq agentlari tomonidan o'tkaziladi.

Yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallarining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga soliq to'lovchi tomonidan ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa - yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi. O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasining norezidentlari tomonidan yil yakunlari bo'yicha yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallariga doir hisob-kitob hisobot yilidan keyingi yilning 25 martiga qadar taqdim etiladi.

Yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallarini to'lash har oyda, hisob-kitoblarni taqdim etish muddatlaridan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Ayrim toifadagi jismoniy shaxslar uchun sug'urta badallarini hisoblab chiqarish va to'lashning o'ziga xos xususiyatlari. Sug'urta badallari soliq to'lovchining kalendar` oyda ishlagan kunlari sonidan qat'i nazar, majburiy tartibda quyidagicha to'lanadi: yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan — oyiga eng kam ish haqidan kam bo'lmagan miqdorda; yakka tartibdagi tadbirkorlar bilan mehnat munosabatlarida bo'lgan jismoniy shaxslar tomonidan — oyiga eng kam ish haqining 50 foizi miqdorida; yuridik shaxs tashkil etmagan holda oilaviy tadbirkorlik shaklidagi faoliyatni amalga oshiruvchi oila a'zolari tomonidan: yakka tartibdagi tadbirkor sifatida ro'yxatdan o'tgan oila a'zosi tomonidan — oyiga eng kam ish haqidan kam bo'lmagan miqdorda; oilaning boshqa a'zolari tomonidan (o'n sakkiz yoshga to'lmaganlar bundan mustasno) — oyiga eng kam ish haqining 50 foizi miqdorida.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklarining a'zolari sug'urta badallarini yiliga eng kam ish haqining to'rt yarim baravaridan kam bo'lmagan miqdorda to'laydi. Bunda dehqon xo'jaligining boshlig'i sug'urta badallarini majburiy tartibda,

boshqa a'zolari esa, ixtiyoriylik asosida to'laydi. Belgilangan miqdordagi sug'urta badallarining to'lanishi dehqon xo'jaligi a'zosining mehnat stajini hisoblab chiqarishda bir yil deb hisobga olinadi.

yoshga doir pensiya olish huquqiga ega bo'lgan yuqorida ko'rsatilgan, shaxslar, shuningdek I va II guruh nogironi bo'lgan shaxslar uchun sug'urta badalining miqdori uning belgilangan eng kam miqdorining kamida 50 foizini tashkil etishi kerak. Mazkur imtiyozlar pensiya guvohnomasi yoki tibbiy-mehnat ekspert komissiyasining ma'lumotnomasi asosida beriladi. Imtiyozga bo'lgan huquq kalendar` yil davomida vujudga kelgan yoki bekor bo'lgan taqdirda, sug'urta badallarini qayta hisob-kitob qilish ushbu huquq vujudga kelgan yoki bekor bo'lgan oydan e'tiboran amalga oshiriladi.

Sug'urta badallarini to'lash quyidagicha amalga oshiriladi: yakka tartibdagi tadbirkorlar, yakka tartibdagi tadbirkorlar bilan mehnat munosabatlarida bo'lgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxs tashkil etmagan holda oilaviy tadbirkorlik shaklidagi faoliyatni amalga oshiruvchi oila a'zolari tomonidan ushbu moddaning birinchi qismida ko'rsatilgan shaxslar tomonidan — har oyda, tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning 25-kunidan kechiktirmay;

yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklarining a'zolari tomonidan — hisobot yilining 1 oktyabrigacha. Bunda sug'urta badallarining miqdori to'lov kuniga belgilangan eng kam ish haqi miqdoridan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Yangi ro'yxatdan o'tgan yakka tartibdagi tadbirkorlar va yuridik shaxs tashkil etmagan holda oilaviy tadbirkorlik shaklidagi faoliyatni amalga oshiruvchi oila a'zolari tomonidan sug'urta badallarini to'lash ular yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro'yxatidan o'tkazilgan oydan keyingi oydan boshlab amalga oshiriladi.

Sug'urta badallarini to'lash majburiyati yuridik shaxs tashkil etmagan holda oilaviy tadbirkorlik shaklidagi faoliyatni amalga oshirayotgan oila a'zolari uchun — oilaviy tadbirkorlik sub'ekti nomidan ish yuritadigan, yakka tartibdagi tadbirkor sifatida ro'yxatdan o'tgan oila a'zosining; yakka tartibdagi tadbirkorning xodimlari uchun — ushbu xodimlar bilan mehnat shartnomasini tuzgan yakka tartibdagi tadbirkorning zimmasiga yuklatiladi.

To'lov topshiriqnomasida (kirim orderida) soliq to'lovchining familiyasi, ismi, otasining ismi, identifikatsiya raqami va to'lov to'lanayotgan davr albatta ko'rsatilishi shart. Bunda oila a'zolari — oilaviy tadbirkorlik ishtirokchilari va xodim yollagan yakka tartibdagi tadbirkorlar

bo'yicha to'lov topshiriqnomasi (kirim orderi) har bir oila a'zosi uchun va yakka tartibdagi tadbirkorning har bir yollangan xodimi uchun alohida-alohida yoziladi. Agar to'lov topshiriqnomasida (kirim orderida) davr ko'rsatilmagan bo'lsa, to'lov u amalga oshirilayotgan oy (dehqon xo'jaliklari a'zolari uchun — yil) uchun to'langan deb hisoblanadi.

Qonun hujjatlariga muvofiq sug'urta badallarini hisoblash va ushlab qolish majburiyati zimmasiga yuklatilmagan ish beruvchidan daromadlar oluvchi jismoniy shaxslar sug'urta badallarini jami yillik daromad to'g'risidagi deklaratsiyada ko'rsatilgan mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar summasidan kelib chiqqan holda, sug'urta badallarini to'lash haqida jami yillik daromad to'g'risidagi deklaratsiyani taqdim etish bilan bir vaqtda beriladigan ariza asosida ixtiyoriy ravishda to'laydi. Bunda mazkur shaxslar tomonidan sug'urta badallarini to'lash jami yillik daromad to'g'risidagi deklaratsiya ma'lumotlari bo'yicha davlat soliq xizmati organlari tomonidan hisoblab chiqariladigan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini to'lash muddatlarida amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasining diplomatik vakolatxonalarini va konsullik muassasalari xodimlarining, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi tomonidan xalqaro hukumatlararo tashkilotlarga kvota qilingan lavozimlarga xizmat safariga yuborilgan shaxslarning sug'urta badallarini to'lash bo'yicha majburiyati O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligining zimmasiga yuklatiladi. Sug'urta badallarini to'lash har oyda, hisob-kitoblarni taqdim etish muddatlaridan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaqtinchalik to'xtatilganligi to'g'risida davlat soliq xizmati organlari tomonidan olingan axborot yakka tartibdagi tadbirkor o'z faoliyatini amalga oshirmaydigan davr uchun sug'urta badalini hisoblashni to'xtatib turish uchun asos bo'ladi. Davlat soliq xizmati organlari tomonidan olingan har bir yollangan xodim uchun belgilangan tartibda berilgan hisobga olish kartochkalari yakka tartibdagi tadbirkor o'z faoliyatini amalga oshirmaydigan davr uchun yakka tartibdagi tadbirkorning har bir xodimiga sug'urta badallarini hisoblashni to'xtatib turish uchun asos bo'ladi. Agar faoliyatini to'xtatgan yakka tartibdagi tadbirkor yakka tartibdagi tadbirkorning har bir xodimi uchun hisobga olish kartochkasini davlat soliq xizmati organiga belgilangan muddatlarda taqdim etmasa, yakka tartibdagi tadbirkorning majburiyatlari bo'yicha sug'urta badallarini hisoblash to'xtatilmaydi.

Budjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar
(312-315-moddalar).

Soliq to'lovchilar – yuridik shaxslar - O'zbekiston Respublikasining rezidentlari; oddiy shirkat ishlarini yuritish zimmasiga yuklatilgan (ishonchli shaxs) sherik (ishtirokchi) - yuridik shaxs. Bunda quyidagilar byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalarining to'lovchilari bo'lmaydi: notijorat tashkilotlar, bundan ularning tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishdan olgan daromadlari mustasno; yagona soliq to'lovini va (yoki) yagona yer solig'ini to'lovchi yuridik shaxslar. Umumbelgilangan soliqlarni to'lovchi mikrofirmalar va kichik korxonalar, bundan aksiz to'lanadigan mahsulotlar ishlab chiqaruvchi va yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq solinadigan foydali qazilmalarni qazib oluvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar mustasno.

Soliq solish obykti. Soliq solinadigan baza. Sof tushum budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalarining soliq solish obykti va soliq solinadigan bazasidir.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi
huzuridagi Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga
majburiy ajratmalar soliq obyektleri
(2015 yil uchun)

<i>N</i>	<i>To'lovchilar</i>	<i>Ajratmalar solish ob'ekti</i>
1	Vositachilik (topshiriq) shartnomalari va vositachilik xizmatlarini ko'rsatishga doir boshqa shartnomalar bo'yicha vositachilik xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalar va tashkilotlar	QQS chegirilgan holda, vositachilik haqi summasi
2	Tayyorlov tashkilotlari	QQS chegirilgan holda tovar aylanmasi hajmi
3	«O'zdonmahsulot» AK korxonalari (g'alla qabul qilish korxonalari va g'alla qabul qilish faoliyatini amalga oshiruvchi donni qayta ishlash korxonalari)	QQS chegirilgan holda ustama va chegirma
4	Kredit va sug'urta tashkilotlari	Daromad
5	Moliyaviy ijara (lizing) xizmatlarini ko'rsatadigan korxonalar	foizli daromad
6	Kommunal xo'jalik tizimining issiqlik, suv ta'minoti korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQSni va tegishincha issiqlik ta'minoti korxonalari uchun - issiqlik energiyasi, suv ta'minoti korxonalari uchun - suvning xarid qiymatini chegirilgan holda

7	Qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari	QQSni chegirgan holda o'z kuchlari bilan bajarilgan ishlar hajmi
8	Tegishli ravishda elektr energiyasi va tabiiy gazni sotish qismida «O'zbekenergo» DAK va uning korxonalari, «O'zbekneftgaz» MXK korxonalari	mahsulot realizatsiyasi hajmi, elektr energiyasi va tabiiy gaz bo'yicha esa - pirovard iste'molchiga realizatsiya qilish hajmi, QQS va aksiz solig'ini chegirgan holda
9	Transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz iste'moli uchun soliq to'lovchilar	mahsulot realizatsiyasi hajmi, QQS, aksiz solig'i hamda transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz iste'moli uchun soliqni chegirgan holda
10	Boshqa to'lovchilar	mahsulot (ishlar, xizmatlar) realizatsiyasi hajmi, QQS va aksiz solig'ini chegirgan holda

Soliq stavkasi – har yili keyingi moliya yil uchun tasdiqlanadigan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi. 2016 yil uchun O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar stavkalari yuqorida belgilangan soliqqa tortish obyektlaridan 1,6 foiz miqdorida belgilangan.

Soliq davri – kalendar yilidir.

Hisobot davri – yil choragidir.

Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalarni hisoblab chiqarish, ularning hisob-kitoblarini taqdim etish va ularni to'lash tartibi – Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar har oyda soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalarning hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa - yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar quyidagicha to'lanadi: budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lovchi bo'lgan mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan - hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay; mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan - har oyda, keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay.

7.2. Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy to'lovlar (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 316-325-moddalari)

2007 yil 2 oktabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining "Avtomobil yo'llari to'g'risida"³³ qonuniga muvofiq yo'llarni moliyalashtirishga doir ishlar (umumiy foydalaniladigan avtomobil yo'llarni loyihalash, qurish, qayta qurish, ta'mirlash va saqlash) yo'l jamg'armasining mablag'lari hisobidan amalga oshiriladi. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yo'l jamg'armasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Umumiy foydalaniladigan avtomobil yo'llari qurish va ulardan foydalanishni boshqarish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi 2003 yil 19 avgustdagi PF-3292-son Farmoniga binoan tashkil etilgan. Ushbu jamg'arma mablag'larini shakllantirish va ulardan foydalanish tartibi maxsus normativ hujjat bilan tartibga solinadi.

Respublika yo'l jamg'armasiga ikki turdagi majburiy to'lovlar undiriladi. Bular, Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar hamda Respublika yo'l jamg'armasiga yig'implardir.

Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar (316-319-moddalar).

Soliq to'lovchilar – yuridik shaxslar - O'zbekiston Respublikasining rezidentlari; oddiy shirkat ishlarini yuritish zimmasiga yuklatilgan (ishonchli shaxs) sherik (ishtirokchi) - yuridik shaxs. Bunda quyidagilar Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalarning to'lovchilari bo'lmaydi: notijorat tashkilotlar, bundan ularning tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishdan olgan daromadlari mustasno; yagona soliq to'lovini va (yoki) yagona yer solig'ini to'lovchi yuridik shaxslar; umumbelgilangan soliqlarni to'lovchi mikrofirmalar va kichik korxonalar, bundan aksiz to'lanadigan mahsulotlar ishlab chiqaruvchi va yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq solinadigan foydali qazilmalarni qazib oluvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar mustasno.

Soliq solish obyekti. Soliq solinadigan baza – sof tushum Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalarning soliq solish obyekti va soliq solinadigan bazasidir.

³³O'zbekiston Respublikasining "Avtomobil yo'llari to'g'risida"gi qonuni. O'zbekiston Respublikasi OKA, 1992 y., №9, 353-m.

**O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi
huzuridagi Budjetdan tashqari Respublika yo'l
jamg'armasiga majburiy ajratmalar solish
obyektlari
(2016 yil uchun)**

<i>N</i>	<i>To'lovchilar</i>	<i>Ajratmalar solish ob'ekti</i>
1	Vositachilik (topshiriq) shartnomalari va vositachilik xizmatlarini ko'rsatishga doir boshqa shartnomalar bo'yicha vositachilik xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalar va tashkilotlar	QQS chegirilgan holda, vositachilik haqi summasi
2	Tayyorlov tashkilotlari	QQS chegirilgan holda tovar aylanmasi hajmi
3	«O'zdonmahsulot» AK korxonalari (g'alla qabul qilish korxonalari va g'alla qabul qilish faoliyatini amalga oshiruvchi donni qayta ishlash korxonalari)	QQS chegirilgan holda ustama va chegirma
4	Kredit va sug'urta tashkilotlari	Daromad
5	Moliyaviy ijara (lizing) xizmatlarini ko'rsatadigan korxonalar	foizli daromad
6	Kommunal xo'jalik tizimining issiqlik, suv ta'minoti korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQSni va tegishincha issiqlik ta'minoti korxonalari uchun - issiqlik energiyasi, suv ta'minoti korxonalari uchun - suvning xarid qiymatini chegirgan holda
7	Qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari	QQSni chegirgan holda o'z kuchlari bilan bajarilgan ishlar hajmi
8	Tegishli ravishda elektr energiyasi va tabiiy gazni sotish qismida «O'zbekenergo» DAK va uning korxonalari, «O'zbekneftgaz» MXK korxonalari	mahsulot realizatsiyasi hajmi, elektr energiyasi va tabiiy gaz bo'yicha esa - pirovard iste'molchiga realizatsiya qilish hajmi, QQS va aksiz solig'ini chegirgan holda
9	Transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz iste'moli uchun soliq to'lovchilar	mahsulot realizatsiyasi hajmi, QQS, aksiz solig'i hamda transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz iste'moli uchun soliqni chegirgan holda
10	Boshqa to'lovchilar	mahsulot (ishlar, xizmatlar) realizatsiyasi hajmi, QQS va aksiz solig'ini chegirgan holda

Soliq stavkasi – har yili keyingi moliya yil uchun tasdiqlanadigan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi. 2016 yil uchun O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar stavkalari yuqorida belgilangan soliqqa tortish obyektlaridan 1,4 foiz miqdorida belgilangan.

Soliq davri – kalendar yildir.

Hisobot davri – yil choragdir.

Majburiy ajratmalarni hisoblab chiqarish, ularning hisob-kitobini taqdim etish va ularni to'lash tartibi. Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar soliq solinadigan bazadan va tasdiqlangan stavkadan kelib chiqqan holda har oyda hisoblab chiqariladi.

Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa - yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatdan kechiktirmay taqdim etiladi.

Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar quyidagicha to'lanadi: Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lovchi bo'lgan mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan - hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay; mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan - har oyda, keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa - yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay.

Respublika yo'l jamg'armasiga yig'imlar (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 319-325-moddalar).

Soliq kodeksining 54-bobiga asosan Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalardan tashqari yig'imlar ham to'lanadi.

Respublika yo'l jamg'armasi yig'imlariga quyidagilar kiradi:

- avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirganlik uchun yig'im;
- chet davlatlar avtotransport vositalarining O'zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranzit tarzida o'tganligi uchun yig'im.

Soliq to'lovchilar – Avtotransport vositalarini oluvchi va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirishni amalga oshiruvchi O'zbekiston Respublikasi rezidentlari va norezidentlari avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirganlik uchun yig'im to'lovchilardir.

Chet davlatlar avtotransport vositalarining egalari yoki foydalanuvchilari ushbu vositalarning O'zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranzit tarzida o'tganligi uchun yig'im to'lovchilardir.

Soliq solish obyekti – avtotransport vositalarini olish va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirish; chet davlatlar avtotransport vositalarining O'zbekiston Respublikasi hududiga kirishi va uning hududi orqali tranzit tarzida o'tish.

Soliq solinadigan baza – olingan va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kiriladigan avtotransport vositalari dvigatelining ot kuchidagi quvvati yoki avtotransport vositalarining qiymati; O'zbekiston Respublikasi hududiga kirganida yoki uning hududi orqali tranzit tarzida o'tganida chet davlatlarning avtotransport vositalari.

Soliq stavkasi – har yili keyingi moliya yil uchun tasdiqlanadigan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi.

**O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi
huzuridagi Respublika yo'l jamg'armasiga
yig'imlar va ajratmalar
stavkalari
(2016 yil uchun)**

<i>N</i>	<i>Yig'imlar va ajratmalar turlari</i>	<i>Yig'imlar stavkalari</i>
I	Xorijiy davlatlar avtotransport vositalarini O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirish va tranzit qilishdan yig'imlar	AQSH dollarida
1	O'zbekiston Respublikasi hududiga xorijiy davlatlardan avtotransport vositalarini olib kirganlik va tranzit qilish uchun yig'im, bir avtotashuvchini olib kirganlik uchun (2-5-bandlarda ko'rsatilgan mamlakatlar bundan mustasno)	400
2	O'zbekiston Respublikasi hududi orqali Tojikiston Respublikasining har bir yuk avtotransport vositasi va avtobusini olib kirganlik va tranzit qilganlik uchun yig'imlar:	
	bitta yuk avtotransport vositasi va avtobusdan	130
	yuk avtotransport vositasi va avtobus O'zbekiston Respublikasi hududida bo'lgan 3 sutkadan oshgan har bir kun uchun	70
	yuk avtotransport vositalari va avtobuslarni O'zbekiston Respublikasi hududi orqali uchinchi mamlakatlarga (MDH mamlakatlaridan tashqari) tranzit olib o'tganlik uchun	90
3	O'zbekiston Respublikasi hududiga Qozog'iston Respublikasi yuk avtotransport vositalari va avtobuslarini olib kirganlik uchun yig'imlar, O'zbekiston Respublikasi hududi orqali tranzit qilish bundan mustasno, bir yuk avtotransport vositasini olib kirganlik uchun	300
4	O'zbekiston Respublikasi hududi orqali Qirg'iziston Respublikasining yuk avtotransport vositalari va avtobuslarini	300

	olib kirish va tranzit qilish uchun yig'imlar			
5	O'zbekiston Respublikasi hududi bo'ylab Turkmaniston Respublikasi avtotransport vositalarini olib kirish va tranzit qilish uchun yig'imlar, avtotransport vositalari turlari bo'yicha:			
	quyidagi og'irlikdagi yuklarni ko'taradigan yuk avtotransport vositalari:			
	10 tonnagacha	50		
	10 tonnadan 20 tonnagacha	100		
	20 tonnadan ko'p	150		
	o'rindiqlar soni quyidagicha bo'lgan avtobuslar:			
	12 o'rindiqqacha	25		
	13 o'rindiqdandan 30 o'rindiqqacha	50		
	30 o'rindiqdandan ko'p	100		
	tranzit o'tayotgan yengil avtotransport vositalari	30		
	tranzit o'tayotgan mototsikllar	15		
II	Avtotransport vositalari olinganligi va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirilganligi uchun ushbu vositalarning egalari (foydalanuvchilari) tomonidan O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi organlarida ro'yxatdan o'tkazish chog'ida to'lanadigan yig'im			
1	Avtotransport vositalari bo'yicha ixtisoslashtirilgan savdo tarmoqlarida ishlab chiqarish mamlakatidan qat'i nazar xarid qilingan	xarid qilingan narxdan 3%		
2	Foydalanilgan avtotransport vositalari bo'yicha	foydalanish muddatiga qarab har bir ot kuchi uchun eng kam ish haqiga nisbatan %da		
		3 yildan yilgacha	3 yildan 7 yildan yilgacha	7 yildan ortiq
	Engil avtomobillar	11	9	6
	Mototsikllar (shu jumladan mopedlar) va yordamchi dvigatel o'rnatilgan velosipedlar, kajavali yoki kajavasiz	10	7	5
	Boshqa motorli transport vositalari	16	13	9
III	«O'zavtoyol» DAK korxonasi va tashkilotlari mol-mulkini sotib olishdan tushgan mablag'larning byudjetga tushishi lozim bo'lgan umumiy summasidan ajratmalar (%)	50		

Imtiyozlar. Avtotransport vositalarini olish va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirish uchun yig'imni to'lashdan quyidagilar ozod qilinadilar: ishlab chiqaruvchi korxonasi tomonidan qo'l bilan boshqarishga moslashtirilgan engil avtomobilni va (yoki) motoaravachani oluvchi barcha guruhlardagi nogironlar; yaqin qarindoshlaridan hadya shartnomasi yoki meros asosida avtomobillar va motoaravachalar oluvchi fuqarolar; faoliyatining asosiy turi yo'lovchilar tashish bo'lgan, qonun hujjatlariga muvofiq yo'lovchilar tashish uchun belgilangan namunadagi litsenziyaga ega bo'lgan avtotransport korxonalari - yo'lovchilar tashishni amalga oshiruvchi transport vositalari

bo'yicha (engil avtomobillar va yo'nalishli taksilardan tashqari); yuridik shaxslar – qirq tonnadan ortiq yuk ko'taradigan, olingan kon avtosamosvallari bo'yicha; homiylik (beg'araz) yordami sifatida avtomobillarni olgan (sotib olgan) bolalar uylari, ixtisoslashtirilgan maktab-internatlar, nogiron bolalar uchun markazlar, qariyalar va kichik yoshdagi nogironlar uchun internat-uylar, shuningdek budjet hisobidan moliyalashtiriladigan tibbiyot muassasalari; yuridik shaxslar - avtotransport vositalarini bitta tizim (davlat va xo'jalik boshqaruvi organi) ichida balansdan balansga bepul o'tkazishda; qayta tashkil etish natijasida avtotransport vositasini olgan huquqiy voris va boshqalar.

Yig'implarni to'lash tartibi – avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirganlik uchun yig'im ular O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi organlarida davlat ro'yxatidan o'tkazilayotganda, qayta ro'yxatdan o'tkazilayotganda quyidagi hollarda undiriladi:

1) avtotransport vositalari oldi-sotdi, almashtirish, hadya, bepul berish shartnomasi asosida, shuningdek qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa bitimlar asosida mulk qilib olinganda;

2) avtotransport vositalari yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) yoki qonun hujjatlarida belgilangan tartibda dividendlar sifatida olinganda;

3) avtotransport vositalari lizingga berish uchun olinganda, imtiyozlar nazarda tutilgan hollar bundan mustasno. Yig'im taraflarning yozma kelishuviga ko'ra lizing beruvchidan yoki lizing oluvchidan undiriladi. Lizing beruvchi O'zbekiston Respublikasining norezidenti bo'lgan taqdirda, yig'im lizing oluvchidan undiriladi. Lizing shartnomasi muddati tugaganidan so'ng mazkur lizing (ikkilamchi lizing) shartnomasi predmeti bo'lgan avtotransport vositasi qayta ro'yxatdan o'tkazilayotganida takroran yig'im undirilmaydi;

4) avtotransport vositalari O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirilganda.

Avtotransport vositalarini olish va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirish uchun yig'im to'langanligi to'g'risidagi hujjat taqdim etilmagan holda avtotransport vositalarini ro'yxatdan o'tkazish, qayta ro'yxatdan o'tkazish yoki texnik ko'rikdan o'tkazish amalga oshirilmaydi.

Chet davlatlar avtotransport vositalari O'zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranzit tarzida o'tganligi uchun

yig'im chet davlatning avtotransport vositasi O'zbekiston Respublikasi hududiga kirayotganida undiriladi.

7.3. Budjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 325¹-325⁴ modda)

Soliq to'lovchi – yuridik shaxslar - O'zbekiston Respublikasining rezidentlari; oddiy shirkat ishlarini yuritish zimmasiga yuklatilgan (ishonchli shaxs) sherik (ishtirokchi) - yuridik shaxs. Bunda quyidagilar byudjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalarning to'lovchilari bo'lmaydi: notijorat tashkilotlar, bundan ularning tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishdan olgan daromadlari mustasno; yagona soliq to'lovini va (yoki) yagona yer solig'ini to'lovchi yuridik shaxslar; umumbelgilangan soliqlarni to'lovchi mikrofirmalar va kichik korxonalar, bundan aksiz to'lanadigan mahsulotlar ishlab chiqaruvchi va yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq solinadigan foydali qazilmalarni qazib oluvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar mustasno.

Soliq solish obyekti. Soliq solinadigan baza - sof tushum budjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalarning soliq solish obyekti va soliq solinadigan bazasidir. **O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligihuzuridagi budjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar solish obyektlari**

(2016 yil uchun)

<i>N</i>	<i>To'lovchilar</i>	<i>Ajratmalar solish ob'ekti</i>
1	Vositachilik (topshiriq) shartnomalari va vositachilik xizmatlarini ko'rsatishga doir boshqa shartnomalar bo'yicha vositachilik xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalar va tashkilotlar	QQS chegirilgan holda, vositachilik haqi summasi
2	Tayyorlov tashkilotlari	QQS chegirilgan holda tovar aylanmasi hajmi
3	«O'zdonmahsulot» AK korxonalari (g'alla qabul qilish korxonalari va g'alla qabul qilish faoliyatini amalga oshiruvchi donni qayta ishlash korxonalari)	QQS chegirilgan holda ustama va chegirma
4	Kredit va sug'urta tashkilotlari	Daromad

5	Moliyaviy ijara (lizing) xizmatlarini ko'rsatadigan korxonalar	foizli daromad
6	Kommunal xo'jalik tizimining issiqlik, suv ta'minoti korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQSni va tegishincha issiqlik ta'minoti korxonalari uchun - issiqlik energiyasi, suv ta'minoti korxonalari uchun - suvning xarid qiymatini chegirgan holda
7	Qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari	QQSni chegirgan holda o'z kuchlari bilan bajarilgan ishlar hajmi
8	Tegishli ravishda elektr energiyasi va tabiiy gazni sotish qismida «O'zbekenergo» DAK va uning korxonalari, «O'zbekneftgaz» MXK korxonalari	mahsulot realizatsiyasi hajmi, elektr energiyasi va tabiiy gaz bo'yicha esa - pirovard iste'molchiga realizatsiya qilish hajmi, QQS va aksiz solig'ini chegirgan holda
9	Transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz iste'moli uchun soliq to'lovchilar	mahsulot realizatsiyasi hajmi, QQS, aksiz solig'i hamda transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz iste'moli uchun soliqni chegirgan holda
10	Boshqa to'lovchilar	mahsulot (ishlar, xizmatlar) realizatsiyasi hajmi, QQS va aksiz solig'ini chegirgan holda

Soliq to'lovchilar turli xil soliq solish obyektlariga ega bo'lgan hollarda, ular soliq solish obyektlarining alohida-alohida hisobini yuritishi va tegishli obyektlardan kelib chiqqan holda budjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalarni to'lashi shart. **Soliq stavkasi** – har yili keyingi moliya yil uchun tasdiqlanadigan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi. 2016 yil uchun budjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar stavkalari yuqorida belgilangan soliqqa tortish obyektlaridan 0,5 foiz miqdorida belgilangan.

Soliq davri – kalendar yilidir.

Hisobot davri – yil choragidir.

Majburiy ajratmalarni hisoblab chiqarish, ularning hisob-kitobini taqdim etish va ularni to'lash tartibi. Budjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar soliq solinadigan bazadan va tasdiqlangan stavkadan kelib chiqqan holda har oyda hisoblab chiqariladi.

Budjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalarning hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa, yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Budjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalarni to'lash: budjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lovchi bo'lgan mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan - hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay; mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan - har oyda, keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa, yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay amalga oshiriladi.

7.4. Davlat boji (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 326-342-moddalari)

Davlat boji yuridik ahamiyatga molik harakatlarni amalga oshirganlik va (yoki) bunday harakatlar uchun vakolatli muassasalar va (yoki) mansabdor shaxslar tomonidan hujjatlar berganlik uchun olinadigan majburiy to'lovdur.

O'zbekiston Respublikasi konsullik muassasalari tomonidan konsullik harakatlarini amalga oshirganlik uchun davlat boji konsullik yig'imi tariqasida undiriladi.

Davlat bojining stavkalari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

Davlat bojini to'lovchilardir – yuridik ahamiyatga molik harakatlar amalga oshirilishi va (yoki) hujjatlar berilishi xususida vakolatli muassasalar va (yoki) mansabdor shaxslarga murojaat qilayotgan yuridik va jismoniy shaxslardir.

Undirish obyektlari: Davlat boji quyidagilardan undiriladi:

1) sudlarga beriladigan da'vo arizalaridan, organlarning va ular mansabdor shaxslarining harakatlari (qarorlari) ustidan berilgan shikoyatlardan, alohida tartibda yuritiladigan ishlarga doir arizalardan, sudlarning qarorlari ustidan beriladigan apellyasiya, kassatsiya shikoyatlaridan va arizalaridan, nazorat tartibida protest keltirish to'g'risidagi shikoyatlar va arizalardan, hakamlik sudining hal qiluv qarorlarini bekor qilish to'g'risidagi arizalardan, hakamlik sudining qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasi berish to'g'risidagi arizalardan, shuningdek sudlar tomonidan hujjatlarning nusxalarini berganlik uchun;

2) da'vo arizalaridan, tashkilotlarni va fuqarolarni bankrot deb topish to'g'risidagi arizalardan, nizo predmetiga nisbatan mustaqil talablarni bildirgan uchinchi shaxs sifatida ishga kirishish to'g'risidagi arizalardan, yuridik ahamiyatga ega bo'lgan faktlarni aniqlash to'g'risidagi arizalardan, xo'jalik sudining qarorlari, ish yuritishni tugatish to'g'risidagi ajrimi ustidan berilgan, da'voni ko'rmasdan qoldirish to'g'risidagi, sud jarimalarini solish to'g'risidagi apellyatsiya va kassatsiya shikoyatlaridan, hakamlik sudining qarorlarini bekor qilish to'g'risidagi, hakamlik sudining qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasi berish to'g'risidagi arizalardan, xo'jalik sudining hakamlik sudi qarorlarini bekor qilish to'g'risidagi, shuningdek hakamlik sudining hal qiluv qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasini berish to'g'risidagi va ijro varaqasini berishni rad etish to'g'risidagi ishlar bo'yicha ajrimlari ustidan berilgan apellyasiya va kassatsiya shikoyatlaridan;

3) notariuslar va O'zbekiston Respublikasining konsullari tomonidan notarial harakatlarni amalga oshirganlik uchun;

4) fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etganlik uchun, shuningdek fuqarolarga fuqarolik holati dalolatnomalari qayd etilganligi to'g'risida takroriy guvohnoma berganlik uchun hamda fuqarolik holati dalolatnomalari yozuviga o'zgartishlar, qo'shimchalar, tuzatishlar kiritilishi va uning qayta tiklanishi munosabati bilan guvohnoma berganlik uchun;

5) chet eldan O'zbekiston Respublikasiga kelish huquqini beruvchi hujjatlarni, O'zbekiston Respublikasiga taklif qilish to'g'risida hujjatlarni berganlik uchun; yashash guvohnomasini berganlik yoki uning muddatini uzaytirganlik uchun; respublika hududiga kelish va respublika hududidan chet elga chiqish huquqini beradigan chet el pasportiga yoki uning o'rnini bosuvchi hujjatga viza berganlik uchun, shuningdek O'zbekiston

Respublikasi fuqaroligiga qabul qilish va O'zbekiston Respublikasi fuqaroligidan chiqish to'g'risida beriladigan arizalardan;

6) O'zbekiston Respublikasining fuqarosi pasportini yoki uning o'rnini bosuvchi hujjatlarni, O'zbekiston Respublikasi fuqarolariga chet elga chiqish huquqi uchun hujjatlar berganlik uchun;

7) O'zbekiston Respublikasi fuqarolarini, chet davlatlar fuqarolarini hamda fuqaroligi bo'lmagan shaxslarni turar joyga qayd etganlik va ro'yxatdan chiqarganlik uchun;

8) yuridik shaxslarni va yakka tartibdagi tadbirkorlarni davlat ro'yxatidan o'tkazganlik uchun;

9) faoliyatning ayrim turlarini amalga oshirishga litsenziya berganlik uchun;

10) ov qilish huquqiga ega ekanligi to'g'risida ruxsatnoma berganlik uchun.

Soliq qonunchiligida Umumiy yurisdiksiya sudlarida, xo'jalik sudlarida, notarial harakatlar amalga oshirilganda, fuqarolik holati dalolatnomalarini, chet elga chiqish uchun hujjatlarni rasmiylashtirishda va O'zbekiston Respublikasi fuqarosi pasportini berishda, konsullik yig'implari davlat bojini to'lashdan qayd etishda va boshqa harakatlarni amalga oshirganda davlat bojini to'lashdan ozod qilinadigan holatlar belgilangan.

Jumladan, Umumiy yurisdiksiya sudlarida davlat bojini to'lashdan quyidagilar ozod qilinadi: da'vogarlar - ish haqini undirib olish to'g'risidagi da'volar va mehnat huquqlari munosabatlaridan kelib chiqadigan boshqa talablar yuzasidan; da'vogarlar - mualliflik huquqlari va turdosh huquqlardan, shuningdek ixtiro, foydali model, sanoat namunasi, tovar belgisi, xizmat ko'rsatish belgisi va tovar kelib chiqqan joy nomiga, seleksiya yutug'iga bo'lgan huquqdan kelib chiqadigan da'volar yuzasidan; da'vogarlar - alimentlar undirish to'g'risidagi da'volar yuzasidan; da'vogarlar - mehnatda mayib bo'lganligi yoki sog'lig'ining boshqacha tarzda shikastlanganligi, shuningdek boquvchisi vafot etganligi tufayli etkazilgan zararining o'rnini qoplash to'g'risidagi da'volar yuzasidan; da'vogarlar - noqonuniy hukm etish, jinoiy javobgarlikka tortish, ma'muriy jazo berish tufayli jismoniy shaxsga yetkazilgan zararining o'rnini qoplash bilan bog'liq nizolar yuzasidan; da'vogarlar - jinoyat tufayli yetkazilgan moddiy zararining o'rnini qoplash to'g'risidagi da'volar yuzasidan va boshqalar;

Xo'jalik sudlarida davlat bojini to'lashdan quyidagilar ozod qilinadi: qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar - tayyorlov va xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar shartnoma majburiyatlarini bajarmaganligi bilan bog'liq da'volar bo'yicha; tadbirkorlik subyektlari - tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish bilan bog'liq huquqlari va qonuniy manfaatlarini buzadigan davlat organlari hamda boshqa organlarning qarorlari, ular mansabdor shaxslarining harakatlari (harakatsizligi) ustidan sudga murojaat qilganda; arizachi va javobgar - qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda moliya-xo'jalik faoliyatini amalga oshirmayotgan va (yoki) o'z ustav fondini (ustav kapitalini) shakllantirmagan korxonalarni tugatishga doir ishlar bo'yicha va boshqalar.

Notarial harakatlar amalga oshirilganda davlat bojini to'lashdan quyidagilar ozod qilinadi: shaxslar - davlat pensiyalari va nafaqalarini olish uchun zarur bo'lgan, shuningdek vasiylik qilish va

farzandlikka olish to'g'risidagi ishlar yuzasidan hujjatlarning ko'chirma nusxalari to'g'riligini ularga tasdiqlab berganlik uchun; shaxslar - mol-mulkini davlat foydasiga, shuningdek yuridik shaxslar foydasiga hadya qilish to'g'risidagi vasiyatnomalari va shartnomalarini tasdiqlaganlik uchun; davlat soliq xizmati organlari va moliya organlari - ularga davlatning merosga bo'lgan huquqi to'g'risidagi guvohnomalarni (guvohnomalarning dublikatini) berganlik, shuningdek ushbu guvohnomalarni (guvohnomalarning dublikatini) olish uchun zarur bo'lgan barcha hujjatlar uchun va boshqalar.

Fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etishda davlat boji to'lashdan quyidagilar ozod qilinadi: xalq ta'limi organlari, balog'atga yetmaganlar ishlari bo'yicha komissiyalar - yetim bolalarni va ota-onalar qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni bolalar muassasalariga va o'quv yurtlariga yuborish uchun tug'ilganlik to'g'risida takroriy guvohnomalar berganlik uchun; jismoniy shaxslar - tug'ilish, o'lim qayd etilganligi uchun, ularga farzandlikka olingan, otalik belgilangan, jinsi o'zgartirilgan hollarida, shuningdek fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etish chog'ida yo'l qo'yilgan xatolar munosabati bilan tug'ilganlik to'g'risidagi hujjatlar yozuvlari o'zgartirilgan, to'ldirilgan va tuzatilgan taqdirda guvohnomalar berganlik uchun.

O'zbekiston Respublikasi fuqarolari davlat bojini to'lashdan quyidagi hollarda ozod qilinadi: diplomatik pasport berganlik uchun; quyidagi hollarda xorijga chiqish uchun ruxsatnoma berganlik uchun: yaqin qarindoshlari vafot etgan yoki ular dafn etilgan joylarni ziyorat qilgan taqdirda; fuqarolik, oilaviy va jinoyat ishlari bo'yicha huquqiy yordam ko'rsatish to'g'risidagi shartnomalarga (bitimlarga) binoan ular chet el sudlariga fuqarolik va jinoyat ishlari yuzasidan tarafklar, guvohlar va ekspertlar sifatida chaqirilganda; o'n olti yoshga to'lmagan O'zbekiston Respublikasi fuqarosi guvohnomasini berganlik uchun; to'liq davlat ta'minotida bo'lganlar - O'zbekiston Respublikasi fuqarosi pasportini berganlik uchun va boshqalar.

Konsullik yig'implari quyidagi hollarda undirilmaydi: O'zbekiston Respublikasining konsullik yig'implarini undirishdan voz kechish to'g'risidagi xalqaro shartnomasi mavjud bo'lsa; O'zbekiston Respublikasi fuqarolarini repatriatsiya qilish ishlari bo'yicha; chet el diplomatik pasportlariga o'zarolik asosida viza qo'yganlik uchun; mehnat staji, fuqarolarning ijtimoiy ta'minoti to'g'risidagi, alimentlar undirish to'g'risidagi ishlarga doir hujjatlarni so'rab olganlik va legallashtirganlik uchun va boshqalar.

Fuqarolarni turar joyga qayd etganlik va ro'yxatdan chiqarganlik yoxud turgan joyi bo'yicha hisobga olganlik uchun davlat boji to'lashdan quyidagilar ozod qilinadi: qariyalar va nogironlarning internat-uylarida yashovchi qariyalar va nogironlar; maktab-internatlar, akademik litseylar va kasb-hunar kollejlarning to'liq davlat ta'minotida bo'lgan va yotoqxonalarda yashovchi o'quvchilari.

Davlat boji, davlat boji undiriladigan harakatlar amalga oshirilguniga qadar naqd pulli yoki naqd pulsiz shaklda to'lanadi. To'lovchining davlat bojini naqd pulsiz shaklda to'laganligi fakti bankning to'lov ijro etilganligi to'g'risidagi belgisi bo'lgan to'lov topshiriqnomasi bilan tasdiqlanadi.

To'lovchining davlat bojini naqd pul shaklida to'laganligi fakti bank tomonidan to'lovchiga beriladigan belgilangan shakldagi kvitansiya yoki O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi belgilagan shaklda to'lovni amalga oshirgan mansabdor shaxs yoxud davlat organi va tashkilotning kassasi tomonidan to'lovchiga beriladigan kvitansiya bilan tasdiqlanadi.

Davlat boji to'lov hujjatlari asosida budjet tasarrufiga o'tkaziladi, davlat bojining xizmatlari uchun davlat boji undirilayotgan davlat organi tasarrufida qoldirilayotgan qismi bundan mustasno. Bojning bir qismi davlat organi tasarrufida qoldirilgan taqdirda davlat boji quyidagi tartibda

to'lanadi: harakatlari uchun davlat boji undirilayotgan davlat organi tasarrufida qoldiriladigan summaga taalluqli alohida to'lov hujjatlari orqali; budjet daromadlarining tasnifiga muvofiq budjetga o'tkazilishi kerak bo'lgan summaga taalluqli alohida to'lov hujjati orqali.

Davlat bojining davlat organi tasarrufida qoldiriladigan miqdori qonun hujjatlarida belgilanadi.

Mulkiy nizo bo'yicha sudga da'vo arizasi berilganda, shuningdek mol-mulkning oldi-sotdi, hadya, ayirboshlash shartnomasini notarial tartibda tasdiqlashda, merosga bo'lgan huquqni rasmiylashtirishda, agar da'vo qiymati, shartnoma summasi yoki meros miqdori chet el valyutasida belgilansa, davlat boji qonun hujjatlarida belgilangan hollarda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan tartibda chet el valyutasida undirilishi mumkin.

Amaldagi Soliq kodeksida sudlarda davlat bojini undirishning, notarial harakatlar bajarganlik uchun davlat bojini undirishning o'ziga xos xususiyatlari; konsullik yig'imini to'lash tartibi; davlat bojini boshqa organlar va tashkilotlar tomonidan undirishning o'ziga xos xususiyatlari; davlat boji to'lovlari va tushumlarini hisobga olish va qaytarish tartiblari belgilangan.

7.5. Bojxona to'lovlari (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 343-344-moddalari)

Bojxona organlari bojxona ishini amalga oshirishda bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarida belgilangan bojxona to'lovlarini undiradi.

Bojxona to'lovlarini to'lovchilar, bu to'lovlarni hisoblab chiqarish, to'lash, qaytarish va undirish tartibi, shuningdek bojxona to'lovlari bo'yicha imtiyozlar, agar soliq qonunchiligida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarida belgilanadi.

Tovarlarni O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga olib kirishda aksiz solig'i hamda qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblab chiqarish va to'lash tartibi, shuningdek mazkur soliqlar bo'yicha imtiyozlar Soliq kodeksida belgilanadi.

Bojxona to'lovi O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasidan tovarlar olib o'tilayotganda eksport-import operatsiyalarininng bajarilishi munosabati bilan undiriladigan to'lovdur.

Tovarlar va transport vositalarini O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali olib o'tishda hamda bojxona to'g'risidagi qonun

hujjatlarida belgilangan boshqa hollarda bojxona to'lovlarining quyidagi turlari to'lanadi:

- boj;
- qo'shilgan qiymat solig'i;
- aksiz solig'i;
- bojxona yig'implari.

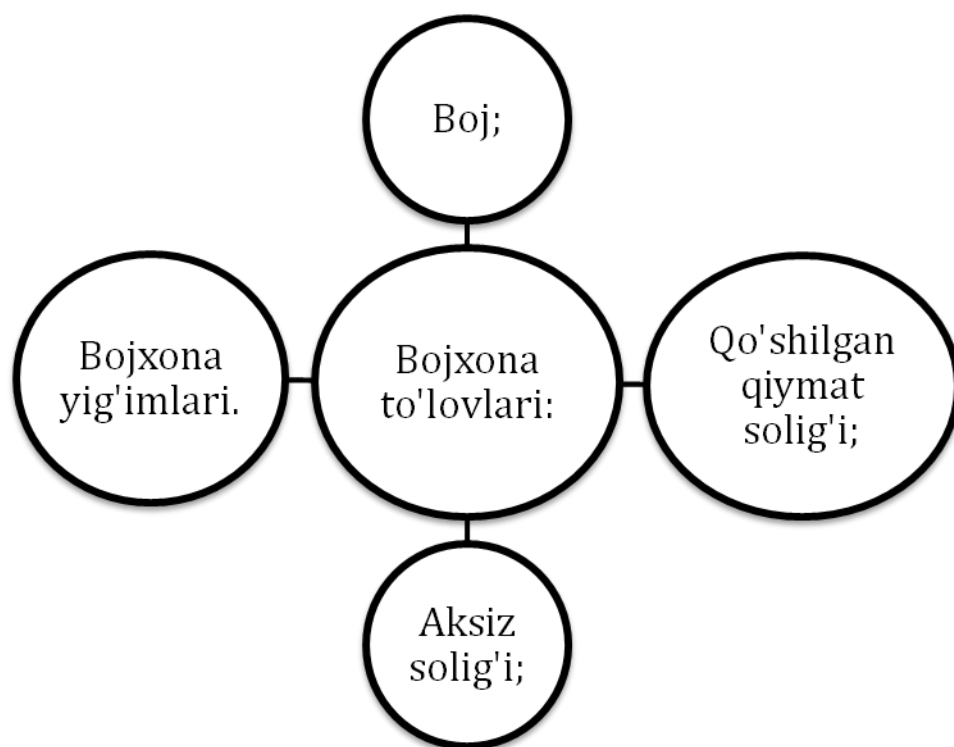
Boj – O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasidan tovarlar olib o'tilayotganda bojxona organlari tomonidan undiriladigan to'lovdir.

Bojlarning stavkasi butun O'zbekiston Respublikasining barcha hududida yagona bo'lib, tovarlarni bojxona hududidan olib o'tuvchi shaxslar, bitimlarning turlari va boshqa omillarga qarab o'zgarishi mumkin emas. Bojxona chegarasidan olib o'tiladigan, O'zbekiston Respublikasi tashqi iqtisodiy faoliyatining tovar nomenklaturasi prinsiplari va qoidalariga muvofiq holda bir tizimga solingan tovarlarga nisbatan qo'llaniladigan boj stavkalarining to'plami boj tarifi, deb ataladi. Tovar nomenklaturasi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi. O'zbekiston Respublikasida import boji, eksport boji, mavsumiy va alohida (maxsus, antidemping, kompensatsiya) boj qo'llaniladi.

Bojxona bojlarining va soliqlarning stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish maqsadida olib kiriladigan tovarlarga nisbatan bojlarning alohida turi vaqtincha qo'llanilishi mumkin.

Masalan, maxsus bojlar, basharti, o'xshash va bevosita raqobat qiluvchi tovarlar bojxona hududiga O'zbekiston Respublikasidagi tovar ishlab chiqaruvchilarga ziyon yetkazadigan yoki ziyon yetkazishi mumkin bo'lgan miqdorda va shartlarda olib kirilayotgan bo'lsa, himoya chorasi sifatida qo'llaniladi. Dempinga qarshi bojlar qo'uidagi hollarda qo'llaniladi: tovarlar bojxona hududiga ularning olib chiqilgan davlatda ayni vaqtda amalda bo'lgan real qiymatdan past narhda olib kirilsa, agar bunday olib kirish O'zbekiston Respublikasining shunga o'xshash tovar ishlab chiqaruvchilariga moddiy ziyon yetkazsa yoki yetkazish xavfini tug'dirsa yoxud O'zbekiston Respublikasida shunday tovarlar ishlab chiqarishni tashkil qilish yoki kengaytirishga to'sqinlik qilsa.

O'zbekiston Respublikasida boj stavkalarining quyidagi turlari qo'llaniladi: boj undiriladigan bojxona qiymatiga nisbatan foizlarda hisoblanadigan advalor stavkalar; boj undiriladigan tovarlar birligi uchun belgilangan miqdorda hisoblanadigan xos stavkalar (1 kg. Tovar uchun yoki 1 litr uchun); bojning advalor hamda xos turlarini o'z ichiga oladigan aralash stavkalar.

Bojxona chegarasi orqali olib o'tiladigan tovarlarga qonun hujjatlariga muvofiq boj, qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'i solinadi.

Tovarlar qaytarib olib chiqilgan taqdirda ilgari to'langan boj, qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'i summalari qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda qaytarilishi lozim.

Bojxona yig'implarining ro'yxati va ularning stavkalari qonun hujjatlarida belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasi Bojxona kodeksiga asosan bojxona organlari tomonidan quyidagi harakatlar yoki tartib-taomillar bajarilganligi uchun bojxona yig'implari undiriladi:

bojxona rasmiylashtiruvi;

bojxona rasmiylashtiruvi uchun belgilangan joylardan tashqaridagi va (yoki) bojxona organlarining ish vaqtidan tashqari vaqtdagi bojxona rasmiylashtiruvi;

tovarlarni bojxona organi egaligidagi bojxona omborida saqlash;

transport vositasini bojxona hamrohligida kuzatib borish;

dastlabki qarorni qabul qilish;
tovarlarni bojxona hududidan tashqarida qayta ishlashga, tovarlarni bojxona hududida qayta ishlashga ruxsatnomalar berish;
bojxona rasmiylashtiruvi bo'yicha mutaxassisni o'qitish;
bojxona rasmiylashtiruvi bo'yicha mutaxassisning malaka attestatini berish, ushbu attestatni qayta ro'yxatdan o'tkazish (uning amal qilish muddatini uzaytirish) va uning amal qilishini tiklash;
intellektual mulk ob'ektlarini Intellektual mulk ob'ektlarining bojxona reestriga kiritish;
yuridik shaxslar tomonidan olib kiriladigan naqd chet el valyutasining bojxona rasmiylashtiruvi.

Bojxona yig'implarining stavkalari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

Bojxona to'lovlarini to'lovchi (bundan buyon matnda to'lovchi deb yuritiladi) quyidagilardan iborat:

deklarant;

bojxona brokeri, agar deklarant bilan tuzilgan shartnomada bu nazarda tutilgan bo'lsa;

bojxona omborining, erkin omborning, boj olinmaydigan savdo do'konining egasi, tashuvchi,

ular tomonidan bojxona rejimlarining qo'llanilish talablari va shartlariga amal qilinmaganda;

xalqaro pochta va kur'erlik jo'natmalarining pochta aloqasi operatorlari va provayderlari, bosharti bojxona nazorati ostida bo'lgan xalqaro pochta va kur'erlik jo'natmalari yo'qolsa yoki bojxona nazoratisiz berilsa.

Har qanday manfaatdor shaxs to'lovchi uchun bojxona to'lovlarini to'lashga haqli.

O'zbekiston Respublikasida bojxona to'lovlari uchta usulda, ya'ni naqd pullar bilan; boj markalari bilan; naqd pulsiz shaklda to'lanadi. Qonunchilikda belgilangan hollarda bojxona to'lovlari O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki belgilagan kursi bo'yicha chet el valyutasida undirilishi mumkin.

Bojxona to'lovlari davlat budjetiga o'tkaziladi, boj undiriladigan davlat organining ixtiyorida ham belgilangan miqdorda qoldiriladi.

Bojxona kodeksiga, boshqa qonunlarga, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlariga binoan yuridik va jismoniy shaxslarga tarif imtiyozlari, qo'shilgan qiymat solig'ini, aksiz solig'ini va

bojxona yig'imlarini to'lash bo'yicha imtiyozlar, tarif preferentsiyalari berilishi mumkin.

Jumladan, Bojxona kodeksining 297-moddasiga asosan tashqi savdo siyosati amalga oshirilayotganda ilgari to'langan bojxona bojini qaytarish, bojxona boji stavkasini pasaytirish va bojxona bojini to'lashdan ozod etish tarzida tarif imtiyozlari berilishiga yo'l qo'yiladi. Bojxona bojidagi ozod etish tarzidagi tarif imtiyozlari quyidagilarga nisbatan beriladi: xalqaro yo'nalishda yuklar, bagaj va yo'lovchilar tashishni amalga oshiradigan transport vositalariga, shuningdek ularning yo'lda qatnov vaqtida, oraliq to'xtash punktlarida bir maromda ishlashi uchun zarur bo'lgan yoki transport vositalarida yuz bergan avariyalarga (nosozliklarga) barham berish uchun bojxona hududidan tashqarida olingan moddiy-texnika ta'minoti predmetlariga va anjomlariga, yoqilg'iga, oziq-ovqatga va boshqa mol-mulkka; davlat mulkiga aylantirilishi lozim bo'lgan tovarlarga; O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibda insonparvarlik yordami sifatida olib kiriladigan tovarlarga; xayriya yordami, shu jumladan texnik ko'mak ko'rsatish maqsadida davlatlar, hukumatlar, xalqaro tashkilotlar tomonidan olib kiriladigan tovarlarga va boshqalar.

Bojxona rasmiylashtiruvi uchun bojxona yig'imlarini to'lashdan quyidagilar ozod etiladi: bojxona chegarasi orqali beg'araz, insonparvarlik yordami yoki xayriya maqsadlari, shu jumladan texnik ko'mak uchun olib o'tilayotgan tovarlar; notijorat maqsadlar uchun jismoniy shaxslar tomonidan qonun hujjatlarida belgilangan bojsiz olib kirish normasi doirasida olib o'tiladigan tovarlar; vaqtincha saqlash va davlat foydasiga voz kechish bojxona rejimlariga joylashtiriladigan tovarlar; bojxona imtiyozlaridan foydalanuvchi chet davlatlarning diplomatik vakolatxonalarini va konsullik muassasalari, xalqaro birlashmalar va tashkilotlar rasmiy foydalanishi uchun bojxona hududiga olib kiriladigan tovarlar, shuningdek bojxona hududidan olib chiqiladigan hamda O'zbekiston Respublikasining diplomatik vakolatxonalarini va ularga tenglashtirilgan vakolatxonalarining faoliyat ko'rsatishini ta'minlash uchun mo'ljallangan tovarlar va boshqalar.

Tarif preferentsiyalari bojxona bojlari to'lashdan ozod etish, bojxona bojlari stavkalarini kamaytirish yoki muayyan davlatlarda ishlab chiqarilgan tovarlarni bojxona hududiga preferentsial olib kirish yoki ushbu hududdan preferentsial olib chiqishda kvotalar belgilash tarzida beriladi. O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga muvofiq quyidagi tovarlarga nisbatan bojxona bojlari qo'llanilmaydi: O'zbekiston Respublikasi bilan erkin savdo zonasini tashkil etuvchi yoki O'zbekiston Respublikasi erkin savdo rejimini belgilagan davlatlarda ishlab chiqarilgan va ushbu davlatlardan bojxona hududiga olib kiriladigan tovarlarga; O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilgan va uning bojxona hududidan O'zbekiston Respublikasi bilan erkin savdo zonasini tashkil etuvchi yoki O'zbekiston Respublikasi erkin savdo rejimini belgilagan davlatlarga olib chiqilgan tovarlarga. O'zbekiston Respublikasi erkin savdo zonasini tashkil etish to'g'risida xalqaro shartnoma tuzgan davlatlarda ishlab chiqarilgan tovarlarga nisbatan, agar tovar erkin savdo zonasini tashkil etish to'g'risidagi xalqaro shartnoma ishtirokchilari bo'lgan davlatlardan birining rezidenti tomonidan eksport qilinayotgan bo'lsa va ushbu shartnoma ishtirokchisi bo'lgan davlatning rezidenti tomonidan shartnoma ishtirokchisi bo'lgan boshqa davlatning bojxona hududidan olib kirilgan bo'lsa, bojxona bojlari qo'llanilmaydi. Bunda rezident deganda shu davlat hududida tashkil etilgan tashkilot yoxud shu davlat hududida doimiy yashaydigan jismoniy shaxs tushuniladi. Boshqa hollarda boj tarifiga muvofiq bojxona boji stavkasi qo'llaniladi.

Boj tarifi bilan belgilangan stavkalar miqdoridagi bojxona bojlari O'zbekiston Respublikasi savdo-iqtisodiy munosabatlarda eng ko'p qulaylik berish rejimini qo'llayotgan mamlakatlarda ishlab chiqarilgan tovarlarga nisbatan, tovarni jo'natuvchi va eksport qiluvchi mamlakatdan qat'i nazar qo'llaniladi. Savdo-iqtisodiy munosabatlarda eng ko'p qulaylik berish rejimi nazarda tutilmagan mamlakatlarda ishlab chiqarilgan yoxud ishlab chiqarilgan mamlakati aniqlanmagan tovarlarga nisbatan bojxona bojlarining stavkalari ikki baravar oshiriladi. Rivojlanayotgan davlatlarda,

shuningdek kam rivojlangan davlatlarda ishlab chiqarilgan va bojxona hududiga olib kiriladigan tovarlar uchun qonun hujjatlariga muvofiq O'zbekiston Respublikasining preferentsiyalar milliy tizimi belgilanishi mumkin. Tarif preferentsiyalari ushbu Kodeksning 50-bobi qoidalariga rioya etgan holda beriladi.

7.6. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 345-347-moddalari)

Soliq kodeksining 23-moddasiga ko'ra ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar tarkibiga kiradi va u mahalliy budjet daromadlaridan biri hisoblanadi.

Soliq to'lovchilar – yig'im joriy qilingan tovarlar savdosini va xizmatlar ko'rsatishni belgilangan tartibda amalga oshirayotgan yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar.

Soliq solish obyekti – tovarlar va xizmatlarning qonun hujjatlarida belgilanadigan ro'yxati.

Yig'imni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi. Tovarlarining ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'im yig'im stavkalarining qonun hujjatlarida belgilangan oylik miqdori doirasida hisoblab chiqariladi.

Tovarlarining ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'imning aniq stavkasi mahalliy davlat hokimiyatining vakillik organlari tomonidan belgilanadi va qonun hujjatlarida belgilangan eng yuqori stavkalardan ortiq bo'lishi mumkin emas.

Tovarlarining ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'im har oyda, hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmasdan to'lanadi.

Tovarlarining ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'im bo'yicha hisob-kitob faoliyat amalga oshirilayotgan joydagi davlat soliq xizmati organlariga: yil davomida tegishli ruxsat guvohnomasini (mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organining qarorini) olgan soliq to'lovchilar tomonidan - ruxsat guvohnomasi (mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organining qarori) berilgan kundan e'tiboran o'n kundan kechiktirmasdan; faoliyat yuritayotgan soliq to'lovchilar tomonidan - har yili hisobot yilining 15 yanvarigacha taqdim etiladi.

Eng kam ish haqining miqdori o'zgargan taqdirda, soliq to'lovchilar aniqlashtirilgan hisob-kitobni navbatdagi to'lov muddatidan kechiktirmay taqdim etishi shart.

Ushbu yig'im ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdoni amalga oshirish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqini olish uchun to'lanadi. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi ruxsat guvohnomasi bilan tasdiqlanadi. Ruxsat guvohnomasi joylardagi mahalliy hokimiyat organlari tomonidan qonunchilikda belgilangan tartibda beriladi. Ayrim tovar turlarining va xizmatlarning ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi.

Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun ruxsat guvohnomasi yuridik shaxs yoki yakka tartibda tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarga o'z arizalarida ko'rsatilgan muddatlarga, lekin ushbu muddat qonunchilikda nazarda tutilgan muddatdan ortiq bo'lmagan muddatga beriladi. Jumladan, yuridik shaxslarga ko'pi bilan - 3 yil, jismoniy shaxslarga - 2 yil.

Soliq stavkasi – har yili keyingi moliya yil uchun tasdiqlanadigan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi.

Mahalliy yig'implarning chegaralangan stavkalari
(2016 yil uchun)

<i>Yig'implarning turlari</i>	<i>CHegaralangan stavkalar</i>
Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish huquqi uchun yig'im:	
alkogolli mahsulotlar, shu jumladan, umumiy ovqatlanish korxonalarini tomonidan alkogolli mahsulotlarning realizatsiya qilinishi;	1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 5 baravari
qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan yasalgan buyumlar.	1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 3,5 baravari
Avtotransport vositalarini vaqtincha saqlash bo'yicha pulli xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im	har bir oy uchun eng kam ish haqining 8 baravari

Yig'im mablag'larni keyinchalik budget hamda shahar va tuman hokimliklarining budgetdan tashqari (maxsus) hisobvaraqlari o'rtasida taqsimlash bilan yagona hisobvaraqa, Toshkent shahrida esa - O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilangan tartibda

Savdo, xizmat ko'rsatish sohasi va xalq iste'mol mollari ishlab chiqarish departamentining hisobraqamiga kelib tushadi.

Toshkent shahrida yig'im miqdori eng kam ish haqining 5 baravari, viloyat markazlarida - eng kam ish haqining 3 baravari, boshqa aholi punktlarida - eng kam ish haqining 2 baravari miqdoridan kam bo'lmasligi kerak.

Mahalliy yig'imni o'z vaqtida to'lanishi, qonun hujjatlariga rioya qilinishi uchun javobgarlik yig'imni to'lovchilar zimmasiga yuklanadi.

Davlat soliq xizmati organlari esa o'zlariga berilgan vakolat doirasida qonun hujjatlariga muvofiq yig'imni to'lovchilarning budjet oldidagi majburiyatlarini bajarilishi ustidan nazoratni amalga oshiradi.

Nazorat uchun savollar

1. Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasi Budjet kodeksida yettita budjetdan tashqari maqsadli jamg'armalar belgilangan. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga shulardan faqat uchasi kiritilgan. Bu jamg'armalarning o'xshash va farqli jihatlarini tahlil qiling.

2. Mahalliy yig'imlarning mahalliy budjetni shakllantirishdagi rolini izohlang.

3. "Baraka" MCHJ xodimi B.Ismoilov 50 yoshga to'ldi va o'z yubileyini nishonlashni rejalashtirdi. U firma direktoriga tug'ilgan kunini ishda nishonlash uchun 300 000 so'm ajratishni so'rab murojaat qildi. Firma direktori Ismoilovga tug'ilgan kuni munosabati bilan 300 000 so'm pul mablag'i ajratish to'g'risida farmoyish berdi. Ismoilovga tug'ilgan kuni munosabati bilan 300 000 so'm pul mablag'i berish to'g'risida buyruq rasmiylashtirildi.

Pul mablag'ini berishdan oldin bosh buxgalter Ismoilovni ushbu pul mablag'laridan jismoniy shaxslardan olinadigan soliq Yagona ijtimoiy to'lov hamda sug'urta badali ushlab qolinayotganligi to'g'risida ogohlantirdi. B.Ismoilov bunga o'z e'tirozini bildirib, ushbu mablag' bayram tantanasini nishonlashga sarflanishini hamda u soliqqa tortilmasligini ta'kidlaydi.

Vaziyatga huquqiy jihatdan baho bering.

4. "Imkon" MCHJ xodimi B.Salimov kasal bo'lib qoldi va u shifoxonaga yotishga majbur bo'ldi. Biroq davolanish unga qimmatga tushdi va u firmaga davolanishning asosiy qismini to'lash haqida firmaga murojaat qildi. B.Salimovning arizasi asosida "Imkon" MCHJ davolanish muassasasining hisob raqamiga 700 000 so'm miqdorida pul mablag'ini

o'tkazib berdi. Hisobchi yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badalini ushlab qolmadi va daromad solig'ini ushlab qoldi.

Vaziyatga huquqiy jihatdan baho bering.

8-bob. Soliq solishning soddalashtirilgan tizimi va soliq to'lovchilarning ayrim toifalariga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari

Ushbu bobda soliq solishni soddalashtirilgan tizimining o'ziga xos xususiyatlari; yagona soliq to'lovini; yagona yer solig'i; tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliq; soliq to'lovchilarning ayrim toifalariga (to'g'ridan-to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi soliq to'lovchilarga, oddiy shirkat shartnomasi sherigida (ishtirokchisida) birgalikdagi faoliyatga, dehqon xo'jaliklari, bozorlarga soliq solishga, konsert-tomosha faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslarga; advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari, advokatlik byurolari va advokatlarga) soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan.

8.1. Soliq solishning soddalashtirilgan tizimining o'ziga xos xususiyatlari

Iqtisodiy islohotlarni yanada erkinlashtirish va chuqurlashtirish jarayonida kichik biznesni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida xususiy tadbirkorlik, kichik biznesni rivojlantirish, mulkdorlar sinfini shakllantirish, bozorlarni tovarlar bilan to'ldirish, raqobat muhitini yaratish, ishsizlikka barham berish mamlakat oldida turgan asosiy vazifalardan hisoblanadi.

Soliqqa tortish tizimida olib borilayotgan islohotlarning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, kichik biznes subyektlarini soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 15 apreldagi 159-son "Kichik korxonalar uchun ixchamlashgan soliqqa tortish tizimiga o'tishni qo'llash to'g'risida"gi qaroriga asosan mikrofirma va kichik korxonalar soliqqa tortishning umumbelgilangan tartibidan soddalashtirilgan, ya'ni ixchamlashtirilgan soliq rejimiga o'tkazildi. Bunda kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lash yoki umumbelgilangan tartibda soliq majburiyatlarini bajarish ixtiyoriy ekanligi qat'iy belgilandi. Kichik korxonalar uchun yagona soliqning o'rnatilishi soliq hisob-kitobini tuzishni osonlashtiradi hamda ular bir nechta soliq turi o'rniga faqatgina bitta yagona soliq bo'yicha soliq idoralariga soliq hisob-kitobini topshirish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Natijada korxonalar hisobchilarining ishi birmuncha osonlashdi.

Mikrofirmalar va kichik korxonalarni jadal rivojlantirishni yanada rag'batlantirish hamda uning mamlakat iqtisodiyotida ahamiyati va ulushini tubdan oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005 yil 20 iyundagi PF-3620-sonli "Mikrofirmalar va kichik korxonalarni rivojlantirishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoniga muvofiq 2005 yilning 1 iyuldan boshlab O'zbekiston soliq tizimida kichik biznes subyektlarining ba'zi toifalari uchun *yagona soliq to'lovi* joriy qilindi.

U bixillashtirilgan bo'lib, quyidagi majburiy to'lovlarni to'lash o'rniga joriy qilingan:

- yagona soliq;
- budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi;
- Respublika yo'l jamg'armasi;
- Maktab ta'limini rivojlantirish jamg'armasiga majburiy ajratmalar.

Yagona soliq to'lovini to'lovchilar uning summasini soliq solinadigan baza va tasdiqlangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisob-kitob qiladilar. Bunda soliq organlariga davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalar bo'yicha hisob-kitoblar alohida taqdim etilmaydi, shuningdek pensiya, yo'l va maktab ta'limini rivojlantirish jamg'armalariga majburiy ajratmalar summalari umuman to'lanmaydi.

Yagona soliq to'lovi *faqat kichik biznes subyektlari - mikrofirmalar va kichik korxonalar*ga tatbiq etiladi.

Yagona soliq to'lovini to'lovchilar ro'yxati 2007 yil 1 yanvardan boshlab kengaydi. Jumladan, ular tarkibiga soliq solishning boshqa tizimini tanlash huquqisiz savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari (ulgurji savdo korxonalari uyushmasi tizimiga kiruvchi respublika ixtisoslashtirilgan ulgurji baza – kontoralari va ularning xududiy bazalari bundan mustasno. Ular uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006 yil 8 iyundagi "Ixtisoslashtirilgan ulgurji baza – kontoralarni soliqqa tortish tartibini takomillashtirish to'g'risida"gi PQ-374-son qarori bilan nazarda tutilgan soliq solish tartibi saqlab qolinadi); mikrofirmalar va kichik korxonalar toifasiga tegishli bo'lgan tayyorlov va ta'minot – sotish tashkilotlari, brokerlik firmalari, komissiya shartnomasi (topshirig'i) bo'yicha xizmatlar ko'rsatuvchi korxonalar va tashkilotlar; soliq solishning boshqa tizimini tanlash huquqisiz lotereyalar va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o'yinlarni tashkil etish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish uchun yuridik shaxslar kiritildi.

2007 yil 1 yanvardan yagona soliq to'lovi to'lovchilari hisoblangan alkogolli mahsulot ishlab chiqaruvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar

Yagona soliq to'lovini to'lash huquqsiz, soliqlar va majburiy to'lovlarni umumbelgilangan tartibda to'lashga o'tkazildi. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq solinadigan foydali qazilmalarni qazib olishni amalga oshiruvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar yagona soliq to'lovi tarbiq etilmaydi. Bundan tashqari Soliq kodeksining 350-moddasiga ko'ra yagona yer solig'ini to'lovchilarga, qat'iy belgilangan soliqni to'lash nazarda tutilgan mikrofirmalar va kichik korxonalar hamda mahsulot taqsimotiga oid bitimlar ishtirokchisi bo'lgan mikrofirmalar va kichik korxonalar ham yagona soliq to'lovi tatbiq etilmaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2003 yil 30 avgustdagi "1998 yil 9 apreldagi "Xususiy tadbirkorlik, kichik va o'rta biznesni rivojlantirishni yanada rag'batlantirish chora – tadbirlari to'g'risida"gi farmoniga o'zgartirish va qo'shimchalar to'g'risida"gi PF – 3305 sonli farmoniga ko'ra 2004 yilning 1 yanvaridan boshlab kichik biznes subyektlari tarkibiga quyidagilar kiritilgan:

- yakka tartibda tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchilar;
- xodimlarining o'rtacha yillik soni:
- ishlab chiqarish tarmoqlarida 20 kishidan;
- xizmat ko'rsatish sohasi va boshqa ishlab chiqarishga bevosita aloqasi bo'lmagan tarmoqlarda 10 kishidan;
- ulugurji, chakana savdo va umumiy ovqatlanish sohasida 5 kishidan oshmagan mikrofirmalar;
- quyidagi tarmoqlarning o'rtacha yillik xodimlari soni:
 - engil va oziq-ovqat sanoati, metallga ishlov berish va asbobsozlik, yog'ochni qayta ishlash, mebel sanoati va qurilish materiallari sanoati 100 kishidan;
 - mashinasozlik, metallurgiya, yoqilg'i-energetika va kimyo sanoati, qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirish va qayta ishlash, qurilish hamda boshqa sanoat-ishlab chiqarish sohalari 50 kishidan;
 - fan, ilmiy xizmat ko'rsatish, transport, aloqa, xizmat ko'rsatish sohasi (sug'urta kompaniyalaridan tashqari), savdo va umumiy ovqatlanish hamda boshqa ishlab chiqarishga aloqador bo'lmagan sohalarda 25 kishidan oshmagan kichik korxonalar.

Kichik biznes subyektlariga amaldagi soliq qonunchiligiga ko'ra tatbiq etiladigan soliq imtiyozlari va preferensiyalar faqat yuqoridagi sanab o'tilgan subyektlarga taalluqli bo'ladi.

U yoki bu korxonaning yuqorida aytilgan subyektlar toifalarining birortasiga kiritilish mezonini bo'lib xodimlarning yillik o'rtacha soni, shu

jumladan unitar (sho'ba) korxonalarda, filiallarda va vakolatxonalarda ishlaydiganlar soni hisoblanadi.³⁴

Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi soliq to'lovchilarning ayrim toifalari uchun qo'llaniladi va yagona soliq to'lovini, yagona yer solig'ini hamda tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarish hamda to'lashning maxsus qoidalari qo'llanilishini, shuningdek mazkur soliqlar bo'yicha soliq hisoboti taqdim etilishini nazarda tutadi.

Qat'iy belgilangan soliqni to'lash belgilangan faoliyat turlarini amalga oshiruvchi yagona soliq to'lovi to'lovchilar va yagona yer solig'ini to'lovchilar ushbu faoliyat turlari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishlari hamda qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda qat'iy belgilangan soliq to'lashlari shart.

Soliq davri mobaynida, soliq solish tartibi o'zgargan taqdirda, soliq to'lovchi bu haqda soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organini O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda yozma ravishda xabardor etadi. Bunda o'tgan davr uchun soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni o'sha davrda amal qilgan soliq solish tartibidan kelib chiqqan holda to'lash bo'yicha majburiyatlar soliq to'lovchilarda saqlanib qoladi.

Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi nazarda tutilgan soliq to'lovchilar uchun, to'lov manbaida soliqlarni va boshqa majburiy to'lovlarni ushlab qolish majburiyatlari hamda budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga quyidagi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyatlari saqlanib qoladi: to'lov manbaida undiriladigan foyda solig'i (SK 165-m); nazarda tutilgan tartibda O'zbekiston Respublikasining norezidentlari tomonidan bajariladigan (ko'rsatiladigan) ishlar (xizmatlar) bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i (SK 207-m); aksiz to'lanadigan mahsulot ishlab chiqarishda solinadigan aksiz solig'i; yer qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar; qonun hujjatlarida belgilangan ayrim turdagi mahsulotlarni ishlab chiqaruvchilar uchun suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq; bojxona to'lovlari; yagona ijtimoiy to'lov; davlat bojlari; tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'im; davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalar (yagona soliq to'lovini va yagona yer solig'ini to'lovchilar bundan mustasno);

³⁴Soliqlar va soliqqa tortish: Darslik / Hammual.: A.Vahobov, A.Jo'raev. – T.: "Sharq" nashriyoti – 2009. – 400 bet.

avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'im.

8.2. Yagona soliq to'lovi (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 350-361-moddalari)

Soliq to'lovchilar – mikrofirmalar va kichik korxonalar, xodimlarning sonidan qat'i nazar: savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari; lotereyalar tashkil qilish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasidagi yuridik shaxslar; oddiy shirkat ishlarini yuritish zimmasiga yuklatilgan (ishonchli shaxs) sherik (ishtirokchi) - yakka tartibdagi tadbirkor.

Yagona soliq to'lovi quyidagi mikrofirmalar va kichik korxonalariga tatbiq etilmaydi: aksiz solig'i to'lanadigan mahsulot ishlab chiqarishni va yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq solinadigan foydali qazilmalarni qazib olishni amalga oshiruvchi mikrofirmalar va kichik korxonalariga, bundan maxsus pechlardan foydalangan holda energiya tejaydigan zamonaviy texnologiyalar asosida pishiq g'isht ishlab chiqaruvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar mustasno; yagona yer solig'i va qat'iy belgilangan soliq to'lash nazarda tutilgan faoliyat doirasidagi mikrofirmalar va kichik korxonalariga; mahsulot taqsimotiga oid bitimlar ishtirokchisi bo'lgan mikrofirmalar va kichik korxonalariga.

Mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga xodimlarining soni bo'yicha qonun hujjatlarida belgilangan mezonga mos keladigan yuridik shaxslar kiradi. Mikrofirmalar va kichik korxonalar, bundan savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari, lotereyalar tashkil qilish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasidagi yuridik shaxslar hamda oilaviy korxonalardan tashqari yagona soliq to'lovini to'lashni nazarda tutadigan soliq solishning soddalashtirilgan tartibini yoki umumbelgilangan soliqlar to'lashni tanlashga haqli. Faoliyat ko'rsatayotgan mikrofirmalar va kichik korxonalar yagona soliq to'lovini to'lashga o'tish uchun keyingi hisobot davri boshlanishiga kamida bir oy qolganda, yangi tashkil etilgan mikrofirmalar va kichik korxonalar esa, davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran o'n besh kundan kechiktirmasdan soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organini yagona soliq to'lovini to'lashga o'tishi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda yozma ravishda xabardor etadi.

Amaldagi soliq qonunchiligida mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan yagona soliq to'lovini qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari

hamda savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari tomonidan yagona soliq to'lovini qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari tartibga solingan.

Jumladan, mikrofirmalar va kichik korxonalar yagona soliq to'lovini to'lashdan ixtiyoriy ravishda voz kechgan taqdirda hisobot davri tugaganidan so'ng o'n kun ichida davlat soliq xizmati organlariga taqdim qilinadigan yozma bildirish asosida keyingi hisobot davridan boshlab umumbelgilangan soliqlar to'lashga o'tadi. Hisobot yili tugashi bilan qonunchilikka muvofiq belgilangan xodimlar soni mezoniga mos kelmaydigan yagona soliq to'lovini to'lovchilar davlat soliq xizmati organlariga yillik moliyaviy hisobot taqdim etish muddatidan kechiktirmay taqdim etiladigan yozma bildirish asosida keyingi hisobot yilidan boshlab umumbelgilangan soliqlar to'lashga o'tadi. Bunda yagona soliq to'lovini to'lovchilar yagona soliq to'lovini to'lash huquqidan mahrum bo'lgan o'tgan hisobot yili uchun umumbelgilangan soliqlar bo'yicha hisob-kitoblar asosida yagona soliq to'lovi yuzasidan qayta hisob-kitobni amalga oshiradi. Yagona soliq to'lovi bo'yicha qayta hisob-kitob, shuningdek ushbu moddaning uchinchi qismida ko'rsatilgan to'lovchilar tomonidan, agar ular hisobot yili tugashi bilan qonunchilikka muvofiq hisoblangan, belgilangan xodimlar soni mezoniga mos kelmagan bo'lsa, Yagona soliq to'lovini to'lagan hisobot davri uchun amalga oshiriladi. Yagona soliq to'lovi bo'yicha qayta hisob-kitob o'tkazish uchun yagona soliq to'lovini to'lovchilar yil yakunlari bo'yicha yagona soliq to'lovi hisob-kitobini taqdim etish muddatidan kechiktirmay soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga quyidagilarni taqdim etadilar: Soliq kodeksida nazarda tutilgan shaklda va tartibda umumbelgilangan soliqlarning har bir turi bo'yicha hisob-kitoblarni; O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda hisoblab chiqarilgan umumbelgilangan soliqlar summasi to'g'risidagi ma'lumotnomani.

Umumbelgilangan soliqlar summasi hisoblangan Yagona soliq to'lovi summasidan oshib ketgan taqdirda oshgan summa budjetga to'lanishi lozim. Hisoblangan yagona soliq to'lovi summasi umumbelgilangan soliqlar summasidan oshib ketgan taqdirda, budjet bilan qayta hisob-kitoblar amalga oshirilmaydi.

Yagona soliq to'lovi bo'yicha qayta hisob-kitob o'tkazish tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) sotib oluvchilar bilan tegishli qayta hisob-kitoblarsiz amalga oshiriladi.

Agar Soliq kodeksida nazarda tutilgan shaklda va tartibda umumbelgilangan soliqlarning har bir turi bo'yicha hisob-kitoblarni;

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda hisoblab chiqarilgan umumbelgilangan soliqlar summasi to'g'risidagi ma'lumotnoma: yil yakunlari bo'yicha Yagona soliq to'lovi hisob-kitobini taqdim etish muddatidan kechiktirmay taqdim etilsa, moliyaviy sanksiyalar qo'llanilmaydi; yil yakunlari bo'yicha Yagona soliq to'lovi hisob-kitobini taqdim etish muddatidan kechiktirib taqdim etilsa, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda moliyaviy sanksiyalar qo'llaniladi.

Soliq solish obyekti – yalpi tushum.

Soliq solish maqsadida yalpi tushum tarkibiga quyidagilar kiritiladi: tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) qo'shilgan qiymat solig'ini, aksiz solig'ini va transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliqni chegirgan holda (ushbu soliqlarni to'laydigan soliq to'lovchilar uchun) realizatsiya qilishdan tushgan tushum.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushgan tushum deganda quyidagilar tushuniladi: qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari uchun - o'z kuchlari bilan bajarilgan, tegishincha qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot ishlarini realizatsiya qilishdan tushgan tushum. Bunda, agar yuqorida qayd etilgan ishlarni materiallar bilan ta'minlash majburiyati shartnomaga binoan buyurtmachining zimmasida bo'lsa, ushbu materiallarga bo'lgan mulk huquqi buyurtmachining o'zida saqlanib qolgan taqdirda, o'z kuchlari bilan bajarilgan ishlarni realizatsiya qilishdan olinadigan tushum bajarilgan hamda tasdiqlangan ishlarning buyurtmachi materiallarining qiymati kiritilmagan holdagi qiymati sifatida belgilanadi; savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini uchun - tovar oboroti; mol-mulknini moliyaviy ijaraga (lizingga) beruvchi yuridik shaxslar uchun - moliyaviy ijara (lizing) bo'yicha foizli daromad summasi; vositachilik va topshiriq shartnomalari hamda vositachilik xizmatlari ko'rsatishga oid boshqa shartnomalar bo'yicha vositachilik xizmatlari ko'rsatadigan yuridik shaxslar uchun - ko'rsatilgan xizmatlar uchun haq summasi; tayyorlov tashkilotlari uchun - realizatsiya qilingan tovarlarning xarid qiymati bilan sotish qiymati o'rtasidagi farq sifatida hisoblab chiqarilgan yalpi daromad; lotereya o'yinlarini tashkil etish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasida yuridik shaxslar uchun - o'yin chiptalarini ularda ko'rsatilgan narx bo'yicha tarqatishdan tushgan tushum; tovarlarni tannarxidan yoki olish bahosidan past baholarda realizatsiya qiluvchi, shuningdek tovarlarni tekinga beruvchi yuridik

shaxslar uchun - tovarlar tannarxi yoki ularni olish bahosi. Bunda baholari (tariflari) davlat tomonidan tartibga solinishi nazarda tutilgan tovarlar uchun realizatsiya qilishdan olinadigan tushum belgilangan baholardan (tariflardan) kelib chiqqan holda aniqlanadi. Ushbu norma ekologiya, sog'lomlashtirish hamda hayriya jamg'armalariga, madaniyat, sog'liqni saqlash, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish, jismoniy tarbiya va sport, ta'lim muassasalariga tekinga beriladigan tovarlarga tatbiq etilmaydi; agar ushbu moddaning to'rtinchi va beshinchi qismlarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, Soliq kodeksining 132-moddasida nazarda tutilgan boshqa daromadlar.

Soliq solinadigan baza – Soliq kodeksiga muvofiq quyidagilar chegirib tashlangan holda hisoblab chiqarilgan yalpi tushum soliq solinadigan bazadir: davlat qimmatli qog'ozlari bo'yicha daromadlar; to'lov manbaida soliq solinadigan dividendlar va foizlar tariqasida olingan daromadlar; dividendlar tariqasida olingan va qaysi yuridik shaxsdan olingan bo'lsa, o'sha yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) yo'naltirilgan daromadlar. Muassislar (ishtirokchilar) tarkibidan chiqilayotganda (chiqib ketganda) yoxud tugatilayotgan yuridik shaxsning mol-mulki imtiyoz qo'llanilganidan so'ng bir yil ichida uning ishtirokchilari o'rtasida taqsimlanganda ilgari soliq solinadigan bazadan chegirilgan daromadlarga to'lov manbaida umumiy asoslarda soliq solinadi; hisobot yilida aniqlangan o'tgan yillardagi daromadlar. Mazkur daromadlarga ular qaysi davrda paydo bo'lgan bo'lsa, o'sha davrdagi qonun hujjatlariga muvofiq soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha o'tkazilgan hisob-kitoblar inobatga olingan holda soliq solinishi kerak; ko'p oborotli qaytariladigan taraning qiymati, agar uning qiymati tovarlarni (ishlar va xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushumning tarkibiga ilgari kiritilgan bo'lsa; mahsulot yetkazib beruvchilarning siylovi (skidka) tariqasida va asosiy vositalarni tugatishda ularning ilgari qayta baholashlardagi qiymatining kamayishi summasidan ortgan qismi hisobiga olingan boshqa daromadlar;

Soliq solinadigan nazarda tutilgan chegirmalardan tashqari quyidagilar uchun kamaytiriladi: lotereya o'yinlarini tashkil etish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasida yuridik shaxslar uchun - yutuq (mukofot) fondining summasiga, biroq tarqatilgan chiptalarga chiqqan yutuqlarning (mukofotlarning) umumiy summasidan ortiq bo'lmagan miqdoriga; brokerlik tashkilotlari uchun - bitim summasidan birjaga o'tkaziladigan vositachilik yig'imi summasiga; vositachilik, topshiriq shartnomasi bo'yicha vositachilik xizmatlari ko'rsatuvchi yuridik shaxslar

uchun - realizatsiya qilingan tovar ulushida tovarlarni import qilishda to'langan bojxona to'lovlari summasiga.

Qonunchilikka muvofiq hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan baza quyidagilarga yo'naltirilgan mablag'lar summasiga kamaytiriladi: yangi texnologik asbob-uskunalar olishga, sifatni boshqarish tizimlarini joriy etishga, mahsulotlarning xalqaro standartlarga muvofiqligini sertifikatlashtirishdan o'tkazishga, laboratoriya testlari va sinovlarini o'tkazish uchun komplekslar olishga, biroq soliq solinadigan bazaning ko'pi bilan 25 foiziga. Soliq solinadigan bazani kamaytirish yuqorida ko'rsatilgan xarajatlar amalga oshirilgan soliq davridan boshlab, texnologik asbob-uskuna bo'yicha esa - u foydalanishga topshirilgan paytdan boshlab besh yil ichida amalga oshiriladi; yosh oilalar jumlasidan bo'lgan xodimlarga ipoteka kreditlari bo'yicha badallar to'lashga va (yoki) mulk qilib uy-joy olishga tekin yo'naltirilgan mablag'lar summasiga, lekin soliq solinadigan bazaning ko'pi bilan 10 foiziga.

Soliq stavkasi – har yili keyingi moliya yil uchun tasdiqlanadigan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi.

**Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari,
shu jumladan, mikrofirmalar va kichik
korxonalar uchun yagona soliq to'lovining
STAVKALARI
(2016 yil uchun)**

<i>N</i>	<i>To'lovchilar</i>	<i>Soliq stavkalari, soliq solinadigan bazaga nisbatan %da</i>
1	Umumiy ovqatlanish korxonalari	10
	ulardan:	
	umumiy ta'lim maktablari, maktab-internatlar, o'rta maxsus, kasb-hunar va oliy o'quv yurtlariga xizmat ko'rsatuvchi ixtisoslashgan umumiy ovqatlanish korxonalari	8
2	CHakana savdo korxonalari, 3 va 4-bandlarda ko'rsatilganlaridan tashqari:	
2.1	quyidagi joylarda joylashgan:	
	aholisi soni 100 ming va undan ko'p kishidan iborat shaharlarda	4

	boshqa aholi punktlarida	2
	borish qiyin bo'lgan va tog'li yerlarda	1
2.2	Joylashgan joyidan qat'i nazar:	
	alkogolli mahsulot, tamaki mahsuloti, benzin, dizel yoqilg'i va suyultirilgan gaz realizatsiyasidan tovar oboroti bo'yicha	4
3	Ulgurji, shuningdek ulgurji-chakana savdo bilan shug'ullanuvchi savdo korxonalari (4-bandda ko'rsatilganlaridan tashqari)	5
4	Ulgurji va chakana dorixona tashkilotlari, quyidagi joylarda joylashgan:	
	aholisi soni 100 ming va undan ko'p kishidan iborat shaharlarda	3
	boshqa aholi punktlarida	2
	borish qiyin bo'lgan va tog'li yerlarda	1

**Ayrim toifadagi korxonalar uchun yagona soliq to'lovi
stavkasi
(2016 yil uchun)**

<i>To'lovchilar</i>	<i>Soliq stavkasi, soliq solinadigan bazaga nisbatan %da</i>
Lotereyalar tashkil etish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi korxonalar (mazkur faoliyat turi doirasida)	33

Imtiyozlar. Yagona soliq to'lovini to'lashdan nogironlarning jamoat birlashmalari, "Nuroni" jamg'armasi va "O'zbekiston chernobilchilari" assotsiatsiyasi mulkida bo'lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar, 1941-1945 yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etadigan yuridik shaxslar ozod qilinadi, bundan savdo, vositachilik, ta'minot-sotish va tayyorlov faoliyati hamda lotereyalar tashkil etish

faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar mustasno. Ushbu imtiyozni olish huquqi belgilanayotganda xodimlarning umumiy soniga shtatda bo'lgan xodimlar kiritiladi.

Soliq davri – kalendar yilidir.

Hisobot davri – yil choragidir.

Yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarish, uning hisob-kitoblarini taqdim etish va uni to'lash tartibi. Yagona soliq to'lovi soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi. Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilar uchun yagona soliq to'lovi summasi budjetga to'lanishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'i summasiga, lekin yagona soliq to'lovi summasining 50 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorga kamaytiriladi.

Qo'shilgan qiymat solig'ini ixtiyoriy ravishda to'lashga kalendar yil boshidan e'tiboran o'tmagan to'lovchilar Yagona soliq to'lovi summasini qo'shilgan qiymat solig'i hisoblab chiqarilgan hisobot davriga to'g'ri keladigan summaga kamaytiradi.

Yagona soliq to'lovining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa - yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Yagona soliq to'lovi quyidagicha to'lanadi:

- mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan - hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay;

- mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan - har oyda, keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa - yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay.

8.3. Yagona yer solig'i (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 362-368-moddalari)

Mazkur soliqning amalga kiritilishi qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilarni tasarrufidagi yerlaridan yanada oqilona foydalanishga da'vat etadi, chunki har bir gektar yer maydoni uchun undan daromad olish yoki daromad olmaslik holatidan qat'iy nazar belgilangan miqdordagi soliq summasini to'lash lozim bo'ladi.

Qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun yagona yer solig'ining joriy etilishi soliqqa tortish tizimida uning amal qilishi

jarayonini yanada takomillashtirishdan dalolat beradi. Soliqqa tortishning ushbu tizimi xo'jaliklar hisobchilarining soliqlarni hisoblash va to'lash borasidagi ishlarni keskin kamaytirdi. Ilgari qishloq xo'jalik korxonalari o'nlab turdagi soliqlar va yig'implarni to'lashardi. Agar ayrim soliq turlarining har oyda va har yilning har choragida to'lanishini hisobga oladigan bo'lsak, unda ayrim xo'jaliklar davlat soliq organlariga soliqlar bo'yicha 30 dan ortiq hisob-kitoblarni taqdim etishi, 1 yilda ana shuncha to'lov topshiriqnomalarini to'ldirishi kerak bo'lar edi. Endilikda esa, xo'jaliklar 1 yilda 1 marta bir turdagi soliq summasini hisoblab chiqishadi.

Soliq to'lovchilar – qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar; qishloq xo'jaligi yo'nalishidagi ilmiy-tadqiqot tashkilotlarining tajriba-eksperimental xo'jaliklari va ta'lim muassasalarining o'quv-tajriba xo'jaliklari.

Bir vaqtning o'zida quyidagi shartlarga javob beradigan yuridik shaxslar soliq solish maqsadida qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar jumlasiga kiradi: yer uchastkalaridan foydalangan holda qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish va o'zi yetishtirgan mazkur mahsulotni qayta ishlash yoxud yer uchastkalaridan foydalangan holda faqat qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish asosiy faoliyat turi bo'lgan yuridik shaxslar; qishloq xo'jaligini yuritish uchun mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan o'zlariga belgilangan tartibda berilgan yer uchastkalariga ega bo'lgan yuridik shaxslar;

qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish va o'zi yetishtirgan mazkur mahsulotni qayta ishlash ulushi realizatsiya qilish yoki qayta ishlash uchun olingan qishloq xo'jaligi mahsulotini o'z ichiga oluvchi qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish va qayta ishlash umumiy hajmida kamida 50 foizni tashkil etadigan yuridik shaxslar. Qonunchilikda nazarda tutilgan shartlarga javob beradigan yangidan tashkil etilgan qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran yagona yer solig'ini to'lovchilar bo'ladi.

Quyidagilar yagona yer solig'ini to'lovchilar sifatida qaralmaydi: o'rmon va ovchilik xo'jaliklari; yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari.

Soliq solish obyekti – qonun hujjatlariga muvofiq qishloq xo'jaligini yuritish uchun egalik qilishga, foydalanishga yoki ijaraga berilgan yer uchastkasi soliq solish obyektidir.

Soliq solinadigan baza – soliq solinadigan yer uchastkalarining qonun hujjatlariga muvofiq belgilangan normativ qiymati soliq solinadigan bazadir.

Egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi yil mobaynida vujudga kelgan yer uchastkalari uchun soliq solinadigan baza yer uchastkalariga bo'lgan huquq vujudga kelgan oydan keyingi oydan boshlab hisoblab chiqariladi. Yer uchastkasi maydoni kamaytirilgan taqdirda, soliq solinadigan baza yer uchastkasi maydoni kamaytirilgan oydan boshlab kamaytiriladi.

Yuridik shaxslarda yagona yer solig'i bo'yicha imtiyozga bo'lgan huquqlar vujudga kelganda soliq solinadigan baza bu huquq vujudga kelgan oydan boshlab kamaytiriladi. Yagona yer solig'i bo'yicha imtiyozga bo'lgan huquq tugatilgan taqdirda, soliq solinadigan baza bu huquq tugatilgan oydan keyingi oydan boshlab ko'paytiriladi.

Soliq stavkasi – har yili keyingi moliya yil uchun tasdiqlanadigan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi.

**Yagona yer solig'i
stavkasi
(2016 yil uchun)**

<i>To'lovchilar</i>	<i>Normativ qiymatga nisbatan stavka, foizlarda</i>
Qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari	0,95

Imtiyozlar. Yagona yer solig'ini to'lashdan quyidagilar ozod qilinadi: qonunchilikda nazarda tutilgan shartlarga muvofiq kelgan taqdirda, yangi tashkil etilgan qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar davlat ro'yxatidan o'tkazilgan oydan boshlab ikki yil muddatga. Mazkur imtiyoz tugatilgan fermer xo'jaliklari bazasida tashkil etilgan fermer xo'jaliklariga tatbiq etilmaydi; ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik subyektlari - yuridik shaxslar davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish to'g'risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan e'tiboran. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili tugatilgan va faoliyat qayta tiklangan taqdirda ushbu imtiyoz qo'llanilmaydi hamda soliq summasi imtiyoz qo'llanilgan butun davr

uchun to'liq miqdorda undiriladi; yuridik shaxslar, yer uchastkasining qaysi qismida tomchilatib sug'orishdan foydalanilayotgan bo'lsa, o'sha qismida tomchilatib sug'orish tizimi joriy qilingan oydan boshlab besh yil muddatga. Qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar - yagona yer solig'i to'lovchilarga Soliq kodeksi 282-moddasining ikkinchi qismida nazarda tutilgan yer solig'i bo'yicha imtiyozlar ham tatbiq etiladi.

Soliq davri – kalendar yilidir.

Soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va soliqni to'lash tartibi. Yagona yer solig'i summasi yer uchastkalarining normativ qiymati va yagona yer solig'ining belgilangan stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi. Yagona yer solig'ining hisob-kitobi yer uchastkasi joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organiga joriy soliq davrining 1 mayigacha taqdim etiladi. Yil davomida berilgan yer uchastkalari uchun yagona yer solig'i yer uchastkasi berilganidan keyingi oydan boshlab to'lanadi. Yer uchastkasi olib qo'yilgan (kamaytirilgan) taqdirda, yagona yer solig'ini to'lash yer uchastkasi olib qo'yilgan (kamaytirilgan) oydan boshlab to'xtatiladi (kamaytiriladi). Yer uchastkasining tarkibi va maydoni yil davomida o'zgargan, shuningdek yagona yer solig'i bo'yicha imtiyozlarga bo'lgan huquq vujudga kelgan (tugatilgan) taqdirda, soliq to'lovchilar davlat soliq xizmati organlariga hisobot yilining 1 dekabrigacha Yagona yer solig'ining aniqlik kiritilgan hisob-kitobini taqdim etishlari shart.

Yagona yer solig'ini to'lash quyidagi muddatlarda amalga oshiriladi:

- hisobot yilining 1 sentabrigacha - yillik soliq summasining 30 foizi;
- hisobot yilining 1 dekabrigacha - soliqning qolgan summasi.

8.4. Qat'iy belgillangan soliq (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 370-375-moddalari)

Soliq to'lovchilar – faoliyatning ayrim turlarini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlardan kelib chiqqan holda soliq solinadigan ayrim faoliyat turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar; yakka tartibdagi tadbirkorlar.

Yuridik shaxs tashkil etmagan holda oilaviy tadbirkorlik shaklida faoliyatni amalga oshirishda oilaviy tadbirkorlik subyekti nomidan ish ko'radigan yakka tartibdagi tadbirkor sifatida ro'yxatdan o'tgan oila a'zosigina qat'iy belgilangan soliqni to'lovchi bo'ladi.

Qat'iy belgilangan soliq solinadigan faoliyat turlarining ro'yxati, shuningdek faoliyatning mazkur turlarini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlar qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

Faoliyatning ayrim turlarini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlardan kelib chiqqan holda soliq solinadigan ayrim faoliyat turlarini amalga oshiruvchi soliq to'lovchilar faoliyatning qat'iy belgilangan soliq to'lash tatbiq etiladigan qismiga doir soliq solishning boshqa tartibini tanlash huquqiga ega emas.

Qat'iy belgilangan soliq to'lash tatbiq etiladigan faoliyat bilan bir qatorda faoliyatning boshqa turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar faoliyatning mazkur turlari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishlari va umumbelgilangan yoki ushbu bo'limda belgilangan soliqlarni to'lashlari shart.

Asosiy faoliyat turi bo'yicha qat'iy belgilangan soliqni to'lovchilar bo'lgan yuridik shaxslar uchun Soliq kodeksida nazarda tutilgan boshqa daromadlarga soliq solinmaydi, dividendlar va foizlar, birgalikdagi faoliyatdan olingan daromadlar, shuningdek ijaradan olingan daromadlar bundan mustasno.

Mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlarga Soliq kodeksida nazarda tutilgan tartibda umumbelgilangan soliqlar yoki Yagona soliq to'lovi joriy etiladi.

Faoliyatning boshqa turlarini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar Soliq kodeksida nazarda tutilgan tartibda qat'iy belgilangan soliqni to'laydi.

Soliq solish obyekti – Qat'iy belgilangan soliq belgilangan faoliyat turini tavsiflovchi fizik ko'rsatkich soliq solinadigan obyektidir.

Soliq solinadiga baza – fizik ko'rsatkichlarning sonidan kelib chiqqan holda belgilanadi.

Soliq stavkasi – har yili keyingi moliya yil uchun tasdiqlanadigan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi.

**Yuridik shaxslardan va yakka tartibdagi
tadbirkorlardan olinadigan, tadbirkorlik
faoliyatining ayrim turlari bo'yicha
qat'iy belgilangan soliq
STAVKALARI
(2016 yil)**

N	Faoliyat turi	To'lovchilar	Mazkur faoliyat turini xarakterlovchi fizik ko'rsatkichlar	Fizik ko'rsatkich birligiga har oyda qat'iy belgilangan soliq stavkasi (birlik uchun eng kam ish haqiga karrali miqdorlarda)		
				Toshkent sh.	Nukus sh. va viloyat bo'ysunuvidagi shaharlar	boshqa aholi punktlari
1	Avtotransport vositalarini vaqtincha saqlash	yuridik shaxslar	Egallagan maydon (1 kv.metr)	0,1	0,06	0,04
2	Bolalar o'yin avtomatlari	yuridik va jismoniy shaxslar	Jihozlangan o'rinlar soni (birlikda)	3,0	2,0	1,0

**Yakka tartibdagi tadbirkorlardan
olinadigan qat'iy belgilangan soliq
STAVKALARI
(2016 yil)**

N	Faoliyat turi	Qat'iy belgilangan soliqning bir oydagi stavkasi (eng kam ish haqiga karrali miqdorlarda)		
		Toshkent shahri	Nukus sh. va viloyat bo'ysunuvidagi shaharlar	boshqa aholi punktlari
1	CHakana savdo:			
	oziq-ovqat tovarlari bilan	9,0	6,0	3,0
	dehqon bozorlarida qishloq xo'jaligi mahsulotlari bilan*	5,0	4,0	2,0
	nooziq-ovqat tovarlari bilan	10,0	6,5	3,0
	gazetalar, jurnallar va kitob mahsulotlari bilan	5,0	3,0	0,5
	oziq-ovqat va nooziq-ovqat tovarlari bilan (turg'un shoxobchalardagi aralash savdo)	10,0	6,5	3,0

2	Maishiy xizmatlar	3,5	1,5	0,5
3	O'z mahsulotini ishlab chiqarish va sotish, shu jumladan, milliy shirinliklar va non-bulka mahsulotlarini tayyorlash va sotish, shuningdek uy sharoitlarida yoki mahalliy davlat hokimiyati organlarining qarori bilan maxsus ajratilgan joylarda o'tirish joylari tashkil qilmasdan donalab sotiladigan ovqatlarning ayrim turlarini tayyorlash va sotish	2,0	1,5	1,0
4	Boshqa faoliyat turlari	2,0	1,5	1,0
5	Avtomobil transportida yuk tashishga oid xizmatlar:			
	3 tonnagacha yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun		2,0	
	8 tonnagacha yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun		3,0	
	8 tonnadan ortiq yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun		4,0	

Soliq davri - bir oy.

Faoliyatning ayrim turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarish hamda to'lash tartibi. Qat'iy belgilangan soliq summasi soliq to'lovchining kalendar oyida ishlagan kunlari sonidan qat'i nazar soliq solinadigan baza va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda aniqlanadi. Soliq davri – bir oy. Qat'iy belgilangan soliq hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga: yangi tashkil qilinayotgan (boshlovchi) soliq to'lovchilar tomonidan - davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran o'n kundan kechiktirmay; faoliyat yuritayotgan soliq to'lovchilar tomonidan - hisobot yilining 15 yanvarigacha taqdim etiladi.

Soliq solish obyekti o'zgargan taqdirda, soliq to'lovchilar aniqlik kiritilgan hisob-kitobni navbatdagi to'lovni to'lash muddatidan kechiktirmay taqdim etishlari shart.

Qat'iy belgilangan soliqni to'lash:

- yuridik shaxslar tomonidan - har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay;

- yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan - tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning 25-kunidan kechiktirmay har oyda, soliq to'lovchi davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joy uchun belgilangan stavkalar bo'yicha to'lanadi. Agar faoliyat amalga oshirilgan joy uchun qat'iy belgilangan soliq stavkalari davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joy uchun belgilangan stavkalardan farq qilsa, qat'iy belgilangan soliq eng yuqori stavka bo'yicha to'lanadi.

Soliq kodeksida yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan hamda savdo faoliyatini amalga oshiruvchi;

- yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan qat'iy belgilangan soliqni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari belgilangan.

Jumladan, yakka tartibdagi tadbirkorlar yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish doirasida qat'iy belgilangan soliq to'lash bilan bir qatorda quyidagilarni to'laydilar: bojxona to'lovlari; yer qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar; suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq - suv resurslaridan tadbirkorlik faoliyati uchun foydalanilganda; aksiz solig'i - aksiz to'lanadigan mahsulot ishlab chiqarilganda; budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari; davlat boji; avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'im.

Agar yakka tartibdagi tadbirkorlar soliq solinadigan mol-mulkka va (yoki) yer uchastkasiga ega bo'lsalar, qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni va (yoki) jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ini to'lash majburiyati ularning zimmasida saqlanib qoladi. Agar yakka tartibdagi tadbirkor o'z faoliyatini muayyan muddatga to'xtatsa, u o'z faoliyatini to'xtatguniga qadar tadbirkorlik sub'ektini ro'yxatdan o'tkazuvchi organga faoliyatni vaqtinchalik to'xtatish to'g'risida ariza berish bilan bir vaqtda davlat ro'yxatidan o'tganlik to'g'risidagi guvohnomani topshiradi. Bunda xodimlarni yollagan holda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkor soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga har bir yollangan xodim uchun belgilangan tartibda berilgan hisobga olish kartochkalarini ham belgilangan muddatlarda topshiradi. Yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaqtincha to'xtatilganligi yoki qayta tiklanganligi to'g'risidagi arizani olgan tadbirkorlik subyektini davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organ kelgusi ish kuni tugaguniga qadar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaqtincha to'xtatilganligi yoki qayta tiklanganligi to'g'risida

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadigan shaklda axborot taqdim etadi. Tadbirkorlik subyektini davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organning yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaqtinchalik to'xtatilganligi to'g'risida taqdim qilingan va davlat soliq xizmati organlari tomonidan olingan axborot yakka tartibdagi tadbirkor o'z faoliyatini amalga oshirmaydigan davr uchun qat'iy belgilangan soliqni hisoblashni to'xtatib turish uchun asos bo'ladi.

Xodimlarni yollagan holda faoliyatni amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar qat'iy belgilangan soliqni o'ziga xos xususiyatlarni hisobga olgan holda, belgilangan tartibga muvofiq to'laydi. Yakka tartibdagi tadbirkor zimmasiga uning har bir xodimi uchun yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan amalga oshiriladigan faoliyat bo'yicha nazarda tutilgan stavkaning 30 foizi miqdorida qat'iy belgilangan soliq to'lash majburiyati yuklatiladi. Yakka tartibdagi tadbirkor faoliyatning bir nechta turini amalga oshirgan taqdirda, yakka tartibdagi tadbirkorning har bir xodimi uchun qat'iy belgilangan soliq faoliyatning tegishli turlari uchun o'rnatilgan qat'iy belgilangan soliqning eng yuqori stavkasining 30 foizi miqdorida to'lanadi.

Yakka tartibdagi tadbirkor soliq solish mazkur faoliyat turini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlardan kelib chiqqan holda amalga oshiriladigan faoliyat turi bilan shug'ullangan taqdirda, yakka tartibdagi tadbirkorning har bir xodimi uchun qat'iy belgilangan soliq bitta fizik ko'rsatkich uchun oyiga o'rnatilgan qat'iy belgilangan soliq stavkasining 30 foizi miqdorida to'lanadi. Yakka tartibdagi tadbirkorning har bir xodimi uchun qat'iy belgilangan soliq qat'iy belgilangan soliqni yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan to'lash uchun belgilangan muddatlarda, mehnat shartnomasi tuzilgan oydan keyingi oydan boshlab to'lanadi.

Tadbirkorlik faoliyatini davlat ro'yxatidan o'tish joyi bo'yicha amalga oshirmayotgan yakka tartibdagi tadbirkor yakka tadbirkorning har bir xodimi uchun qat'iy belgilangan soliqni o'zi ro'yxatdan o'tkazilgan joy va faoliyatni haqiqatda amalga oshirayotgan joy bo'yicha belgilangan stavkalar o'rtasidagi yuqori stavkaning 30 foizi miqdorida o'zi ro'yxatdan o'tkazilgan joyga to'laydi.

Davlat soliq xizmati organlari tomonidan olingan yakka tartibdagi tadbirkorning har bir yollangan xodimi uchun hisobga olish kartochkalari yakka tartibdagi tadbirkor o'z faoliyatini amalga oshirmaydigan davr uchun har bir yollangan xodimga qat'iy belgilangan soliqni hisoblashni to'xtatib turishga asos bo'ladi. Agar o'z faoliyatini to'xtatgan yakka

tartibdagi tadbirkor davlat soliq xizmati organiga yakka tartibdagi tadbirkorning har bir xodimi uchun hisobga olish kartochkalarini belgilangan muddatlarda taqdim etmasa, yakka tartibdagi tadbirkorning majburiyatlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliqni hisoblash to'xtatilmaydi.

Yakka tartibdagi tadbirkor yakka tartibdagi tadbirkorning kasb-hunar kolleji bitiruvchisi bo'lgan xodimi uchun qat'iy belgilangan soliqni to'lashdan ushbu xodim kollejni tamomlaganidan e'tiboran o'n ikki oy mobaynida ozod etiladi. Agar yakka tartibdagi tadbirkor qat'iy belgilangan soliqni to'lashdan qonun hujjatlariga muvofiq vaqtincha ozod etilsa, mazkur imtiyoz yakka tartibdagi tadbirkorning har bir xodimi uchun qat'iy belgilangan soliq to'lashga ham tatbiq etiladi.

Qat'iy belgilangan soliqni yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan hisoblab chiqarish va to'lash tartibi. Soliq to'lovchining kalendar oyida ishlagan kunlari sonidan qat'i nazar, qat'iy belgilangan soliq tadbirkorlik faoliyatining turi va soliq to'lovchining faoliyatni amalga oshirish joyiga qarab belgilangan stavkalar bo'yicha to'lanadi.

Faoliyatning bir necha turi bilan shug'ullanuvchi soliq to'lovchilar qat'iy belgilangan soliqni faoliyatning har bir turi uchun mazkur turdagi faoliyatga nisbatan belgilangan stavkalar bo'yicha alohida-alohida to'laydilar.

Qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarish soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Qat'iy belgilangan soliq tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning 25-kunidan kechiktirmay har oyda, soliq to'lovchi davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joy uchun belgilangan stavkalar bo'yicha to'lanadi. Agar faoliyat amalga oshirilgan joy uchun qat'iy belgilangan soliq stavkalari davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joy uchun belgilangan stavkalardan farq qilsa, qat'iy belgilangan soliq eng yuqori stavka bo'yicha to'lanadi.

Yangi ro'yxatdan o'tgan yakka tartibdagi tadbirkor, shu jumladan oilaviy tadbirkorlik subyekti qat'iy belgilangan soliqni yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro'yxatidan o'tkazilgan oydan keyingi oydan boshlab to'laydi.

Kasb-hunar kollejlari bitiruvchilari kollejni tamomlagandan keyin o'n ikki oy ichida yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro'yxatidan o'tgan taqdirda, yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro'yxatidan o'tgan sanadan e'tiboran qat'iy belgilangan soliqni to'lashdan olti oy muddatga ozod etiladi. Yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro'yxatidan o'tilgan paytdan boshlab o'n ikki oy ichida faoliyat tugatilgan

taqdirda, qat'iy belgilangan soliq faoliyat amalga oshirilgan butun davr uchun to'lanadi.

8.5. Soliq to'lovchilarning ayrim toifalariga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari

To'g'ridan-to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi soliq to'lovchilarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari. To'g'ridan-to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb qiluvchi va qonun hujjatlarida tasdiqlanadigan ro'yxat bo'yicha mahsulot ishlab chiqarishga ixtisoslashgan yuridik shaxslar uchun ayrim soliqlar hamda boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlarni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari nazarda tutiladi. To'g'ridan-to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar deyilganda chet davlatning fuqarolari bo'lgan jismoniy shaxslar, O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida doimiy ravishda yashovchi fuqaroligi bo'lmagan shaxslar, shuningdek xorijiy nodavlat yuridik shaxslar tomonidan amalga oshiriladigan investitsiyalar tushuniladi.

Yuridik shaxslar qonun hujjatlariga muvofiq kiritilgan investitsiya hajmidan kelib chiqqan holda yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini, yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini, yagona soliq to'lovini, Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalarni to'lashdan muayyan muddatga ozod qilinadilar.

Imtiyozlarning qo'llanilish tartibi. Soliq kodeksining 376-moddasi ikkinchi qismida nazarda tutilgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlar quyidagi hollarda qo'llaniladi:

- yuridik shaxslar qonun hujjatlarida belgilanadigan ortiqcha ishchi kuchlari mavjud bo'lgan mintaqalar va qishloq aholi punktlarida joylashtirilganda;
- chet ellik investorlar tomonidan to'g'ridan-to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar O'zbekiston Respublikasining kafolati berilmagan holda amalga oshirilganda;
- yuridik shaxslarning ustav kapitalida xorijiy ishtirokchilarning ulushi kamida 33 foizni tashkil etganda;
- xorijiy investitsiyalar erkin almashtiriladigan valyuta yoki yangi zamonaviy texnologik asbob-uskuna tarzida kiritilganda;
- soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlar berilganligi natijasida ularning qo'llanilishi muddati mobaynida olingan

daromadlarning kamida 50 foizi yuridik shaxsni yanada rivojlantirish maqsadida qayta investitsiyalashga yo'naltirilganda.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlarni olgan to'g'ridan-to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi yuridik shaxs imtiyozlar berilgan muddat tugaganidan keyin bir yil o'tmasdan faoliyatini tugatgan taqdirda, chet ellik investorning foydasini o'z mamlakatiga o'tkazish va kapitalini chet elga olib chiqib ketish faqat soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha berilgan imtiyozlarning summalari budjetga undirilganidan keyin amalga oshiriladi.

Imtiyozlar qo'llanilishi to'g'risida bildirish. Yuridik shaxs imtiyozlarni qo'llash boshlangan sana haqida soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organini O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda yozma ravishda bildirishi shart.

Soliq davri mobaynida imtiyozlarga bo'lgan huquq yo'qotilgan taqdirda, soliq to'lovchi ro'yxatdan o'tkazish joyidagi davlat soliq xizmati organini soliq to'lovchining imtiyozlarga bo'lgan huquqi yo'qotilgan sana to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda yozma ravishda xabardor etadi.

Oddiy shirkat shartnomasi sherigida (ishtirokchisida) birgalikdagi faoliyatga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari. Oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha sheriklarning (ishtirokchilarning) oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha birgalikda foydalanadigan mol-mulki birgalikdagi faoliyatga qo'shilgan hissa tarzida har bir sherikning (ishtirokchining) balansida hisobga olinishi lozim. Birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilish bilan bog'liq holda vujudga keladigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish hamda to'lash bo'yicha majburiyatlar birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi shaxs (ishonchli shaxs) tomonidan ijro etiladi. Bunda, agar oddiy shirkat shartnomasi sheriklarining (ishtirokchilarining) biri yuridik shaxs bo'lsa, faqat yuridik shaxs ishonchli shaxs bo'lishi mumkin.

Ishonchli shaxs vazifasini bajaruvchi yuridik shaxs soliq solish obyektlari va birgalikdagi faoliyat bo'yicha soliq solish bilan bog'liq obyektlar hisobini alohida-alohida yuritadi. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati yuklatilayotgan ishonchli shaxs oddiy shirkat shartnomasi asosida birgalikdagi faoliyatni amalga oshirishni boshlagan kundan e'tiboran o'n kun ichida ishonchli shaxsning soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organida birgalikdagi

faoliyat doirasida soliq majburiyatlarini bajaruvchi soliq to'lovchi sifatida hisobga turishi shart.

Ishonchli shaxsda birgalikdagi faoliyatga soliq solish tartibi. Ishonchli shaxs birgalikdagi faoliyatga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda birgalikda chiqariladigan mahsulotni ishlab chiqarish va realizatsiya qilish hisobini alohida-alohida yuritadi.

Ishonchli shaxs birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilish oborotlari belgilangan tartibda qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i (aksiz to'lanadigan tovar realizatsiya qilingan taqdirda) va davlat maqsadli jamg'armalariga ajratmalar to'laydi. Qo'shilgan qiymat solig'ini to'lovchi bo'lmagan ishonchli shaxs birgalikdagi faoliyatni amalga oshirishga taalluqli qism bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'ini to'lovchi sifatida davlat soliq xizmati organida hisobga turishi shart. Ishonchli shaxs hisobvara-q-fakturani rasmiylashtirgan holda birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni Soliq kodeksida nazarda tutilgan tartibda realizatsiya qiladi.

Birgalikdagi faoliyat natijasida olingan daromad birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilishdan tushadigan, davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalar chegirib tashlangan holdagi sof tushum bilan realizatsiya qilingan birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotlarga to'g'ri keladigan birgalikdagi faoliyatga kiritilgan mablag'lar summasi o'rtasidagi farq tarzida aniqlanadi.

Birgalikdagi faoliyat natijasida olingan daromad birgalikdagi faoliyat sheriklari (ishtirokchilari) o'rtasida har bir sherikning (ishtirokchining) hissasi ulushi asosida yoki oddiy shirkat shartnomasi shartlariga muvofiq taqsimlanadi hamda har bir sherikning (ishtirokchining) boshqa daromadlari tarkibiga kiritiladi.

Oddiy shirkat shartnomasining amal qilishi tugatilgan va mol-mulk ushbu shartnoma sheriklariga (ishtirokchilariga) qaytarilgan taqdirda, har bir sherikning (ishtirokchining) o'zi kiritgan hissasi miqdori doirasida olingan mablag'lari oddiy shirkat shartnomasi sherigining (ishtirokchisining) daromadlari tarkibiga kiritilmaydi.

Oddiy shirkat shartnomasi sherigida (ishtirokchisida) birgalikdagi faoliyatga soliq solish tartibi. Mol-mulkni birgalikdagi faoliyatga hissa sifatida topshirish sheriklar (ishtirokchilar) o'rtasida kelishilgan qiymat bo'yicha yoki buxgalteriya hisobi hujjatlarida hisobga olinadigan balans qiymati bo'yicha amalga oshiriladi hamda unga tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish sifatida qaralmaydi.

Qo'shilgan qiymat solig'i bilan olingan va birgalikdagi faoliyatga hissa sifatida topshirilayotgan mol-mulk bo'yicha qo'shilgan qiymat

solig'i birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilayotgan ishonchli shaxsda hisobga olish uchun qabul qilinadi. Bunda oddiy shirkat shartnomasi sherigi (ishtirokchisi) birgalikdagi faoliyatga topshirilayotgan mol-mulk bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i summasini hisobga olish uchun qabul qilmaydi. Agar kiritilayotgan mol-mulk bo'yicha ilgari qo'shilgan qiymat solig'ini hisobga olish amalga oshirilgan bo'lsa, mol-mulk birgalikdagi faoliyatga topshirilgan davrda ilgari mazkur mol-mulk olinganda hisobga olish uchun qabul qilingan qo'shilgan qiymat solig'i summasi kamayadi.

Oddiy shirkat shartnomasining sherigi (ishtirokchisi) o'zi ishlab chiqargan mahsulotni birgalikdagi faoliyatga hissa sifatida topshirgan taqdirda, qo'shilgan qiymat solig'i hisoblanmaydi. Tayyor mahsulot ishlab chiqarish vaqtida ilgari hisobga olingan qo'shilgan qiymat solig'i summasiga Soliq kodeksida nazarda tutilgan tartibda tuzatish kiritilishi lozim. Bunda tuzatish kiritilishi lozim bo'lgan soliq summasi topshirilayotgan mol-mulkning qiymatiga kiritilmaydi va birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi ishonchli shaxs tomonidan hisobga olinadi. Tuzatish kiritilgan soliq summasi mazkur mol-mulkni topshirish rasmiylashtiriladigan hujjatlarda ko'rsatiladi.

Oddiy shirkat shartnomasining birgalikdagi faoliyatga hissa sifatida mol-mulk topshirayotgan sherigi (ishtirokchisi) qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchi bo'lishi yoki bo'lmasligidan qat'i nazar, ushbu moddaning ikkinchi va uchinchi qismlarida nazarda tutilgan tartibda ishonchli shaxs tomonidan hisobga olinishi uchun topshirilayotgan mol-mulk bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i summasini ko'rsatgan holda hisobvaraqq-fakturani rasmiylashtiradi. Birgalikdagi faoliyatga topshirilgan mol-mulk bo'yicha rasmiylashtirilgan hisobvaraqq-faktura birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulot bo'yicha budjetga to'lanishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'ini hisob-kitob qilishda soliqning ushbu summasini ishonchli shaxs tomonidan hisobga olish uchun qabul qilishga asos bo'ladi. Hisobvaraqq-fakturada "jo'natiladigan tovarlar hujjatlari yoki shartnomalar raqami va sanasi" degan katakchada "birgalikdagi faoliyatga hissa" degan belgi qo'yiladi.

Birgalikdagi faoliyatda ishtirok etishdan olingan daromadlarga soliq solish oddiy shirkat shartnomasi sherigiga (ishtirokchisiga) soliq solishning amaldagi tartibiga muvofiq oddiy shirkat shartnomasining har bir sherigida (ishtirokchisida) boshqa daromadlar tarkibida amalga oshiriladi. Bunda, qat'iy belgilangan soliq to'lovchilar (yuridik shaxslar va

yakka tartibdagi tadbirkorlar), shuningdek yagona yer solig'ini to'lovchilar bo'lgan oddiy shirkat shartnomasi sheriklarining (ishtirokchilarning) birgalikdagi faoliyatdan olingan daromadlariga dividendlarga soliq solishda belgilangan stavkalar bo'yicha soliq solinadi.

Faqat yakka tartibdagi tadbirkorlar amalga oshiradigan birgalikdagi faoliyatga soliq solish. Oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha birgalikdagi faoliyat faqat yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan amalga oshirilgan taqdirda, birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi ishonchli shaxs mazkur mahsulotni realizatsiya qilishdan olingan tushumdan mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun belgilangan stavkalar bo'yicha yagona soliq to'lovi, shuningdek, agar birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulot aksiz to'lanadigan mahsulot bo'lsa, aksiz solig'i to'laydi.

Yagona soliq to'lovi birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulot realizatsiya qilinmasdan, birgalikdagi faoliyat sheriklari (ishtirokchilari) o'rtasida taqsimlab olingan taqdirda ham to'lanadi. Bunda yagona soliq to'lovi summasi birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulot tannarxidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi. Birgalikdagi faoliyatni amalga oshirish doirasida yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun yagona soliq to'lovi hisob-kitobining shakli O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

Dehqon xo'jaliklariga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari. Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari jismoniy shaxslar - soliq to'lovchilar uchun nazarda tutilgan tartibda soliqlar hamda boshqa majburiy to'lovlar to'laydi.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda dehqon xo'jaliklari quyidagi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'laydi:

- 1) jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'i;
- 2) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;
- 3) jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq;
- 4) bojxona to'lovlari;
- 5) davlat boji;
- 6) avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'im.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaligi a'zolari soliqlar va majburiy to'lovlarni to'lash bilan bir qatorda budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari to'laydi.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaligi a'zolari qishloq xo'jaligi mahsuloti yetishtirish, o'zlari yetishtirgan mahsulotni qayta ishlash va realizatsiya qilish bilan bog'liq bo'lmagan faoliyat bilan shug'ullangan taqdirda, ular yakka tartibdagi tadbirkorlar sifatida ro'yxatdan o'tishlari hamda Soliq kodeksida nazarda tutilgan tartibda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashlari shart.

Bozorlarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari. Bozorlar qonun hujjatlarida belgilangan tartibda yuridik shaxs shaklida tashkil etiladi.

Bozorlarning daromadlariga quyidagilar kiradi:

patta to'lovi tushumlari;

boshqa tushumlar.

Patta to'lovi. Patta to'lovini bozorlarda tovarlar, buyumlar va qishloq xo'jaligi mahsulotlari sotishni amalga oshirayotgan jismoniy shaxslar to'laydi.

Patta to'lovi har bir sotish joyidan savdo qilingan har bir kun uchun yoki har bir tovar, buyum, chorva mol uchun undiriladigan qat'iy belgilangan to'lovdir.

Jismoniy shaxs bilan tuzilgan ijara shartnomasiga binoan savdo joyi uchun ijara haqi to'lanadigan hollarda, patta to'lovi summasi ijara haqi tarkibiga kiritiladi.

Patta to'lovi har bir to'lovchidan naqd pul olib, unga bir vaqtning o'zida fiskal xotirali nazorat-kassa mashinasining chekini yoki kvitansiya berish orqali undiriladi.

Patta to'lovi miqdorlari mahalliy davlat hokimiyati vakillik organlari tomonidan belgilanadi.

Boshqa tushumlar. Bozorlarning boshqa tushumlari jumlasiga quyidagilar kiradi:

– bozorlarning hududida joylashgan va ularning tasarrufida bo'lgan yer uchastkalari, binolar va inshootlarni ijaraga berishdan olingan tushumlar;

– sotuvchilarga va sotib oluvchilarga xizmatlar ko'rsatishdan olingan daromadlar;

– bozor ma'muriyati (yoki uning savdo-xarid korxonalarini) tomonidan amalga oshiriladigan qishloq xo'jaligi tovarlarini tayyorlash, xarid qilish va realizatsiya qilishdan olingan daromadlar (dehqon bozorlari uchun);

– qonun hujjatlariga zid bo'lmagan boshqa tushumlar.

Ijara to'lovining va bozor ma'muriyati ko'rsatadigan xizmatlar qiymatining miqdorlari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan tasdiqlanadi.

Bozorlarga soliq solish tartibi. Bozorlarning yuqorida ko'rsatilgan daromadlaridan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar undirilmaydi.

Bozorlar zimmasida to'lov manbaida soliqlar va majburiy to'lovlarni undirish bo'yicha majburiyatlar hamda budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga quyidagilarni to'lash majburiyatlari saqlanib qoladi:

- bojxona to'lovlari;
- yagona ijtimoiy to'lov;
- davlat boji;
- tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'im;
- davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalar;
- avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'im.

Bozorlar daromadlari umumiy summasining 50 foizi belgilangan tartibda bozorlar joylashgan yerdagi tegishli mahalliy budjetga yo'naltiriladi. Qolgan 50 foizi bozor ma'muriyati tasarrufida qoladi va ulardan joriy xarajatlarni qoplash, rekonstruksiya qilish, obodonlashtirish, bozorlar tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlarning ro'yxatini kengaytirish, sifatini yaxshilash uchun foydalaniladi.

Qat'iy belgilangan soliq solinadigan faoliyat turlari bozorlar tomonidan amalga oshirilganda, bunday faoliyatdan olingan daromadlarga qat'iy belgilangan soliq solinadi.

Olingan daromadlar to'g'risidagi ma'lumotlarni bozorlar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan tasdiqlagan shaklda taqdim etadi.

Mablag'larni budjetga o'tkazish olingan daromadlar to'g'risidagi ma'lumotlarni taqdim etish muddatidan kechiktirmasdan bir oyda bir marta amalga oshiriladi.

Konsert-tomosha faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari. Yuridik va jismoniy shaxslar konsert-tomosha faoliyatini qonun hujjatlarida belgilangan tartibda beriladigan litsenziya asosida amalga oshiradi.

Konsert-tomosha faoliyati bilan shug'ullanish huquqi uchun litsenziya oladigan yuridik va jismoniy shaxslar belgilangan stavka bo'yicha davlat boji to'laydi.

Konsert-tomosha faoliyati bilan shug'ullanish huquqi uchun davlat boji to'lovchi yuridik shaxslar mazkur faoliyat turi bo'yicha Soliq kodeksida nazarda tutilgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlardan ozod etiladi faqat litsenziya olganlik uchun davlat boji to'laydilar. Yuridik shaxslar, shu jumladan mikrofirmalar va kichik korxonalar zimmasida bojxona to'lovlari, yagona ijtimoiy to'lov, davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalar, avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'im, to'lov manbaida ushlab qolinadigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarlarni to'lash majburiyati saqlanib qoladi.

Yuridik shaxslar konsert-tomosha faoliyatini amalga oshirish bilan bog'liq bo'lmagan faoliyat turlari bilan shug'ullanganlarida soliq to'lovchi faoliyatning mazkur turlari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishi hamda Soliq kodeksida nazarda tutilgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashi shart. Boshqa faoliyat turlari bo'yicha soliq solish tartibini tanlash huquqi saqlanib qoladigan mikrofirmalar va kichik korxonalar korxonalarining tegishli toifalari uchun belgilangan stavkalar bo'yicha Yagona soliq to'lovini yoki umumbelgilangan soliqlarni to'lashi mumkin.

Yuridik shaxslar konsert-tomosha faoliyatini amalga oshirish bilan bog'liq bo'lmagan faoliyat turlari bilan shug'ullangan taqdirda, davlat boji Soliq kodeksida nazarda tutilgan tartibda to'lanadi.

Konsert-tomosha faoliyati bilan shug'ullanish huquqi uchun davlat boji to'lovchi jismoniy shaxslar mazkur faoliyat turi bo'yicha qat'iy belgilangan soliq to'lashdan ozod etiladi. Jismoniy shaxslar zimmasida bojxona to'lovlari, avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'imlarni to'lash majburiyati saqlanib qoladi. Agar gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanish huquqi uchun davlat boji to'lovchi jismoniy shaxslar soliq solinadigan mol-mulk va (yoki) yer uchastkasiga ega bo'lsalar, Soliq kodeksida nazarda tutilgan tartibda jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq va (yoki) jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ini to'lash majburiyati ularning zimmasida saqlanib qoladi. Konsert-tomosha faoliyatini amalga oshirayotgan jismoniy shaxslar majburiy to'lovlarni to'lash bilan bir qatorda yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun nazarda tutilgan tartibda budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari to'laydi.

Advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari, advokatlik byurolari va advokatlarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari.

Advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari va advokatlik byurolari nodavlat notijorat tashkilotlari sifatida faoliyatning advokatlar tomonidan yuridik yordam (xizmat) ko'rsatish bilan bog'liq qismi bo'yicha soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar to'lashdan ozod etiladilar, quyidagilar bundan mustasno:

- bojxona to'lovlari;
- yagona ijtimoiy to'lov;
- avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'im;
- to'lov manbaida ushlab qolinadigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar.

Advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari va advokatlik byurolari (advokatlar tomonidan yuridik yordam ko'rsatish bilan bog'liq bo'lmagan) tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirgan taqdirda, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar Soliq kodeksida tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar uchun nazarda tutilgan tartibda to'lanadi.

Advokatlar tomonidan yuridik yordam (xizmat) ko'rsatganlik uchun olingan gonorarlar summalariga qonunchilikda belgilangan tartibda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i solinadi.

Advokatning daromadlari jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i obyektidir.

Advokatning daromadi advokat tomonidan yuridik yordam (xizmat) ko'rsatganlik uchun olingan summa bilan advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari va advokatlik byurolarini saqlab turish uchun o'tkazilgan mablag'lar summasi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadi.

Soliq solinadigan baza advokat daromadidan advokat gonorarida hisobga olinadigan yagona ijtimoiy to'lov chegirib tashlangan holda aniqlanadi.

Advokatlarning daromadlariga soliq solish soliq agentlari - advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari va advokatlik byurolari tomonidan amalga oshiriladi.

Yuqoridagi holatlardan ko'rinib turibdiki soliq to'lovchilarga soliq to'lashlarida engillik berish hamda ularni soliq to'lashlarini soddalashtirish maqsadida soliq solishning soddalashtirilgan tizimi hamda ayrim toifadagi soliq to'lovchilarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari soliq qonunchiligida belgilab qo'yilgan. Bu tadbirkorlik subyektlari, ishlab

chiqaruvchilar, shuningdek ayrim toifa soliq to'lovchilarga bir muncha qulaylik yaratadi hamda soliq va boshqa majburiy to'lovlarni o'z vaqtida kelib tushishini ta'minlaydi.

Nazorat uchun savollar

1. Yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan hamda savdo faoliyatini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan qat'iy belgilangan soliqni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qiling.

2. Tadbirkorlik subyektlari uchun soliq solishning soddalashtirilgan tartibini qo'llashning o'ziga xos jihatlarini tahlil qiling.

3. Fuqaro A. Ismailov 2013 yil yanvar oyidan boshlab "Yakkatut" mahalla guzarida tandirda somsa yopib uni sotish bilan shug'ullanar edi. O'zining ushbu faoliyatidan kuniga o'rtacha 70 000 so'm pul topar edi. Shu vaqtga qadar uning bu faoliyati bilan davlat organlari ham qiziqmagan edi. Ammo 2013 yil sentabr oyida tuman davlat soliq inspeksiyasi xodimlari unga yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro'yxatidan o'tishi va shundagina ushbu faoliyat bilan shug'ullanishi mumkin ekanini ta'kidlashdi. Agar 30 kunlik muddat ichida davlat ro'yxatidan o'tmaydigan bo'lsa, unga 1 yillik qat'iy belgilangan soliq summasida jarima qo'llanishi to'g'risida ogohlantirishdi.

Vaziyatga huquqiy baho bering.

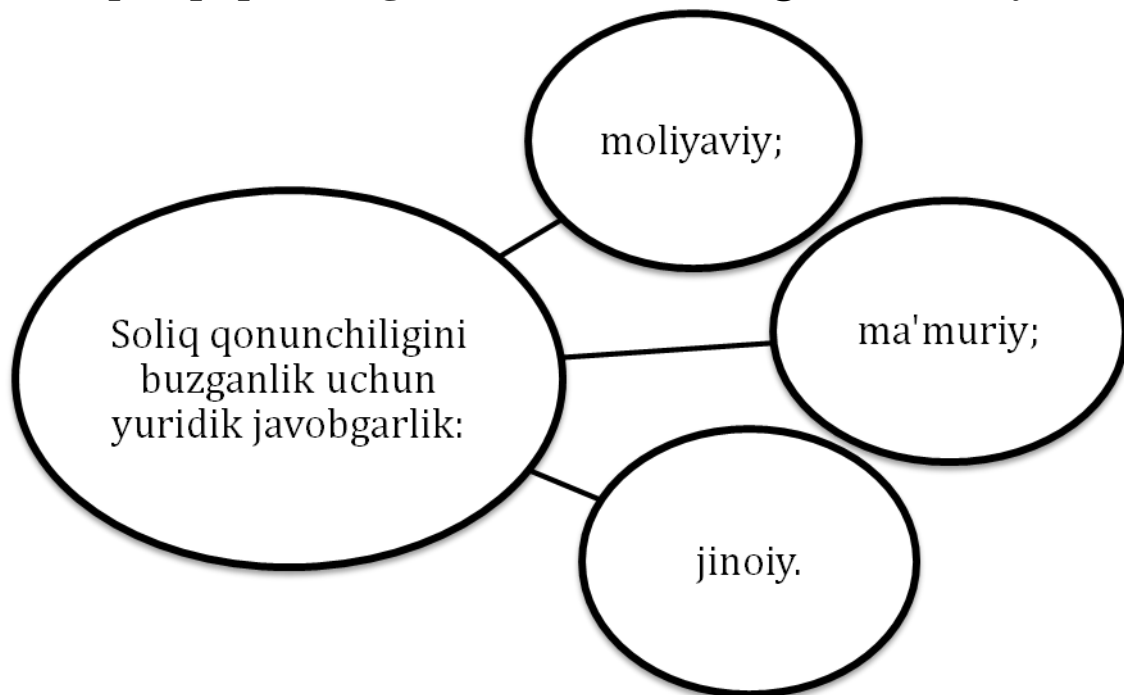
4. Fuqaro A. Rahimov o'z uyida yakka tartibdagi tadbirkorlik bilan shug'ullanishi rejalashtirdi. U o'zining hovlisining bir qismida temirchilik ustaxonasi ochib turli xil ro'zg'or anjomlari va qishloq xhjaligi qurollarini ishlab chiqarishni yo'lga qo'ymoqchi. Bundan tashqari u o'zining qo'shni ko'chada joylashgan va hozirda foydalanilmayotgan yana bir uyini "Rohat" MCHJga ijaraga berdi va ushbu uydan ijarachi oziq-ovqat do'koni sifatida foydalanmoqda.

Vaziyatga huquqiy jihatdan baho bering. Bu holatda soliq solish masalasi qanday hal qilinadi?

9-bob. Soliq huquqbuzarligi uchun javobgarlikka tortishning huquqiy asoslari

Ushbu bobda soliq huquqbuzarligi tushunchasi va o'ziga xos xususiyatalari; soliq qonunchiligi bo'yicha javobgarlik; Soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma'muriy javobgarlik; Soliq qonunchiligini buzganlik uchun jinoiy javobgarlik kabi masalalar yoritilgan.

9.1. Soliq huquqbuzarligi tushunchasi va o'ziga xos xususiyatalari

O'zbekiston Respublikasining bozor iqtisodiyoti munosabatlariga o'tishi, tadbirkorlikka keng yo'l ochib berilishi bilan iqtisodiyot sohasida yangi ko'rinishdagi qonun buzilishlarining sodir etilishiga ham sabab bo'ldi. Bu, birinchi navbatda, davlat va mahalliy pul jamg'armalarini (budjet va budjetdan tashqari jamg'armalarni) shakllantirishning asosiy manbasi hisoblangan – soliq solish tizimi bilan bevosita bog'liq qonun buzilishlarini, uning turli ko'rinishlarini keltirib chiqardi.

Huquq nazariyasida umume'tirof etilgan qoidadan kelib chiqadigan bo'lsak, har qanday yuridik javobgarlikning asosida davlat majburlov choralari bilan himoya qilinadigan va ta'minlanadigan, huquqiy normalarning talablarini buzishga qaratilgan huquqqa xilof qilmish yotadi.

Soliq qonunchiligini buzish ham huquqqa xilof qilmishning alohida bir turi sifatida namoyon bo'ladi.³⁵

Javobgarlik asosida qanday soliqlik qonunchiligi buzilishi turganligiga qarab, bu huquqqa xilof qilmishni moliyaviy, ma'muriy va jinoiy javobgarlik asoslari sifatida ko'rib chiqish mumkin. Shu sababli, soliqlik qonunchiligini buzganlik uchun yuridik javobgarlikning asosini aniqlash - soliqlik solish sohasidagi ijtimoiy munosabatlarni samarali tartibga solishda katta nazariy va amaliy ahamiyatga egadir.

Soliqlar va yig'imlar haqidagi qonun hujjatlarini buzish hamda uning xavfli shakllaridan biri bo'lgan soliqlik jinoyatlarini sodir etish davlatning iqtisodiy xavfsizligiga zarar yetkazadi. Bunday xatti-harakatlar soliqlik solish tizimiga, davlat daromadlarini shakllantirish mexanizmiga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Chunki har bir davlatning soliqlik solish sohasiga uning ximoyalanganligi yoki xavfsizlik darajasi katta ta'sir ko'rsatadi. Soliqlik xavfsizligi - soliqlik tizimining holatini belgilab, soliqlar va yig'imlarni undirish orqali davlat va mahalliy tuzilmalarni to'liq va to'xtovsiz moliyalashtirishni ta'minlaydi.

Soliqlik qonunchiligini buzishning asosiy ko'rinishlaridan biri – bu soliqlik huquqbuzarligi (O'zbekiston Respublikasi Soliqlik kodeksi bo'yicha esa soliqlikka oid huquqbuzarlik) hisoblanadi.

Soliqlik huquqbuzarligi barcha huquqbuzarliklar singari, birinchi navbatda – qilmish, ya'ni harakat yoki harakatsizlikda ifodalanadi. Harakat shaxsning faol xulq-atvori, harakatsizlik esa shaxsga yuklatilgan majburiyatlarni bajarmaganlikda ifodalanuvchi passiv xulq-atvoridir.

Soliqlik huquqbuzarligini sodir etishga qaratilgan qilmish (harakat yoki harakatsizlik) - qonunga xilof hisoblanadi. Soliqlik huquqbuzarligini sodir etish bilan soliqlik qonunchiligi normalarining talablari buziladi. Agar qilmish qonun hujjatlari talabalarini buzmasa, huquqbuzarlik hisoblanmaydi.

Soliqlik huquqbuzarligi – bu aybli qilmishdir. Soliqlik huquqbuzarligini sodir etishga qaratilgan qilmishda aybning mavjud bo'lishi, ya'ni soliqlik huquqbuzarligi qasddan yoki ehtiyotsizlikdan sodir etilgan bo'lishi lozim. Agar qilmishda ayb shakli mavjud bo'lmasa, huquqbuzarlik hisoblanmaydi.

Soliqlik to'lovchining Soliqlik kodeksida javobgarlik belgilangan g'ayriqonuniy aybli qilmishi (harakati yoki harakatsizligi) soliqlikka oid huquqbuzarlik, deb e'tirof etiladi.

³⁵ E.Xojiyev. "Soliqlik huquqi" fanidan o'quv-uslubiy majmua. – T., 2012.

Sodir etilgan qilmish bilan zararli oqibat o'rtasida uzviy bog'liqlik bo'lishi lozim. Zararli oqibat aynan qonun hujjatida nazarda tutilgan qilmish natijasida yuzaga kelgan bo'lishi kerak. Agar bunday bog'liqlik bo'lmasa, qilmish – huquqbuzarlik hisoblanmaydi.

Soliq huquqbuzarligini sodir etishga qaratilgan qilmish uchun qonun hujjatlarida javobgarlik nazarda tutilgan bo'lishi kerak. Agar qonun hujjatida javobgarlik nazarda tutilmagan bo'lsa, bunday qilmish huquqbuzarlik hisoblanmaydi.

Huquqbuzarlik sodir etilganligini aniqlashda, uning yuridik xususiyatlari bilan bir qatorda yuridik tarkibining mavjud bo'lishi ham lozim. Tarkib deganda – huquq bilan o'rnatilgan va qilmishni huquqbuzarlik sifatida tasniflash mumkin bo'lgan xususiyatlar yig'indisi tushuniladi.

Har qanday huquqbuzarlik o'zining tarkibiga ega bo'lib, huquqbuzarlik obyekt, obyektiv tomoni, subyekt va subyektiv tomoni kabi elementlarni o'zida birlashtiradi.

Soliq huquqbuzarligi obyekt bo'lib – soliq qonun hujjatlari bilan qo'riqlanadigan va tartibga solinadigan ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi.

Soliq huquqbuzarligining obyektiv tomoni – huquqqa xilof qilmishning tashqi ko'rinishidir. "Qilmish"ning yuridik mazmuni - huquq normalari bilan o'rnatilgan talabning buzilishiga olib keladigan harakat yoki harakatsizlikdan iborat. Harakat – huquqbuzar xulq-atvorining faol shakli bo'lib, huquqiy taqiqlar (ya'ni, daromadlarni yashirish yoki kamaytirib ko'rsatish, buxgalterlik hisobotlariga noaniq ma'lumotlarni kiritganlik va boshqalar) bilan bevosita bog'liq bo'ladi. Harakatsizlik – huquqbuzar xulq-atvorining passiv shakli bo'lib, bajarilishi lozim bo'lgan majburiyatning bajarilmaganligida (masalan, soliqlarni hisoblab chiqarish uchun zarur bo'lgan deklaratsiyani, hisob-kitob va hisobotlarni taqdim etmaganlikda) ifodalanadi. Soliq huquqbuzarligi obyektiv tomonining xususiyatlari bo'lib, nafaqat huquqqa xilof qilmish (harakat yoki harakatsizlik), balki uning oqibati hamda oqibat bilan qilmish o'rtasidagi sababiy bog'lanish ham hisoblanadi.

Huquqbuzarlik subyekt – bu huquqbuzarlikni bevosita sodir etgan va javobgarlikka tortilishi lozim bo'lgan shaxsdir.

Huquqbuzarlikning subyektiv tomoni – huquqqa xilof qilmishning ichki tomonini ifodalovchi xususiyatlar yig'indisidan iborat bo'lib, huquqbuzarning sodir etilgan qilmish va uning oqibatlariga bo'lgan ruhiy munosabati bilan tavsiflanadi. Boshqacha aytganda, huquqbuzarlik subyektiv tomonini ayb shakllari tashkil etadi.

Har qanday soliq huquqbuzarligi ikki shaklda: qasddan yoki ehtiyotsizlikdan sodir etiladi.

Soliq huquqbuzarligini qasddan sodir etish quyidagi elementlar bilan ifodalanadi: xatti-harakatning qonunga xilof ekanligini bilishi; qonunga xilof xatti-harakatdan zararli oqibatlar kelib chiqishiga ko'zi yetishi; bunday oqibatlar kelib chiqishini istashi; yoki ongli ravishda yo'l qo'yishi.

Soliq huquqbuzarligini ehtiyotsizlik orqasida sodir etish deganda - soliq huquqbuzarligini sodir etgan shaxs o'z xatti-harakatining qonunga xilof ekanligi va zararli oqibatlarga olib kelishi mumkinligini oldindan ko'ra bilgan bo'lsa ham, lekin ularning oldini olish mumkin deb o'ylagan bo'lsa, yoxud bunday oqibatlar kelib chiqishi mumkinligini oldindan ko'rishi lozim va mumkin bo'lgani holda oldindan ko'ra bilmaganligi tushuniladi.

Uyqorida ta'kidlaganimizdek, so'nggi yillarda nafaqat soliqqa oid huquqbuzarliklar uchun javobgarlik choralari liberallashti, balki tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash, ular faoliyatiga asossiz ravishda aralashishlarni oldini olish borasida ham bir qator chora-tadbirlar amalga oshirildi. Jumladan, "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga xususiy mulkni, tadbirkorlik subyektlarini ishonchli himoya qilishni yanada kuchaytirishga, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etishga qaratilgan o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuniga ko'ra O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga "Tadbirkorlik faoliyatiga to'sqinlik qilish, qonunga xilof ravishda aralashish bilan bog'liq jinoyatlar hamda xo'jalik yurituvchi subyektlarning huquqlari va qonuniy manfaatlariga tajovuz qiladigan boshqa jinoyatlar" bobi hamda O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga "Tadbirkorlik faoliyatiga to'sqinlik qilganlik, qonunga xilof ravishda aralashganlik hamda xo'jalik yurituvchi subyektlarning huquqlari va qonuniy manfaatlariga tajovuz qiladigan boshqa huquqbuzarliklar uchun ma'muriy javobgarlik" boblari kiritildi. Unga ko'ra xususiy mulk huquqini buzganlik; tadbirkorlik subyektlarining faoliyatini tekshirish va moliya-xo'jalik faoliyatini taftish qilish tartibini buzganlik; litsenziyalash to'g'risidagi qonun hujjatlarini va ruxsat berish tartib-taomillari to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzganlik hamda imtiyozlar va preferentsiyalarni qo'llashni g'ayriqonuniy ravishda rad etish, qo'llamaslik yoki qo'llashga to'sqinlik qilganlik va boshqa huquqbuzarlik va jinoyatlar uchun Nazorat qiluvchi, huquqni muhofaza qiluvchi hamda boshqa davlat organining va davlat tashkilotining mansabdor shaxsi yoki xizmatchisiga nisbatan javobgarlik choralari belgilandi.³⁶

9.2. Soliq qonunchiligi bo'yicha javobgarlik

Soliq to'lovchining O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida javobgarlik belgilangan g'ayriqonuniy aybli qilmishi (harakati yoki harakatsizligi) soliqqa oid huquqbuzarlik deb e'tirof etiladi.

Jismoniy shaxslarning soliqqa oid huquqbuzarliklar sodir etganlik uchun javobgarligi o'n olti yoshdan boshlab vujudga keladi. Hech kim

³⁶ O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2015 y., 33-son, 439-modda.

soliqqa oid huquqbuzarlik uchun Soliq kodeksida nazarda tutilganidan boshqa asoslar bo'yicha va tartibda javobgarlikka tortilishi mumkin emas. Hech kim soliqqa oid sodir etilgan aynan bitta huquqbuzarlik uchun takroran javobgarlikka tortilishi mumkin emas.

Agar jismoniy shaxs sodir etgan soliqqa oid huquqbuzarlikda O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksida nazarda tutilgan jinoyat alomatlari bo'lmasa, bu huquqbuzarlik uchun Soliq kodeksida nazarda tutilgan javobgarlik kelib chiqadi.

Yuridik shaxsning soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortilishi tegishli asoslar mavjud bo'lgan taqdirda, uning mansabdor shaxslarini ma'muriy, jinoiy va boshqa javobgarlikdan ozod etmaydi. Soliq to'lovchining soliqqa oid huquqbuzarliklar uchun javobgarlikka tortilishi uni soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyatidan ozod etmaydi. Shaxsning aybi qonunda belgilangan tartibda isbotlanmaguniga qadar u soliqqa oid huquqbuzarlikni sodir etishda aybdor hisoblanmaydi. Javobgarlikka tortilayotgan shaxs o'zining soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganlikda aybsiz ekanligini isbotlashi shart emas.

Soliq to'lovchi tomonidan soliqqa oid bir necha huquqbuzarlik sodir etilgan taqdirda, jarima tarzidagi moliyaviy sanksiyalar uncha og'ir bo'lmagan moliyaviy sanksiyani og'irroq jarima bilan qamrab olish yoxud tayinlangan jarimalarni to'liq yoki qisman qo'shish orqali soliqqa oid huquqbuzarliklar majmui bo'yicha qo'llaniladi. Bunda jarimaning uzil-kesil miqdori jarimaning yuqori miqdori nazarda tutilgan huquqbuzarlik uchun belgilangan eng ko'p miqdoridan oshishi mumkin emas.

Shaxs soliqqa oid huquqbuzarlik uchun soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganligi faktining yo'qligi yoki soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilishida shaxsning aybi yo'qligi mavjud bo'lgan taqdirda javobgarlikka tortilishi mumkin emas:

Soliq to'lovchi soliq tekshiruvi o'tkazilguniga qadar xatoni o'zi tuzatgan taqdirda javobgarlikdan ozod etiladi, penya to'lash bundan mustasno.

Shaxsning soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganlikdagi aybini istisno qiladigan holatlar deb quyidagilar e'tirof etiladi:

a) soliqqa oid huquqbuzarlik belgilari bo'lgan qilmishning tabiiy ofat yoki boshqa favqulodda va bartaraf etib bo'lmaydigan holatlar oqibatida sodir etilganligi (mazkur holatlar hammaga ma'lum faktlarning mavjudligi, ommaviy axborot vositalarida e'lon qilingan ma'lumotlar va isbotlash uchun maxsus vositalar talab etilmaydigan boshqa usullar bilan belgilanadi);

b) soliqqa oid huquqbuzarlik alomatlari bo'lgan qilmish bunday qilmish sodir etilgan paytda kasallik oqibatida o'z harakatlarini o'zi idora etolmaydigan yoki boshqara olmaydigan holatda bo'lgan (mazkur holatlar mazmuni, mohiyati va sanasi bo'yicha soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilgan o'sha soliq davriga taalluqli bo'lgan hujjatlarni taqdim etish orqali isbotlanadi) jismoniy shaxs - soliq to'lovchi tomonidan sodir etilganda;

v) vakolatli organlar yoki ular mansabdor shaxslarining soliqqa oid qonun hujjatlarining qo'llanilishi masalalari bo'yicha o'z vakolatlari doirasida bergan yozma tushuntirishlari soliq to'lovchi tomonidan bajarilganda.

Shaxsni soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganlik uchun javobgarlikka tortishni istisno qiladigan holatlar deb quyidagilar e'tirof etiladi:

- huquqbuzarlik sodir etish vaqtida o'n olti yoshga to'lmagan jismoniy shaxs tomonidan soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilganda;

- soliq majburiyatlari bo'yicha da'vo muddatlari tugaganda.

Soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikni engillashtiruvchi holatlar deb quyidagilar e'tirof etiladi:

- og'ir shaxsiy yoki oilaviy sharoitlar kechishi oqibatida huquqbuzarlik sodir etish;

- tahdid yoki majburlash ta'sirida yoxud moddiy, xizmat yoki boshqa jihatdan qaramlik sababli huquqbuzarlik sodir etish;

- sud tomonidan javobgarlikni engillashtiruvchi deb topilishi mumkin bo'lgan boshqa holatlar.

Soliqqa oid huquqbuzarlikning ilgari xuddi shunday huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortilgan shaxs tomonidan sodir etilganligi javobgarlikni og'irlashtiruvchi holat deb e'tirof etiladi.

Moliyaviy sanksiyalar soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlik chorasi bo'lib, pul undirish (jarimalar va penya) tarzida qo'llaniladi.

Yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlarga - soliq to'lovchilarga moliyaviy sanksiyalar sud tartibida qo'llaniladi, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash muddati o'tkazib yuborilganligi uchun penya hisoblash, shuningdek soliq to'lovchi sodir etilgan huquqbuzarlikdagi aybini tan olgan va jarimani ixtiyoriy ravishda to'lagan hollar bundan mustasno.

Soliq to'lovchi jismoniy shaxslarga nisbatan moliyaviy sanksiyalar faqat sud tartibida qo'llaniladi, penya hisoblash hollari bundan mustasno.

Soliqlar, boshqa majburiy to'lovlar va penya materiallar sudga berilgan kundan e'tiboran o'ttiz kun ichida ixtiyoriy ravishda to'langan

taqdirda tadbirkorlik subyektini - soliq to'lovchi o'ziga nisbatan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lamaganligi uchun jarimalar qo'llanilishidan ozod qilinadi.

Soliq kodeksi soliqqa oid huquqbuzarliklarning quyidagi turlarini belgilab bergan:

- 1) davlat soliq xizmati organidahisobga turishdan bo'yin tovlash;
- 2) Kirim qilinmagan tovarlarni saqlash yoxud tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushgan tushumni yashirish (kamaytirib ko'rsatish);
- 3) soliq hisobotini taqdim etish tartibini buzish;
- 4) buxgalteriya hisobini yuritish tartibini buzish;
- 5) faoliyat turlari bilan litsenziyasiz va boshqa ruxsat beruvchi hujjatlarsiz shug'ullanish;
- 6) hisobvaraqa-fakturalarni rasmiylashtirish tartibini buzish;
- 7) fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarining qo'llanilish tartibini buzish;
- 8) soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash muddatlarini buzish;
- 9) yer uchastkalaridan ularga bo'lgan huquqni tasdiqlovchi hujjatlarsiz foydalanish.

O'zbekiston Respublikasida hozirgi kunda amalga oshirilayotgan sud-huquq tizimini isloh qilish hamda erkinlashtirilishi sharoitida soliq siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri – bu soliq yukini kamaytirish, soliqqa oid huquqbuzarliklar uchun javobgarlikni liberallashtirish, shuningdek soliq xizmati organlarida faoliyat yurituvchi kadrlarni tanlash va joy-joyiga qo'yishdan iboratdir. Ushbu masalalarni hal qilish yuzasidan davlatimiz tomonidan bir qator soliq islohotlari amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga 2013 yil oktabr va dekabr oylarida hamda 2015 yilning avgust va dekabr oylarida soliqqa oid huquqbuzarliklar uchun javobgarlikni engillashtiruvchi bir qator o'zgartirishlar kiritildi.

Jumladan, Kodeksning 115 - moddasida soliq hisobotini o'z vaqtida taqdim etmaganlik yoki kameral nazorat natijalari bo'yicha aniqlangan tafovutlar asoslarini yoxud aniqlashtirilgan soliq hisobotini belgilangan muddatda taqdim etmaganlik uchun belgilangan muddati o'tkazib yuborilgan har bir kun uchun bir foiz miqdorida, biroq belgilangan to'lov muddatida to'lanishi lozim bo'lgan to'lov miqdoridan tegishli hisobot davri uchun ilgari hisoblangan to'lovlar chegirib tashlangan summaning o'n foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda jarima sanksiyasi bekor qilindi. Ushbu moddaning sanksiyasi soliq to'lovchi — yuridik shaxsning mansabdor shaxsi yoki soliq to'lovchi — jismoniy shaxs ma'muriy javobgarlikka tortiladi, deb o'zgartirildi.³⁷ SHuningdek, 116-modda

³⁷O'RQ-355-sonli Qonuni tahririda — O'R QHT, 2013 y., 41-son, 543-modda.

(buxgalteriya hisobini yuritish tartibini buzish) hamda 117-moddalarining (faoliyat turlari bilan litsenziyasiz va boshqa ruxsat beruvchi hujjatlarsiz shug'ullanish) sanksiyalariga o'zgartirish kiritilib, yuridik shaxslar emas, balki soliq to'lovchi — yuridik shaxsning mansabdor shaxsi ma'muriy javobgarlikka tortilishi yoki faoliyat turlari bilan litsenziyasiz va boshqa ruxsat beruvchi hujjatlarsiz shug'ullanganlik uchun shaxslar belgilangan tartibda javobgar bo'lishligi belgilandi. Bizningcha, ushbu o'zgartirish juda adolatli hisoblanadi. Mansabdor shaxsning aybi uchun yuridik shaxsga moliyaviy sanksiyaning qo'llanilishi ishlab chiqarishga, tadbirkorlik faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Darhaqiqat, buxgalteriya hisobining yo'qligi yoki buxgalteriya hisobini belgilangan tartibni buzgan holda yuritganlik, hisoblanishi lozim bo'lgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar summasini aniqlab bo'lmasligiga olib kelish bu yuridik shaxsning emas balki mansabdor shaxsning aybi hisoblanib, ana shu ayb uchun mansabdor shaxs jazoga tortilishi adolatdan hisoblanadi. SHuningdek, mazkur Kodeksning 120-moddasida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash muddatlarini buzish — to'lovning belgilangan muddatidan keyingi kundan e'tiboran muddati o'tkazib yuborilgan har bir kun uchun hisoblanishi nazarda tutilgan 0,05 foiz miqdorida penyaning miqdori 0,033 foizga o'zgartirilish ham soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikni bir muncha engillashtirishiga sabab bo'ldi.

Bundan tashqari, Soliq kodeksining 114-moddasida kirim qilinmagan tovarlarni saqlash (ularning qonuniy kelib chiqishi tasdiqlangan hollar tashqari) — kirim qilinmagan tovar qiymatining 20 foizi miqdorida (avvalgi tahririda: *kirim qilinmagan tovar qiymati miqdorida deb belgilangan edi*) jarima solishga sabab bo'ladi.³⁸

Kirim qilinmagan tovarlar qo'zg'atilgan ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ish yoki jinoyat ishi doirasida davlat daromadiga o'tkazilgan taqdirda, kirim qilinmagan tovar qiymatining 20 foizi miqdorida jarima solish jazosi qo'llanilmaydi.³⁹

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushgan tushumni yashirish (kamaytirib ko'rsatish) — tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushgan tushum yashirilgan (kamaytirib ko'rsatilgan) summasining 20 foizi miqdorida (avvalgi tahrirda *yashirilgan (kamaytirib ko'rsatilgan) tushum summasiga teng miqdorda deb belgilangan edi*) jarima solishga sabab bo'ladi, deb o'zgartirildi. Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushgan tushumning yashirilgan (kamaytirib ko'rsatilgan) summasiga qonun hujjatlariga muvofiq soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblash amalga oshiriladi.⁴⁰ Oldingi tahrirda esa *yashirilgan (kamaytirib ko'rsatilgan) tushum summasi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish maqsadida hisobga olinmaydi hamda mazkur soliqqa oid huquqbuzarlik yuzasidan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha qayta hisob-kitob qilinmaydi, deb belgilangan edi*. Kirim qilinmagan tovarlar qo'zg'atilgan ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ish yoki jinoyat ihi doirasida davlat daromadiga o'tkazilgan taqdirda, kirim qilinmagan tovar qiymati miqdorida jarima solish jazosi qo'llanilmaydi.

Yuqoridagi Soliq kodeksiga kiritilgan o'zgartirishlardan ko'rinib turibdiki, soliqqa oid huquqbuzarliklar uchun javobgarlikni adolatli bo'lishi, shuningdek javobgarlikni liberallashtirilishi birinchi navbatda davlatimiz tomonidan tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlashga, shuningdek soliqqa oid huquqbuzarliklar uchun javobgarlikni liberallashtirishga qaratilgan muhim chora-tadbirlardir.

³⁸ O'RQ398-sonli Qonuni tahririda — O'R QHT, 2016 y., 1-son, 2-modda.

³⁹ O'RQ398-sonli Qonuni tahririda — O'R QHT, 2015 y., 33-son, 439-modda.

⁴⁰ O'RQ-359-sonli Qonuni tahririda — O'R QHT, 2013 y., 52-son, 685-modda.

9.3. Soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma'muriy javobgarlik

Yuridik adabiyotlarda ma'muriy javobgarlikni qo'llashning ikki asosi ko'rsatib o'tilgan: birinchidan, qonun – huquqiy (me'yoriy) asos sifatida; ikkinchidan, ma'muriy nojo'ya xatti-harakat, faktik asos sifatida.

Bu ikkala asos ham O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida o'z ifodasini topgan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksining 1-moddasiga tayanadigan bo'lsak, soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma'muriy javobgarlikning huquqiy asosini – O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi qodeksi, O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, O'zbekiston Respublikasi Bojxona kodeksi, O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq xizmati to'g'risidagi qonun va boshqa qonun va qonunosti hujjatlari (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari, Qoraqalpog'iston Respublikasi qonunlari, Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesining va Vazirlar Kengashining qarorlari, xalq deputatlari viloyatlar va Toshkent shahar Kengashlarining, viloyatlar va Toshkent shahar hokimlarining qarorlari) tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy Javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 10-moddasi 1-qismiga binoan esa, ma'muriy huquqbuzarlik deganda (faktik asosi) – qonun hujjatlariga binoan ma'muriy javobgarlikka tortish nazarda tutilgan, g'ayrihuquqiy, aybli sodir etilgan harakat yoki harakatsizlik tushuniladi.

Amaldagi qonunchilikka binoan, soliq sohasidagi ma'muriy javobgarlik – qonuniylik, fuqarolarning qonun oldida tengligi, demokratizm, insonparvarlik, odillik va ayb uchun javobgarlikning muqarrarligi tamoyillariga asoslanadi.

Soliq sohasidagi ma'muriy javobgarlikning asosiy vazifalari bo'lib esa: soliq sohasida o'rnatilgan davlat boshqaruvini (tartibini); fuqarolarning huquq va erkinliklarini; ijtimoiy adolat va qonuniylikni ta'minlash; ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarning o'z vaqtida va obyektiv ko'rib chiqilishi; bunday huquqbuzarliklarning oldini olish; fuqarolarni O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlariga rioya etish ruhida tarbiyalash hisoblanadi.

Umumiy qoidaga ko'ra, soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma'muriy javobgarlikka huquqbuzarlikni sodir etgan paytda o'n olti yoshga to'lgan fuqarolar tortiladilar. O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy

Javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 17-moddasiga binoan esa, O'zbekiston Respublikasi hududida bo'lgan ajnabiy fuqarolar va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar umumiy asoslarda, ya'ni O'zbekiston Respublikasi fuqarolari singari, ma'muriy javobgarlikka tortilishi belgilangan.

Soliq sohasidagi ma'muriy huquqbuzarlikning xususiyatlaridan kelib chiqadigan bo'lsak, shaxs nafaqat 16 yoshga to'lgan bo'lishi, balki qonun hujjatlari bilan unga soliq va boshqa to'lovlarni to'lash majburiyati ham yuklangan bo'lishi kerak. Bundan tashqari, soliq sohasidagi ma'muriy huquqbuzarlikni sodir etgan shaxs o'z xatti-harakatlarining oqibatini tushuna olishi, ya'ni aqli raso shaxs bo'lishi ham kerak.

Soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma'muriy javobgarlikning ikkinchi asosiy subyekti – bu mansabdor shaxslardir. O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy Javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 15-modda 2-qismiga binoan mulk shaklidan qat'i nazar korxonalar, muassasa, tashkilotda muayyan mansabni egallab turgan shaxs, basharti unga rahbarlik, tashkiliy, farmoyish berish, tekshiruv-nazorat vazifalari yoki moddiy boyliklar harakati bilan bog'liq bo'lgan vazifalar yuklatilgan bo'lsa, mansabdor shaxs deb hisoblanadi.

Shuni alohida ta'kidlab o'tish lozimki, ba'zi davlatlarda soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma'muriy javobgarlikning alohida subyekti sifatida – yuridik shaxslar ham namoyon bo'ladi.

Masalan, Rossiya Federatsiyasi O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy Javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 2.10-bandiga binoan yuridik shaxslar, 2.6-bandiga binoan esa horijiy yuridik shaxslarning soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma'muriy javobgarligi ko'rsatib o'tilgan. AQSH va ko'pgina G'arbiy Evropa davlatlarida soliq qonunchiligini buzganlik uchun yuridik shaxslar jinoiy javobgarlikka tortilishi mumkinligi belgilangan (bu davlatlarning javobgarlik tizimida ma'muriy javobgarlik mavjud emas).

Soliq sohasidagi ma'muriy javobgarlikning o'ziga xos xususiyatlaridan biri shundaki, sodir etilgan huquqbuzarlik kam ahamiyatli bo'lgan taqdirda, bu ishni ko'rib chiqishga vakolati bo'lgan organ (mansabdor shaxs) huquqbuzarni ma'muriy javobgarlikdan ozod etishi mumkin.

Soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma'muriy jazo qo'llanish chog'ida sodir etilgan huquqbuzarlik xususiyati, huquqbuzarning shaxsi, uning aybdorlik darajasi, mulkiy ahvoli, javobgarlikni engillashtiruvchi va og'irlashtiruvchi holatlar hisobga olinadi.

Amaldagi qonunchilik mazmunidan kelib chiqadigan bo'lsak, soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma'muriy javobgarlikni engillashtiruvchi holatlarga quyidagilar kiradi:

– aybdorning o'z qilmishidan chin ko'ngildan pushaymon bo'lishi;

– aybdorning huquqbuzarlikning zararli oqibatlari oldini olishi, yetkazilgan ziyonni ixtiyoriy ravishda to'lashi yoki keltirilgan zararni bartaraf qilishi;

– huquqbuzarlikning kuchli ruhiy hayajon ta'siri ostida yoki og'ir shaxsiy, oilaviy yoxud boshqa sharoitlar yuzaga kelganligi oqibatida sodir etilishi;

– huquqbuzarlikning tahdid yoki majburlov ta'sirida yoxud xizmat yuzasidan, moddiy yoki boshqa jihatdan qaramligi ta'siri ostida sodir etilishi;

– huquqbuzarlikning voyaga yetmagan shaxs tomonidan sodir etilishi;

– huquqbuzarlikning homilador ayol yoki o'n to'rt yoshgacha bo'lgan bolasini yakka o'zi tarbiyalayotgan shaxs tomonidan sodir etilishi.

Ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishni ko'rib chiquvchi organ (mansabdor shaxs) boshqa holatlarni ham javobgarlikni engillashtiruvchi holat deb topishi mumkin.

Soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma'muriy javobgarlikni og'irlashtiruvchi holatlarga esa quyidagilar kiradi:

– g'ayrihuquqiy harakatlarni to'xtatish vakolati bor shaxslar tomonidan qo'yilgan talabga qaramay, bunday harakatlarni davom ettirish;

– ma'muriy jazo chorasiga tortilgan shaxsning bir yil mobaynida yana o'sha xildagi huquqbuzarlikni sodir etishi, xuddi shuningdek huquqbuzarlikning ilgari sudlangan shaxs tomonidan sodir etilishi;

– voyaga yetmagan shaxsni huquqbuzarlikka tortish;

– huquqbuzarlikning bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilishi;

– huquqbuzarlikning tabiiy ofat sharoitida yoki boshqa favqulodda holatlarda sodir etilishi;

– huquqbuzarlikning mast holda sodir etilishi.

Ma'muriy jazo chorasini qo'llanuvchi organ (mansabdor shaxs) sodir etilgan ma'muriy huquqbuzarlikning xususiyatiga qarab mazkur holatni aybni og'irlashtiruvchi holat deb topmasligi mumkin.

Shaxs ikki yoki undan ortiq soliq sohasidagi ma'muriy huquqbuzarliklarni sodir etgan taqdirda, ma'muriy jazo har bir huquqbuzarlik uchun alohida-alohida qo'llaniladi.

Agar shaxs bir necha ma'muriy huquqbuzarlik sodir etgan bo'lib, shu haqdagi ishlar bir vaqtning o'zida ayni bir organ (mansabdor shaxs) tomonidan ko'rib chiqilayotgan bo'lsa, bu shaxsga nisbatan

qo'llaniladigan jazo og'irroq ma'muriy jazoni nazarda tutuvchi sanksiya doirasida qo'llaniladi.

Ma'muriy jazo soliq huquqbuzarligi sodir etilgan kundan boshlab, davom etayotgan huquqbuzarliklar uchun esa, huquqbuzarlik aniqlangan kundan boshlab ikki oydan kechiktirmay qo'llanilishi mumkin.

Jinoyat ishini qo'zg'atish rad etilgan yoki jinoyat ishi tugatilgan bo'lsa-yu, lekin huquqbuzarning harakatlarida ma'muriy huquqbuzarlik alomatlari mavjud bo'lsa, ma'muriy jazo chorasi jinoyat ishi qo'zg'atishni rad etish yoki jinoyat ishini tugatish to'g'risida qaror qabul qilingan kundan boshlab bir oydan kechiktirmay qo'llanilishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy Javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 38-moddasiga asoslanadigan bo'lsak, soliq sohasidagi ma'muriy huquqbuzarlik oqibatida yetkazilgan zararni qoplashi, ya'ni davlat va mahalliy budjetga va budjetdan tashqari jamg'armalarga qonun hujjatlari bilan belgilangan to'lovlarni o'tkazishi shart.

Soliq sohasidagi ma'muriy huquqbuzarliklarning tarkibi - O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy Javobgarlik to'g'risidagi kodeksning "Savdo, tadbirkorlik va moliya sohalaridagi huquqbuzarliklar uchun ma'muriy javobgarlik" deb nomlangan XIII bobida ko'rsatib o'tilgan. Unga ko'ra quyidagi soliq sohasidagi huquqbuzarliklar uchun ma'muriy javobgarlik qo'llaniladi:

1) Soliqlar yoki boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan bo'yin tovlash;

2) Daromadlar to'g'risida deklaratsiya taqdim etishdan bo'yin tovlash, deklaratsiyani o'z vaqtida taqdim etmaslik yoki unda atayin noto'g'ri ma'lumotlarni taqdim etish;

3) Soliq solinadigan obyektlarning hisobini olib bormaslik yoki kassa operatsiyalarini yuritish tartibini, shuningdek to'lov intizomini buzish;

4) Buxgalteriya hisobi va hisobotini yuritish tartibini buzish;

5) Soliq to'lovchilarning identifikatsiya raqamlarini qo'llanish tartibini buzish va boshqalar.

Masalan, Soliqlar yoki boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan bo'yin tovlash (O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy Javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 174-moddasi). Soliq olinadigan foydani (daromadni) yoki boshqa obyektlarni qasddan yashirish (kamaytirib ko'rsatish) yoxud soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar to'lashdan qasddan bo'yin tovlash - fuqarolarga eng kam ish haqining uch baravaridan besh baravarigacha, mansabdor shaxslarga esa - besh baravaridan yetti baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Xuddi shunday huquqbuzarlik ancha miqdorda sodir etilgan bo'lsa, - fuqarolarga eng kam ish haqining besh baravaridan o'n baravarigacha miqdorda, mansabdor shaxslarga esa o'n baravaridan o'n besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Daromadlar to'g'risida deklaratsiya taqdim etishdan bo'yin tovlash, deklaratsiyani o'z vaqtida taqdim etmaslik yoki unda atayin noto'g'ri ma'lumotlarni taqdim etish, - eng kam ish haqining bir baravaridan uch baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

9.4. Soliq qonunchilik hujjatlarini buzganlik uchun jinoiy javobgarlik

Mamlakatimizda yuz berayotgan iqtisodiy qayta qurishlar, xo'jalik faoliyatini yuritish sharoitlarining o'zgarishi, tadbirkorlikning rivojlanishi, turli subyektlar o'rtasida raqobatning avj oldirilishi va boshqa bozor iqtisodiyoti munosabatlarining rivojlanishi va chuqurlashib borishi natijasida, jamiyatda soliq sohasida bizga ma'lum bo'lmagan yangi ko'rinishdagi huquqbuzarliklarni yuzaga keltirdi. Bozor iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlarda soliq sohasida yuz beradigan huquqbuzarliklar - odatiy va ko'p tarqalgan hodisalardan biri bo'lib, ular o'rtasida soliq jinoyatlari (o'zining ijtimoiy xavfliligi va xususiyatlari bilan) ajralib turadi.

Sobiq Ittifoq davridagi jinoyat qonunchiligi soliq va boshqa to'lovlarni to'lashdan bo'yin tovlaganlik uchun javobgarlikni nazarda tutmagan hamda bu borada hech qanday amaliyotga ega bo'lmagan. Davlat o'ziga kerak bo'lgan moliyaviy mablag'larni, davlat mulki hisoblangan tashkilotlarning ajratmalaridan shakllantirgani sababli, soliqlar budjet manbasi sifatida "ikkilamchi" xususiyatga ega bo'lgan.

Jamiyatning rivojlanishi va aynan 1985 yildan boshlab qayta qurish siyosatining olib borilishi natijasida, Sobiq Ittifoq jinoyat qonunchiligiga (1986 yilda) 179-moddasi, ya'ni daromadlar haqida deklaratsiya berishdan bo'yin tovlaganlik uchun jinoiy javobgarlik o'rnatildi.

Har qanday jinoyat to'g'risida so'z yuritganda, birinchi navbatda uning ijtimoiy xavfiga e'tiborni qaratish lozim.

Soliq jinoyatlarining ijtimoiy xavflilik darajasini aniqlash vaqtida, birinchi navbatda uning ijtimoiy zararini, ya'ni O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonun hujjatlari bilan belgilangan, soliq va boshqa to'lovlarni to'lashda ifodalangan - ommaviy-huquqiy majburiyatga tajovuz qilinishini e'tiborga olish lozim.

O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi 14-moddasiga binoan Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan, aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik) jazo qo'llash tahdidi bilan jinoyatdeb topiladi.

Jinoyat kodeksi bilan qo'riqlanadigan obyektlarga zarar yetkazadigan yoki shunday zarar yetkazish real xavfini keltirib chiqaradigan qilmish ijtimoiy xavfli qilmish deb topiladi.

Jinoyatlar o'z xususiyati va ijtimoiy xavflilik darajasiga ko'ra:

- ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan jinoyatlar;
- uncha og'ir bo'lmagan jinoyatlar;
- og'ir jinoyatlar;
- o'ta og'ir jinoyatlarga bo'linadi.

Jinoyat kodeksida nazarda tutilgan jinoyat tarkibining barcha alomatlari mavjud bo'lgan qilmishni sodir etish javobgarlikka tortish uchun asos bo'ladi.

Jinoiy javobgarlik - jinoyat qonunchiligi me'yorlarini ijro etilishini; jinoiy munosabat ishtirokchilariga yuklatilgan huquq va majburiyatlarni amaliy bajarilishi jarayonini; maxsus organ – sud tomonidan shaxsning ijtimoiy xavfli xatti-harakatining salbiy baholanishini; bu shaxsga nisbatan davlat majburlov chorasi - jinoiy jazo qo'llanilishini anglatadi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 184-moddasi soliqlar yoki boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan bo'yin tovlash deb nomlanib, unga ko'ra:

Foyda (daromad) yoki soliq solinadigan boshqa obyektlarni qasddan yashirishni, kamaytirib ko'rsatishni, shuningdek davlat tomonidan belgilangan soliqlarni yoki boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan qasddan bo'yin tovlashni ancha miqdorda sodir etish, shunday qilmish uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin ro'y bergan bo'lsa, - eng kam oylik ish haqining bir yuz ellik baravarigacha miqdorda jarima yoki ikki yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud olti oygacha qamoq bilan jazolanadi.

Soliqlar yoki boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan bo'yin tovlash: takroran yoki ko'p miqdorda sodir etilgan bo'lsa, - eng kam oylik ish haqining bir yuz ellik baravaridan uch yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki ikki yildan uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Soliqlar yoki boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan bo'yin tovlash juda ko'p miqdorda sodir etilgan bo'lsa, - eng kam oylik ish haqining uch yuz baravaridan olti yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Qasddan yashirilgan, kamaytirib ko'rsatilgan foyda (daromad) bo'yicha soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar to'liq to'langan taqdirda, ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo qo'llanilmaydi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 179-moddasida soxta tadbirkorlik uchun jinoiy javobgarlik belgilangan bo'lib, unga ko'ra ustavida ko'rsatilgan faoliyatni amalga oshirish maqsadini ko'zlamasdan ssudalar, kreditlar olish, foydani (daromadni) soliqlardan ozod qilish (soliqlarni kamaytirish) yoki boshqacha mulkiy manfaat ko'rish maqsadida korxonalar va boshqa tadbirkorlik tashkilotlari tuzish - eng kam oylik ish haqining yuz baravaridan ikki yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki besh yilgacha muayyan huquqdan mahrum qilish yoxud uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoki uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Soliqqa oid qonunchilik hujjatlarini buzganlik uchun huquqbuzarliklar uchun javobgarlikni adolatli bo'lishi, shuningdek davlatimiz tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar jarayonida javobgarlikni liberallashtirish yuzasidan amalga oshirilgan chora-tadbirlar davlatimiz tomonidan tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlashga,

ishlab chiqarishni rivojlantirishga, hamda iqtisodiyotni mustahkamlashga qaratilgan muhim chora-tadbirlardir.

Nazorat uchun savollar

1. Soliq qonunchilik hujjatini buzganlik uchun qo'llaniladigan ma'muriy va jinoiy javobgarlikni o'ziga xos jihatlarini tahlil qiling.

2. Soliq huquqbuzarligi uchun qo'llaniladigan moliyaviy jazolarni qo'llanilishini va o'ziga xos jihatlarini izohlang.

3. "Otchopar dehqon bozori" MCHJ hududida 2013 yil 4 iyun kuni O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 407-sonli Qarori talabini bajarish yuzasidan bir guruh Davlat soliq xizmati xodimlari tomondan o'tkazilgan tadbir natijasida bozor hududida tegishli xujjatsiz, davlat ro'yxatidan o'tmasdan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirayotgan fuqaro Sobirova S.dan savdo faoliyati uchun tegishli xujjatlar so'ralganda hech qanday hujjat taqdim qila olmadi. Shundan so'ng Davlat soliq inspeksiyasi xodimlari tomonidan sotuvda bo'lgan 3 turdagi umumiy narxi 306000 so'mlik jami 102 kg guruch mahsuloti tegishli tartibda hujjatlashtirib olib qo'yildi.

Fuqaro Sobirova S. qanday tartibda javobgarlikka tortiladi.

4. Jizzax shahar Ittifoq mahallasida yashovchi YATT Siddiqova Mahsudaga qarashli savdo do'konida 2013 yil 25 avgust kuni Davlat soliq xizmati xodimlari tomondan xolislar ishtirokida kisha muddatli tekshirish o'tkazildi. Tekshirish natijasida do'kon sotuvchisi Amirova Sh. xaridor Kamolov M.ga 14000 so'mlik oziq ovqat mahsuloti uchun NKM xarid cheki va unga tenglashtirilgan patta kvitansiyasi bermaganligi holati aniqlangan. Xazinadagi jami 75000 so'm naqd pul NKM xotirasiga kirim qilinmagan. Bundan tashqari do'konda sotuvda bo'lgan 5 turdagi jami 125500 so'mlik tovarlarning sifat sertifikatini va ishlab chiqarish markasini tasdiqlovchi hujjatlari mavjud emasligi holati aniqlangan va DSX xodimlari tomondan tegishli hujjatlar rasmiylashtirib olib qo'yilgan.

Vaziyatga huquqiy jihatdan baho bering.

10-bob. Chet mamlakatlar soliq tizimi va O'zbekiston Respublikasi soliq tizimi bilan solishtirma tahlili

Ushbu bobda rivojlangan mamlakatlarda soliq tizimi modellari va ularning belgilari; jaxon soliq modellarining o'ziga xos xususiyatlari; O'zbekiston Respublikasi soliq tizimining jahon soliq tizimi modellari bilan solishtirma tahlili; AQSHda soliq tizimi va O'zbekiston Respublikasi soliq tizimi bilan solishtirma tahlili; Germaniya mamlakatida soliq tizimi va O'zbekiston Respublikasi soliq tizimi bilan solishtirma tahlili; Fransiyada soliq tizimi va O'zbekiston Respublikasi soliq tizimi bilan solishtirma tahlili kabi masalalar yoritilgan.

10.1. Rivojlangan mamlakatlarda soliq tizimi modellari va ularning belgilari⁴¹

Rivojlangan mamlakatlarning soliq tizimlari ko'pgina umumiy xususiyatlari va belgilari bilan bir-biridan ajralib turadi. Ularni biz shartli ravishda bir necha turlarga bo'lishimiz mumkin:

- *amerika modeli;*
- *yaponiya modeli;*
- *Yevropa modeli;*
- *noandozaviy model.*

Bu modellarning umumiy belgilari haqida qisqacha to'xtalib o'tamiz:

- rivojlangan qonunchilik bazasining mavjudligi, vujudga keladigan munozaralar, vazifalar hamda turli xil holatlarni hal etishning huquqiy va iqtisodiy vositalari, mexanizmlari va usullari;

- soliq organlari tashkil etilishining yuksak darajasi (texnika vositalari bilan ta'minlanganligi, yuqori ish haqi, zamonaviy aloqa vositalari, jamoatchilik va ommaviy axborot vositalari bilan aloqa qilish darajasi);

- soliq idoralarining soliq to'lovchilari oldida ishonchga va yuksak obro'ga ega ekanligi;

- vazirliklar va idoralar vazifalarining aniq chegaralanib qo'yilganligi va ular ishida bir-birini takrorlashning yo'qligi;

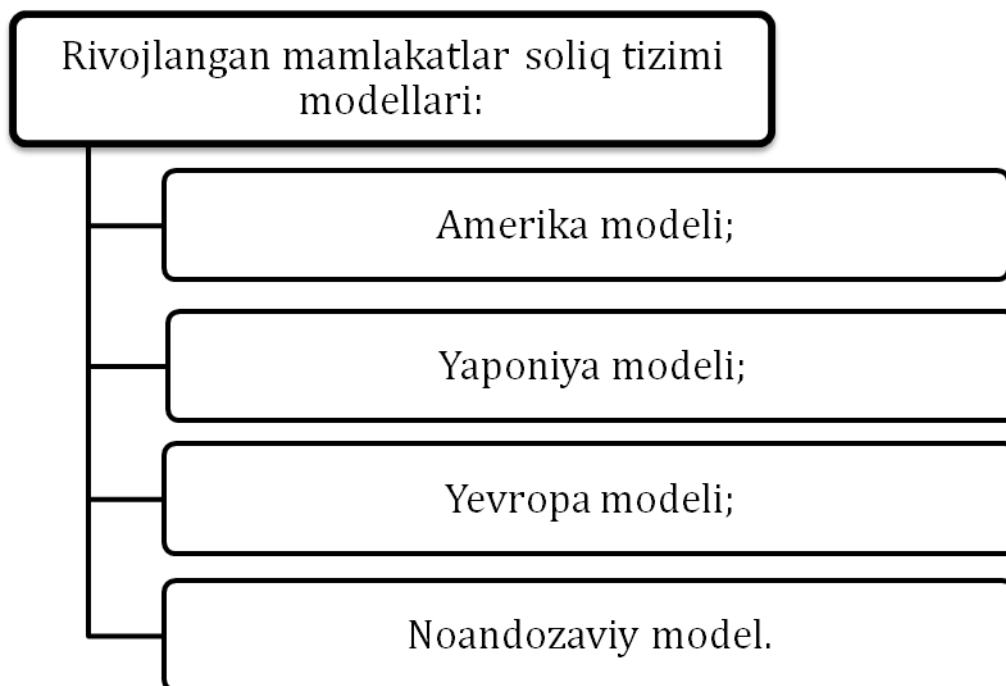
- hukumatning vakili bo'lgan va uning nomidan ish olib boradigan soliq agentining (inspektorining) katta ahamiyatga va obro'ga ega ekanligi;

⁴¹ Chet mamlakatlar soliq tizimi. A.Jo'raev – T.: TMI, 2005. 183-b.

- kadrlarni tahlil etish, o'rganish, oldidan belgilash, o'qitish, soliq to'lovchilar (jamoatchilik) bilan aloqalar bo'yicha institutlarning mavjudligi;

- soliqqa tortish tizimini tashkil qilish, rivojlantirish nazariyasi va amaliyoti yuksak darajada o'zaro bog'liqligi, qabul qilinadigan qarorlarning ilmiy asoslanganligi hisoblanadi;

- soliq idoralarining, ayniqsa, axborot almashinish sohasida moliya organlari va bank tizimi bilan chambarchas bog'liqligidir.

Endi bulardan tashqari har bir modelning bir-biridan farq qiladigan alohida belgilari to'g'risida to'xtalamiz, birinchi bo'lib amerikacha modelni ko'rib chiqamiz.

Amerika modeli quyidagi belgilari bilan klassifikatsiyalanadi:

- soliq tizimi bo'yicha soliq to'lovchilarining tushunishi uchun murakkabligi, shu sababdan mamalakatda 50 mingdan ortiq mustaqil holda xususiy soliq maslahatchilari ish olib borib, shu tizimga doir bo'lgan muammolarni echishga harakat qilmoqda;

- mamlakatning soliq tizimi juda katta boshqaruv tizimi hamda ijrochilik apparatiga egaligi bilan alohida ajralib turadi;

- soliq organlari umumiy tuzilishini mamlakat miqyosida qat'iy markazlashtirishning yo'qligi, mamlakat soliq idoralarining uch darajali, ya'ni federal, shtat va shahar darajalarining har bir vakilining to'liq qarashligi va mustaqilligi;

- naqd pul bilan ishlaydigan kichik biznesning (savdo rastalaridan savdo qiluvchilar, ko'chadagi savdo va xizmatlar va shularga o'xshagan faoliyat turlari)

daromadlarini nazorat qilishning samarali usullari AQSHda yo'lga qo'yilmagan;

- noqonuniy daromad manbalari (o'z daromadlarini yashiruvchilar va soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlovchilar) to'g'risida ma'lumot beruvchi ko'ngilli axborotchilar tarmog'ining mavjudligi;

Jahon soliq tizimining Yaponiya modeli quyidagi asosiy belgilari bilan xarakterlanadi:

- moliya, soliq, bank, sug'urta, bojxona xizmatlari va shu kabi davlat budjetini sarmoyaga to'ldiradigan tizimlar Yaponiya Moliya vazirligi nazorati ostida hisoblanadi;

- Yaponiyada juda yuksak darajada vatanparvarlik ruhi, mamlakatga, davlat boshqaruv organlariga, vazirliklarga, mehnat bo'limi bitimini imzolagan kompaniyaga, firmaga, muassasaga sodiqlik hissi mavjudligi va natijada kadrlar qo'nimsizligining yo'qligi, shu jumladan soliq organlari tizimida ham kuzatilmaydi;

- quyidan to yuqorigacha bo'lgan boshqaruv apparati o'rtasidagi o'zaro munosabatlarda subordinatsiya tamoyiliga qat'iy rioya qilinishidir. O'lis istiqbol uchun oldindan belgilangan ko'rsatkichlarning tuzilishi.

Masalan, borib-borib soliq to'lovchilar va budjetdan nafaqa oluvchilarning sonining oshib ketish siklini yaponlar hisoblab chiqqan bo'lib, buning natijasida nafaqaxo'rlar sonining oshib ketishi va soliq to'lovchilar sonining kamayib ketishini aniqlagan.

Yevropa modeli quyidagi belgilari bilan boshqa modellardan ajralib turadi:

- Yevropadagi mamlakatlar o'rtasida iqtisodiy birlashishga doimiy intilish mavjud. Shuning uchun ularning iqtisodiyotdagi ayrim boshqaruv tizimlarini ko'rib chiqadigan bo'lsak, ular bir-biriga juda yaqin. Shu boisdan ularning soliq tizimi jahon amaliyotida "Yevropacha model" deb yuritiladi;

- soliq faoliyatining unitar shakllari mavjud bo'lib, bularga yagona andozalar, yondashuvlar, talqin qilishlar, soliq deklaratsiyalarining shakllari, ish prinsiplarini kiritish mumkin.

Noandozaviy yoki moslashgan modellar odatda ayrim kichik hududli yoki orollarda joylashgan davlatlarda, erkin iqtisodiy zonaga ega (offshor zonali) davlatlarda va qator boshqa davlatlar (masalan, Kipr, Lyuksemburg, Maldiv orollari) soliq tizimlarida mana shu model amal qilishi mumkin. Ular uchun turli soliq imtiyozlari va engilliklari, "soliq ta'tillari" deb nomlanadigan hududlar shular jumlasidandir.

10.2. Jahon soliq modellarining o'ziga xos xususiyatlari

Amerika modelida:

Federal, shtat, shahar (mahaliy) soliqlar mavjud. Federal soliqning asosiy xususiyati shundaki, federal budjet tarkibida to'g'ri soliqlarning ulushi katta. Aholidan olinadigan daromad solig'i federal budjetning asosiy qismi hisoblanadi.

Amerikada har bir jismoniy shaxs o'zining soliq maqomiga ega: er-xotinning birgalikda yoki alohida soliq deklaratsiyasini to'ldirishi oilaviy ahvolga qarab guruhlanadi va soliq to'lovchiga ma'lum imtiyozlar beriladi.

Daromadlarni hisoblash uch bosqichdan iborat, ya'ni: yalpi daromad (tushum); hisoblangan daromad; soliqqa tortiladigan daromad, yalpi daromaddan ayrim chegirmalar va ajratmalar chegiriladi.

Yevropa modelida:

Buyuk Britaniya soliq tizimi beshta yirik guruhga bo'linish xususiyati bilan ajralib turadi: to'g'ri soliqlar; egri soliqlar; mahalliy soliqlar; ishbilarmonlikka soliq; boshqa soliqlar.

Bularning ichida to'g'ri soliqlar yuqori salmoqqa ega. Bundan tashqari:

- Buyuk Britaniyada daromad solig'i boshqa davlatlarnikidan farq qiladi, ularda jismoniy shaxslar daromad solig'i shedullar asosida hisoblanadi;

- egri soliqlar ichida eng yuqorisi QQS, 2-o'rinda aksiz solig'i hisoblanadi;

- Buyuk Britaniya soliq tizimi markazlashgan va mahalliy soliqlardan iborat;

Markazlashgan soliqlarga: daromad solig'i, korporatsiyalar faoliyatidan olinadigan soliq, ish haqiga daromad solig'i, QQS, aksiz, bojxona bojlari va boshqalar kiradi.

Mahalliy soliqlarga: mol-mulk solig'i, biznesdan olinadigan soliq, qimmatbaho qog'ozlar operatsiyalaridan olinadigan daromad solig'i, ko'chmas mulkdan olinadigan soliq va boshqalar kiradi.

Fransiya soliq tizimining o'ziga xos xususiyatlari.

Hozirda Fransiyada uchta yirik soliq guruhlari mavjud: daromadlarni olish vaqtida to'lanadigan daromad solig'i; daromad sarflanayotganda undiriladigan iste'mol solig'i; kapital solig'i.

Fransiya soliq tizimida QQS eng asosiy soliq turlaridan biri bo'lib hisoblanadi. Aksiz solig'ining ba'zilari davlat budjetiga, ba'zilari esa

mahalliy budjetga borib tushadi. Fransiyada ham soliq turlari bo'yicha imtiyozlar va chegirmalar mavjud. Mahalliy soliqlar va yig'implar to'rtta asosiy guruhga bo'linadi: qurilish qilingan yerlarga solinadigan soliq yoki yig'im; qurilish qilinmaydigan yerlarga solinadigan soliq yoki yig'im; turar joylarga soliq; kasb-hunarga soliq.

Fransiyaning davlat budjeti tarkibida egri soliqlarning salmog'i katta.

Germaniya soliq tizimining o'ziga xos xususiyatlari.

Germaniya soliq tizimi federal, yer va mahalliy soliqlarning mavjudligi bilan xarakterlanadi. Germaniyada soliq turlari soni juda ko'p bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

Federal soliqlar: spirtli mahsulotlarga soliq, boj yig'implari, kapitalning harakatiga soliq, sug'urta solig'i, veksel solig'i, iste'mol mahsulotlariga soliqlardan iborat.

Qo'shma soliq (federal va yer)lar: ish haqidan olinadigan daromad solig'i, kapital daromadiga va korporatsiya solig'i, QQS, hunarmandchilik soliqlaridan iborat.

Yer soliqlari: mol-mulk solig'i, yer maydonini sotib olishga soliq, transport vositalariga soliq, pivoga soliq, lotereya o'yinlariga soliq, yong'in havfsizligini ta'minlash solig'i, bilyard o'yinlaridan olinadigan daromad soliqlardan iborat.

Munitsipal soliqlar: yer solig'i, mahalliy iste'mol solig'i, it egalaridan olinadigan soliq, kosibchilik soliqlaridan iborat.

Ulardan daromad va kosibchilik soliqlari uchala budjetga ham borib tushadi. Germaniyada aholini ijtimoiy himoya qilish maqsadida soliqlarni sinflarga bo'lgan, ya'ni soliq to'lovchilarning turmush darajasi, oilaviy ahvoli, bolalar sonini hisobga olgan holda amal qiladi. Germaniyada cherkovlar, internatlar, bolalar bog'chalari, kasalxonalar yer solig'idan ozod qilingan. Germaniyada mahalliy soliqlarning stavkalari mahalliy boshqaruv organlari tomonidan belgilanadi.

Yaponiya soliq tizimining o'ziga xos xususiyatlari.

Yaponiyada soliqlar davlat va mahalliy soliqlarga bo'linadi. Davlat soliqlarining ichida to'g'ri soliqlarning salmog'i yuqoridir. To'g'ri soliqlarga: jismoniy shaxslar daromadiga soliq, korporatsiya daromadiga soliq, merosga soliq va yer soliqlari kiradi. Davlat soliqlarining ichida egri soliqlar ham mavjud, ya'ni iste'mol solig'i (QQS), spirtli ichimliklarga soliq, tamaki mahsulotlariga soliq, yoqilg'i mahsulotlariga soliq, bojxona bojlari, avtomobil quvvatiga soliqlardir.

Mahalliy soliqlar quyidagilardan iborat: prefekturalar (shaharlar) solig'i; munitsipal (shahar tipidagi hududlar) soliqlar.

Yaponiya soliq tizimini to'rtta guruhga bo'lib o'rganish mumkin:

- daromaddan olinadigan soliq;
- mol-mulkdan olinadigan soliq;
- iste'mol solig'i;
- maxsus mahsulotlarga belgilangan soliqlar;

Yaponiyada aholi daromad solig'ining hisoblanishiga ko'ra o'nta guruhga bo'linadi: turli xil foizlardan olinadigan foyda; dividendlardan olinadigan foyda; asosiy fondlarning ijara haqi; biznes daromad; ish bilan band bo'lganlarning daromadlari; nafaqa yoshdagilarining daromadlari; o'rmon mahsulotlarini sotishdan olingan daromad; kapital tushumlar; favqulodda daromadlar; turli-tuman daromadlar.

10.3. O'zbekiston Respublikasi soliq tizimining jahon soliq tizimi modellari bilan solishtirma tahlili

Amerika modeli bilan solishtirma tahlili.

O'zbekiston Respublikasi soliq tizimining AQSH soliq tizimi bilan o'xshash jihatlari:

- soliqlardan imtiyozlar va chegirmalar mavjud. Masalan, AQSHda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining stavkalari ham O'zbekiston mamlakatiga o'xshash, ya'ni soliqning tabaqalashtirilgan uchta stavkasi mavjudligi. Hozirgi kunda O'zbekistonda tabaqalashgan to'rtta stavka mavjud.

Yevropa modeli bilan taqqoslama tahlili.

Buyuk Britaniya mamlakati soliq tizimi.

Hozirgi paytga kelib Buyuk Britaniya soliq tizimi beshta yirik guruhlardan iborat:

- to'g'ri soliqlar;
- egri soliqlar;
- mahalliy soliqlar;
- ishbilarmonlikka soliq;
- boshqa soliqlar.

Buyuk Britaniyada ham, O'zbekistonda ham budjet daromadlari tarkibida to'g'ri soliqlar yuqori salmoqqa ega. Asosiy ulushi daromad solig'iga to'g'ri keladi. Buyuk Britaniya jismoniy shaxslarning daromadini soliqqa tortishning farqli jihati shundaki, daromad solig'i shedullar asosida tuzilgan.

Germaniya mamlakati soliq tizimi.

Germaniyada soliqlar budjetga tushishiga qarab uchga bo'linadi: federal, yerlar (hudud) va mahalliy. Ularda qirqaqa yaqin soliq turi amal qiladi. Bizning soliq tizimimizdan farqli o'laroq, Germaniyada budjetlarning asosini to'g'ri soliqlar tashkil etadi. Yana bir farqli jihati, Germaniyada jismoniy shaxslar daromadiga soliq hisoblanganda oilaviy sharoiti hisobga olinadi.

Fransiya mamlakati soliq tizimi.

Fransiya soliq tizimi bizning soliq tizimimizga yaqindir. Ikkala mamlakatda ham budjetning asosiy qismini QQS tashkil etadi. Budjet tuzilishi markaziy va mahalliy budjetlardan iborat. Fransiya soliq tizimi bilan O'zbekiston soliq tizimida soliqlarni undirish xususiyati o'xshashdir.

Yaponiya mamlakati soliq tizimi.

Yaponiyada soliqlar to'rttata guruhga bo'lib o'rganiladi:

- daromaddan olinadigan soliq;
- mol-mulkdan olinadigan soliq;
- iste'mol solig'i;
- maxsus mahsulotlarga belgilangan soliqlar.

Ularni biz umumdavlat va mahalliy soliqlarga bo'lamiz. Aholi daromadlaridan olinadigan soliqlar o'nta guruhga bo'linadi. Iste'mol solig'i guruhiga litsenziya va registratsiya solig'i, gerb yig'imi, irrigatsiya yerlarini yaxshilash uchun soliq, elektroenergiya manbalarini rivojlantirish uchun soliq, mehmonxonalarda ko'rsatilgan xizmatlar uchun soliq, restoranlarda ovqatlanish uchun soliqlarga bo'linadi.

10.4. AQSHda soliq tizimi va O'zbekiston Respublikasi soliq tizimi bilan solishtirma tahlili

Barcha rivojlangan mamlakatlarning soliq tizimlari ko'pgina umumiy hususiyatlarga ega va ayni paytda bir-biridan farq qiladi.

Hozirgi kunda Amerika Qo'shma Shtatlari soliq tizimi takomillashgan bo'lib, bunda soliqlar faqatgina budjetni to'ldirish, ya'ni fiskal funksiyani bajaribgina qolmay, balki iqtisodiy rivojlanishning asosiy tayanch elementlariga aylanadi.

AQSH soliq tizimi uch darajali bo'lib, ular: federal, shtat va shahar soliqlariga bo'linadi. AQSH moliya tizimining asosiy bo'g'ini federal, hukumatning budjet mexanizmi hisoblanadi. Yirik va doimiy tushumga ega bo'lgan soliqlar federal budjetga yo'naltiriladi. AQSHning 70% daromad va harajatlari federal budjet hissasiga to'g'ri keladi.

Federal budget daromadlarining asosiy qismini to'g'ri soliqlar tashkil etadi. Shtat va mahalliy hukumat budgetlariga egri soliqlar ko'proq tushadi.

Shtat soliqlari. Har bir shtat budgeti federal budgetga bog'liq, lekin ular o'z soliq tizimiga ega. Shtatlar budgetining asosiy qismini jismoniy shaxslardan va korporatsiyalar daromadidan soliq egallaydi. Federal budgetni asosiy qismini jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i hisoblanadi. Jismoniy shaxslarning barcha daromadlari quyidagilardan tashkil topgan: ish haqi; tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadlar; nafaqa va pul yordami; belgilangan summadan yuqori bo'lgan daromadlar; qimmatbaho qog'ozlardan olingan daromadlar va boshqalar. Mol-mulk va qimmatbaho qog'ozlarni sotishdan kelgan daromadlar maxsus soliq bilan yoki shaxsiy daromad tarkibida soliqqa tortiladi. Soliqqa tortilmaydigan daromad hamma uchun imtiyoz bo'lib hisoblanadi va soliqqa tortilmaydigan minimumdan tashqari nafaqalar fondi badallari, shtat hukumatiga to'lanadigan badallar, mahalliy soliqlar, shtat va mahalliy boshqaruv organlarining hukumati chiqargan qimmatli qog'ozlar foizlari, aliment summalari, tabiiy xizmat harajatlari chegirib tashlandi.

AQSH soliq tizimi va O'zbekiston Respublikasi soliq tizimining solishtirma tahlili.

O'zbekiston Respublikasi soliq tizimi 2 pog'onali:

1. Umumdavlat soliqlari;
2. Mahalliy soliqlar va yig'img'lar.

Yuqorida ko'rganimizdek AQSH soliq tizimi uch pog'onali, ya'ni:

1. Federal soliqlari;
2. Shtat soliqlari;
3. Shahar soliqlari.

Respublikamiz umumdavlat soliqlariga asosan doimiy tushumga ega bo'lgan va byudjedga muhim o'rin tutadigan soliqlar yo'naltiriladi. Bularga: jismoniy shaxslar daromadiga soliq, yuridik shaxs daromadiga soliq, aksiz solig'i, QQS, davlat boji, bojxona boji va boshqa soliqlar kiradi.

AQSH federal budget soliqlarida esa asosan to'g'ri soliqlar hissasi ko'proq to'g'ri keladi.

Ikki davlat uchun o'xshashlik jihati har ikkala budgetga ham muhim ahamiyatga molik bo'lgan soliqlar yo'naltiriladi. Farqli jihati esa O'zbekiston Respublikasi soliq tizimida hozirgi kunda egri soliqlar hissasi ko'proq, shu sababli egri soliqlar ham umumdavlat soliqlarida muhim ahamiyatga ega, AQSH federal budgetida esa egri soliqlar deyarli yo'q, chunki mamlakat budgetida egri soliqlarning hissasi kam bo'lib AQSH

federal budjetiga jismoniy shaxslar daromad solig'idan keyin ikkinchi o'rinda (budjetdagi salmog'i bo'yicha) ijtimoiy sug'urta ajratmalari va korporatsiyalar daromadiga soliq kiradi.

AQSHda korporatsiya budjetiga soliqlarni federal budjetdan tashqari shtat soliqlari tarkibiga ham kiritiladi.

Respublikamiz soliq tizimining ikkinchi pog'onasi mahalliy soliqlar va yig'implardir.

Mahalliy soliqlar mahalliy hukumatlar bajaradigan vazifalariga qarab belgilanib, ularga doimiy va to'liq biriktirib berilgan. Mahalliy hukumatlar asosan ijtimoiy masalalarni: maktab, sog'liqni saqlash, madaniyat, maorif, shaharlar va qishloqlar obodonchiligi kabi vazifalarni bajaradi. Mahalliy budjetini (soliqlarning) muhim xususiyati shundaki, ular faqat shu hududning budjetiga tushadi. Boshqa budjetlarga ajratmalar berilmaydi.

AQSH mahalliy soliqlari asosan: ijtimoiy ta'minot, yo'l qurilishi, sog'liqni-saqlash, xalq ta'limi mahalliy soliqlarga kiradi. Respublikamiz mahalliy soliqlariga esa: mol-mulk solig'i, yer solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun soliq kiradi.

Amerika Qo'shma Shtatlarida qimmatli qog'ozlar bozori ancha rivojlangan va bu tizimdan ham juda katta daromad olish imkoniyati mavjudligi tufayli mamlakat budjetiga ushbu operatsiyalardan ham ma'lum miqdorda soliq tushumlari tushadi.

Respublikamiz hududida esa aksincha, ya'ni qimmatli qog'ozlar bozori hali to'liq shakllanmaganligi sababli ham soliq tushumlari kam. Respublikamiz soliq tizimida ham yanada bu bozorni rivojlantirish maqsadida ushbu operatsiyalardan, ya'ni qimmatli qog'ozlar operatsiyasidan daromad oluvchi yuridik shaxslarga soliqlardan imtiyoz berilgan.

Amerika Qo'shma Shtatlarida kompaniyalar va korporatsiyalarning soliq bazasidan ilmiy-tadqiqotchilik va tajriba-konstruktorlik ishlariga harajatlar butunlay, uskunalarni zamonaviylashtirishga harajatlar qisman chiqarib tashlanishi mumkin. Uncha katta bo'lmagan kompaniyalarga, ya'ni kichik biznesga maxsus imtiyozlar beriladi.

Masalan, Amerika Qo'shma Shtatlarida yillik daromadi 75 ming dollargacha bo'lgan kompaniyalarga yil davomida qiymati 10 ming dollargacha bo'lgan (kompaniyalarga yil davomida) yangi uskunani to'liq hisobdan chiqarish huquqi beriladi. Kichik biznes uchun Amerikada, shuningdek, foyda solig'i uchun imtiyozli progressiv stavkalar belgilangan.

Respublikamiz misolida ko'radigan bo'lsak, hozirgi kunda xususiy tadbirkorlik va kichik biznes uchun juda ahamiyatga molik ishlar amalga

oshirilmoqda. Ularga nisbatan bir muncha engilliklar, imtiyozlar berilgan. Soliq solishning soddalashtirilgan tizimi joriy qilingan.

Ikki davlatning yana bir e'tiborga molik bo'lgan soliq va soliqsiz to'lovlaridan biri bu bojxona bojlaridir. Amerika Qo'shma shtatlarida iqtisodiyot ancha rivojlanganligi sababli mamlakat ichki bozori o'z ishlab chiqargan mahsulotlari bilan ta'minlangan. Shu qatori eksport ham yaxshi yo'lga qo'yilgan. Shu sababli ham mamlakatga import qiluvchi tovarlar uchun bojxonada rasmiylashtirish uchun bojxona va davlat bojlari nisbatan yuqori emas.

Respublikamizda esa ishlab chiqarish hali to'liq rivojlanmaganligi sababli o'z ichki bozoridagi ishlab chiqarilgan mahsulotlarni himoya qilish va ishlab chiqarishni yanada rivojlantirish maqsadida chetdan kelayotgan import tovarlar uchun soliqlar va bojlar yuqori stavkada qo'llaniladi. Aksiz solig'i (aksiz markalari) mahsulotini ikki barobar narxga ko'tarilishiga olib keladi.

10.5. Germaniyada soliq tizimi va O'zbekiston Respublikasi soliq tizimi bilan solishtirma tahlili

Ikkinchi jahon urushidan so'ng Germaniyada soliqqa tortish tizimi federatsiyalar, yerlar va mahalliy soliqlarga bo'linadi. Budjet xo'jaligini mustaqil yuritish tamoyillari umumdavlat va yerlarning manfaatlarni ko'zlagan holda olib borildi. Natijada hozirgi kun Germaniya Respublikasi soliq tizimida qirqta soliq mavjud. Jumladan, ish haqidan olgan daromad solig'i; QQS; kosibchilik solig'i; qat'iy daromad solig'i; korporatsiyalar solig'i; tabiiy neftga soliq; tamaki mahsulotlarga soliq; cherkov solig'i; yer solig'i; avtotransport vositalariga soliq; bojxona boji; yer maydonini sotib olishdan olgan soliq; meros solig'i; kofe; pivo; veksel; yong'in xavfsizligini ta'minlash solig'i; kuchuklar; shakarga; choyga; tuz; yoritg'ich asboblarini muhofaza qilish solig'i; ovchilik, baliq tutish solig'i; litsenziya solig'i.

Germaniyada soliqlar federatsiya, yer, qo'shma (federal va yerlar bilan birgalikda), munitsipal, jamoa, cherkov soliqlariga bo'linadi:

Federal soliqlar quyidagi soliqlardan iborat: spirt, spirt mahsulotlariga soliq; boj yig'implari; kapitalning harajatiga soliq; sug'urta solig'i; veksel solig'i; iste'mol mahsulotlariga soliq.

Jamoa, qo'shma soliqlarga quyidagilar kiradi: ish haqiga soliq va o'rnatiladigan daromad solig'i; kapital daromadidan soliqlar va korporatsiyalar solig'i; QQS; hunarmandchilik solig'i.

Yer solig'iga quyidagilar kiradi: mol-mulk solig'i; yer maydonini sotib olishdan soliq; transport solig'i; pivoga soliq; lotoreya va ot o'yinlariga soliq; yong'in xavfsizligini ta'minlash solig'i; bilyard, kozinolardan soliq.

Munitsipal soliqlar tarkibiga quyidagilar kiradi: yer solig'i; mahalliy iste'mol soliqlari; it egaligidan soliq; kosibchilik.

Germaniya Respublikasida budjetning markazlashmaganligi markaziy budjet vositalarining mablag'larining qayta taqsimlanishi bilan emas, balki budjet daromadlarni manbalarining qonuniy birlashtirilib qo'yilishi bilan amalga oshiradi.

Har bir soliq bo'yicha deyarli alohida me'yoriy hujjatlar mavjud. Germaniya Respublikasida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i to'g'ri soliqlar ichida eng muhimi hisoblanadi. Soliqqa tortish obyekti bo'lib ish haqi, erkin kasb daromadlari, gonorarlar, kapital daromadlari, banklar jamg'armalaridagi foizlar, ijara haqi, xususiy ish faoliyatidan olinadigan daromadlar va boshqalar kiradi. Germaniya Respublikasida oltita soliq informatsiyalari mavjud bo'lib ular ishchi va xizmatchilarning ommaviy xolatini, bolalar sonini, hisobga olgan holda amal qiladi.

1 sinfga: bo'ydoqlar, bolasiz ishchilar, ajrashganlar, bevalar.

2 sinfga: ajrashib 1 ta bolasi borlar.

3 sinfga: oilalilar, agar bittasi ishlasa (ikkalasi ishlasa) ularning 1 tasi 5 sinfga o'tkaziladi.

4 sinfga: oilada er-xotin 1 vaqtda ishlasa daromadlari alohida soliqqa tortilganda.

5 sinfga: oilada ikkalasi ham ishlab ularning umumiy kelishuvga asosan 3 sinfga o'tkazilgan bo'lsa.

6 sinfga: 1 nechta ish joylarida daromad oluvchilar.

Germaniya soliq tizimining O'zbekiston soliq tizimi bilan solishtirma tahlili.

Germaniya mamlakatini O'zbekiston soliq tizimi bilan solishtiradigan bo'lsak bir qancha o'xshashlik va farqli tomonlari mavjud. Ularni quyida ko'rib chiqishimiz mumkin:

O'zbekistonda soliqlar respublika va mahalliy soliqlarga bo'linsa, Germaniyada federal yerlar (hudud) va mahalliy soliqlarga bo'linadi. Germaniyada qo'shma soliqlar, ya'ni bir vaqtning o'zida bir necha budjetga tushadigan soliqlar mavjud. O'zbekistonda esa yo'q, xar bir soliq turi to'lig'icha bitta budjetga tushadi.

Germaniya soliq tizimi O'zbekiston soliq tizimiga nisbatan ancha rivojlangandir va soliq turlari ham O'zbekistondagidan bir muncha ko'p. Germaniyada O'zbekistonda bo'lmagan, o'ziga xos hususiyatga ega

bo'lgan soliqlar: cherkov solig'i, it solig'i va boshqalar mavjuddir. Shu bilan birga O'zbekistonda mavjud mol-mulk solig'i Germaniyada yo'q.

Germaniya soliq tizimi O'zbekiston soliq tizimiga nisbatan ancha murakkab tuzilishga ega. Buni yer solig'i, jismoniy shaxslar daromadiga soliq misolida ko'rishimiz mumkin.

Germaniyada korporatsiyalar daromadiga soliq solishda soliqqa tortilmaydigan minimumlar bor. Korporatsiyalarni daromadini soliqqa tortishda daromadlar ikkiga bo'linadi; taqsimlanadigan va taqsimlanmaydigan.

O'zbekistonda bu soliq yuridik shaxslar daromadiga soliq deb yuritiladi. Yuridik shaxslarni faoliyatidan kelib chiqib kichik korxonalar, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari yagona soliq va qolgan yuridik shaxslar umumiy tartibda soliq to'laydilar.

Germaniyada mol-mulk solig'i o'rniga jismoniy shaxslarga meros va sovg'aga soliq joriy qilingan. U qarindoshlik darajasiga qarab 3%dan 70% stavkagacha qo'llaniladi. O'zbekistonda meros va sovg'aga soliq bir martalik yig'im sifatida joriy qilingan.

Germaniyada yer solig'i ulardan foydalanish turi hamda u yerda yashovchi oilalar soniga qarab qo'llaniladi. O'zbekistonda esa yer solig'i yuridik shaxslarga alohida va jismoniy shaxslarga alohida qo'llaniladi. Soliq stavkasini O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan har yili qayta belgilaydi. Germaniyada QQS solig'ini pasaytirilgan stavkasi mavjud. O'zbekistonda esa QQS Yagona stavkada qo'llaniladi.

Germaniya soliq tizimi bilan O'zbekiston soliq tizimi o'rtasidagi o'xshashlikka to'xtaladigan bo'lsak, har ikki davlatda ham bir qancha mohiyati jihatidan bir xil soliqlar mavjud. Masalan: QQS, jismoniy shaxslar daromad solig'i, aksiz solig'i.⁴²

10.6. Fransiyada soliq tizimi va O'zbekiston Respublikasi soliq tizimi bilan solishtirma tahlili

Hozirgi kunda Fransiyadagi soliqni uch xil guruhga ajratish mumkin: daromad solig'i, shaxslarni daromad olganda keyingi to'lanadigan solig'i (ish haqi), iste'mol solig'i. Soliq tizimi asosan iste'mol yo'nalishiga qaratilgan bo'lib uning asosiy ko'rsatkichi olingan foyda (daromad)dir. Hozirda qo'shilgan qiymat solig'i ustida gap ketganda barcha ishlab chiqarish va iste'mol uchun qilingan barcha sarf harajatlar ko'zda tutilib barcha yo'nalishlar bo'yicha soliqqa tortilishini tushuniladi. Tashqi bozor

⁴²Chet mamlakatlar soliq tizimi. A.Jo'raev - T.: TMI, 2005. 183-b.

bilan bog'liq bo'lgan barcha operatsiyalar qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etiladi. Import bo'yicha bajariladigan barcha operatsiyalar QQS tortiladi. QQS bajariladigan ishning turlariga bog'liq bo'lib, u soliq to'lovchining moliyaviy holatiga bog'liq bo'lmaydi. Soliq stavkasi tovarni bahosiga bog'liq bo'lmaydi. Qo'shilgan qiymat solig'i obyekt sifatida sotilgan tovarlarni qiymati va ko'rsatilgan xizmatlar tashkil etadi. Bundan tashqari boshqa qilingan harajatlar ham hisobga olinadi (yuklarni tashish, ortish, tushirish, boj va h.k.). Qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblaganda, xom ashyo va yarim tayyor mahsulotlar qiymati chegirib tashlanadi.

2004 yilgi ma'lumotga ko'ra soliqni asosiy stavkasi - 18,6% tashkil etib eng yuqori stavka esa (22%) bu stavka asosan ayrim tovar turlariga (avtomobil, kinofototovarlar, tamaki mahsulotlari, atrupa, qimmatbaho mo'yna) qo'llaniladi. Eng past soliq stavkasi ya'ni (5,5%) oziq-ovqat mahsulotlari, qishloq xo'jaligi mahsulotlari, kitoblar, dori-darmonlar uchun qo'llaniladi. Xuddi shunday past stavkalar ayrim xizmat ko'rsatish sohalari mehmonxona turisti yuk tashish, passajir transportlari, ishlab chiqarish korxonalarida ovqatlanishlarni tashkil etish va h.k.da qo'llaniladi.

QQS dan ozod etiladi: ma'muriy ijtimoiy, tarbiyaviy, madaniy, sport sohalari bo'yicha faoliyat ko'rsatuvchi davlat muassalari; qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilar; yakka tadbirkorlik, yakka faoliyat ko'rsatuvchi shifokorlar; diniy yo'nalishda xizmat qilayotganlar.

Qo'shilgan qiymat solig'i ayrim bojlar bilan to'ldiriladi. (boj, aksiz) bular ham iste'mol qiymatiga ega bo'lgan iste'mol solig'ini vujudga keltiradi. Bularni ayrimlari davlat hisobiga ayrimlari maxalliy budjetga o'tkaziladi. Qo'shilgan soliqqa tortiladigan tovarlarga quyidagilar kiradi: spirtli ichimliklar, tabaki mahsulotlari, gugurt, zanjir, qimmatbaho toshlardan tayyorlangan mahsulotlar, shakar, konditer mahsulotlar, uchuvchi apparatlar, pivo va shifobaxsh suvlar, ayrim turdagi avtomobillar.

Bilvosita soliqqa qo'shimcha ravishda elektrenergiyadan foydalanganlik, televizion reklama qilinganlik uchun tortilishi. Ayrim hududlarda dam olish maskanlarini tashkil etish imkoniyatlari bo'lsa u holda mahalliy hokimiyat turistik yig'imlar yig'ib olishni joriy etadi. Bojxona boji ham iste'mol solig'i hisoblanib, uning asosiy maqsadi ichki bozorni, ishlab chiqarishni, qishloq xo'jaligini himoyalashdan iborat. Bojxona boji davlat siyosati bo'lib, uning asosiy yo'nalishini ichki bozorni himoyalash. Bojxona boji keltirilgan tovarlarni bahosini ichki bozor bahosiga tenglashtirishdan iborat. Bojxona boji tovar bahosiga qarab olinadi. Ayrim hollarda boj olishda tovarni og'irligi, hajmi hisobga olinadi. Bunday boj, ichimliklar, tamaki mahsulotlari, kinofilmlar uchun ham

qo'llaniladi. Korxonani sof foydasi daromad solig'iga tortiladi. Olinadigan soliq miqdori daromad va harajat o'rtasidagi farq tenglashtiriladi.

Daromad solig'iga asosiy o'rinlardan birini jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i tashkil etadi. Jismoniy shaxs barcha oladigan daromadlarini hisobga olgan daromad deklaratsiyasini soliq organlariga taqdim etadi. Daromad bu yil davomida olingan foyda tushumidir. Hisobotda yana har xil daromadlar ham hisobga olinadi, (maqsadli nafaqalar, ayrim ijtimoiy guruhlar, qariyalar va nogironlar) qilingan sarf harajatlari umumiy foydadan chegirib tashlanadi. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i progressiv xarakterga ega bo'lib, daromadlari ma'lum belgilangan chegaradan oshsa, soliq to'lanadi. Fransiyada ko'chmas mulk, qimmatbaho qog'oz va boshqa mulklar buyicha qilingan operatsiyalardan olingan daromadni soliqqa tortishning boshqacha qoidalari mavjuddir.

Agar ko'chmas mulk qancha narxda sotilgan bo'lsa shu baho miqdorida sotilgan yilda soliqqa tortiladi. Uy joyini sotishdan olgan daromad (foyda) soliqdan ozod etiladi. Agarda uy joyga egalik qilish muddati 32 yildan ortiq bo'lsa. Shunday qilib muddatlar bo'yicha har xil stavkalar qo'llaniladi. Agarda mulk sotuvchini qo'lida ikki yildan oshiq tursa u holda stavka kamaytiradi xatto 0% ham kamaytiriladi. Ko'chmas mulk bo'yicha o'tkazilgan operatsiyalardan hosil bo'lgan foyda soliqqa tortiladi. Agar uning miqdori 20 ming frankdan ortiq bo'lsa. Bu holatda uch xil soliq stavkasi qo'llaniladi 4%, 5%, 7% - san'at asarlari uchun, 7,5% qimmatbaho metallar bilan ish qilganda Fransiyada xususiy mulk solig'i budjetga ko'p daromad keltiradi.

Mahalliy soliq tizimini to'rtta asosiy yo'naliga ajratish mumkin:

- yer solig'i qurib bitirilgan uchastkalar uchun;
- yer solig'i qurib bitirilmagan uchastkalar uchun;
- turar joy solig'i;
- mutaxassislik solig'i.

Bu soliq stavkalari mahalliy hokimiyat tomonidan belgilanadi (bosh kengash va mahalliy kengash). Bu soliq stavkalari davlat tomonidan belgilangan stavkadan o'tib ketmasligi kerak. Soliq mulkning hamma turiga binolar, inshootlar, suv xavzalari, suv yig'uvchi qurilmalar va ishlab chiqarish va tijorat maqsadlarida foydalanish uchun ajratilgan yer uchastkalarga taalluqli. Soliqqa tortilgan qism ijaraga berilgan uchastka qiymatini yarmini tashkil etadi. Bu soliqdan shahardan tashqarida bo'lgan qishloq xo'jalik maqsadlaridan foydalanilgan davlat mulki binolar ozod etiladi.

Yoshi 75 dan yuqori bo'lgan jismoniy shaxslardan, maxsus nafaqa oluvchilardan va nogironlardan soliq olinmaydi. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini rivojlantirish maqsadida yaratilgan su'niy o'rmonzorlar va ularda band bo'lib turgan yer uchastkalar - ma'lum muddati soliqdan ozod

etilishi mumkin. Turar joy xususiy mulk kabi soliqqa tortiladi. Kam ta'minlangan shaxs butunlay yoki qisman bu soliqdan ozod etilishi mumkin. Doimiy mutaxassislik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy va yuridik shaxslar uchun soliq joriy etilgan.

Mahalliy boshqaruv organlari yuqorida keltirilgan soliq turlariga qo'shimcha ravishda soliqlar va yig'implarni joriy etishi mumkin ya'ni: maydonlarni tozalash solig'i; qishloq xo'jalik palatalarini ta'minlash boji; hunar ta'lim palatalarini ta'minlash boji; konlarni o'zlashtirishdagi mahalliy yig'implar; elektr yoritkichlar o'rnatganlik uchun maxalliy yig'implar; uskunalardan foydalanganlik uchun olinadigan boj; binolarni sotishdan olinadigan soliq; transport vositalari uchun olinadigan boj; limit darajasidan oshib ketgan qurilishlar uchun soliq; maydonni band qilish chegarasi limit darajasidan oshib ketganligi uchun to'lanadigan soliq.⁴³

Fransiya mamlakati soliq tizimi bilan O'zbekiston soliq tizimining solishtirma tahlili. Fransiya soliq tizimini O'zbekiston soliq tizimi bilan o'xshashliklari juda ko'pdir. Bu o'xshash jihatlarni quyidagi soliq turlarini mavjudligi, ularni budjetga to'lanish tartibi jihatlaridan solishtirma tahlil qilamiz:

Fransiya soliqlari umumdavlat va mahalliy soliqlarga bo'linishi O'zbekiston Respublikasining bo'linishiga o'xshashdir. Fransiyada markaziy hukumat budjet daromadlarining asosiy 93 % ni soliq to'lovlari tashkil etadi. Budjet daromadlarining qolgan qismini maxsus daromadlar tashkil qiladi. Maxsus daromadlar asosan ijtimoiy fondlarga to'lovlar tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasida markaziy hukumat budjet daromadlarining asosiy qismini 93-95 % ni soliq to'lovlari tashkil etadi.

Iqtisodiy mohiyatiga ko'ra Fransiya va O'zbekiston Respublikasini soliq tizimi to'g'ri soliqlar va egri soliqlarga ajratiladi. To'g'ri soliqlar o'z navbatida yuridik shaxslardan olinadigan soliqlar, jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar, yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlardir. Bu soliq turlari quyidagilar: yuridik shaxslardan undiriladigan soliqlar: korporatsiya foydasidan soliq; korporatsiya mol-mulkiga soliq; sug'urta jamiyatlarining daromad solig'i; yuridik shaxslardan mahalliy yig'implar va boshqa soliqlar ham undiriladi.

Jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar: jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i; turar joyga soliq; kasb-hunarga soliqlar; mahalliy yig'implar va boshqa yig'implar.

⁴³Chet mamlakatlar soliq tizimi. T. Toshmurotov. Soliq Akademiyasi. – 2004.

Yuridik va jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar: qurilish qilinadigan yerlarga soliq; qurilish qilinmaydigan yerlarga soliq; reklama solig'i; mahalliy yig'imlar va boshqa to'lovlar.

Egri soliqlar tarkibiga qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i va bojxona bojlari kiradi. Bu soliqlarni tarkibi Fransiyaga taaluqli bo'lib, egri soliqlar tarkibi O'zbekiston Respublikasini egri soliqlari tarkibi bilan bir xildir.

O'zbekiston Respublikasining to'g'ri soliqlar tarkibiga yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i, mol-mulk solig'i, yer solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i va boshqa soliqlar kiradi.

Jismoniy shaxslardan undiriladigan daromad solig'i Fransiya davlatidagi fuqarolardan olinadigan daromad solig'i bo'lib, tarixiy xususiyatga ega. Fransiyada jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining xususiyati quyidagicha:

- davlat tomonidan ijtimoiy siyosat yurgizishga ta'sir etadi;
- har bir kishining daromadidan emas balki oila daromadiga nisbatan hisoblanadi.

Ushbu soliqning to'lovchilari 18 yoshga to'lgan va undan kattalar hisoblanadi. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i Fransiya davlat budjetidagi ulushi 20 % ni tashkil etadi. Daromad solig'idan tushgan mablag'larni kam ta'minlangan oilalarga, ta'lim, maorif, sport va boshqa sohalarga yo'naltiriladi.

Bundan tashqari jismoniy shaxslarning daromad solig'iga aholining omonat kassalariga, ko'chmas mulkka pul qo'yishini, aksiyalar sotib olishni rag'batlantirish funksiyalari yuklatilgan.

Soliq miqdori progressiv harakterga ega. Fransiyada istiqomat qiluvchilarning barchasi mamlakat ichida yoki chet elda olgan daromadlaridan daromad solig'i to'laydilar. Yil davomida olingan barcha pul tushumlari daromad deb tushuniladi. Bunga asosan quyidagilar kiradi: ish xaqi, mukofotlar, pensiya va nafaqalar, renta, harakatlanuvchi mol-mulkdan olingan daromad, qishloq xo'jaligi faoliyatidan olingan daromad, qimmatbaho qog'ozlar operatsiyalari bo'yicha olingan daromad va boshqa daromadlar kiradi.

Fransiya davlatida aholidan olinadigan daromad solig'i yalpi daromadga nisbatan hisob-kitob qilinadi va fuqarolar yiliga bir marta topshiriladigan deklaratsiya asosida soliq hisob-kitob qilinadi. Daromad solig'ini hisoblashda soliq to'lovchining daromadi yettita kategoriyaga bo'linadi: yollanma ish uchun mehnatga haq to'lash; yerdan olinadigan

daromad; aylanma mablag'lardan olinadigan daromad; qayta sotishdan olinadigan daromad; hissadorlik jamiyati hisoblanmagan korxonalarining sanoat va savdo operatsiyalaridan olingan daromad; notijorat daromadlari; qishloq xo'jaligi faoliyatidan olingan daromadlar.

O'zbekiston jismoniy shaxslaridan undiriladigan soliq Fransiya jismoniy shaxslaridan olinadigan soliqqa mohiyatan o'xshab ketadi. Ularning biroz farqi stavkalaridadir.

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida quyidagi guruh stavkalari belgilangan:

- jismoniy shaxslarning ish haqi, mukofotlar va boshqa daromadlarining differensial stavkalari;
- jismoniy shaxslarning dividend va foizlarga stavkalar;
- manbalar to'langan norezidentlarning daromadlariga stavkalar.

Soliq obykti bo'lib yillik jami daromad bilan soliq qonunchiligi bo'yicha chegirilib tashlanadigan chegirmalar orasidagi farq sifatida aniqlangan miqdor soliqqa tortiladigan daromad hisoblanadi. Demak, soliqqa tortiladigan daromad – bu jami daromaddan chegirmalar va soliqqa tortilmaydigan daromadlar chiqarib tashlangan summadir.

Fransiya budjetiga mol-mulkka solinadigan soliq ham katta daromad keltiradi. Mol-mulk solig'ining obykti bo'lib qo'yidagilar hisoblanadi: mol-mulk, mulkiy huquq, qimmatli qog'ozlar. Mol-mulk tarkibiga binolar, inshootlar, sanoat va qishloq xo'jaligi korxonalari xarakterlanadi. Mol-mulk, chorva mollari va ko'p yillik daraxtlar kiritiladi. Ushbu soliq progressiv xarakterga ega bo'lib, tabaqalashtirilgan. Fransiyada shu narsaga alohida e'tibor berilganki daromad solig'i bilan mol-mulkka solinadigan soliqning birgalikdagi umumiy summasi jami daromadning 85 foizidan ortib ketmasligi kerak.

O'zbekistonda mol-mulk solig'i Fransiyadagi mol-mulk solig'i bilan deyarli bir xil ahamiyatga ega bo'lib, ular soliq stavkalari va hisoblanishi jihatidan farq qiladi.

QQSning vatani Fransiya bo'lib, 1954 yilda Lore tomonidan joriy qilingan. QQS birinchi bo'lib markaziy budjetga kelib tushadi. Uning 10%i esa bevosita mahalliy budjetga borib tushadi. QQSning asosan 3ta stavkasi mavjud:

- pasaytirilgan stavka – turistik otellar, pansionat, korxonalar oshxonasida tayyorlangan oziq-ovqatlar uchun, shakar, yog', sut mahsulotlari, murabbo, ximikatlar, o'g'itlarga nisbatan 2,1 % ni tashkil etadi;

- o'rtacha stavka – import mahsulotlariga, savdo-sotiq operatsiyalariga, gaz, elektr, issiq suvga, choy, kofe, mo'zqaymoqlar va restorandagi xizmatlarga nisbatan qo'llaniladi. Uning stavkasi 4-5.5 % ni tashkil etadi.

- yuqori stavka - qimmatbaho toshlarga, hayvonlar terisiga, mo'ynalar, kinoapparatura, audio, video apparaturalar, avtomobillar, tamaki mahsulotlari va gugurtlarga nisbatan 18,6% qilib belgilangan.

O'zbekistonda QQS tovarlarni ishlab chiqarish, sotish va O'zbekiston xududiga tovarlar import qilish jarayonida qo'shilgan qiymatning bir qismini budjetga ajratishni bildiradi. QQS oborotdan olinadi. QQS stavkasi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 20% li proporsional stavka qilib belgilangan. O'zbekistonda tovar, mahsulot, ko'chmas mulk, imoratlar va inshootlar qo'shib elektr-energiya, issiqlik energiyasi, gaz, suv, bajarilgan qurilish montaj, ta'mirlash, ilmiy tekshirish, tajriba-konstruktorlik, texnologik, loyiha qidiruv, ta'mirlash va boshqa ishlarga QQS solinadi.

Fransiya soliq tizimida mahalliy soliqlar ham ahamiyatli bo'lib, mahalliy idoralar 80000 dan ortiq mustaqil budjetlarni birlashtiradi. Mahalliy soliqlar va yig'imlar 4 ta asosiy guruhga bo'linadi: qurilish qilingan yerlarga solinadigan soliq - obykti bo'lib qo'yidagilar hisoblanadi: bino va inshootlar, minoralar, sanoat va tijorat maqsadlarida ishlatilishga mo'ljallangan maydonlar; qurilish qilinmaydigan yerlarga solinadigan soliq obykti bo'lib dalalar, o'rmonlar, yaylovlar, botqoqliklar sho'r yerlar, qishloq xo'jaligidagi ishlab chiqarishni rivojlantirishga mo'ljallangan yerlar, qo'riqxonalar va boshqalar; turar joylarga soliq - obykti turar joy egalari va ijarachilar mol-mulki; kasb-xunarga soliq - erkin kasb bilan shug'ullanadigan lekin ish haqi olmaydigan shaxslar tomonidan to'lanadi.

O'zbekiston mahalliy soliqlari Fransiyanikidan bir muncha farq qilib, ularning tarkibiga quyidagilar kiradi: yer solig'i, mol-mulk solig'i, transport vositalarigi benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun soliq, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im.

Nazorat uchun savollar

1. Rivojlangan mamlakatlardagi soliq tizimi modellarining asosiy belgilarini izohlang?
2. Amerika modeli va Yaponiya modelining o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qiling.
3. Yevropa modeli va noandazaviy modelning o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qiling.
4. O'zbekiston Respublikasi soliq tizimining jahon soliq tizimi modellari bilan farqli va o'xshashlik jihatlarini tahlil qiling.
5. Amerika soliq tizimini O'zbekiston soliq tizimi bilan solishtirma tahlil qiling.
6. Germaniya va Fransiya soliq tizimlarini O'zbekiston soliq tizimi bilan solishtirma tahlil qiling.

ILOVALAR

O'zbekiston Respublikasi hududiga chetdan keltiriladigan aksiz solig'iga tortiladigan tovarlarga aksiz solig'i STAVKALARI (2016 yil uchun)

<i>Tovar guruhining raqami</i>	<i>Tovarlar nomi</i>	<i>TIF TN bo'yicha tovar kodi</i>	<i>Tovarning bojxona qiymatidan foizlarda yoki o'lchov birligi uchun AQSH dollarida</i>
02	Yangi so'yilgan go'sht va iste'molbop go'shtli qo'shimcha mahsulotlar, sovutilgan yoki muzlatilganlari	0201-0206, 0208	30
	Yog'i kam go'shtdan ajratib olingan cho'chqa yog'i va qizdirilmagan yoki boshqa olinish usullari qo'llanmagan xonaki parranda yog'i, yangilari, sovutilganlari, muzlatilganlari, tuzlanganlari, namakobga solinganlari, quritilganlari yoki dudlanganlari	0207	70
		0209	30
	Muzlatilgan tovuq go'shti qiymasi, tuzlangan	0210 99 390 0	70
04	Quyultirilmagan va shakar yoki boshqa shirin qiluvchi moddalar qo'shilmagan sut va slivkalar	0401	20
	Quyultirilgan yoki shakar yoxud boshqa shirin qiluvchi moddalar qo'shilgan sut va slivkalar	0402 91, 0402 99	30
	Ardob (yog'i olingan sut), ivigan sut va slivkalar, yogurt, kefir	0403	70
	Pishloqlar va tvorog	0406	70
	Parrandalar (nasldorlaridan tashqari) tuxumi	0407	70
	Tabiiy asal	0409 00 000 0	10
07	Yangi kavlab olingan yoki sovutilgan va boshqa xildagi kartoshka	0701 90	20
	Piyoz, shalot piyozi, sarimsoq, ko'k piyoz va boshqa piyozboshlilar ildizlari, yangi uzilganlari yoki sovutilganlari	0703	50

	No'xat, boshqalar	0713 10 900 0	10
08	Achchiq bo'lmagan yangi yoki quritilgan, po'chog'idan tozalangan bodom; yangi va quritilgan, po'chog'idan tozalangan o'rmon yong'og'i, yangi yoki quritilgan pista; yangi yoki quritilgan boshqa yong'oqlar	0802 12 900 0, 0802 22 000 0, 0802 51 000 0, 0802 52 000 0, 0802 90 850 0	50
	Yangi uzilgan banan, plantaynlardan tashqari	0803 90 100 0	25, biroq 1 kg uchun 0,15 AQSH dollaridan kam emas
	Yangi uzilgan ananas	0804 30 000 1	25, biroq 1 kg uchun 0,15 AQSH dollaridan kam emas
	Avokado	0804 40 000 0	25, biroq 1 kg uchun 0,15 AQSH dollaridan kam emas
	Yangi uzilgan guayava, mango va mangostan (gartsiniya)	0804 50 000 1	25, biroq 1 kg uchun 0,15 AQSH dollaridan kam emas
	Apelsin	0805 10	25, biroq 1 kg uchun 0,15 AQSH dollaridan kam emas
	Mandarin (shu jumladan, tanjerin va satsumalar); klementin, vilking va tsitruslilarning shunga o'xshash chatishmalari, yangi uzilgan yoki quritilganlari	0805 20	25, biroq 1 kg uchun 0,15 AQSH dollaridan kam emas
	Greypfrut, shu jumladan, pomello, yangi uzilgan yoki quritilganlari	0805 40 000 0	25, biroq 1 kg uchun 0,15 AQSH dollaridan kam emas
	Limon (citrus limon, citrus limonum), yangi	0805 50 100 0	25, biroq 1 kg

	uzilgan yoki quritilganlari		uchun 0,15 AQSH dollaridan kam emas
	Yangi uzilgan olma, nok va behi	0808	100
	Kivi	0810 50 000 0	25, biroq 1 kg uchun 0,15 AQSH dollaridan kam emas
09	Qovurilgan yoki qovurilmagan, kofeinli yoki kofeinsiz kofe; kofe po'chog'i va kofe urug'i qobiqlari; tarkibida turli nisbatda kofe bo'lgan kofe o'rmini bosuvchilar	0901	20
11	Bug'doy uni	1101 00 110 0, 1101 00 150 0	11
15	Soya moyi va uning fraktsiyalari	1507	10
	Palma yog'i va uning fraktsiyalari, tozalanmagan yoki tozalangan, lekin kimyoviy tarkibi o'zgartirilmagan holda	1511	20, biroq 1 kg uchun 0,32 AQSH dollaridan kam emas
	Kungaboqar, maxsar yoki paxta moyi va ularning fraktsiyalari	1512	20, biroq 1 litr uchun 0,32 AQSH dollaridan kam emas
	Margarin, taom iste'moli uchun yaroqli yoxud mol yoki o'simlik yog'lari yoki moylaridan tayyor mahsulotlar	1517	20
16	Go'sht va go'shtli qo'shimcha mahsulotlardan tayyorlangan kolbasa va shunga o'xshash mahsulotlar	1601 00	50
	Go'sht va go'shtli qo'shimcha mahsulotlardan tayyor yoki konservalangan mahsulotlar, bolalar ovqatidan tashqari	1602 (1602 10 001 0 dan tashqari)	70
	Tayyor yoki konservalangan baliq; tayyor yoki konservalangan qisqichbaqasimonlar, mollyuskalar va boshqa suvda yashaydigan umurtqasizlar	1604 (1604 31 000 0, 1604 32 00 dan tashqari), 1605	30

	Osyotr va osyotrsimonlar uvildirig'i, uvildiriq o'rmini bosuvchilar	1604 31 000 0, 1604 32 00	50
17	SHakarqamish yoki qand lavlagidan tayyorlangan shakar va kimyoviy toza saxaroza, qattiq holatdagi	1701 91 00, 1701 99	10
	Tarkibida kakao bo'lmagan, shakardan tayyorlangan qandolat mahsulotlari (shu jumladan, oq shokolad)	1704 (1704 10 dan tashqari)	50
	SHakar bilan qoplangan yoki qoplanmagan rezinka saqich	1704 10	100
18	Tarkibida kakao bo'lgan shokolad va boshqa tayyor oziq-ovqat mahsulotlari	1806 20 - 1806 90	30
19	Boshqali o'simliklar donlari, un, kraxmal yoki sutdan tayyorlangan tayyor oziq-ovqat mahsulotlari	1901 (1901 10 000 0, 1901 90 990 0 dan tashqari), 1903	20
		1901 90 990 0*	30
	Makaron mahsulotlari, issiqlik bilan ishlov berilgan yoki ishlov berilmaganlari, ichiga masalliq (go'shtdan yoki boshqa mahsulotlardan) solinganlari yoki solinmaganlari yoki boshqa usulda tayyorlangan spagetti, makaronlar, ugra, makaronning mayda xili (rojki), kletski, ravioli, kanneloni; kuskus, ovqatga qo'shishga tayyorlari yoki tayyor bo'lmaganlari	1902 (1902 30 100 0 dan tashqari)	30
	Qurtilgan makaron mahsulotlari	1902 30 100 0	50
	Boshqali o'simliklar donlari yoki don mahsulotlarini kepchitish (shishirish) yoki qovurish yo'li bilan olingan tayyor oziq-ovqat mahsulotlari	1904	30
	Tarkibida kakao bo'lmagan yoki bo'lgan, undan tayyorlangan qandolat mahsulotlari	1905	50
20	Sabzavot, meva, yong'oq yoki boshqa o'simlik qismlarining qayta ishlangan mahsulotlari	2001 (2001 90 910 0 dan tashqari), 2004, 2006 00 (2006 00 350 0, 2006 00 910 0 dan tashqari), 2007 (2007 10 101 0, 2007 10 911 0, 2007 10 991 0,	30

		2007 99 930 0 dan tashqari)	
	Sirka yoki sirka kislotasi qo'shilmasdan tayyorlangan yoki konservalangan tomatlar	2002	50
	Sirka yoki sirka kislotasi qo'shilmasdan tayyorlangan yoki konservalangan boshqa sabzavotlar, 2006-tovar pozitsiyasidagi mahsulotlardan tashqari muzlatilmaganlari	2005	50
	Mevalar, yong'oqlar va o'simliklarning iste'mol uchun yaroqli bo'lgan boshqa qismlari, boshqa usullarda tayyorlangan yoki konservalangan, tarkibiga shakar yoki boshqa shirin qiluvchi moddalar yoki spirt qo'shilganlari yoki qo'shilmaganlari, boshqa joylarda nomlanmaganlari yoki kiritilmaganlari	2008	30
	Meva va sabzavot sharbatlari (ananas va tsitrus mevalar sharbatidan tashqari)	2009(2009 11 - 2009 49, 2009 90 410, 2009 90 490, 2009 90 710 0, 2009 90 730 0, 2009 90 790 0 dan tashqari)	70%, biroq 1 litr uchun 1,0 AQSH dollaridan kam emas
21	Turli oziq-ovqat mahsulotlari, bolalar ovqatidan tashqari	21 (2102, 2103, 2104 20 001 0, 2105 00, 2106 90 980 1 dan tashqari)	50
	Xamirturush (faol yoki faol emas); boshqa jonsiz bir hujayrali mikroorganizmlar (3002-tovar pozitsiyadagi vaksinalardan tashqari); novvoylikning tayyor kukunlari	2102	70
	Qayla tayyorlash uchun mahsulotlar va tayyor qayla; ta'm beruvchi qo'shimchalar va aralash ziravorlar; xantal kukuni va tayyor xantal	2103	70
	Muzqaymoq va boshqa turdagi iste'molga yaroqli muz	2105 00	200
	SHakar qo'shilmagan saqich	2106 90 980 1	100
22	Suv, shu jumladan, tabiiy yoki sun'iy ma'danli, gazlangan, qo'shimcha qo'shilgan yoki shakar yoki boshqa shirin qiluvchi yoxud xushbo'y hid va ta'm beradigan moddalar qo'shilmagan suvlar; muz va qor hamda boshqa alkogolsiz ichimliklar,	2201, 2202	100%, biroq 1 litr uchun 1,0 AQSH dollaridan kam emas

	2009-tovar pozitsiyasidagi meva yoki sabzavot sharbatlaridan tashqari		
	Solod (shirinmiya) pivosi	2203 00	100%, biroq 1 litr uchun 1,43 AQSH dollaridan kam emas
	Vino	2204 10, 2204 21, 2204 29, 2205	1 litr uchun 6,0 AQSH doll.
	Achitqi bilan tayyorlanadigan boshqa ichimliklar; achitqi bilan tayyorlanadigan hamda alkogolsiz ichimliklar aralashmalari; spirt konsentratsiyasi 80% hajmdan kam bo'lgan denaturlanmagan etil spirti; aroq va boshqa alkogolli mahsulotlar	2206 00, 2208 (2208 20 120 0, 2208 20 620 0 dan tashqari)	1 litr uchun 7,0 AQSH doll.
	Etil spirti (stavka faqat tranzit paytida garov to'lovlarini hisoblash uchun qo'llaniladi)	2207	65
	Konyak	2208 20 120 0, 2208 20 620 0	1 litr uchun 14,5 AQSH doll.
23	Hayvonlarni boqishda ishlatiladigan mahsulotlar	2309 10, 2309 90	70
24	Sigaralar, kesma uchli sigaralar, tarkibida tamaki bo'lgan sigarillalar	2402 10 000 0	1 dona uchun 0,42 AQSH doll.
	Tamaki yoki uning o'rnini bosuvchilardan tayyorlangan sigaretalar	2402 20 (2402 20 900 0 dan tashqari)	1 000 dona uchun 18,2 AQSH doll.
		2402 20 900 0	1 000 dona uchun 55 AQSH doll.
25	Osh tuzi, ovqatga solish uchun yaroqli	2501 00 91	30
	Bo'r	2509 00 000 0	30
	Arralangan va boshqa usul bilan bloklarga bo'lingan ishlov berilmagan marmar, travertin yoki to'g'ri burchak shaklli plitalar (kvadratligi ham kiradi)	2515 11 000 0, 2515 12 000 0	20
	Gips; angidrit; qurilish uchun va boshqa suvoqlar	2520	30
27	Neft va bitumli jinlardan olingan neft mahsulotlari	2710 (2710 12, 2710 19 dan	20

		tashqari)	
	engil distillyatlar	2710 12	30
	o'rtacha va og'ir distillyatlar	2710 19	30
28	Dinatriy karbonati	2836 20 000 0	30
30	Adgeziv bog'lash materiallari va yopishqoq qatlamga ega boshqa buyumlar	3005 10 000 0	10
	Momiq paxta, doka, bint va shu kabi mahsulotlar...	3005 90	30
32	Dispersiyalangan yoki suvli va suvsiz muhitda erigan sintetik polimerlar yoki kimyoviy birikkan tabiiy polimerlar asosidagi bo'yoqlar va loklar (emal, polituralar va yelim bo'yoqlari bilan birga)...; teriga ishlov berishda ishlatiladigan tayyor suv pigmentlari, quyidagilardan tashqari:	3208, 3209, 3210 00	30
	murakkab poliefirlar asosidagi bo'yoq va loklar, boshqalar	3208 10 900 0	50
	akril yoki vinil polimerlar asosidagi bo'yoq va loklar, boshqalar	3209 10 000 9	50
	Oynaga va bog'larda ishlatiladigan zamazkalar, qatronli tsementlar, zichlashda foydalaniladigan tarkiblar va boshqa mastikalar; bo'yoqchilikda ishlatiladigan shpatlyovkalar; binolar devorlari, pollar, shiplar yuzalarini tayyorlash uchun olovga chidamsiz tarkiblar va shunga o'xshash tarkiblar, quyidagilardan tashqari:	3214	30
	bo'yoqchilikda ishlatiladigan shpatlyovkalar	3214 10 900 0	50
	oynaga va bog'larda ishlatiladigan zamazkalar, qatronli tsementlar, ...shunga o'xshash tarkiblar, boshqalar	3214 90 000 9	50
33	Parfyumeriya, kosmetika yoki pardozi vositalari	3303 00, 3304	50
		3305 - 3307 (3306 10 000 0 dan tashqari)	15
34	Sovunlar (qumoq-qumoq sovundan tashqari); yuzaga faol ta'sir ko'rsatuvchi organik moddalar, kir yuvish vositalari, sun'iy va tayyor mumlar, tozalash va jilolash uchun tarkiblar, sham va shunga o'xshash mahsulotlar, yopishtirish uchun	3401 (3401 20 100 0 dan tashqari), 3402 (3402 11 900 0, 3402 12 000 0, 3402 13 000 0,	20

	pastalar, plastilin, «tish davolashda qo'llanadigan mum» va gips asosidagi tishni davolash vositalari	3402 19 000 0 dan tashqari), 3404 - 3407 00 000 0	
	Moylash materiallari	3403 (3403 91 000 0 dan tashqari)	30
36	Feyerverklar, signalli raketalar, yomg'ir yog'diruv raketalari, tumanga qarshi signallar va boshqa pirotexnik buyumlar	3604	20
	Gugurt	3605 00 000 0	30
38	Gidravlik tormoz suyuqliklari va gidravlik o'tkazmalar uchun boshqa tayyor suyuqliklar, tarkibida neft va neft mahsulotlari 70 mas. % dan kam bo'lgan yoki bo'lmaganlari, butiminoz turdan olinganlari	3819 00 000 0	10
	Antifrizlar va muzlashga qarshi tayyor suyuqliklar	3820 00 000 0	30
39	Salmog'i 0,94 dan kam bo'lgan boshqa polietilenlar	3901 10 900 0	10
	Polivinilxoriddan tayyorlangan chiviqlar, sterjenlar va profillar	3916 20 000 0	30
	Plastmassadan tayyorlangan quvurlar, trubkalar, shlanglar va ularning fittinglari, quyidagilardan tashqari:	3917	10
	propilen polimerlaridan tayyorlangan quvurlar, trubkalar va qattiq shlanglar, boshqalar	3917 22 900 0	20
	vinilxorid polimerlardan tayyorlangan quvurlar, trubkalar, qattiq shlanglar, boshqalar	3917 23 900 0	20
	fittinglar	3917 40 000 0	20
	Plastmassadan tayyorlangan pol, devorlar yoki shiplar uchun qoplamalar, shuningdek tashish va o'rash-joylash uchun buyumlar	3918, 3923 (3923 21 000 0, 3923 29** dan tashqari)	10
	Plastmassadan tayyorlangan plitalar, listlar, plyonkalar, lentalar, polosalar va boshqa silliq shakllar, o'zi yopishadigan	3919	30
	Bioksial yo'naltirilgan propilen polimerlaridan tayyorlangan plitalar, listlar, plyonkalar va	3920 20 210 0	10

	polosalar yoki lentalar va boshqalar, g'ovaksiz va armaturalanmagan, qatlamlarsiz, qo'shimcha tag qo'yilmalarsiz va shunga o'xshash usullar yordamida boshqa materiallar bilan birlashtirilmaganlari		
39	Plitalar, listlar, plyonkalar va polosalar yoki lentalar va boshqalar, g'ovaksiz va armaturalanmagan, qatlamlarsiz, qo'shimcha tag qo'yilmalarsiz va shunga o'xshash usul bilan boshqa materiallar bilan aralashmaganlari, vinilxlorid polimeridan tayyorlangan, tarkibida kamida 6 mas. % plastifikatorlar bo'lgan, qalinligi 1 mm dan ortiq bo'lmaganlari	3920 43 100 0	10
	Plastmassadan tayyorlangan plitalar, listlar, plyonkalar va polosalar yoki lentalar va boshqalar	3921	20
	Vannalar, dushlar, chig'anoqlar va plastmassadan tayyorlangan xuddi shunday sanitariya-texnik jihozlari	3922	30
	Etilen polimerlaridan tayyorlangan qoplar va sumkalar	3923 21 000 0	50
	Boshqa plastmassalardan tayyorlangan qoplar va sumkalar, quyidagilardan tashqari:	3923 29**	20
	boshqa plastmassalardan tayyorlangan qoplar va sumkalar, boshqalar	3923 29 900 0**	50
	Plastmassadan tayyorlangan oshxona idish-tovoqlari va uy-jihoz buyumlari	3924 (3924 10 000 0, 3924 90 000 9 dan tashqari)	20
	Oshxona va tamaddixonona idish-tovoqlari	3924 10 000 0, 3924 90 000 9	50
	Plastmassadan tayyorlangan qurilish detallari	3925	30
40	Balata, guttapercha, gvayula, chikl va shunga o'xshash tabiiy qatronlar	4001 30 000 0	40
	Boshlang'ich shakldagi yoki plastinalar, listlar yoki polosalar yoxud tasmalar ko'rinishidagi vulkanizatsiyalanmagan rezina aralashmasi	4005 (4005 20 000 0 dan tashqari)	25
	Pnevmatik rezinali yangi shina va pokrishkalar	4011	10
	Pnevmatik rezinali shina va pokrishkalar,	4012	20

	ta'mirlanganlari yoki ishlatilganlari; sidirg'a yoki yarim pnevmatik shina va pokrishkalar, shina protektorlari va rezinali chambarak tasmalar		
	Yozuv-chizuv o'chirg'ichlari	4016 92 000 0	15
42	CHarmdan tayyorlangan buyumlar; qayish-egar buyumlari va abzal; yo'l anjomlari, ayollar sumkalari va shunga o'xshash tovarlar, shuningdek tabiiy charm yoki kompozitsion charmdan kiyim-kechaklarga tegishli anjomlar	4201 00 000 0 - 4203 (4203 10 000 dan tashqari), 4205 00 900 0	20
	Tabiiy charm yoki kompozitsion charmdan kiyim-kechaklarga tegishli anjomlar	4203 10 000	30
43	Tabiiy mo'ynadan tayyorlangan kiyim-kechaklar, ularga tegishli anjomlar va boshqa buyumlar; sun'iy mo'yna va undan tayyorlangan buyumlar	4303, 4304 00 000 0	25
44	Usti melamin qatroni bilan to'yintirilgan qog'oz bilan qoplangan plitalar	4410 (4410 11 100 0 dan tashqari)	30
	Yog'ochdan tayyorlangan boshqa buyumlar	4421 (gugurt ishlab chiqarishda ishlatiladigan gugurt cho'pidan tashqari)	30
48	Qog'oz yoki kartondan tayyorlangan, qog'oz yozuv-chizuv anjomlari to'plamlaridan iborat yozuv-chizuv mollari	4817, 4820 10 (4820 10 500 0 dan tashqari), 4820 30 000 0, 4820 40 000 0, 4820 50 000 0	15
		4820 90 000 0	10
49	Bosma harfli yoki suratli pochta otkritkalari; yozma harflarda tabriklar, maktublar yoki xabarlar berilmagan kartochkalar; barcha turdagi bosma, shu jumladan, yirtma kalendarlar	4909 00 000 0, 4910 00 000 0	15
50	Ipak iplar yoki ipak chiqindilaridan tayyorlangan gazlamalar	5007	20
51	CHakana sotish uchun qadoqlangan hayvonlar juni yoki ingichka qilidan eshilgan kalava	5109	10
52	Paxta tolasi, paxta tolasining chiqindilari, iplar va ip kalavalar	5201 00 - 5206	10

	CHakana sotish uchun qadoqlangan ip kalava	5207	30
	Yuza zichligi 200 g/kv.m dan katta bo'lmagan, 85 mas. % yoki undan ortiq bo'lgan tarkibli ip gazlamalar	5208	10
	Ip gazlamalar	5209-5212	30
56	Momiq paxta, namat yoki fetr va to'qilmagan materiallar; maxsus kalava; tizimcha, chilvir, arqon va trosalar hamda ulardan tayyorlangan buyumlar	5601 - 5609 00 000 0	20
57	Gilamlar va polga to'shaladigan boshqa to'qimachilik mahsulotlari	5701 - 5705 00	120
58	Maxsus matolar; tafting to'qimachilik materiallari; to'rlar; gobelenlar; bezak materiallari; kashtalar	5801 - 5811 00 000 0	20
59	Linoleum	5904 10 000 0	10
60	Mashinada yoki qo'lda to'qilgan trikotaj polotno	6001 - 6006 (6006 34 900 0 dan tashqari)	20
	Mashinada yoki qo'lda to'qilgan trikotaj polotno va boshqalar, sun'iy tolalilari, bosilganlari	6006 34 900 0	30
61	Mashinada va qo'lda to'qilgan trikotaj kiyim-kechaklar va ularning anjomlari	6101-6109, 6112- 6117 (6117 80 100 1 dan tashqari)	30
	Qo'llarida yuqori bo'g'imlar limfatomirli yetishmovchiligi bo'lgan bemorlar uchun yenglar	6117 80 100 1	10
62	Kiyim-kechaklar va kiyim anjomlari, mashinada va qo'lda to'qilgan trikotajdan tashqari	6201-6208, 6210- 6211, 6213-6217	50
	Mashinada yoki qo'lda to'qilgan trikotaj yoki notrikotaj byustgalterlar, belbog'lar, korsetlar, podtyajkalar, bog'lamalar va shunga o'xshash buyumlar hamda ularning qismlari	6212	30
63	Boshqa tayyor to'qimachilik mahsulotlari; to'plamlar; kiyilgan kiyimlar va foydalanilgan gazlama buyumlari, latta-putta	6301 - 6310	50
67	Sun'iy gullar, barglar va mevalar hamda ularning	6702	70

	qismlari; sun'iy gullar, barglar yoki mevalardan yasalgan buyumlar		
68	Tosh, slanets, slyuda yoki shunga o'xshash materiallardan yasalgan buyumlar	6801 00 000 0 - 6803 00 000 0, 6805 - 6808 00 000 0, 6815	20
	Gips yoki uning asosida qorishmalardan, tsement, beton, asbotsement, tsellyuloza tolali tsementdan tayyorlangan mahsulotlar	6809-6811	50
69	To'sh uchun plitalar, pol, pechka, kamin yoki devorlar uchun sirlanmagan yoki sirlangan sopol qoplama plitkalar	6907-6908	50
	Rakovinalar, umivalniklar, rakovina konsollari, vannalar, bide, unitazlar, suv quyish bachoklari, pissuarlar va chinnidan tayyorlangan xuddi shunday sanitariya-texnik jihozlar	6910 10 000 0	10
	CHinnidan yasalgan oshxona idish-tovoqlari, haykalchalar hamda chinni va sopolan yasalgan boshqa buyumlar	6911 - 6914	30
70	Quyilgan va prokatlangan, cho'zilgan va puflangan, lekin birorta usul bilan ishlov berilmagan oyna; armaturalanmagan boshqa oyna...;	7003, 7004, 7005 29	40
	Xavfsiz oyna, shu jumladan, mustahkamlangan (toblangan) yoki ko'p qatlamli oyna	7007 11 100, 7007 19 200 0	30
	Butillar, butilkalar, flakonlar, ko'zalar, tuvaklar, bankalar, ampulalar va boshqa shisha idishlar	7010 (7010 10 000 0, 7010 90 100 0, 7010 90 430 0 dan tashqari)	30
	SHisha ampulalar	7010 10 000 0	50
	Konservalash uchun boshqa shisha bankalar	7010 90 100 0	50
	Tovarlarni saqlash, tashish, o'rab-joylash uchun rangsiz shishadan yasalgan, 0,33 l dan ortiq, biroq 1 l sig'imdan kam boshqa butilkalar	7010 90 430 0	50
	Oshxona va tamaddixon shisha idish-tovoqlari, pardoz va yozuv-chizuv anjomlari, shisha buyumlar...	7013 (7013 37, 7013 49 dan tashqari)	30

		7013 37, 7013 49	50
71	Tilladan yasalgan zargarlik buyumlari	7113	1 gramm tilladan yasalgan buyum uchun 10 AQSH doll.
	Qimmatbaho metallardan (tilladan tashqari) yoki qimmatbaho metallar qoplangan metallardan yasalgan zargarlik buyumlari va ularning qismlari; zargarlar yasagan tilla yoki kumush buyumlar va qimmatbaho metallardan yoki qimmatbaho metallar qoplangan metallardan yasalgan zargarlik buyumlari va ularning qismlari; tabiiy yoki yetishtirilgan marvariddan, qimmatbaho yoki yarim qimmatbaho toshlardan (tabiiy, sun'iy yoki rekonstruktsiya qilingan) yasalgan buyumlar	7113 (tilladan tashqari), 7114, 7116	90
	Jo'n taqinchoqlar (bijuteriya)	7117	50
72	Temirdan yoki legirlanmagan po'latdan yasalgan, kengligi 600 mm yoki undan ortiq bo'lgan yassi prokat, issiq holda jo'valangan... o'yma naqsh solingan... qalinligi 3 mm dan kam bo'lgan boshqalari	7208 27 000 0, 7208 39 000 0	30
	Temirdan yoki legirlanmagan po'latdan yasalgan, kengligi 600 mm yoki undan ortiq bo'lgan yassi prokat, sovuq holda jo'valangan... qalinligi 1 mm dan ortiq, biroq 3 mm dan kam bo'lgan boshqalari	7209 16 900 0	30
	Temirdan yoki legirlanmagan po'latdan yasalgan, kengligi 600 mm dan kam bo'lgan yassi prokat, keyinchalik ishlov berilmaydigan, issiq holda prokatkalanganlaridan tashqari, sovuq holda prokatkalangan, qalinligi 0,35 mm va undan ortiq bo'lgan boshqalari; ...boshqalari	7211 19 000 0, 7211 23 300 0, 7211 29 000 0	30
	Temirdan yoki legirlanmagan po'latdan yasalgan, kengligi 600 mm dan kam bo'lgan yassi prokat ... boshqa usullar bilan rux bilan qoplangan	7212 30 000 0	30
	Temirdan yoki legirlanmagan po'latdan yasalgan, kengligi 600 mm dan kam bo'lgan yassi prokat ...bo'yalgan, loklangan yoki plastmassa bilan qoplangan, boshqalari	7212 40 800 0	30
72	Betonni armaturalash uchun foydalaniladigan, chuqur joyi, bo'rtmasi, uvati yoki eritish jarayonida paydo bo'lgan boshqa	7213 10 000 0, 7213 91 100 0	40

	deformatsiyalarga ega bo'lgan temir yoki legirlanmagan po'latdan erkin bukilgan holatlarda issiq holatda jo'valangan chiviqlar		
	Betonni armaturalash uchun foydalaniladigan, chuqur joyi, bo'rtmasi, uvati yoki eritish jarayonida paydo bo'lgan boshqa deformatsiyalarga ega bo'lgan yoki eritishdan so'ng egilgan, temir yoki legirlanmagan po'latdan tayyorlangan chiviqlar	7214 20 000 0, 7214 99 100 0	40
	Bichimli ugoloklar va keyinchalik ishlov berilmagan maxsus profillar, bundan sovuqda deformatsiyalangan yoki sovuq holatda bezak berilganlari mustasno, yassi prokatdan yasalgan, profillangan (qovurg'ali) listlar	7216 91 100 0	30
	Temir yoki legirlanmagan po'latdan tayyorlangan simlar	7217 (7217 10 100 0, 7217 20 100 0, 7217 20 900 0, 7217 30 490 0, 7217 90 200 0 dan tashqari)	40
73	Qora metallardan tayyorlangan quvurlar, trubkalar va profillar	7305 11 000, 7305 12 000, 7305 19 000 0, 7306 19, 7306 30 110 0-7306 30 770 1, 7306 61 100 0	30
	Boshqa kovakli quvurlar, trubkalar va profillar... payvandlangan, aylanali ko'ndalang kesmali, temirdan va legirlanmagan po'latdan yasalgan, tashqi diametri 168,3 mm dan ortiq bo'lmagan boshqalari, diametri 168,3 mm dan ortiq, biroq 406,4 mm dan ortiq bo'lmagan boshqalari	7306 30 770 9, 7306 30 800 0	50
	Boshqa kovakli quvurlar, trubkalar va profillar... payvandlangan, dumaloq bo'lmagan ko'ndalang kesmali... kvadrat yoki to'g'ri burchakli ko'ndalang kesmali, devor qalinligi 2 mm dan ortiq bo'lmagan va devor qalinligi 2 mm dan ortiq bo'lgan boshqalari	7306 61 920 0, 7306 61 990 0	50
	Qora metallardan yasalgan boshqa metall konstruktsiyalar...	7308 90	50
	Qora metallardan yasalgan siqilgan va suyultirilgan gaz uchun, choksiz, sig'imi 50	7311 00 130 0, 7311 00 190 0	70

	litrgacha va undan ortiq bo'lgan idishlar		
	Qora metallardan tikanli sim; qora metallardan o'ralgan g'ildirak po'lat yoxud tikanli yoki tikansiz birgina yassi sim, to'siqlar uchun erkin buralgan ikki qavatli sim	7313 00 000 0	50
	Korroziyaga chidamli po'latdan ishlangan boshqa to'qima mato	7314 14 000 0	40
	Qora metallardan boshqa to'qimalar, panjaralar, to'rlar va to'siqlar	7314 49 000 0	40
	Qora metallardan mixlar, knopkalar, chizmachilik knopkalari, rifellangan mixlar, skobalar va shunga o'xshash buyumlar, boshqa metallardan kallakli yoki kallaksizlari, mis kallakli buyumlardan tashqari	7317 00 (7317 00 100 0, 7317 00 400 0, 7317 00 900 1 dan tashqari)	30
	Yog'och uchun boshqa shuruplar	7318 12	20
	O'zi kesadigan vintlar	7318 14	20
	Qalinligi 6 mm dan ortiq bo'lmagan sterjenli vintlar, ko'ndalang qo'shma kesimli, chiviqdan, profildan yoki simdan tayyorlangan; ... o'zaro kesishgan ikki chiziqdan iborat belgili shlitsli vintlar	7318 15 100 0, 7318 15 590 0	20
	Faqat gazda yoki gazda va boshqa turdagi yoqilg'ida ovqat tayyorlash va isitish uchun moslamalar	7321 11	30%, biroq bir donasi uchun 40 AQSH dollaridan kam emas
	Qora metallardan tayyorlangan tamaddixonalar, oshxona buyumlari yoki boshqa maishiy ehtiyojlar uchun buyumlar va ularning qismlari; qora metallardan «jun»; oshxona idish-tovoqlarini tozalash uchun mochalkalar, tozalash yoki polirovkalash uchun yostiqlar, qo'lqoplar va shunga o'xshash boshqa buyumlar	7323 (fuqarolik aviatsiyasida foydalani-ladiganlaridan tashqari)	30
	Qora metallardan tayyorlangan sanitariya-texnika jihozlari va ularning qismlari	7324 (fuqarolik aviatsiyasida foydalani-ladiganlaridan tashqari)	20
74	Tozalangan misdan qalinligi 0,15 mm dan ortiq bo'lgan plitalar, listlar, polosalar, boshqa buyumlar	7409 11 000 0, 7409 19 000 0	30

	Misdan yasalgan oshxona buyumlari	7418 10 (oshxona idish-tovoqlarini tozalash uchun mochalkalar, tozalash yoki polirovkalash uchun yostiqchalar, qo'lqoplar va shunga o'xshash buyumlardan tashqari)	30
76	Alyuminiydan yasalgan oshxona buyumlari	7615 10 (tamaddixona idish-tovoqlarini tozalash uchun mochalkalar, tozalash yoki polirovkalash uchun yostiqchalar, qo'lqoplar va shunga o'xshash buyumlardan tashqari)	20
82	Qimmatbaho bo'lmagan metallardan tayyorlangan, shu jumladan, qimmatbaho metallar bilan qoplangan oshxona anjomlari, pichoqlar, qoshiqlar, sanchqilar va boshqa buyumlar	8211, 8215	20
84	Dvigatelli ventilyator hamda havo harorati va namligini o'zgartirish uchun priborlar bilan jihozlangan havo haroratini bir xilda saqlash uchun ishlatiladigan qurilmalar	8415 10 100 0, 8415 20 000, 8415 81 009 0, 8415 82 000 9, 8415 83 000 9, 8415 90 000 1, 8415 90 000 9	20
	Deraza yoki devorga o'rnatiladigan havo haroratini bir xilda saqlash uchun ishlatiladigan qurilmalar, «split-tizimlar»	8415 10 900 0	30
	Alohida tashqi eshiklari bo'lgan birlashtirilgan sovutkich-muzxonalar	8418 10 (fuqarolik aviatsiyasida foydalani-ladiganlaridan tashqari)	30
	Maishiy sovutkichlar	8418 21 - 8418 29 000 0	30

	Tik holatdagi muzlatgich javonlar, hajmi 900 litrdan ko'p bo'lmagan	8418 40 (fuqarolik aviatsiyasida foydalani-ladiganlaridan tashqari)	30
	Boshqa sovutkich vitrinalar va peshtaxtalar (sovutkich agregatli yoki bug'latgichli)	8418 50 190 0	30
	Boshqa ichiga sovutkichli uskunalar o'rnatilgan mebellar	8418 50 900 0	30
85	Elektr akkumulyatorlar	8507 10 200 9, 8507 10 800 9 (faqat 5 kg dan ko'p bo'lmagan og'irlikda), 8507 10 200 3	30
		8507 10 800 9 (faqat 5 kg dan ko'p bo'lgan og'irlikda)	45
	Elektr, qo'rg'oshinli akkumulyatorlar, og'irligi 5 kg dan ko'p bo'lgan porshenli dvigatellarni ishga tushirish uchun, 8701-8705-tovar pozitsiyasidagi motorli transport vositalarini, ularning uzellari va agregatlarini sanoatda yig'ish uchun foydalaniladiganlari	8507 10 200 2	40
	Boshqa qo'rg'oshinli akkumulyatorlar	8507 20 800 0	10
	Ichga qurilgan elektrodvigateilli changyutgichlar, quvvati 1500 Vt, 2000 Vt dan yuqori bo'lmagan, chang yig'ish uchun qopchalari yoki sig'imi 20 l va 30 l dan yuqori bo'lmagan boshqa chang yig'uvchisi bo'lgan, shuningdek boshqa ichga qurilgan elektr dvigateilli changyutgichlar	8508 11 000 0, 8508 19 000 1, 8508 19 000 9	30%, biroq bir donasi uchun 20 AQSH dollaridan kam emas
	Boshqa elektr suv isitgichlar	8516 10 800 0	10
	Elektr dazmollar	8516 40 000 0	10
	Mikroto'lqinli pechlar	8516 50 000 0	20
	Boshqa pechlar; elektr plitalar, elektr plitkalar, pishirish uchun elektr qozonlar, grillar va rosterlar	8516 60	20%, biroq bir donasi uchun 15 AQSH dollaridan kam emas
	Magnitofonlar va boshqa ovoz yozish apparatlari,	8519 50 000 0,	45

	videoyozuv yoki video hosil qiluv apparatlari, radiopriyomnikli cho'ntak kassetali pleyerlar	8519 81 510 0 - 8519 81 950 0, 8521 (fuqarolik aviatsiyasida foydalaniladiganlari dan tashqari), 8527 12, 8527 13, 8527 19 000 0, 8527 29 000 9, 8527 91, 8527 92, 8527 99 000 0	
	Televizion aloqa uchun qabul qiluv apparatlari	8528 72	60
	Boshqa pereklyuchatellar, tok kuchi 11 A dan ko'p bo'lmagan xonaga mo'ljallangan elektromexanik viklyuchatellar; shtepsellar, rozetkalar va boshqalar	8536 50 070 0, 8536 69 900 9	30%, lekin kamida 0,9 AQSH dollari / kg
	Gaz-razryad lampalari, ultrabinafsha nurli lampalar, termokatodli lyuministsent lampalar va boshqalar bundan mustasno	8539 31 900 0	30%, biroq bir donasi uchun 3 AQSH dollaridan kam emas
	Izolyatsiyalangan simlar, koaksial kabellar va boshqa elektr o'tkazgichlar	8544 11 - 8544 49, 8544 60	50
	Tolali optik kabellar	8544 70 000 0	20
87	Egarli tyagachlar, yangilari	8701 20 101	40****
	ilgari foydalanilganlari	8701 20 901	70
	Haydovchi bilan birga 10 yoki undan ko'p kishini tashishga mo'ljallangan, dvigateling hajmi quyidagicha bo'lgan avtomobillar:		
	2 500 kub sm dan ortiq, yangi, 30 kishigacha o'tirish joylari bo'lgan	8702 10 119 0	70
	2 500 kub sm dan ortiq, ilgari foydalanilgan	8702 10 19	70% + 3,0 AQSH doll./kub sm
	2 500 kub sm dan ortiq bo'lmagan, ilgari foydalanilgan	8702 10 99	70% + 3,0 AQSH doll./kub sm
87	Rossiya Federatsiyasi va Ukrainada ishlab chiqariladigan va olib kelinadigan yangi transport vositalari (tibbiy maqsadlar uchun maxsus mo'ljallanganlari bundan mustasno)	8703	2

	Dvigatelining hajmi quyidagicha bo'lgan, ichki yonuv dvigateliga ega alanganib o't oladigan transport vositalari (shu jumladan, ishlatilganlari):		
	1 000 kub sm dan ko'p emas:		
	Yangilari	8703 21 109 0***	2,4 AQSH doll./kub sm
	ishlatilganlari (chiqarilganiga uch yildan yetti yilgacha bo'lgan)	8703 21 909 9	4,8 AQSH doll./kub sm
	ishlatilganlari (chiqarilganiga yetti yil va undan ortiq bo'lgan)	8703 21 909 1	7,2 AQSH doll./kub sm
	1 000 kub sm dan ortiq, lekin 1 500 kub sm dan ko'p emas	8703 22 (8703 22 101 0, 8703 22 901 0 dan tashqari)	2,5 AQSH doll./kub sm
	1 500 kub sm dan ortiq, lekin 1 800 kub sm dan ko'p emas	8703 23 (8703 23 199 0, 8703 23 909 0 dan tashqari)	2,6 AQSH doll./kub sm
	1 800 kub sm dan ortiq, lekin 3 000 kub sm dan oshmaydigan	8703 23 (8703 23 199 0, 8703 23 909 0)	2,9 AQSH doll./kub sm
87	3 000 kub sm dan yuqori	8703 24 (8703 24 101 0, 8703 24 901 0 dan tashqari)	3,1 AQSH doll./kub sm
	Porshenli ichki yonuv dvigateliga ega bo'lgan, siqilganda o'zi alanganib o't oladigan (dizel yoki yarim dizel bilan), dvigatelining hajmi quyidagicha bo'lgan transport vositalari (shu jumladan, ishlatilganlari):		
	1 500 kub sm dan oshmaydigan	8703 31 (8703 31 101 0, 8703 31 901 0 dan tashqari)	2,5 AQSH doll./kub sm
	1 500 kub sm dan ortiq, lekin 2 500 kub sm dan oshmaydigan	8703 32 (8703 32 191 0, 8703 32 901 0 dan tashqari)	2,9 AQSH doll./kub sm
	2 500 kub sm dan ortiq	8703 33 (8703 33 191 0, 8703 33 901 0 dan tashqari)	3,1 AQSH doll./kub sm
	Dvigatelining hajmi quyidagicha bo'lgan yuk tashish avtomobillari:		
	2 500 kub sm dan ortiq, yangi, 10 tonnadan ko'p bo'lmagan yuk ko'taradigan	8704 21 310 0	70
	2 500 kub sm dan ortiq, ilgari foydalanilgan	8704 21 390	70% + 3,0 AQSH doll./kub sm
	2 500 kub sm dan ortiq bo'lmagan, ilgari	8704 21 990	70% + 3,0

	foydalanilgan		AQSH doll./kub sm
	2 800 kub sm dan ortiq bo'lmagan, yangilari	8704 38 9100	70
	2 800 kub sm dan ortiq bo'lmagan, ilgari foydalanilgan	8704 31 990	70% + 3,0 AQSH doll./kub sm
	Yuk tashish uchun motorli transport vositalari:		
	yangilari	8704 22 910, 8704 23 910 4, 8704 23 910 9, 8704 32 910	40****
	ilgari foydalanilganlari	8704 22 990, 8704 23 990, 8704 32 990	70
	Yuk tashish uchun boshqa motorli transport vositalari	8704 90 000 0	40****
	8702 yoki 8704-tovar pozitsiyalarida tasniflanadigan avtomobillar uchun o'rnatilgan dvigatelli shassilar	8706 00 11 (8706 00 111 0 dan tashqari)	70
	8701-8705 tovar pozitsiyalaridagi motorli transport vositalarining qismlari va anjomlari	8708 (8708 10, 8708 29 900, 8708 40 200 1, 8708 40 500, 8708 50 350, 8708 50 550, 8708 50 910, 8708 70 500, 8708 70 910, 8708 70 990, 8708 91 350, 8708 92 350, 8708 93 900 9 dan tashqari)	20
	Motorollerlar	8711 20 100 0	10
90	Quyoshdan himoya qiluvchi ko'zoynaklar	9004 10	30
91	Barcha turdagi soatlar	9101-9105	5
94	Mebel	9401 30 - 9401 80 000 0, 9403 10 - 9403 89 000 0 (fuqarolik aviatsiyasida ishlatiladiganlaridan tashqari)	50
	Qandillar, yoritish uskunolari va ularning qismlari	9405 10, 9405 91 (9405 91 900 1 dan tashqari), 9405 92 000 9	30
	Tashqi yoritish uchun elektr lampalar va chiroqlar	9405 40 990 9	10
	Qora metallardan yig'ma qurilish konstruktsiyalari	9406 00 380 9	10

95	Videoo'yinlar uchun konsollar va uskunalar, ko'ngilochar tovarlar, stol ustida yoki xona ichida o'ynaladigan o'yinlar, shu jumladan, pinbol o'yini uchun stollar, kazino o'yinlari uchun maxsus stollar va bouling uchun avtomat jihozlar	9504 (9504 20 000 0 dan tashqari)	30
96	Supurgilar, cho'tkalar, shvabralar; supurgilar yoki cho'tkalarni tayyorlash uchun simlar va o'ramlar; bo'yash uchun yostiqchalar va valiklar	9603	20
	SHarikli ruchkalar; ruchkalar va markerlar; avtoruchkalar; nusxa ko'chiradigan perolar; bosib chiqariladigan yoki sirg'anuvchi sterjenli qalamlar	9608	15
	Ayollarning gigienik prokladkalari va tamponlari, bolalar yo'rgak va tagliklari va kimyoviy hamda paxta tolasidan tayyorlangan shunga o'xshash buyumlar	9619 00 210 0, 9619 00 310 0, 9619 00 390 0	20

**Yagona ijtimoiy to'lov
stavkalari
(2016 yil uchun)**

№	<i>Soliq to'lovchilar</i>	<i>Mehnatga haq to'lash fondiga nisbatan % stavkasi</i>
1	Mikrofirmalar va kichik korxonalar, shuningdek fermer xo'jaliklari	15*
2	1-bandda nazarda tutilmagan boshqa soliq to'lovchilar	25*

Mehnatga haq to'lash fondidan yagona ijtimoiy to'lov summasi belgilangan tartibga muvofiq davlat maqsadli jamg'armalari hamda O'zbekiston Kasaba uyushmalari Federatsiyasi Kengashi o'rtasida quyidagi miqdorlarda taqsimlanadi:

mikrofirmalar va kichik korxonalar, shuningdek fermer xo'jaliklari bo'yicha:

-budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga	14,8%
-Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasiga	0,1%
-O'zbekiston Kasaba uyushmalari Federatsiyasi Kengashiga	0,1%
-budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga	24,8%
-Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasiga	0,1%
-O'zbekiston Kasaba uyushmalari Federatsiyasi Kengashiga	0,1%

**Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjetiga
hamda viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy
byudjetlariga o'tkaziladigan davlat bojlari,
YIG'IMLAR VA JARIMALAR**

<i>N</i>	<i>Nomlanishi</i>
1	Davlat bojlari (ayrim faoliyat turlarini amalga oshirishga litsenziya berganlik uchun davlat bojlari va patent bojlaridan tashqari)
2	Davlat soliq xizmati organlari tomonidan solinadigan jarimalar
3	Umumiy yurisdiksiya sudlari tomonidan solinadigan jarimalar
4	Xo'jalik sudlari tomonidan solinadigan jarimalar
5	O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining Patrul-post xizmati va jamoat tartibini qo'riqlash organlari soladigan jarimalar*
6	2-5-bandlarda nazarda tutilmagan boshqa jarimalar**
7	Ichki ishlar vazirligining Yo'l harakati xavfsizligi davlat xizmati va uning hududiy bo'linmalari tomonidan undiriladigan yig'imlar

**Qarzni undirishni soliq to'lovchilar mol-mulkiga
qaratish uchun soliq bo'yicha qarzlarning eng kam
MIQDORLARI**

<i>Soliq to'lovchilar</i>	<i>Eng kam ish haqiga karrali miqdorlarda</i>
O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga muvofiq zimmasiga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash yuklatilgan yuridik shaxslar va ularning alohida tuzilmalari	20
Jismoniy shaxslar	5

**Mol-mulkni ijaraga beruvchi jismoniy shaxslar
uchun belgilangan ijara to'lovining eng kam
STAVKALARI**

<i>N</i>	<i>Ijaraga beriladigan mol-mulk turi</i>	<i>Belgilangan stavka miqdorini tavsiflovchi ko'rsatkich</i>	<i>Oylik ijara to'lovi stavkalarining eng kam miqdorlari, so'mda</i>		
			<i>Toshkent sh.</i>	<i>Nukus sh. va viloyat bo'ysunuvdagi shaharlar</i>	<i>boshqa aholi punktlari</i>
1	Uy-joylar:				
	turar joy	umumiy maydonning 1	3 000	2 000	1 000

	noturar joy	kv.metri uchun	6 000	4 000	2 000
2	Avtomobil transporti:				
	engil avtomobil (yo'lovchilar, bagaj tashishga mo'ljallangan hamda haydovchi o'rnini hisoblamaganda, o'rindiqlari soni 8 tadan ko'p bo'lmagan avtotransport vositasi)	1 ta avtotransport vositasi uchun	220 000		
	mikroavtobuslar, avtobuslar va yuk avtomobillari		430 000		

**Bojxona yig'implari
stavkalari
(2015 yil uchun)**

T/r	Bojxona yig'imi turi	Yig'im stavkasi
1.	Quyidagilarni bojxonada rasmiylashtirganlik uchun:	
	tovarlar va transport vositalarini tegishli bojxona rejimida rasmiylashtirganlik uchun, "eksport", tranzit, "davlat foydasiga voz kechish", "vaqtinchalik saqlash", "bojxona hududida qayta ishlash", "bojxona hududidan tashqarida qayta ishlash" bojxona rejimlari bundan mustasno	bojxona qiymatining 0,2 foizi, biroq kamida 25 AQSH dollari va 3000 AQSH dollaridan ortiq emas
	tovarlar va transport vositalarini "eksport" bojxona rejimida rasmiylashtirganlik uchun	bojxona qiymatining 0,1 foizi miqdorida, lekin eng kam oylik ish haqining 50 foizidan kam emas
	tovarlarni "bojxona hududida qayta ishlash" bojxona rejimida rasmiylashtirganlik uchun	tovarlarni qayta ishlash bo'yicha xizmatlar qiymatining 0,1 foizi miqdorida,

		lekin eng kam oylik ish haqining 50 foizidan kam emas
	tovarlarni “bojxona hududidan tashqarida qayta ishlash” bojxona rejimida rasmiylashtirganlik uchun	tovarlarni qayta ishlash bo'yicha xizmatlar qiymatining 0,2 foizi miqdorida, lekin eng kam oylik ish haqining bir baravaridan kam emas
	olib kirilayotgan bug'doy (TIF TN kodi 1001), qand-shakar (TIF TN kodi 1701), qurilayotgan ishlab chiqarish obyektlari uchun turkumlangan asbob-uskunalarni	bojxona qiymatining 0,05 foizi miqdorida, lekin eng kam oylik ish haqining bir baravaridan kam emas
2.	Tranzit bojxona rejimida bojxonada rasmiylashtirganlik uchun:	
	yukning bojxona deklaratsiyasining asosiy varag'i uchun	10 evroga teng miqdorda
	har bir qo'shimcha varaq uchun	5 evroga teng miqdorda
3.	Egasi bojxona organi bo'lgan tovarlarni bojxona omborida saqlaganlik uchun, sutkalar uchun:	
	dastlabki o'n sutka mobaynida (to'lik, to'liq bo'lmagan)	bojxona qiymatining 0,1 foizi miqdorida
	har bir keyingi sutkalar uchun (to'lik, to'liq bo'lmagan)	bojxona qiymatining 0,2 foizi miqdorida

4.	O'zbekiston Respublikasi hududida bitta transport vositasini bojxona tomonidan quyidagi masofalarga kuzatib borganlik uchun: 200 km. gacha 200 km. dan ortiq	50 evroga teng miqdorda 120 evroga teng miqdorda
5.	Dastlabki qaror kabul qilganlik uchun	50 evroga teng miqdorda
6.	Bojxona rasmiylashtiruvi bo'yicha mutaxassisga malaka attestati berganlik uchun	150 evroga teng miqdorda
7.	Bojxona rasmiylashtiruvi bo'yicha mutaxassis malaka attestatining amal qilishini qayta ro'yxatdan o'tkazganlik uchun	150 evroga teng miqdorda
8.	Bojxona rasmiylashtiruvi bo'yicha mutaxassis malaka attestatining amal qilishini tiklaganlik uchun	300 evroga teng miqdorda
9.	Tovarlarni bojxonada qayta ishlashga ruxsatnoma berganlik uchun	150 evroga teng miqdorda
10.	Tovarlarni bojxona hududidan tashqarida qayta ishlashga ruxsatnoma berganlik uchun	150 evroga teng miqdorda
11.	Bojxona rasmiylashtiruvi bo'yicha mutaxassisni o'qitganlik uchun	100 evroga teng miqdorda
12.	Xodim tomonidan tovarni belgilangan joydan tashqarida bojxona rasmiylashtiruvidan o'tkazganlik uchun, bitta xodimning bir soatlik ishi uchun, "eksport" bojxona rejimi bundan mustasno:	
	kunduzgi (soat 9.00-18.00) ish vaqtida	5 evroga teng miqdorda
	ish vaqtdan tashqari paytlarda (soat 18.00-9.00), dam olish, bayram kunlari	10 evroga teng miqdorda
12-1	Xodim tomonidan "eksport" bojxona rejimiga joylashtirilayotgan tovarni belgilangan joydan tashqarida bojxona rasmiylashtiruvidan o'tkazganlik uchun, bitta xodimning bir soatlik ishi hisobidan	eng kam oylik ish haqining 10 foizi miqdorida
13.	Olib kelinayotgan transport vositalari (shu jumladan, vaqtincha olib kelinayotganlar)ni ro'yxatdan o'tkazish va qayta ro'yxatdan o'tkazish huquqiga guvohnomalar berganlik uchun:	
	engil avtomobillar:	20 evroga teng miqdorda

	yuk avtomobillari, mikroavtobuslar va avtobuslar	25 evroga teng miqdorda
	motorsiz transport vositalari (tirkamalar, yarim tirkamalar va boshqalar)	10 evroga teng miqdorda
	mototsikllar, motorollyorlar, mopedlar	5 evroga teng miqdorda
14.	Yuridik shaxslar tomonidan olib kelinayotgan naqd chet el valyutasini bojxonada rasmiylashtirganlik uchun yig'imlar	naqd chet el valyutasining bir turkumi uchun 50 evroga teng miqdorda

Tavsiya etiladigan adabiyotlar ro'yxati

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning asarlari va nutqlari:

1. Karimov I.A. O'zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. T. 1. – Toshkent: O'zbekiston, 1996. – 364 b.
2. Karimov I.A. Bizdan ozod va obod Vatan qolsin. T. 2. – Toshkent: O'zbekiston, 1996. – 380 b.
3. Karimov I.A. Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir. T. 3. – Toshkent: O'zbekiston, 1996. – 366 b.
4. Karimov I.A. Bunyodkorlik yo'lidan. T. 4. – Toshkent: O'zbekiston, 1996. – 394 b.
5. Karimov I.A. Yangicha fikrlash va ishlash – davr talabi. T. 5. – Toshkent: O'zbekiston, 1997. – 384 b.
6. Karimov I.A. Xavfsizlik va barqaror taraqqiyot yo'lida. T. 6. – Toshkent: O'zbekiston, 1998. – 429 b.
7. Karimov I.A. Biz kelajagimizni o'z qo'limiz bilan quramiz. T. 7. – Toshkent: O'zbekiston, 1999. – 413 b.
8. Karimov I.A. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot pirovard maqsadimiz. T. 8. – Toshkent: O'zbekiston, 2000. – 525 b.

9. Karimov I.A. Vatan ravnaqi uchun har birimiz mas'ulmiz. T. 9. – Toshkent: O'zbekiston, 2001. – 439 b.
10. Karimov I.A. Xavfsizlik va tinchlik uchun kurashmoq kerak. T. 10. – Toshkent: O'zbekiston, 2002. – 432 b.
- 11.11. Karimov I.A. Biz tanlagan yo'l – demokratik taraqqiyot va ma'rifiy dunyo bilan hamkorlik yo'li. T. 11. – Toshkent: O'zbekiston, 2003. – 320 b.
12. Karimov I.A. Tinchlik va xavfsizligimiz o'z kuch-qudratimizga, hamjihatligimiz va qat'iy irodamizga bog'liq. T. 12. – Toshkent: O'zbekiston, 2004. – 400 b.
13. Karimov I.A. O'zbek xalqi hech qachon, hech kimga qaram bo'lmaydi. T. 13. – Toshkent: O'zbekiston, 2005. – 448 b.
14. Karimov I.A. Inson, uning huquq va erkinliklari – oliy qadriyat. T. 14. – Toshkent: O'zbekiston, 2006. – 280 b.
15. Karimov I.A. Jamiyatimizni erkinlashtirish, islohotlarni chuqurlashtirish, ma'naviyatimizni yuksaltirish va xalqimizning hayot darajasini oshirish – barcha ishlarimizning mezoni va maqsadidir. T.15. – Toshkent: O'zbekiston, 2007. – 320 b.
16. Karimov I.A. Mamlakatni modernizatsiya qilish va iqtisodiyotimizni barqaror rivojlantirish yo'lida. T.16. – Toshkent: O'zbekiston, 2008. – 368 b.
17. Karimov I.A. O'zbekistonning 16 yillik mustaqil taraqqiyot yo'li. – Toshkent: O'zbekiston, 2007. – 48 b.
18. Karimov I.A. Asosiy maqsadimiz – yurtimizda erkin va obod, farovon hayot barpo etish yo'lini qat'iyat bilan davom ettirishdir. – Toshkent: O'zbekiston, 2007. – 48 b.
19. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: “Ma'naviyat”, 2008. – 174 b.
20. Karimov I.A. Jahonmoliyaviy-iqtisodiyinqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari–T.: O'zbekiston, 2009. – 56 b.
21. Karimov I.A. Eng asosiy mezon-hayot haqiqatini aks ettirish. –T.: O'zbekiston, 2009. – 24 b.
22. Karimov I.A. Vatanimizning bosqichma-bosqich va barqaror rivojlanishini ta'minlash – bizning oliy maqsadimiz. T.17. –T.: O'zbekiston, 2009. – 280 b.
23. Karimov I.A. Jahon moliviy iqtisodiy inqirozining oqibatlarini yengish mamlakatimizni modernizatsiya qilish va taraqqiy topgan

davlatlar darajasiga ko'tarish sari. T.18. -Toshkent: O'zbekiston, 2010. - 264 b.

24.Karimov I.A. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish kontseptsiyasi: O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi ma'ruza. 2010 yil 12 noyabr`. –Toshkent: O'zbekiston, 2010. -56 b.

25.Karimov I.A. Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish – mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy mezonidir. T.19. – Toshkent: O'zbekiston, 2011. – 360 b.

26.Karimov I.A. Barcha reja va dasturlarimiz Vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi. –Toshkent: O'zbekiston, 2011. -48 b.

27.Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – Toshkent: O'zbekiston, 2011. – 440 b.

28.Karimov I.A. Bizning yo'limiz – demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va modernizatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish yo'lidir. T.20. –Toshkent: O'zbekiston, 2012. – 320 b.

29.Karimov I.A.Mamlakatimizni yanada obod etish va modernizatsiya qilishni qat'iyat bilan davom ettirish yo'lida. T.21. – Toshkent: O'zbekiston, 2013. – 416 b.

30.Karimov I.A.O'zbekiston erishgan yutuq va marralar - biz tanlagan islohotlar yo'lining tasdig'idir.T.22. -Toshkent: O'zbekiston, 2014. – 368 b.

31.Karimov I.A.Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat kilish – eng oliy saodatdir. Toshkent: O'zbekiston, 2015. – 289 b.

Normativ-huquqiy hujjatlar

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: “O'zbekiston”, 2014.

2. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi // “O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami”, 2007. – 52 (I)-son.

3. O'zbekiston Respublikasi Budjet kodeksi // O'R QHT, 2013 y. 52-I-son.

4. O'zbekiston Respublikasi Vojxona kodeksi// Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 3(I)-сон, 31-модда

5. “Normativ-huquqiy hujjatlar to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasining 2012 yil 24 dekabr Qonuni // O’RQ. – 348 Q.

6. “Soliq maslahati to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasining 2006 yil 21 sentabr Qonuni // O’zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to’plami, 2006. - №37-38. – 375-modda.

7. “O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasining 2003 yil 29 avgust Qonuni // O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Axborotnomasi, 2003. - №9-10. – 138-modda.

8. “Davlat bojxona xizmati to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasining 1997 yil 29 avgust Qonuni // O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997. - №9. – 230-modda.

9. “Davlat soliq xizmati to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasining 1997 yil 29 avgust Qonuni // O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Axborotnomasi, 1997. - №9. – 232-modda.

10. “Xo’jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini davlat tomonidan nazorat qilish to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasining 1998 yil 24 dekabr Qonuni // O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Axborotnomasi, 1999. - №1. – 8-modda.

11. “Auditorlik faoliyati to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasining 2000 yil 26 may Qonuni // O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Axborotnomasi, 2000. - №5-6. – 149-modda.

12. “Mahalliy davlat hokimiyati to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasining 1993 yil 2 sentabr Qonuni // O’zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi Axborotnomasi, 1993. - №9. – 320-modda.

13. “O’zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga xususiy mulkni, tadbirkorlik sub’ektlarini ishonchli himoya qilishni yanada kuchaytirishga, ularni jadal rivojlantirish yo’lidagi to’siqlarni bartaraf etishga qaratilgan qo’shimcha va o’zgartirishlar kiritish to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasining 2015 yil 20 avgustdagi Qonuni. O’zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to’plami, 2015 y., 33-son, 439-modda.

13. “Xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta’minlash, ularni rivojlantirish yo’lidagi to’siqlarni bartaraf etish chora-tadbirlari to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 15 maydagi PF-4725 – sonly Farmoni. O’zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to’plami, 2015 y., 20-son, 251-modda.

14. “O’zbekiston Respublikasining 2016 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko’rsatkichlar prognozi va Davlat budjeti parametrlari

to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 22 dekabrda PQ-2455 – sonli Qarori. // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2015. №52. – 646-modda.

14. “Tadbirkorlik subyektlarini tekshirishni yanada qisqartirish va uning tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-3665-sonli 2005 yil 5 oktabr Farmoni // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2005 y., 40-son, 303-modda.

15. “Tekshirishlarni tartibga solish va nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtirishni takomillashtirish to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-1503-sonli 1996 yil 08 avgust Farmoni // O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Axborotnomasi, 1996. - №8. – 102-modda.

16. “Xo'jalik yurituvchi subyektlarni tekshirishni tashkil qilishni tartibga solish to'g'risida” O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-2114-sonli 1998 yil 19 noyabr Farmoni // O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Axborotnomasi, 1998. - №10-11. – 209-modda.

17. “Tadbirkorlik subyektlarini tekshirishni yanada qisqartirish va uning tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida” O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-3665-sonli 2005 yil 05 oktabr Farmoni // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2005. - №40. – 303-modda.

18. “O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzurida budjetdan tashqari Respublika maqsadli kitob jamg'armasini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-363-sonli 2006 yil 1 iyun Qarori // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2006. – 23-son. – 204-modda.

19. “Tadbirkorlik subyektlarini yanada qisqartirish va ular faoliyatini nazorat qilishni tashkil etish tizimini takomillashtirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-4296-sonli 2011 yil 4 aprel Farmoni // “O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami”, 2011. - №14. – 133-modda.

20. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003 yil 21 avgustdagi 361-sonli qarori bilan tasdiqlangan “O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yo'l jamg'armasi daromadlarini shakllantirish va mablag'larini sarflash tartibi to'g'risida”gi Nizom // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2003. - №15-16. – 132-modda.

21. “Soliq maslahati sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007 yil 20 mart Qarori // O’zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to’plami, 2007. - №12. – 111-modda.

22. Nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi respublika kengashi tomonidan 2006 yil 11 martdagi 06-01-01-son Qarori bilan tasdiqlangan “Nazorat qiluvchi organlar tomonidan o’tkaziladigan tadbirkorlik subyektlari – yuridik shaxslar faoliyatini tekshirishlarni muvofiqlashtirish tartibi to’g’risida”gi Nizom // O’zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to’plami, 2006. - №19. – 168-modda.

23. “O’zbekiston Respublikasida soliq to’lovchilarning identifikatsiya raqamlarini berish va qo’llash tizimi to’g’risida”gi Nizom. // O’zbekiston Respublikasi Hukumati qarorlari to’plami, 1997 y., №3, 10-modda.

24. “Soliqlar va boshqa majburiy to’lovlarga penya hisoblash tartibi to’g’risida”gi Nizom // O’zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to’plami, 2007 yil, 41-42-son, 422-modda.

25. “Budjet va davlat maqsadli jamg’armalariga to’lovlar bo’yicha qarzlarni to’lash muddatini kechiktirish va (yoki) bo’lib-bo’lib to’lash imkonini berish, penya hisoblashni to’xtatish, shuningdek penya va jarima sanksiyalarini hisobdan chiqarish to’g’risida”gi Nizom // O’zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to’plami, 2005 yil, 2-son, 15-modda.

Asosiy adabiyotlar

1. Rahimova A., Xojiyev E. Moliya huquqi. Darslik. – T.:TDYI, 2002 у.
2. Ли А. Финансовое право Республики Узбекистан: Учебник. / Отв. ред.: М.Х.Рустамбаев. – Т.: ТГЮИ, 2003 г.
3. Soliq nazariyasi: O'quv qo'llanma / Muall.: Jo'raev A., Meyliev O., Safarov G'. – T.: Toshkent Moliya instituti, 2004 у.
4. Xvan L.B. Soliq huquqi. – T. Konsauditinform, 2001 г.
5. Карасева М.В, Крохина Ю.А. Финансовое право / Под ред. д.ю.н., проф. М.В.Карасевой – М.: Норма-Инфра – М., 2001 г.
6. Худяков А.И. Финансовое право Республики Казахстан. Общая част. – Алматы: Баспа, 2001 г.
7. Худяков А.И. Финансовое право Республики Казахстан. Особенная част. – Алматы., 2002 г.
8. Соколов А.А. Теория налогов- М. ООО ЮрИнфор. Прессе, 2003 г
9. Крохина Ю.А. Финансовое право: – М.: Норма. 2004 г.
10. Li A. O'zbekiston Respublikasining moliya huquqi. Darslik. / Mas'ul muharrir: M.H.Rustamboev. – T.: TDYI, 2004 у.
11. Chet mamlakatlar soliq tizimi. Toshmurotov T. Soliq Akademiyasi. – 2004 у.
12. Chet mamlakatlar soliq tizimi. Jo'raev A. – T.: TMI, 2005 у.
13. Теория и история налогообложения. Учебное пособие / Тюмен, 2004 г.
14. Правовое регулирование налоговых отношений : учебное пособие – Тюмен, издательства Тюменского университета, 2004 г.
15. Химичева Н.И., Покачалова Э.В. Финансовое право / Отв. ред. д.ю.н., проф. Химичева Н.И. – М.: Норма, 2005 г.
16. Пепеляев С.Г. Налоги: реформы и практика - М. Статус, 2005 г.
17. Химичева Н.И. Финансовое право: учебно-методический комплекс – М. Норма, 2007 г.

18. Петрова Г.В. Финансовое право : учебник - М.Проспект, 2009 г.
19. Soliqlar va soliqqa tortish: Darslik / Hammual.: Vahobov A., Jo'raev A. – T.: “Sharq” nashriyoti – 2009 yt.
20. Hojiyev E. “Soliq huquqi” fanidan o'quv-uslubiy majmua. – T., 2012 y.
21. Комментарий к Налоговому кодексу Республики Узбекистан, издательство “Норма”, 2013 г.
22. Налоги и налоговое право. Бризгалин А.В. тахрири остида. М.1998 г.
23. The global financial –economic crisis, ways and measures to overcome it in the conditions of Uzbekistan: International Conference, May 22, 2009 . Tashkent.
24. Financial management / R.W. Johnson-Second edition, Boston, 1982.
25. Kondratiev D. The exchange should be built here – M. International currency, 2000.
26. McNulty S.K. Federal Estate and gift taxation- West publishing, 1988.
27. Welfens P.J. European Monetary Integration- Germany, Springer, 1996.
28. Leasing in Central Asia, May 2004.
29. Ходов Л. Функции налогов. Учебник. М.ВЕК, 1994 г.

Elektron ta'lim resurslari

1. <http://www.lex.uz>
2. <http://www.norma.uz>
3. <http://www.soliq.uz>
4. <http://www.soliqinfo.uz>
5. www.cnfp.ru
6. www.ft.com
7. <http://www.ibfd.org>

